اسلامي نهضت

د نادري کورنۍ

له راوستو

د روسانو

تر ایستو

حکمتیار

اسلامي نهضت

د نادري کورنۍ له راوستو

د روسانو تر ايستو

فهرست

عنوان صفحه

د ناشر وینا -- أ
سریزه -- ۱
نادري کورنۍ څنګه قدرت ته ورسېده؟ ------------------------ ٦
د نادر خان پاچایي --۱۷
د سردار محمد عزیز ترور ۲۷
د غلام نبي خان چرخي وژنه: ۲۹
د انګریزانو په سفارت کي مسلحانه عملیات: ۳۰
د نادرخان انقلابي اعدام ۳۱
د ظاهر خان واکمني ------------------------------------۳۲
د شاهي کورنۍ وضعیت....................................۳٤
د هېواد اقتصادي وضعیت ۳۷
مذهب..٤۲
الف: په قرآن د ترکیز مرحله ٤٦
ب: په احادیثو د ترکیز مرحله ٤۷
۳ـ د "فقه" د تدوین مرحله: 48
٤ـ د تصوف د زېږېدو مرحله 50
شاهي نظام او د یموکراسي---------------------------------53
اساسي قانون او سیاسي احزاب ---------------------------٦۷
د خلق دیموکراتیك ګوند.......................................٦۷
شعله جاوید:...۷۵
افغان ملت ۷۹

صدای عوام...۸۰
د کمونستانو په وړاندي عکس العمل-------------------------82
د مبارزې پرېکړه ---------------------------------85
د پری انجنیري په کورس کې 94
نشرات--97
افغان ملت ۹۷
پرچم ۹۷
شعله جاوید...۹۷
ګهیځ...۹۸
مساوات 100
کاروان 101
د پوهنتون سیاسي فضاء----------------------------------102
د لومړۍ غونډې څو ځانګړتیاوي 108
شهید انجنیر حبیب الرحمن:...110
استاد غلام رباني عطیش: 110
شهید استاد ګل محمد: 111
شهید ډاکتر محمد عمر: 111
شهید استاد عبدالحبیب حناني:..112
شهید عبدالقادر توانا: 112
شهید سید عبدالرحمن آغا: 112
شهید خواجه محفوظ منصور: 113
د تودو مناقشو بحثونه------------------------------------114
د قرآن بې حرمتی ---------------------------------------141
د محصلینو اتحادیه --------------------------------------144
د مؤسسانو د مجلس داخلي جریانات..144
د اساسامې مطابق انتخابات...145
د پوهنتون اعتصابات..147

د عقرب ۳ او تظاهرات 151
له مور او نورو سره د دولت چلند -------------------------155
د اسلامي نهضت قیادت -------------------------------۱۵۶
او د مشر ورور عبدالرحیم نیازی فراق-------------------------۱۵۶
د پنځه کسیزی شوری انتخاب ۱۶۰
کمونستانو د ښتو لار غوره کړه -------------------------۱۶۲
دوهمه نښته ۱۶۳
دریمه نښته ۱۶۷
د توقیف شپې ورځې--۱۷۲
د سردار داؤد کودتا--180
له شاهي کورنۍ سره څه وشول؟... 185
لومړۍ تصفیه --189
دوهمه تصفیه --194
د مات وزرو خېل کي -------------------------------------201
بی رحمه گاونډی --208
د کتاب له متنه -- 0

بسم الله الرحمن الرحيم

د ناشر وينا

د افغانستان د اسلامي نهضت د ځلانده تاريخ د مينه والو لپاره مو دا ځل د ورور حکمتيار هغه مهم اثر غوره کړی چي د "ميثاق ايثار" درنې نشريې قسط قسط نشر کړی او اوس ئې د يوه بېل کتاب په بڼه کي خپروي. پدې ارزښتناك اثر کي د هېواد د اسلامي نهضت ځلانده تاريخ د پيښو په لوړو ژورو کي څېړل شوی او د هېواد د لرغوني تاريخ هغه برخه احتوا کوي چي د انګريزانو په لاس د نادري کورنۍ له راوستو نه د روسي فوځونو تر ايستو پوري ئې دوام کړی.

ورور حکمتيار غوښتل چي لومړی همدا" ستاسو مخي ته پرته" برخه وليکي او بيا د روسي فوځونو له وتلو وروسته برخه تکميل کړي، خو له هېواد نه د روسي فوځونو له وتلو وروسته چي د روسانو او امريکايانو د ګډ سازش په نتيجه کي کوم کړکېچن حالات راولاړ شول، د دې کړکېچن او حساس پړاو غوښتنه دا وه چي ورور حکمتيار لومړی د دغي مرحلې پېښي وڅېړي او افغان ولس له هغو خطرناکو توطئو خبر کړي چي د اسلام دښمنانو د اسلام په ضد او په افغانستان کي د مجاهدينو په لاس د يوه اسلامي حکومت له جوړېدو نه د مخنيوي په خاطر پيل کړې وې، هغه دې ته اړ شو چي د "پټې توطئې، بربنډې څېرې" تر نامه لاندي هغه کتاب وليکي چي همدا مرحله او د روسانو له وتو نه د طالبانو په لاس د کابل تر پرېوتو پوري د هېواد مهمي پېښي پکي څېړل شوې. بيا ئې لومړنۍ برخه پيل کړه خو متأسفانه دا لومړنۍ برخه لا نه وه تکميل شوې چي زموږ جنګ ځپلی هېواد له يوه بل ناورين سره مخامخ شو، امريکايانو په افغانستان تېری وکړ او په خپل ناروا او وحشيانه تېري سره ئې افغانان له يوې بلي لويي ستونزي او يوه بل ستر الهي آزمېښت سره مخامخ کړل. ورور حکمتيار له حالاتو سره د مقابلې لپاره هېواد ته ستون شو او دا مهم کتاب ئې تکميل نکړی شو، موږ دا غوره وګڼله چي همدا برخه هم د يوه کتاب په

بنه کي خپره کړو. د هېواد د لرغوني تاریخ له مینه والو سره وعده کوو چي انشاءالله پاته برخه به هم د دوی مخي ته ږدو.

د دې کتاب په پای کي به د ورور حکمتیار هغه دوه ادبي ټوټې هم ستاسو مخي ته کیږدو چي د هېواد د اسلامي نهضت تاریخ او له افغانانو سره د دوی د بدو ګاونډیو بد سلوك پکي انځور شوی.

هدف مو دا دی چي خپل ولس له حقایقو خبر کړو، د دښمن توطئو ته ئې متوجه کړو، د دښمنانو د سپکو او ذلیلو ملګرو کرغېړني څېرې افشاء کړو او د افغان ولس راتلونکي نسل ته د مجاهدینو هغه ارزښتناکي تجربې انتقال کړو چي هره یوه ئې په ډېره ګرانه بیع او د زرهاوو سرتېرو د وینو په بیع ترلاسه شوې. پدې امید چي ارحم الراحمین خدای مو د خپلي لاري د مجاهدینو په ډله کي قبول کړي.

اللهم ارنا الحق حقاَ وارزقنا اتباعه

و ارنا الباطل باطلاَ وارزقنا اجتنابه

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

د افغانستان د لرغوني تاريخ څلور وروستۍ لسيزې، له تاريخي او سترو پېښو نه ډکې او له ډېرو حساسو شېبو او لوړو ژورو نه ډك كلونه وو، دا لړۍ د ظاهرخان د څلويښت كلني استبدادي واكمني په وروستۍ لسيزې کې له ۱۳٤۰ هجري شمسي كال نه پيل شوه او تر نن پورې دوام لري.

شاهي نظام د هېواد د حالاتو له سمبالولو نه عاجز شوی وو، دې نظام نه د ملك د ادارې استعداد درلود، نه د منطقې د حالاتو سره جوړېدی شو او نه ئې د بين المللي سريع تحولاتو او نويو غوښتنو سره اړخ لګولی شو. د شاه د انحطاطي او استبدادي دور په لسو وروستيوکلونوکې پنځه صدراعظمان يو په بل پسې راوړاندي شول، خو هريو له لنډې مودې وروسته له کار نه ګوښه او استعفا ته اړ شو او خپل ځای ئې د سلطنتي خاندان د خوښې بلې څېرې ته پرېښود. خو پدې سره شاه ونشو کړی چې حالات سمبال او وضعيت مهار کړي او د هغو پټو او ښرګندو خوځښتونو مقابله وکړي چې د شاهي نظام د نسکورېدو او د يوه اجتماعي بدلون لپاره پيل شوي وو. سياسي احزاب صحنې ته راووتل، له بين المللي جرياناتو نه متأثر ځوانان، منورين او د دنيا له وضعيت نه مطلع افراد چې د خپل هېواد له پرېشان سياسي، اجتماعي او اقتصادي حالت نه سخت ناراضه او د نورو هېوادونو په پرتله ئې ځان ډېر وروسته پاته ليدو، شاهي منحط نظام ئې د دې انحطاط، اختناق، فقر، لوږې، جهل او بې سوادۍ عامل ګڼلو او دا ورته د پېغور خبره معلومېده چې د نورو هېوادو ولسونه دې د خپلې خوښې منتخب حکومتونه ولري خو په افغانانو دې د پرديو د خوښې يوه منحطه کورنۍ حکومت وکړي، داسې کورنۍ چې انګريزانو زموږ په هېواد مسلطه کړه. دا پداسې حال کې چې د بريتانيا امپراطوري ختمه شوې او ټوله منطقه د دوی له سلطې آزاده شوې، له موږ وروسته آزاد شوي ملکونه نن د خپل برخليك خاوندان دي او د

خپلي خوښي حکومتونه لري، د خپل برخليك ټاکلو لپاره هر څو کاله وروسته د ټاکنو صندقونو په وړاندي ودرېږي، خپل زعيم ټاکي، باصلاحيته پارلمان جوړوي، خو په موږ لاتراوسه د رټل شوې زړې بريتانيا لاس پوڅې کورنۍ حکومت کوي، نورو ولسونو دا حق ترلاسه کړي چي د چارواکو کړه وړه وڅېړي، يو په بل تعويض کړي، نااهله واکداران لري او د خپلي خوښي باکفايته مشران راوړاندي کړي، خو زموږ په ولس يو داسي بې سواده پاچا او د ده کورنۍ حکومت کوي چي په کال کي يو دوه څله د ده غږ له راډيو نه اوري ، هغه هم د څو دقيقو لپاره، ګوري چي د کاغذ له مخي هغه وينا په ډېر زحمت او په وار وار غلطېدو سره لولي چي درباري مشاورينو ورته جوړه کړې او ليکونکو د دې خيال هم ساتلی چي همدا بې محتوی او تکراري وينا په پاچا باندي ګرانه تمامه نشي او د ويلو په دوران کي ئې ستومانه نکړي!! ګورئ چي په غولوونکي سياسي قانون کي د همدې پاچا په اړه ليکل شوي: "پاچا غير مسئول او واجب الاحترام دی" که پاچا وفات شو، نو د ده زوی، د زوی د نشتوالي په صورت کي ښځه، د ښځي د نشتوالي په حالت کي د ده لور د پاچا ځای نيسي!! يعنی پاچايي د همدې کورنۍ موروثي حق دی، نه د پاچا په انتخاب کي ولس څه حق لري او نه د پاچا لپاره اهليت او کفايت ضروري دی !!! درباري ملايانو او پيرانو د همدې اساسي قانون په پای کي ګوتي لګولې، په منبر د همدې پاچا د تخت او تاج د بقا او د دوام لپاره دعا کوي، طبيعي ده چي د نړۍ پدې نوې فضاء کي روزل شوی نسل دا وضعيت ونه زغمي، له نورو ولسونو سره د سيالۍ هڅه وکړي او په خپل هېواد کي د بدلون لپاره ملا وتړي، نه نظام د ځوان نسل د قانع کولو جوګه وو او نه ئې حاميان او پلويان پدې توانېدل چي روانه وضع توجيه کړي، خلك دې ته چمتو کړي چي د سابق په شان روان حالت ومني، له مخالفت نه ډډه وکړي، سکوت غوره وګڼي او د مجهول مستقبل لپاره انتظار وکړي.

په نړۍ واله سطحه هم په دريو جبهو کي شديد تنافس او رقابت تر سترګو کېدو، له يوې خوا د غرب او کمونيزم ترمنځ، له بلي خوا د کمونيزم او اسلام ترمنځ او په درېيمي جبهې کي د غرب او اسلام ترمنځ د مبارزې سنګرونه تاوده وو، کمونيزم د ځوانۍ مرحلې ته رسېدلی وو، د نړۍ په دوو سترو هېوادونو، شوروي اتحاد او چين باندي مسلط او د نړۍ ترټولو ستر نظامي ځواك ترې جوړ شوی وو، هجومي حالت ئې درلود، غرب په دفاعی حالت کي وو، ورځ په ورځ شاته تلو، يو په بل پسې ئې د شوروي اتحاد په ګټه خپلي اډې له لاسه ورکولې، د وسلو د خرڅلاو بازارونه او د مصنوعاتو تجارتي مارکيټونه ئې کمونستي بلاك ته تخليه کول. کمونيزم نه يوازي په آسيا، شرقي اروپا او افريقا کي په ډېره چټکتيا

مخکي تلو او د غربی حریف سنګرونه ئې فتح کول، بلکي د خطر زنګونه ئې په لاتیني امریکا کي هم د غربی ځواك د مشرتابه د غوږ تر څنګ اوچت وو، ټوله شرقي اروپا، شمالي کوریا، ویتنام، کمبودیا، یمن، سوریه، عراق، مصر، سودان، کیوبا، چلي او ګڼ شمېر د بري په حال کي سیاسي احزاب، د وارسا پکت سره تړلي او له مسکو نه څروبېدل، پېښي د کمونیزم په ګټه او د غرب د مزید کمزورتیا په لور رواني وې، غرب د پېښو له مهارولو نه عاجز وو، په ویتنام کي د امریکا شرمونکې ماتې د غرب روحیه په کلکه ځپلې وه او د کمونیزم د مقابلې او پدې مقابلې کي د بري طمع ئې ترې سلب کړې وه. د اسلامي نړۍ په سترو سترو مهمو هېوادونو د کمونیزم سلطه او په مصر، سوریې او عراق کي د اسلامي ډلو ځپل، کمونیزم ته له اسلام سره په منازعې کي هم د برلاسی احساس وربښلی وو.

د افغانستان سیاسي جریانات لدغه نړیوال بهیر نه په کلکه متأثره کېدل، شاهي کورنۍ چي د بریتانیا له زوال وروسته ئې خپل حامي له لاسه ورکړي وو، د مسکو لوري ته مخه کړه، ترڅو له مسکو نه د خپلي واکمنۍ د ادامې تضمین ترلاسه کړي، مسکو خاص شرایط درلودل، افغاني چارواکو د دغو شرایطو منلو ته ځان اړ ګڼلو، لدې نه پرته ئې بله چاره نه لیدله چي په سیاسي، نظامي او اقتصادي برخو کي روسانو ته د دوی د خوښي امتیازات و مني، د اردو د روزني او تجهیز کار ئې روسانو ته وسپارو، د هېواد په شمال، شرق او غرب کي ټولي پروژې لکه د تیلو او ګاز تفحصات، د معادنو استخراج، بند او انهار او د لارو جوړول د روسانو په واك کي ورکړی شوې، د تجارت لویه برخه مخصوصاً زراعتي او نساجي ماشین آلاتو، ترانسپورتي وسایلو او حربي تجهیزاتو اخیستل او د ګاز او پنبی پیرودل، د روسیی کمپنیو لاس ته ورغلل، خو روسانو دا امتیازات کافی نه ګڼل، افغاني چارواکي ئې تر فشار لاندي نیولي وو چي مزید امتیازات ورکړي، مخصوصاً د کمونستي افکارو خورېدو ته لاره آواره کړې او پرېږدي چي افغاني کمونستان سیاسي حزب جوړ کړي، آزاد فعالیت وکړي، آزاد نشرات ولري، په انتخاباتو کي د برخي اخیستلو حق ورکړی شي، له پارلمان نه د دوی د استازو غږ اوچت شي، شاهي منفوره کورنۍ چي له خپل ولس نه وېرېده او په اقتدار کي د پاته کېدو لپاره ئې له بهرنۍ حمایې پرته بله هیڅ چاره نه لیدله، مجبوره وه د مسکو شرایطو ته غاړه کیږدي، د کمونستي ډلي د جوړېدو شرایط برابر او د ودې لار ئې آواره کړي او لازم امکانات او تسهیلات په اختیار کي ورکړي. پاچا غوښتل چي په هېواد کي داسي دوه حزبي سیستم رایج کړي چي دولتي حزب د شاهي نظام حامي وي او مخالف حزب د کمونستانو تر واکمنۍ لاندي وي خو د شاهي نظام درناوی وکړي. د "خلق دیموکراتیك ګوند" په همدې فضاء کي او له همدې روحیی سره

جوړ شو، د خپلي ورځپاڼی په لومړۍ ګڼه کي ئې د مشروطه شاهي نظام ملاتړ اعلان کړ، د دولت د حمايې تر سيوری لاندي د دوی رسمي او ښکاره فعاليت پيل شو، په کمه موده کي د کابل په پوهنتون مسلط شول، ورو ورو ئې لمن نورو علمي مؤسساتو ته خوره شوه او د يوه داسي سياسي حزب په څېر راڅرګند شو چي هرچا د هېواد راتلونکې د دوی په لاس کي ګڼله او هيچا د دوی د مقابلې جرأت نشو کولی. شاه پرستان ونه توانېدل چي د "وحدت ملي" ترنامه لاندي دولتي حزب جوړ کړي، د دوی هلي ځلي ناکامي پاته شوې.

په همدې داخلي او خارجي کړکېچنو شرايطو کي د هېواد اسلامي پاڅون، د څو با ايمانه زلميانو په لاس پيل شو، نه ئې داخلي حامي درلود او نه بهرنی مرستندوی، نه ئې وسايل او امکانات په اختيار کي وو او نه شرايط او حالات د دوی لپاره چمتو وو، نه چا دا انتظار درلود چي پداسي کړکېچنو ظروفو او شرايطو کي دي يو خپلواك اسلامي تحريك پيل شي او نه چا دا ګمان کولو چي دا د ګوتو په شمېر زلميان به پدې وتوانېږي چي د ځواکمنو سياسي جرياناتو مقابله وکړي، د داخلي او خارجي فشارونو په وړاندي خپل شته والی وساتي، مخکي لاړ شي، وده وکړي او يوه ورځ په يوه داسي ستر ځواك بدل شي چي د هېواد په روانو سياسي او اجتماعي جرياناتو کلکه اغيزه وکړي، د پېښو مسير بدل کړي، ستر ستر سياسي احزاب د هغه په وړاندي ماتې وخوري، د ده په لاس د کمونيزم ټغر ټول شي او د شوروي اتحاد ستره او وېروونکې امپراطوري په زوال محکومه شي.

راشئ وګورو چي دا کارونه څنګه ترسره شول؟ د هېواد اسلامي پاڅون څنګه پيل شو؟ د چا په لاس پيل شو؟ څنګه ئې وده وکړه؟ څنګه د سترو سترو تاريخي افتخاراتو د ترلاسه کولو جوګه شو؟ د تحريك له پيل وروسته تر نن پوري د افغانستان په لويو لويو پېښو کي د دې تحريك ونډه څومره وه؟ شاهي نظام څنګه نسکور شو؟ د سردار داؤد کودتا څنګه ترسره شوه؟ بيا ولې د کمونستانو په لاس په قتل ورسېد؟ د ثور د کودتا لاملونه څه وو؟ اسلامي انقلاب څنګه او د چا په لاس پيل شو؟ روسانو ولې زموږ په هېواد تېری وکړ؟ ولې پدې ونتوانېدل چي مقاومت وټکوي، په اوضاع مسلط شي او افغانستان د مرکزي آسيا د نورو هېوادونو په څېر د تل لپاره اشغال کړي؟ ولې له افغانستانه وتلوته اړ شول؟ او څنګه د شوروي اتحاد دا وېروونکې امپراطوري په زوال محکومه شوه؟ د دې ځواکمني امپراطورۍ په زوال کي دافغانستان د اسلامي تحريك ونډه څومره وه؟

دا کتاب د همدې پوښتنو ځوابونو ته مختص شوی، په سر کي به د نادري کورنۍ د استبدادي واکمنۍ د مسلط کېدو په څرنګوالي او کوم نظام چي دې کورنۍ زموږ په هېواد مسلط کړی وو په اختصار سره بحث کوو او له دې وروسته به د هېواد هغه سياسي او

اجتماعي پېښي څېړو چي د شاهي کورنۍ له نسکورېدو نه بيا د روسي فوځونو ترو تلو پوري زموږ په هېواد کي ترسره شوې.

هيله مي دا ده چي پدې ليکني سره د افغانستان د لرغوني تاريخ د يوې ډېرى حساسيمرحلې هغه مهمي پېښي په صادقانه او منصفانه طور وڅېړلى شي چي د هېواد روان حالت د هغوى زيږنده ده او د افغان ولس په راتلونکي برخليك باندي پرېکنده اثر لري.

و ما توفيقی الاباالله عليه توکلت و اليه انيب.

نادري کورنۍ څنګه قدرت ته ورسېده؟

افغانانو د خپل لرغوني تاريخ په اوږدوکي يوازي هلته ښه ورځ ليدلې او له يرغلونو خوندي پاته شوي چي ګاونډيان ئې ضعيف او له داخلي ستونزو سره مخامخ وو او پدوی ئې د يرغل او د جګړو د تېلو توان او فرصت نه درلود. خو هر کله چي د دوی ګاونډي هېوادونه ځواکمن شوي او يا د لويو استعماری ځواکونو په اډو بدل شوي، افغانان ئې له ستونزو او ګواښونو سره مخامخ کړي، کله ئې جګړي وربانددي تحميل کړې، کله ئې لاس پوڅي حکومتونه وربانددي مسلط کړي او کله ئې د دوی هېواد اشغال کړی.

افغانستان په وروستيو پيړيو کي داسي حساس ستراتژيك موقعيت درلود چي د نړۍ سترو سترو فاتحانو هغه ته د مهمي اډې او حساس معبر په سترګه کتل، د افغانستان په لوړو تسلط ئې په ټولي منطقې د خپل تسلط لپاره مقدمه ګڼله او د دې هېواد له له اشغال پرته په ټولي منطقې د خپل تسلط له ادامې نه نشو مطمئن کېدی.

ګورو چي له يوې خوا په ايران کي نادر افشار سر رااوچت کړ، په ټول ايران مسلط شو، فرانسوی توپونه په لاس ورغلل، دا توپونه پدې منطقې کي د لومړي ځل لپاره د ده له لوري استعمال شول، په هيچا کي د هغوی مخي ته د مقاومت توان نه وو، دغو وسايلو او د شا او خوا سيمو د ولسونو ضعف او ناتواني، دی دې ته وهڅاوو چي د خپلي واکمنۍ لمن خوره کړي، د افغانستان په لوري ئې مخه کړه، هرات او کندهار ئې له خاورو سره برابر کړل، هلته ئې د افغانانو له ککرو منارونه جوړ کړل، کندهار ئې خپله نظامي اډه وګرځولو، له هغه ځايه د شرق په لوري وخوځېدو، کابل، پېښور، لاهور او ډهلي ئې تصرف کړل.

همدا راز په اروپا کي انګريز ته باروت په لاس ورغلل، د جهازونو، ټانکونو او توپونو خاوند شو، په ټوله نړۍ کي ئې د ځان سيال نه ليدو، غوښتل ئې له همدې وسايلو په استفادې سره په ټولي نړۍ حکومت وکړي، د نړۍ ګڼ شمېر هېوادونه ئې تصرف کړل، د

شرق په لوري وخوځېد، د هند په نیمي وچي مسلط شو، لویه بریتانیا ئې جوړه کړه، خو په هند باندي د خپل تسلط د دوام لپاره ئې د افغانستان نیول ضروري ګڼل، دې لوري ته ئې مخه کړه، له افغانانو سره درې ځله مخامخ وجنګېدل، هر ځل په زرګونو افغانان د دوی په لاس په قتل ورسېدل، خو پدې ونتوانېدل چي د افغانانو ټاټوبی د تل لپاره اشغال کړي، پس له لنډي مودې بېرته وتلو ته اړ شول، خو داسي وتل چي په ظاهر کي د دوی مسلح قطعاتو او فوځونو افغانستان پرې ایښی، خو خپل افغاني ګوډاګیان ئې تر شا پرې ایښي، په ظاهرکي افغانانو خپلواکي ترلاسه کړي او اشغالګر ځواکونه ئې د هېواد له پولو ایستلي، خو حقیقی خپلواکي ئې نده ترلاسه کړي، د خپلي خوښي حکومت او نظام ئې ندی جوړ کړی، که څه هم په ظاهر کي کندهار یا کابل د هېواد پایتخت ګڼل کېدو، خو په حقیقت کي دهلي او لندن د افغانستان پلازمیني وې، حکمرانه ډله بدلېده را بدلېده، خو د انګریزانو په خوښه، دا دوی وو چي یوه واکمنه کورنۍ ئې په بلي بدلوله، په ټولي هغي مودې کي چي انګریزانو د هند په نیمي وچي حکومت کولو، د افغانستان د سیاسي پېښو تر شا د انګریزانو لاس وو، د چارواکو د تعویض او یو په بل د بدلولو پرېکړه په دهلي او لندن کي کېده، نه په کندهار او کابل کې، اصلي واکمن به میکناټن وو او شاه شجاع به یو غولوونکی سمبول.

له نیمي وچي نه د بریتانیایي فوځونو له وتلونه بعد، چي کله شوروي اتحاد د یوه سترځواك په څېر راڅرګند شو او د افغانستان تر شمالي پولو راورسېدو، لدې وروسته د افغانستان د سیاسي جریاناتو لوري بدل شو او افغانستان د یوه داسي خطرناك سره سیلاب مخي ته پرېووت چي تم کول ئې هرچا ته محال برېښېدو. د بریتانیا د زاړه ښکیلاکګر ځواك د ختمېدو او د شوروي اتحاد د زبرځواك راوړاندي کېدو وروسته د افغانستان واکمنه کورنۍ چي د انګریزانو په لاس په افغانانو مسلط شوې وه، مسکو ته مخه کړه او دکرملین له واکدارانو ئې په واکمنۍ کي د پاته کېدو د تضمین ترلاسه کولو هڅه پیل کړه. لدې وروسته د افغانستان ټولي خونړۍ پېښي، د واکدارانو په سیاستونو تغییر او یو په بل د دوی بدلول، د مسکو په لاس او د کرملین د واکدارانو په پرېکړه ترسره شوي.

له ډېرو افغانانو سره به دا پوښتني وې چي نادري کورنۍ څرنګه قدرت ته ورسېده؟ پداسي حال کي چي دا کورنۍ د انګریزانو په لاس په افغان ولس مسلط شوه څنګه د بریتانیا له زوال وروسته او د هند له نیمي وچي د انګریزی فوځونو له وتلو پس نسکوره نشوه؟ ولې په هند او پاکستان کي له انګریزانو د خپلواکۍ ترلاسه کولو وروسته منتخب حکومتونه رامنځته شول، خو په افغانستان یو منحط شاهي نظام او د یوې مستبدي کورنۍ

واکمني په خپل حال پاته شوه؟ اقتدار ته د دې کورنۍ د رسېدو او د اوږدې مودې لپاره د پاته کېدو اصلي کیسه څنګه وه؟

نادري کورنۍ، د انګریزانو تر سلطې لاندې هند کې د اوږدې مودې تبعیدي ژوند تېرولو وروسته د امیر عبدالرحمن خان د واکمنۍ په وروستیو کلونو کې د انګریزانو په وینا کابل ته راستنه شوې وه، په هند کې د اقامت په دوران کې د دوی مصارف انګریزانو ورکول، په کابل کې له اقامت وروسته د انګریزانو په وساطت د پاچا او نادري کورنۍ ترمنځ اړیکې ټینګې شوې، په دربارکې د دې کورنۍ د منل کېدو دوه مهم وجوهات وو: د انګریزانو وساطت او د نادرخان له خور سره په ۱۹۰۲ کال د حبیب الله خان نکاح، حبیب الله خان د انګریزی تاریخ لیکونکو د وینا له مخې ترسلو زیاتې نکاح شوې ښځې درلودې چې هر مازدیګر به ټولې د ده مخې ته لیکه کېدې او ده به د ټولو له منځ نه یوه د راتلونکې شپې لپاره انتخابوله. غلام محمد غبار افغان تاریخ لیکونکی پدې اړه لیکي: حبیب الله ته درباري ملایانو دا فتوی ورکړې وه چې پاچا کولی شي له څلورو زیاتې ښځې په نکاح کړي، مخصوصاً د نورستان له خلکو چې ګواکې په جنګ سره د دوی سیمه نیول شوې، د اسیرانو حیثیت لري او ښځې ئې وینځې ګڼل کېږي.

دغه سیاسي ازدواج دې کورنۍ ته موقع ورکړه چې لومړی په پاچایي دربارکې د پښو ځای پیداکړي او بیا اقتدار ته د رسېدو لپاره ځانته لار آواره کړي.

غبار د حبیب الله خان په دربارکې د دې کورنۍ د غړو د نفوذ په اړه لیکي:

امیر حبیب الله خان ورو ورو دې کورنۍ ته ارتقاء ورکړه، نه یوازې په دربارکې، بلکې د افغانستان په فوځ کې هم، محمد آصف خان او محمد یوسف خان د "مصاحبین خاص" تر نامه لاندې د پاچا ندیمان شول. محمدنادر خان او ورور ئې محمد علي خان د شاه د محافظې قطعې جنرال او غونډ مشر شول، د نادرخان دوه نور وروڼه، محمد عزیزخان او شاه ولي خان یو د "شاه آغاسی خارجه او رکاب باشي" ترنامه لاندې د خارجه چارو مسئول او بل ئې د شاهي کورنۍ د شاهزادګانو لپاره د آسونو د قطعې آمر (سرخان سپور) وټاکل شو.

همدا راز د نادر خان دوه ترونه، محمد سلیمان خان او احمد شاه خان، د نظامي شاه آغاسی او (سرمیرسپور) د امیر زادګانو د سورلۍ د قطعې آمران وټاکل شول، وروسته بیا احمد علي خان د دې کورنۍ بل غړی، په دربارکې وګمارل شو او محمد هاشم خان د نادر خان ورور هم د "سر، سراوسی" ترنامه لاندې د پاچا د حضور د خاصې ډلې آمر وټاکل شو.

پدې ترتيب د حبيب الله دربار ورو ورو د دې کورنۍ لاس ته ورغی، خو دې نفوذ او درباري مقام، نه په ملت کې جرړې درلودې او نه څه وزن؛ خو يوه خاصه پېښه د دې باعث شوه چې د نادرخان شخصي وجاهت د دربار او کابل له محدودې نه د يوه زړه ور او باتور ولايت ترسطحی خور شو او هغه دا چې په ۱۹۱۳ ـ ۱۹۱۲ کې د پکتيا خلکو د دولتي فوځ د ظلم په خلاف پاڅون وکړ، د دولت ځواکونه ئې وځپل، شاه لالهانده شو، نادرخان د شاه د خوشحالولو لپاره د دې ملي پاڅون د ځپلو دندې ته داوطلب شو، په پکتيا ئې يرغل وکړ او د مقاومت په ټکولو بريالی شو او پاچا ورته د نايب سالاري رتبه ورکړه.

د دې ترڅنگ د حبيب الله خان د پاچايي په وروستۍ برخې کې د نادر خان ورور محمد هاشم خان ته د نظامي نائب سالاري رتبه ورکړی شوه او د دې ترڅنگ د هرات د فوځ قوماندان وټاکل شو او محمد سليمان خان د نادر خان د تره زوی د هرات په شان د يوه لوی ولايت د والي په حيث توظيف شو او پدې سره د هېواد د غربی سيمو اوسېدونکو سره د دې کورنۍ اړيکې ټينگې شوې.

غبار د حبيب الله خان د استبدادي او مفسدي واکمنۍ د نسکورېدو په اړه ليکي: د مرکزي مطلق العنان دولت له ورځ په ورځ زياتېدونکي فشار نه ولس ستومانه شو، دولت په خارجي سياست کې د انگريزانو تر سلطې لاندې وو، ولس له بهرنۍ سلطې نه خپلواکي غوښتله او د مرکزي دولت له استبدادي سياست نه متنفر وو، شاه چې د يوه مطلق العنانه واکمن په څېر د هېواد د ادارې واگی په اختيارکې درلودې، عملاً ئې د هېواد چارې بې مسئوليته او مفسدو درباريانو ته پرې ايښې وې او پخپله د عياشۍ او اخلاقي فساد په ډنډ کې ترستوني غرق وو، تر سلو زياتې ښځې ئې په خپل حرمسرای کې راغونډې کړې وې او په لسهاوو غير قانوني زامن ئې درلودل. مولوی عبدالرب کندهاری د کابل د معارف مدير مکلف وو چې د شاه د حرم هرې ښځې ته عربي القاب راپيدا کړي او د ده نامحدودو کوږدو ته شرعي فتوی ولټوي، دغو درباري ملايانو به شرعي حيلې جوړولې او ويل به ئی: له دارالحرب نه د هر شمېر ښځو ترلاسه کول او په خپل حرمسرای کې ساتل، شرعي مانع نلري. د پاچا پلار امير عبدالرحمن خان د نورستان سيمه د يوه جهاد په ترځ کې فتح کړې او د سيمي اوسېدونکي ئې مسلمان کړي، دا سيمه د دارالحرب حيثيت لري او د ده زوی امير حبيب الله خان کولی شي لدې سيمي نه د خپلي خوښي په شمېر ښځيولري!!

د پاچا سلوك له عام ولس سره خو څه کوې حتی له نږدې درباريانو سره داسي وو لکه د يوه آقا او بادار معامله له خپل ذليل او سپك مريی سره.

دربار ته معزز کسان به ئې په معمولي خبره سپکول، وهل او د سيالانو مخې ته رټل، پدې سره ئې غوښتل چې ټول تر رعب لاندې وساتي او هيڅوک د ده په وړاندې د عزت النفس احساس ونکړي. يو ځل په استالف کې خپل مېله ځای ته تللی وو، نادرخان له خپل معين وخت نه لږ وروسته وروړسېدو، پاچا خپلو عسکرو ته امر وکړ چې هغه ته کرتۍ چپه ورواغوندي، په يابو ئې سپور کړي او د سورو عسکرو سره يوځای ئې د کابل په لوري وخوځوی، ترڅو ټول خلق دا منظره وګوري او د ده لپاره د عبرت سبب شي.

حبيب الله خان په ۱۹۱۹ کې د لغمان د کله ګوش په ښکارځي کې د شپې لخوا په خپلې خيمې کې په قتل ورسېدو، پهره کوونکې عسکر پداسي حال کې شجاع الدوله ونيو چې د شاه له خيمې نه راوتو، خو د قتل ځای ته د نادرخان په رارسېدو سره هغه پرېښودی شو، ويل کېږي چې د ده په قتل کې د شاهي کورنۍ غړو او د نادرخان په شمول ځينو درباريانو لاس درلود. د شاه له قتل وروسته سردار نصر الله خان په لغمان کې او امان الله خان په کابل کې د پاچايي د عوا وکړه، په جلال آباد کې مېشت دولتي قطعاتو لومړی د سردار نصرالله خان د پاچايي ملاتړ وکړ خو درې ورځې وروسته ئې د پاچا د زوی امان الله خان ملاتړ وکړ او عنايت الله خان معين السلطنة او نصرالله خان نائب السطنه ئې د نادرخان په شمول ونيول او لاس تړلي ئې د کابل په لوري وخوځول.

همدا کار د هرات د فوځي قطعاتو له خوا له محمد هاشم خان او محمد سليمان خان سره وشو، دواړه ئې لاس تړلي او په يابو سپاره کابل ته ولېږل، دا کار د خلکو د هغې ژوري کرکې ښودنه کوي چې د دې کورنۍ د غړو په نسبت ئې پدې خاطر درلوده چې له انګريزانو سره ئې ژوري اړيکې وې.

امان الله خان، نايب السطنه نصرالله خان ترهغه په بند کې وساتو چې مړ شو، نادرخان ئې سره له کورنۍ لومړی د ارګ په محبس کې واچاوو او وروسته ئې خوشې کړ او د خپل فوځ سپه سالار ئې‌کړ او د ده ورونه هر يو شاه ولي خان او شاه محمود خان ئې په فوځ کې د جنرالانو په حيث وټاکل او خپلې دوې خويندې ئې هم دوی ته په نکاح ورکړې.

له انګريزانو سره د درېيمې جګړې په دوران کې نادرخان د ټل او شاه وليخان د وزيرستان د محاذونو قومندانان ټاکل شوي وو، د وزيرستان مجاهدين په شاه ولي خان شکمن شول او د محاذ له قومندانۍ نه ئې عزل کړ او لاس تړلی ئې له سيمې وايست او د نادرخان خواته ئې ولېږو .نادر خان د ټل به محاذ کې غوښتل چې جنګيالي په شا کړي، پدې نامه چې ده ته اطلاع رسېدلې چې د انګريزانو زيات شمېر تازه قطعات د جنګ ميدان ته رالېږل شوي، خو نورو ورسره دا خبره ونه منله، جګړه پيل شوه، په لومړی سر کې د

ټل فوځي قلعه د افغاني جنګياليو لاس ته ورغله، خو وروسته د ده د متزلزل قيادت په وجه بېرته انګريزانو ونيوله، نادرخان د تېښتی په حالت کي وو چي له کابله ورته د افغانانو او انګريزانو ترمنځ د متارکې اطلاع ورکړی شوه.

له انګريزانو سره په ۱۹۲۱ کي د روغی جوړي معاهده امضاء شوه او امان الله ته موقع په لاس ورغله چي په داخل کي د خپلي سلطې ټينګولو ته توجه وکړي.

د هېواد شمالي او غربی ولاياتو ته ئې هيئتونه ولېږل، فيصله ئې وکړه چي د قطغن، مزار، هرات او کندهار لپاره د وزيرانو په سطحه چارواکي وټاکي، نادرخان ئې قطغن ته ولېږو، خو نادر خان هلته له لنډې مودې پاتهکېدو وروسته د ۱۹۲۲ کال په وروستيو کي کابل ته راستون شو. لدې وروسته شاه په هغه بې اعتماده شو، امان الله غوښتل چيله روسانو سره خپلي اړيکي ټينګي کړې، نادرخان چي له انګريزانو سره په ټېنو دوستانه اړيکو متهم وو د شاه په نوی سياست کي مفيده پرزه نه برېښېده، بايد له صحنې لري کړی شوی وی، لومړی د ده وروڼه او ورپسې دی له خپلو ټولو مهمو دندو کناره کړی شوو او بالآخره ئې په کال ۱۹۲٤ کي پاريس ته د وزيرمختار په حيث ولېږو او محمد هاشم خان ئې په مسکو کي سفير وټاکو، خو په ۱۹۲٤ کي لدې دندو هم منفك کړی شول.

امان الله په داخلي اوضاع له مسلط کېدو او د ده پاچايي ته د ګواښ کوونکو څېرو له تصفيه کولو وروسته له نړۍ والو سره د اړيکو ټينګولو لپاره د اروپا دوره وکړه، ځوان، بې تجربه او د دنيا له حالاتونه بې خبره شهزاده د افغانستان په شان له يوه وروسته پاته هېواد نه د اروپا په دوره وتلی، د مسکو، لندن او پاريس په شان د لويو لويو ښارونو د ليدلو موقع په لاس ورغلې، د دې هېوادونو له ظاهري وضعي نه هومره متأثره شوی چي د اروپا هر څه ورته مقدس او غوره او د خپل ولس هر څه ورته سپك او حقير په نظر ورغلي، همالته ئې د خپل ملت له هر څه نه د مقاطعې او په هر څه کي د اروپا د تقليد فيصله وکړه. هېواد ته له راستنېدو وروسته هغه پخوانی امان الله نه وو، غوښتل ئې د اروپائيانو په پل ګام کيږدي، خو دی نه پوهېدو چي اروپائيان څنګه دې مرحلې ته رسېدلی، د دوی د ترقي لاملونه څه وو، د دوی هېوادونه څنګه سمسور شوي، د سمسورتيا لپاره ئې څومره مظلوم ملتونه له خاورو سره برابر شوي، د دوی د سوکالي او خوشحالي لپاره څومره ملتونه قرباني شوي. د استبداد، اختناق او جهل له دور نه څنګه ژغورل شوي، خپلواکي، ديموکراسي او ترقي ته د رسېدو لپاره د هر هېواد ولس څومره قرباني ورکړې، څومرهويني توی شوې، څومره خولې تويی شوې، افغاني نازولی شهزاده پدې خبرو نه پوهېدو، هغه په اروپا کي لوڅ سرونه، بربنډې پونډۍ، نيکټايي، شپو، دريشي، د ښځو او

نارینه وو اختلاط لیدلی وو، گمان ئې کاوو چې که په خپل هېواد کې همدا شیان رایج کړي نو د اروپائیانو په شان به شي، د تمدن په کاروان کې به شامل شي، غوښتل ئې هرو مرو د اروپائیانو تقلید وکړي، که په بل څه کې تقلید نشي کولی کم له کمه په لباس کې خو باید د دوی په شان شي، هېواد ته له راستنېدو سره سم، په یوې درباري غونډې کې د ده میرمنې ملکه ثریا د محمود طرزي لور خپل پړونی له سر نه لرې کړ او آخواته ئې وغوځاوو او د ښځو او نارینه وو په ګډې غونډې کې لوڅ سر او چاك ګریوان ځرګنده شوه، د درباریانو له ښځو هم وغوښتل شوو چې همدا کار وکړي، د ده د پلار بې شمېره ښځو لا د مخه په حرمسرای کې د اروپایي لباس مشق کاوو، مأمورینو ته ئې امر وکړ چې لدې وروسته باید دریشي واغوندي، شپو په سر کړي او نیکټایي واچوي، د جمعې د ورځې په ځای یکشنبه د رخصتي ورځ اعلان شوه او د هلکانو او نجونو ګډ درس پیل شو، د ښځو پښتنې او اسلامي حجاب او د نارینه وو ملي جامه په اروپایي لباس بدله شوه.

اکثر تاریخ لیکونکي محققان، د امان الله خان په خلاف د ملي پاڅون لویه وجه د ده همدا ماشومانه اقدامات ګڼي، چې ولس ئې راوپاراوو او د ده مخالفینو ته ئې موقع په لاس ورکړه، خو د ده د اقتدار په نسکورېدو کې د انګریزانو ونډې ته خاصه پاملرنه نکوي. پدې کې هیڅ شك نشته چې افغان ولس د دیني جذباتو په حکم او له ملي عنعناتو د دفاع په خاطر د امان الله خان په خلاف راولاړ شو، خو پدې ملي پاڅون کې د هغو کسانو فعاله ونډه، چې تل د انګریزانو په اشاره کله د یوه واکمن او کله د بل واکمن په څنګ کې ودرېدلي او د انګریزانو د لاس پوڅو واکمنانو ملګرتیا ئې کړې، دا خبره ثابتوی چې انګریزانو پدې خاطر د امان الله خان د نسکورولو د هڅو ملاتړ کړی چې دوی په افغانستان د سابق په څېر داسې واکمن غوښت چې یوازې له لندن نه هدایت اخلې او له بل لوري مخصوصاً د انګریزانو له رقیبانو سره د دوستی شوق او هڅه نکوي. انګریزانو دا نشو منلی چې امان الله دې مسکو ته نږدې شي. هغه درباري روحانیون چې د امان الله خان د پلار په دربارکې ټول اخلاقي فساد، عیاشي د دین او پښتنې دود دستور خلاف ټول کرغېړن کړه وړه ئې زغملي شو او په خپلو سترګو ئې د پاچا هغه اعمال لیدل چې د شریعت خلاف وو خو لدې سره سره ئې د پاچا د تخت او تاج د بقا لپاره دعا کوله، څنګه ومنو چې نن هغوی د اسلام په خاطر امان الله کافر ګڼي او د ملي پاڅون ملګرتیا کوي. امیر حبیب الله د امان الله پلار تر ده نه ډېر غیر اسلامي کارونه کول، خو درباري مفتیانو هغه ته " ظل الله" ویل!! متأسفانه د کومو کارونو له مخې چې ځینو چپي عناصرو امان الله ته د مترقي پاچا نوم ورکړي، نورو بیا فقط د همدې کارونو له مخې هغه مرتد ګڼلی، شهزاده امان الله خان له

ځينو شکلي کارونو پرته هيڅ ندي کړي، نه ئې ملت ته کوم خدمت کړی، نه ئې هېواد د ترقي په لار روان کړی، نه ئې په سياسي او اجتماعي نظام کي دولس په ګټه څه تبديلي راوستی او نه ئې ولس ته د خپل برخليك د ټاکلو او د خپل مشر د انتخاب حق ورکړي، د يوه مفسد ديکتاتور پلار نه ئې تخت او تاج په ميراث وړی وو، د اقتدار لپاره ئې د خپل پلار په شمول د نږدې خپلوانو له ترور، وژلو او بندي کولو هم ډډه ونکړه، هر پاچا يو غاصب انسان دی چي د خپل ولس يو ستر او بنيادي حق ئې سلب کړی او په زور يا د بهرني سازش له لاري په ولس مسلط شوی، هر شاهي نظام د انساني حقوقو منافي نظام دی، د بې عدالتۍ مظهر دی، په حق تلفی، فردي او خانداني استبداد ولاړ دی، هيڅ پاچا ته نه عادل ويلی شو نه مترقي، مګر کوم غله ته عادل ويلی شو؟ مګر کومي باغی ډلي ته چي په کومي سيمي مسلطه شوې په دې خاطر چي له ښکول شوی کاروان سره ئې په ورين تندي معامله کړې او د کاروانيانو له وژلو، وهلو او ټکولو ئې ډډه کړې، يوازي د دوی شته ئې تالان کړي، د ښو غاصبانو او باغيانو خطاب کولی شو؟! څوك چي امان الله پدې خاطر مترقي پاچا ګڼي چي د افغانانو ملي جامه ئې بدله کړه، شپو او دريشي ئې رايج کړه، د شځو پړوني ئې لري کړل، د جمعې ورځې رخصتي ئې د يکشنبی په رخصتي بدله کړه، دا کسان بايد د انګريزانو ملکه تر ثريا نه هم زياته مترقي وګڼي، ځکه هغې او کورنۍ ئې تر امان الله نه ډېر د مخه دا کارونه کړي وو!!

حقيقت دا دی چي افغاني چپي عناصر يوازي پدې خاطر د يوه ديکتاتور پاچا ملاتړ کوي او هغه ته مترقي پاچا وايي چي د دوی له آقايانو (د کرملين له واکدارانو) سره د ښو اړيکو غوښتونکی وو. افغاني درباري مفتيانو هم پدې خاطر امان الله مرتد ګڼلو چي له لندن نه ئې خپله قبله د مسکو په لوري اړولې وه، نه پدې خاطر چي ده د اسلام په خلاف ګامونه اخيستی وو!!

د امان الله خان په خلاف لومړی د شنوارو زړه ور قوم قيام وکړ، شاه خپل خارجه وزير غلام صديق خان دې قبيلي ته ورولېږو، هغه د شنوارو له مشرانو محمد علم خان او محمد افضل خان سره وليدل، دوی د خپلو نورو غوښتنو په ترڅ کي د ملکه ثريا طلاق او د دې د پلار محمود طرزي د حبس مطالبه وکړه. پاچا دا شرايط ونه منل خو د ۱۳۰۷ کال د جدي په مياشت کي ئې په يوه ۱۸ فقره ايز فرمان کي اکثرهغه بدلونونه لغو کړل چي يا د ده د لس کلني پاچايي په دوران کي ترسره شوي وو يا ئې پرېکړه کړې وه خو نه وو ترسره شوي، په ملت کي د شاه په ضد احساسات هومره راپارېدلي وو او د هېواد ګوټ

گوتې ته رسېدلي وو چې پدې فرمانو سره د هغه مخه نیول او د ولس کرکه او نفرت راکمول ممکن نه وو.

د پروان دیندار ولس چې په حساس موقعیت کې او کابل ته ترټولو نږدې وو، د رژیم په ضد پاڅون وکړ، متأسفانه د پاڅون قیادت د داسې کسانو لاس ته ورغی چې د یوه ملي پاڅون د لارښوونې لپاره ئې لازمه وړتیا نه درلوده، نه ئې سواد درلود، نه تجربه، نه دیني معلومات، نه سیاسي پوهه او نه د افغانانو ملي جوړښت داسې وو چې دا ډله د ولس د اکثریت تائید ترلاسه کړي، د دې قیام مشرې د حبیب الله خان کلکاني لاس ته ورغله، متأسفانه هغه صالح ملګری او مشاورین نه لرل، که نه نو دا لومړی ځل وو چې د ولس له متن نه راولاړ شوی یو زعیم، د بهرنۍ مرستې او ملاتړ نه پرته، د یوه مستبد او مطلق العنان شاهي رژیم په خلاف د ملي پاڅون قیادت کوي، قیام کوونکي د کابل په لور وخوځېدل، د څه مقاومت نه پرته د کابل شمالي دروازې ته ورسېدل، کابل د دوی په لاس کې پرېووت او پاچا د کندهار په لوري وتښتېدو چې هلته د لنډ تم کېدو او څه ناکامو هلو ځلو وروسته، د رټل شوو پاچایانو وروستۍ اډې " روم" ته ئې پناه یووړه.

روسانو غوښتل چې د امان الله خان مرسته وکړي، له غلام نبي خان چرخي سره ئې د روسي فوځ یوه اته سوه کسیزه قطعه د کولونل (کی، ام. پریماکوف) تر قومندې لاندې ملګرې کړه، د څو جازونو ترحمایې لاندې ئې د ده مختلط لښکر له آمو را تېر کړ چې مزار شریف بېرته د حبیب الله خان کلکاني له پلویانو ونیسي. دوی مزار تصرف کړ او د سمنګان په لوري وخوځېدل، حبیب الله خان تازه نفس فوځ د سیدحسین ترمشرۍ لاندې سیمې ته ولېږو، خو پداسې حال کې چې د غلام نبي خان لښکر مخ په وړاندې تلو، ناڅاپی خبر شو چې د روسانو قطعه په شا شوې او له آمو بېرته د شوروي لوري ته اوښتی، له بلیخوا اطلاع ورکړی شوه چې امان الله خان هم له کندهار نه د روم په لوري خوځېدلی، مجبور شو له خپل لښکرسره د شوروي اتحاد خاوري ته په شا شي.

حبیب الله خان کلکاني ته چې کومو درباري مفتیانو د خادم دین رسول الله لقب ورکړی وو همدغو کسانو د نادرخان له سلطې وروسته هغه د یوه غله په نامه معرفي کړ او د شاهي کورنۍ په خدمت کې مزدور تاریخ لیکونکو همدا فتوی په خپلو تاریخي لیکنوکې رانقل کړه او د همدغو تورلمنو مفتیانو په متابعت کې ئې د ده د اقتدار دوره یوه توره تاریخي دوره معرفي کړه، حال دا چې د مخکنیو او وروستیو دورو په انډول دې دورې ډېر غوره اړخونه لرل، که وطن پالونکو او صالح شخصیتونو د دې بدلون ملاتړکړی وی، پدې سره د بهرنیو سلطه پای ته رسېده، د شاهي نظامونو ېغر د تل لپاره ټولېدو او د

یوه ملي مقتدر حکومت لپاره لار آوارېده، خو انگریزان په کمین کي وو، یو ځل بیا ئي په کابل د خپلي خوښي لاس پوځي ډلي د تپلو لپاره پټي او بربنډي هڅي پیل کړې، بیا ئې هغه کورنۍ چي دوی له هند نه افغانستان ته رالېږلې وې، ځینو ته ئې مذهبي او روحاني وجاهت وربخښلی وو او ځینو ته سیاسي، اجتماعي او ملي وجاهت. دا کورنۍ وګمارل شوې چي د حبیب الله خان کلکاني په خلاف ملا وتړي او په ټول ملت، مخصوصاً د پښتنو په سیموکي د کابل د حکمراني ډلي په خلاف خلك راوپاروي، ځیني د امان الله خان د پلوي په پلمه او ځیني د ژبني تعصب په اساس او پښتنو ته د واکمنۍ د بیا انتقال په پلمه، انګریزانو نادرخان او د ده وروڼه شاه ولي خان او محمد هاشم خان له فرانسې نه بمبئ ته او له هغه ځایه د لاهور او پېښور په لار افغانستان ته ولېږل، ترڅو د حبیب الله خان کلکاني په خلاف د قومي پاڅون مهار په لاس کي واخلي، محمد هاشم خان ننګرهار ته او نادر خان پکتیا ته داخل شو، دوی پښتنو ته داسي ښودله چي غواړي اقتدار بېرته د پښتنو په لاس کي پرېوزی، د امان الله خان پلویانو ته ئې هغه خط ورښودو چي د ده په نامه ئې له کندهار نه پاریس ته ورلېږلی وو او ورته لیکلي ئې وو چي د شوروي له لاري افغانستان ته داخل شي او د شمال له لوري د حبیب الله خان کلکاني په خلاف کار وکړي، د امان الله خان پلویان ئې پدې لیك غولول او ورته ویل ئې چي غواړي د امان الله خان واکمني بېرته اعاده کړي.

حبیب الله خان کلکاني ته ګرانه وه چي له بهرني ملاتړ نه پرته د داسي یوه حرکت په وړاندي مقاومت وکړي چي نه یوازي د ملت غالب اکثریت په هغه کي فعاله ونډه ولري، بلکي د انګریزانو ملاتړ هم ورسره وي.

نادر خان له پکتیا نه خپل عملیات پیل کړل، خو له مقاومت سره مخامخ شو، د حبیب الله کلکاني پلویانو د محمد صدیق خان او سورجرنیل ترمشرۍ لاندي د ده ټول یرغلونه په شا وتمبول، مجبور شو له انګریزانو مرسته وغواړي تر څو د سرحد آخوا قبایل لده سره ملګری کړي، د وزیرو مشرانو د ده ملګرتیا وکړه، د ځاځیو او وزیرو ګډ لښکر د دوبندي له لاري په لوګر برید وکړ، د لوګر له نیولو وروسته د تنګی واغجان له لاري د کابل په لوري وخوځېدل، د محمدګل خان ترمشرۍ لاندي د ننګرهار لښکر هم لدوی سره یوځای شو، د کلکاني ځواکونو ته ئې په محمدآغه او تنګی واغجان کي ماتې ورکړه، د چهار آسیاب له لاري کابل ته ننوتل او د شیردروازي د غره لوري ئې تصرف کړ، حبیب الله خان کلکاني غوښتل چي په ارګ کي ترهغه مقاومت وکړي چي د هېواد له نورو ولایاتو د ده پلوي فوځونه کابل ته راورسېږي خو له یوې خوا د ارګ سلاح کوټ منفجر شو، له بلي خوا د ده

پیاوړی قومندان پردل خان پداسي حال کي په قتل ورسېدو چي غوښتل ئې د ده د مرستي لپاره ارگ ته داخل شي، مجبور شو له کابل نه ووځي او چاریکار ته ولاړ شي، د نادر خان لښکری کابل ته ننوتي او سملاسی ئې د درباري ملایانو یو ټولگی د امضا شوی قرآن سره حبیب الله کلکاني ته وروليږو او د متارکې بلنه ئې ورکړه او هغه ته ئې ډاډینه ورکړه چي د جگړي د توقف په صورت کي ده او د ده ملگرو ته عفوه کوي، (دا قرآن د سیدحسین لمسی سیدمنصور د بغلان د ولایت د جهاد امیر په ۱۳٦٦ کال کي ماته وسپارو) حبیب الله خان کلکاني زړه نازړه وو، خو سیدحسین هغه تشویق کړ چي په امضاء شوي قرآن او د روحانیونو پدې هیئت اعتماد وکړي، ده هم باور وکړ او د سید حسین، شیرجان او خپلو وروڼو په شمول د ده ۱۷ کسیز هیئت کابل ته وخوځېد او نادرخان ته تسلیم شو، خو نادر خان خپلي ژمني تر پښو لاندي کړې او دوی ئې له ټولو ملگرو سره د ۱۹۲۹ کال د نومبر د میاشتي په لومړۍ نیټه په قتل ورسول او د مړو اجساد ئې څو ورځي د حضوري چمن په انگړ کي په دار ځوړند پرېښودل ترڅو د نورو لپاره د عبرت وسیله شي.

د نادر خان پاچايي

د افغانستان په تاريخ کي دا يوه ډېره سپيره او بد مرغه ورځ وه چي کابل د نادرخان په لاس کي پرېووت او دى د پاچايي په گدۍ کښېناست او پدې سره په افغانستان يوه داسي مفسده او د پرديو لاس پوځې کورنۍ مسلطه شوه چي نيمه پېړۍ ئې په افغانستان مطلق العنانه واکمني وکړه، نوميالي غازيان، ملي څېرې او لوى لوى شخصيتونه ئې يا اعدام کړل، يا ئې ترورکړل، يا ئې په زندانونوکي تر تعذيب لاندي ووژل، يا ئې له هېواده تبعيد او فرار ته مجبورکړل، افغانستان ئې بېرته د انگريزانو په يوې مستعمرې بدل کړ، اختناق، انحطاط، فقر، لوږه، جهل، د ترقي له کاروانوروسته پاته کېدل، د گاونډيو له سيالۍ نه لوېدل او د نړۍ تر ټولو وروسته پاته، محتاج او ناتوانه هېواد باندي بدلېدل، د همدې کورنۍ د کرغېړني واکمنۍ نتائج وو.

نادرخان د ۱۳۰۸ کال د ميزان په ۲۳ کابل ته ننووت او مخامخ د سلام خانې ماڼۍ ته ولاړ، په سلام خانې کي د پکتيا او وزيرو د مشرانو ترځنگ د کابل ځيني سپين ږيري او د سابقه دولت ځيني ارکان را بلل شوي وو، دا غونډه د دې لپاره جوړه شوې وه چي نادرخان به په هغې کي وينا کوي، هلته به د هېواد لپاره د زعيم د ټاکلو پرېکړه کېږي، لومړى به نادر خان وينا کوي او د وينا په ترڅ کي به د غونډې له برخه والو غواړي چي د لويي جرگې له جوړېدو او له هغې ليارى د هېواد د مشر له ټاکلو سره موافقه وکړي، خو د غونډې له منځ نه به ځيني کسان دا غږ اوچتوى چي همدا غونډه لويه جرگه ده، تاته د پاچا په حيث رأى درکوي، تا هېواد وژغورلو، ته تر بل هرچا د دې کار لپاره مناسب، وړ او مستحق ئى!! همداسي وشول، ده په خپلي لنډې وينا کي وويل: هېواد ته له راستنېدو زما يوازنى مقصد دا وو چي له غلو هغه وژغورم، دا مقصد ترسره شو اوس غواړم چي لويه جرگه دايره شي او د هېواد لپاره پاچا انتخاب کړي، د ده له همدې وينا سره سم مؤظفو کسانو د غونډې له منځ نه غږ وکړ چي د لويي جرگې رابللو ضرورت نشته، ته په خپله پاچا يې او موږ ټول تا د پاچا په توگه منو!! فيض محمد خان د اماني حکومت د معارف وزير

وویل: د امان الله خان د لويي جرگې اکثر غړي دلته موجود دي، ټول پدې ټينگار کوي چې بايد تاسو دا دنده قبوله کړئ، موږ هم د جنوبي د مشرانو په څنگ کې تا د پاچا په حيث منو!! نادرخان له لنډ ځنډ وروسته وويل: ستاسو د ټينگار په خاطر دا دروند پيټی قبلوم!!

د لويي جرگې تر نامه لاندې د دغه خندوونکې ډرامې په ترځ کې هغه د پاچايي په گدۍ کښيناست او پدې سره د افغان ولس هغه حرکت متوقف شو چې د سلطنتي رژيمونو د آزادۍ په لوري ئې پيل کړی وو او د نيمي پيړۍ لپاره نور هم د يوې بلې خانداني ديکتاتورۍ په منگولو کې اسير پاته شو.

کومه لويه جرگه چې نن ئې په غرب پورې تړلې ډلگۍ او د سلطنتي رژيم پلويان غواړي هماغه لويه جرگه ده چې د ظاهرخان پلار د کابل له نيولو وروسته دايرکړه او دی ئې د پاچا په حيث وټاکو، دوی غواړي چې د همداسې يوې خندوونکې ډرامې په ترځ کې يو ځل بيا دغه کورنۍ په افغانانو مسلطه کړي، خو دوی دې خبرې ته متوجه ندي چې نادرخان د کابل له نيولو وروسته او پداسې حال کې د خپلو پلويانو غونډې ته د لويي جرگې نوم ورکړي چې د ده مسلح پلويانو کابل فتح کړی وو، د کابل د هر کور مخې ته مسلح کسان ولاړ وو، د غونډې غړو د ده د اسيرانو حيثيت درلودو، خو دوی په روم کې له وطنه بهر او پداسې حال کې چې په ټول هېواد کې د پل ايښودو ځای نلري، لويه جرگه غواړي!! پدې نه پوهېږي چې نن نه د افغانستان حالت هماغه د پرون ورځې حالت دی، نه افغانان هماغه پروني افغانان دي او نه نړيوال وضعيت هماغه زوړ حالت دی، پدې نه پوهېږي چې د دوی د بيا مسلطولو لپاره د بريتانيا په شان يوه داسې بهرني حامي ځواك ته ضرورت دی چې په گاونډيو هېوادونو مسلط وي، کابل د دوی لپاره فتحه کړي، دوی کابل ته ورسوی او هالته ورته لويه جرگه جوړه کړي، دوی پدې نه پوهېږي چې شاهي نظامونه يا په ډېرو ناپوه او جاهلو قومونو حکومت کولی شي، يا په ډېرو ضعيفو او ذليلو قومونو، چېرې چې ولس ويښ شي، ځان وپېژني، پدې پوه شي چې خلك برابر پيدا شوي، هيڅوك له مور پلار نه پاچا ندی پيدا شوی، واکداران بايد د دوی خادمان وي نه باداران، هيڅوك حق نلري پدوی حکومت وکړي مگر هغه چې په خپله دوی انتخاب کړي وي، هيڅ واکدار دا حق نلري چې خلك خپل غلامان وگڼي، لدوی سره د اسيرانو سلوك وکړي، ملي شتمني داسې وگڼي لکه "دغنيمت مال" او د هر راز تصرف حق ځانته ورکړي، يوه خاصه کورنۍ او ټبر په ټول ولس مسلط کړي، واکمني د خپل ټبر موروثي حق وگڼي او مريېتوب، غلامي او په پټو سترگو اطاعت د خلکو دايمي او لازمي دنده. دا ډله نه پوهېږي چې دا توره شپه تېره شوې، بېرته ئې راگرځول گران او محال دی.

پدې ترتیب نادرخان د تخت او تاج خاوند شو، ده د خپلي کورنۍ د مطلقه واکمنۍ د تحکیم لپاره څو کارونه وکړل:

لومړی ئې داسي کابینه جوړه کړه چي د ده یو ورورمحمد هاشم خان ئې صدراعظم او بل ورور شاه محمود خان ئې د حرب وزیر وو او د امان الله خان له وزراوو څخه فیض محمد خان او علیمحمد خان چي په هغي غونډې کي ئې د ده په پاچا کېدو ټینګار کړی وو، د خارجه چارو او معارف وزیران، فضل عمر مجددي ئې د عدلیی وزیر او محمد ګل خان مهمند ئې داخله وزیر وو، کابینه داسي جوړه شوې وه چي اصلي واك د ده د کورنۍ په لاس کي وي او نور د دوی مأمورین وي. د ده حکومت په اصل کي د ده او د ده د څلورو وروڼو محمد عزیز خان، محمدهاشم خان، شاولي خان، شاه محمود خان او د دوی د اولادې حکومت وو، افغانستان ئې داسي ګڼلو لکه یوه مفتوحه سیمه او افغانان ئې داسي شمېرل لکه اسیران، پدې نظام کي د ده د ټبر هر محمدزایي ته سردار ویل کېدل، په مهمو دندو به له سردارانو نه پرته بل څوك په هغه صورت کي ټاکل کېدو چي په سردارانوکي به د دې دندي لپاره وړکس په نظر نه ورتلو او یا به هغه دومره د دې کورنۍ په وړاندي سپك او ذلیل وو چي د هر یوه په مقابل کي به لاس په سینه ولاړ وو. پیر، وزیر، جنرال او د ده د حکومت هر مأمور به د دې کورنۍ د هر غړي لاس ښکلاوو، درباري پیرانو به د سردارانو لاسونه ښکلول او بیا به دربار دې ته شرایط برابرول چي عام ولس او ساده زړي افغانان د دغو درباري پیرانو لاسونه ښکل کړي.

غلام محمد غبار پدې اړه چي د نادرخان د دولت ټولي داخلي او خارجي مهمي اداري د ده د کورنۍ او د ټبر د غړو په لاس کي وې داسي لیکي:

"دغه حکومت د دولتي دندو په سپارلو کي لاندي مراتب په نظر کي نیول: د لومړی درجی دندي باید د شاهي کورنۍ د غړو په اختیار کي وي، بیا د دې کورنۍ د وړوکي محمدزایي قبیلې په لاس کي، وروسته هغه هندوستانیان چي د شاه د ملاتړ لپاره افغانستان ته لېږل شوي وو، وروسته د زیاتو څمکو او شتمنیو خاوندان او په پای کي هغه روحانیون چي د دربار په خدمت کي وو، پاته برخي باید په نورو مأمورینو ډکي شي. د مثال په توګه: د هېواد صدرعظم د پاچا یو ورور، د حرب وزیر شاه محمود خان د پاچا بل ورور چي وروسته د مخکني صدراعظم محمدهاشم خان په ځای وټاکل شو، د سلطنت د وکالت مقام د ده دریېم ورور شاه ولي خان په لاس کې، چي وروسته په لندن او پاریس کي د افغانستان سفیر شو، د دربار وزیر د ده د تره زوی احمد شاه خان، د ده اخښی محمد اکبرخان د طب د مستقل ریاست رئیس چي یو بې سواده کس وو او وروسته په روم کي دافغانستان وزیر

مختار وټاکل شو، د شاه بل ورور محمد عزيز خان په مسکو کي سفير او بيا په برلين کي وزيرمختار، احمد علي خان او علي شاه خان د پاچا دوه د تره زامن يو په پاريس او لندن کي سفير او بيا د دربار وزير او بل د حربي ښوونځي قومندان او بيا د کندهار والي او وروسته د پکتيا افسر، د شاه خوريى اسدالله خان په ١٩ کلنۍ کي لومړی د شاهي گارد قومندان او بيا د وزير او سفير په حيث توظيف شو. د پاچا دوه نور د تره زامن نعيم خان او داؤد خان يو په اتلس کلنۍ کي د خارجه چارو د وزارت د سياسي مديريت عمومي مدير او بيا مختار وزير په ايتاليا کي چه د نړۍ د ديپلوماسی په تاريخ کي تر ټولو کم عمره سفير وو، وروسته د معارف وزير، د فوايد عامې وزير او د صدارت د لومړی معاون په حيث، داؤد خان د ده ورور لومړی د ننگرهار د فوځ قومندان، بيا د کندهار او فراه والي او نظامي قومندان او وروسته د پلازميني د قول اردو قومندان او د حربيی وزير، داخله وزير او په پای کي صدراعظم. دا خبره مو بايد په پام کي وي چي دا مهمي دندي، د تل لپاره شاهي کورنۍ ته مختص شوې وې، فقط د مرگ يا ډېر زړښت په صورت کي دا تل والی ختمېدو، لکه چي هاشم خان تقريباً ١٧ کاله د هېواد صدراعظم وو، شاه محمود خان ٢٣ کاله د حربي چارو وزير او صدراعظم وو، داؤد خان ٣٤ کاله نظامي قومندان، وزير او صدراعظم وو.

همدا راز د ده، د وروڼو واکمني يوه کلکه او بې رحمه نظامي واکمني وه، چي په ډېر قساوت او بي رحمۍ سره په ولس تطبيقېده، تقريباً د يوې مکملې پېړۍ تر درېيمي برخي پوري د نوموړي کورنۍ دې امتيازاتو او مطلقه واکمنۍ دوام وکړ او په پای کي د ميراث په څېر د دې کورنۍ نارينه اولاد ته انتقال شوه"

همدا راز غبار د هغو محمد زائيانو چي مهم مهم دولتي دندي ورکړی شوې يادونه داسي کوي:

"د محمد زائيانو له شجری نه چي مجموعی شمېريی له اوه زره کسانو نه تجاوز نکوي او د افغانستان د پنځلس مليونه نفوس په نسبت د يو په دوه زره نسبت دی، لاندي کسان د دولتي اداراتو په سر کي گمارل شوي:

غلام فاروق خان عثمان د ننگرهار اعلی حاکم، د هرات والي، د کندهار والي او په پای کي داخله وزير، فيض محمد زکريا خارجه وزير، په ترکيه کي سفير او وروسته د معارف وزير. محمد عمر خان د کابلستان والي، محمد هاشم خان د ننگرهار والي او په روم کي سفير. محمد عتيق خان د زراعت وزير، نجيب الله خان د معارف وزير او بيا لوی سفير په هند او شمالي امريکا کې، عبدالرزاق خان د ميمنې او فراه اعلی حاکم او په پای کي د شاه

خاص مصاحب او ندیم، سردار عبدالحسین عزیز د روم سفیر، د مسکو سفیر، د معارف وزیر او د فواید عامه وزیر، سلطان احمد خان په ترکیه او مسکو کي سفیر او بالآخره خارجه وزیر، غلام احمد اعتمادي او شیراحمد خان په تهران کي سفیران، عبدالرسول خان په دهلي کي جنرل کنسل، محمد صدیق خان په مشهد کي جنرال کنسل، یارمحمد په تاشکند کي جنرال کنسل، محمد یحیی خان، محمد عثمان خان او حبیب الله خان په ترتیب سره لومړی، دوهم او درېیم معینان په خارجه وزارت کي چي وروسته سفیران شول، البته د هغو محمدزائیانو ذکر دلته لازم نه ګڼل کېږي چي په دوهمه درجه دولتي وظایفو ګمارل شوي او وروسته لوړو مراتبو ته رسېدلي، فقط غواړم دا څرګنده شي چي دې کورنۍ نه یوازي په افغانستان کي ډېر ثروت او شتمني ترلاسه کړې، بلکي داسي امتیازات ورپه برخه شوي چي فقط انګریزانو په خپلي هندي مستعمرې کي ترلاسه کړي، لدې وروسته اکثریت محمد زائیان له اقتصادي او سیاسي پلوه د ټولني ممتازه او پورتنۍ طبقه ګڼل کېده."

متأسفانه ځیني بې خبره تاریخ لیکونکي د دې کورنۍ واکمني د پښتنو واکمني ګڼي، وايي چي په افغانستان کي ملي ستم حاکم وو، پښتنو په نورو ملیتونو حکومت کاوو، سلطه د پښتنو په لاس کي وه، حال دا چي د نادري کورنۍ د واکمنۍ په دوران کي زموږ هېواد د یوه خانداني ـ طبقاتی نظام شاهد وو، سیاسي قدرت د یوه ټبر په لاس کي وو او نظام د ټولني د شتمنو او فیوډالانو حامي وو، د څمکو لویه برخه د دوی په لاس کي وه، د ولس اکثریت د همدې طبقی په خدمت کي وو، د پښتنو نور قومونه، د پکتیا، ننګرهار، کنړ، وردك او په ټول جنوب کي مېشت د پښتنو عام ولس د هزاره جات او بدخشان له عام ولس نه په هیڅ څه کي فرق نه درلود، دوی همدومره له لوږې او فقر سره مخامخ وو لکه د شمال خلك، دوی هم د دې کورنۍ د استبداد، اختناق، طبقاتی نظام، تبعیض او نابرابرۍ قرباني وو.

دغو تاریخ لیکونکو دا زحمت ندی ایستلی چي تر پکتیا، ننګرهار، کنړ، غزني او وردك پوري تللي وی، په جنوب او غرب کي ئې د پښتنو پرېشانه او دردوونکی ژوند لیدلی وی او هغه ئې د هندوکش د غرونو له اوسېدونکو سره مقایسه کړي او بیا ئې د افغانستان د ټولنیز جوړښت او د هېواد د طبقاتی نظام په اړه د څه لیکلو جرأت کړی وی، متأسفانه دوی د بهرنیو منابعو مخصوصاً له روسي منابعو نه استفاده کړې او په پټو سترګو ئې تقلید کړی.

د ده دوهم کار دا وو چي په ولس کي ټول هغه با احساسه، پوه، مخور او با شخصیته کسان له خپلي مخي لري کړي چي یا ئې د حبیب الله خان کلکاني ملاتړ کړی، یا د امان الله

خان په پلوي متهم وو، يا ئې د پرديو له سلطې نه د خپل هېواد په آزادولو کې فعاله او مؤثره ونډه درلوده او د خپلواکۍ په لوی جنګ کې ئې وجاهت ترلاسه کړی وو، مستقل او سرلوړی افغانستان ئې غوښت او د يوې کورنۍ له مطلقه واکمنۍ سره مخالف وو، د دوی لپاره مقتلونه جوړ شول، د محبسونو دروازې پرانستل شوې، په بالاحصار کې خاص توپونه د دې لپاره نصب شول چې د دولت همدا مخالفين د دغو توپونو خولې ته ورکړې، په سلګونو کسان په توپونو والوزول شول، ډېر له اعدام وروسته په دار ځوړند شول، ډېر نور په هېواد کې د ننه او بهر تبعيد شول، مال او ځمکې ئې ضبط شول.

نادرخان کابل ته له ننوتلو سره سم لاندي کسان له محاکمې نه پرته اعدام او د دوی سينې ئې په ګوليو سورۍ کړې:

جنرال پينن بيك خان، ميرزا محمد اکبر خان، امرالدين خان، عبداللطيف خان کوهاتی، محمد نعيم خان کوهاتی، عيسيخان د قلعه سفيد، تازه ګل خان لوګري، سلطان محمد خان مرادخاني، محمد حکيم خان چهاردهی وال، احمد شاه خان کندك مشر، دوست محمد خان غونډ مشر د پغمان او سيد محمد خان کندك مشر د کندهار اوسېدونکی.

او په هماغو لومړيو ورځو کې ئې لاندي مخور کسان يا محبسونو ته ولېږل او يا ئې تبعيد کړل:

سيد احمد خان آغا، مير احمد خان، احمد جان خان او زوی ئې، نيك محمد خان، عبدالرحيم خان د محمد آغی، شيردل خان او نوردل خان لوګری، عبدالرحيم خان پياروخيل او محمد ولي خان د امان الله خان په دربارکې د شاه وکيل.

محمدولي خان ئې وروسته له لاندي کسانو سره يوځای په دهمزنګ کې په دارکړل: جنرال غلام جيلاني خان چرخي، جنرال شيرمحمد خان چرخي، فقيرمحمد خان او ميرزا محمد مهدي خان.

نادرشاه د يوه کم ظرفه او ذليل فاتح په څېر د ټولو هغوکسانو د ځپلو فيصله کړې وه چې د تېرو حکومتونو پلوي ئې کړې، يا د ده له يرغلګر لښکر سره جنګېدلي او يا ئې لدوی نه وېره درلوده او د دوی په وړاندي ئې د حقارت احساس کاوو. د حبيب الله کلکاني د نږدې ملګرو په اعدام او وژلو ئې اکتفاء ونکړه، بلکي د شمالي له ټول ولس نه د غچ په فکرکي وو، مناسب فرصت ته ئې انتظار کاوو او د مناسبي بهانې په لټه کې وو، دا بهانه د کلکان د مظلوم ولس هغه پاځون په لاس ورکړه چې د محلي حکومت د نه زغمېدونکي ظلم او تېري په خلاف ئې پيل کړ، دوی د ۱۳۰۹ کال په دوبی کې د کوهدامن په محلي

حکومت حمله وکړه، له کابل نه سیدعبدالله شاه جی او عبدالوکیل خان نایب سالار د یوې عسکري قطعې په سر کي دې سیمي ته ورغلل، خو دوی په جګړي کي ماتې وخوړله، نائب سالار په قتل ورسېد او هندوستاني شاه جی په تښتېدو موفق شو، وروسته جنرال محمد غوث خان له تازه نفس فوځ سره د خلکو د ځېلو لپاره سیمي ته ولېږلی شو، ده د لاري په اوږدو کي کلاګانو ته اور واچاوو، اسیران ئې له جګو برجونو نه لاس تړلي لاندي واچول، پدې وخت کي محمد ګل خان مومند د شمالي د انتظامیه رئیس په توګه سیمي ته ورسېدو او ورپسې له پکتیانه د قومي لښکر ټولګي یو په بل پسې راورسېدل، دا جنګي ټولګي د شاه جي له خوا تنظیم او د سیمي په ولس د برید لپاره لېږل شوي وو. د اصلاح ورځپاڼی د اسد میاشتي په ګڼوکي ولیکل چي د دې قومي لښکر شمېر پنځه ویشت زره مسلح کسانو ته رسېدو چي د احمد زیو، کروخیلو،ځاځیو، منګلو، طوطی خیلو، وزیرو، وردك، میدان او تګاب له سرتېرو نه جوړ شوی وو، دا د هغه دولتي منظم فوځ په قطعاتو سربېره وو چي د جګړي لپاره سیمي ته سوق شوي وو. دا عملیات هومره وحشیانه وو چي د کورنیو جګړو په تاریخ کي ئې سابقه نه درلوده، کورونه تالان شول، باغونه او کلاګاني وسوزېدلې، د ښځو له لاس، غاړي نه ګاڼې وایستل شوې، بې رحمانه مرګ ژوبله وشوه، د اصلاح ورځپاڼی د دلوی د میاشتي په ۵۸ ګڼې کي ولیکل: محمد ګل خان د کاپیسا او پروان له خلکو نه ۲۳۷۸ توپکونه، ۱۷۰ تفنګچې، ۳۹۳۸٤ د سرو زرو سکې، ۱٤۹۲۰٦ د سپینو زرو سکې ترلاسه او کابل ته را انتقال کړل "حتماً دا غیر له هغه څه وو چي د قومي لښکر جنګیالیو غارت کړي وو" ده پنځلس کسان په خپل شخصي حکم همالته اعدام کړل، ٦١٧ کسه ئې لاس تړلي کابل ته ولېږل، ۳٦۰۰ کسان ئې په شاقه کارونو وګمارل، د ولایت سړکونه او د پنجشیر ترخاواك پوري اوږده لار ئې پدوی جوړه کړه، د دوی زیات شمېر زلمیان ئې اسیر ونیول او په ۷ کنډکونو کي ئې تنظیم او نورو سیمو ته ولېږل، عسکري تهاڼې ئې پدوی جوړي کړې، یوه فرقه فوځ ئې هلته ځای په ځای کړ، د کلکان څلور کلي ئې وسوزول، چا ته اجازه نه وه چي مړي دفن کړي، باید همداسي په ډاك پاته وي، وراسته شي، بوی وکړي اوسپي او مارغان ئې وخوري.

همدا کار په قطغن کي د شاه محمود خان تر مشرۍ لاندي وشو، دی د ابراهیم بیك د پلویانو د ځپلو لپاره سیمي ته ولاړ، ابراهیم بیګ لقی د روسانو په خلاف د ترکمن مجاهدینو مشري کوله او د مشهور انور پاشاه له ملګرو څخه وو، د بخارا د امارت له زوال وروسته ئې افغانستان ته هجرت وکړ، د کابل چارواکو د ده په خلاف جګړه پیل کړه، زیات شمېر فوځ ئې له قومي لښکرو سره سیمي ته ولېږو، ځای ځای ئې د ده په ملګرو بریدونه

پیل کړل، په میړانه ئې مقاومت وکړ، خو متوجه شو چې دلته د مقاومت دوام ورته ګران دی، مجبور شو له آمو سیند نه واوړي، روسان ورته په کمین کي وو، له بریدونو سره مخامخ شو، له کافی مقاومت وروسته د ده زیات شمېر ملګری په شهادت ورسېدل، دی اسیر شو او لاس تړلی تاشکند ته ولېږلی شو.

شاه محمود خان د دې غازی ډلي د ځېلو ورځ ولمانځله او په خان آباد کي ئې د فتحی جشن جوړکړ.

د شمال په خلکو ئې له ابراهیم بیګ سره د ملګرتیا په پلمه داسي محشر جوړ کړ چي چا د هغه تصور نشو کولی، ګڼ شمېر مشران ئې د نیولو سره سم اعدام کړل، میرزا محمد یوسف خان د شاه محمود خان د قلم مخصوص مدیر چي د عملیاتو په دوران کي له شاه محمود سره وو، وایي چي په خان آباد کي د اعدام شوو کسانو شمېر له ۷۰۰ کسانو نه زیات وو.

شاه محمود خان د ترکمنانو زر کورنۍ د ښځو، ماشومانو او بوډاګانو په شمول د اسیرانو په څېر له خان آباد نه د یوې عسکري قطعې په نظارت کي یبلي پښې او پیاده د کابل په لوري وخوځولې او عسکرو ته ئې امر وکړ چي هره ورځ به درې منزله وهي، هوا ډېره توده وه، د اسیرانو کاروان په لومړۍ ورځ یوازې یو منـزل پلي کړ، محافظ افسر د شوراب له لومړی منـزل نه شاه محمود خان ته احوال ولېږو چي محبوسین هره ورځ له یوه منـزل نه زیات نشي پلي کولی، شاه محمود خان په ځواب کي ورته وویل چي حتماً به دوه منـزله وهی، که څوک نشو تلای همالته ئې ووژني، سباته دا امر ټولو اسیرانو ته ابلاغ شو او کاروان د کابل په لوري وخوځېد، د آق چشمې دوهم منـزل ته لانه وو رسېدلي چي محافظینو خپل افسر ته اطلاع ورکړه چي درې کسه سپین ږیري او علیل اسیران شاته پاته دي او نشي تلی، افسر د شاه محمود خان امر محافظینو ته تلګرام کړ او هغوی درې واړه علیل اسیران په ګولیو وویشتل او د ژوند له زحمت نه ئې وژغورل.

دا د اسیرانو ډله په ډېر دردوونکي حالت کابل ته راورسول شوه او په بت خاك کي ځای په ځای کړی شوه او لدوی نه د شاه محمود خان او د نورو سردارانو د ځمکو کرلو لپاره د غلامانو په څېر استفاده کېده.

همداسي یوه وحشیانه معامله په پکتیا کي د ځدراڼو د قوم له دریخیلو سره وشوه، ځدراڼ ډېر باایمانه او په خدای مین قوم دی، دوی د نادري کورنۍ له مفسدي واکمنۍ نه په تنګ شول، غوښتل ئې د حکومت په خلاف څه وکړي، غلام نبي خان چرخي د دوی له

مشرانو سره لیدنه کتنه وکړه، دوی ته ئې اطمینان ورکړ چې د حکومت په خلاف به په ګډه کار کوي، دوی په خپلې سیمې کې پاڅون وکړ، حکومت خپل د حرب وزیر شاه محمود خان له منظم فوځ او ډېرو پیسو سره ګردیز ته ولېږو، هغه د پکتیا نور قومونه د ځدراڼو پر خلاف له حکومت سره ملګرتیا ته چمتو کړل، دغو مشرانو د پښتني دود خلاف له حکومت سره د خپلو قومونو او په دریخیلو باندې د یوه ګډ برید د چمتو کولو لپاره ملا وتړله، د احمدزیو، منګلو، طوطا خیلو، زرمتیانو او په خپله د ځدراڼو ځینو قومونو د دولت له ځواکونو سره یوځای له شپږو خواوو د دریخیلو په درې لوی برید پیل کړ، ټول کلي ئې تر سخت بمبارد لاندې ونیول، که څه هم کلي کورونه لاد مخه تخلیه شوي وو خو د بمبارۍ په ترڅ کې د دریخیلو ډېر کسان د ښځو، ماشومانو او زړو په شمول په قتل ورسېدل، کورونه او فصلونه ئې وران کړی شول، سل نفره د لیوني فقیر په شمول ونیول شول او لاس تړلي ګردیز ته انتقال شول. که څه هم دولتي ځواکونو دا مقاومت وځپلو خو لا څو هفتی نوی تېرې شوی چې دریخیلو د وزیرو په شمول د خوست په لورې نوی برید پیل کړ، دولت د دوی له تحرکاتو نه خبر وو، په خوست کې ئې پوره تیاری نیولی وو، له توپچی قواوو نه د زیاتې استفادې په وجه وتوانېدو چې برید په شا وتمبوی.

حکومت چې د پکتیاوالو په خلاف له کوم زور زیاتي نه کار واخیست، نه ئې د دوی سابقه خدماتو ته وکتل، نه دې ته چې نادر خان د دوی په مرسته کابل ته ورسېد، په کوهدامن او شمال کې د نظام د بقا لپاره وجنګېدل، دې کار پکتیاوال متوجه کړل چې د دې نظام بې مروته چارواکي د خپلې واکمنۍ د بقا لپاره هر څه کول جائز ګڼي.

له غلزیو سره هم دې ته ورته معامله وشوه، دوی په ۱۳۰۹ کال کې د عبدالرحمن خان تره کې ترمشرۍ لاندې د حکومت له منلو نه سرغړونه وکړه، حکومت کافی شمېر فوځ او ملیشې د الله نواز هندوستاني ترقیادت لاندې د دوی د ځپلو لپاره سیمې ته ولېږل، عبدالرحمن تره کې مقاومت ونشو کړی، د سیمې پرېښودوته مجبور شو او له هېواد نه ووت.

نادري کورنۍ د مخالفینو په ځپلو کې خاص مهارت درلود، څو کاره ئې کول:

الف: د مخالفینو په ضد اقدام ته به ئې اسلامي رنګ ورکړ، د عدلیې وزارت پرېکړه او د درباري پیرانو او ملایانو فتوی به ئې ترلاسه او اعلان کړه، دوی به ئې عملاً له لښکر سره یوځای کړل او د عملیاتو سیمې ته به ئې ولېږل.

ب: د هر قومي پاڅون په خلاف ئې ژر اقدام كاوو، په خپل لومړي مورچل كې به ئې د هغه د ځپلو بندوبست كاوو او موقع ئې نه وركوله چې هغه وده وكړي، خپور شي او نورو سيموته سرايت وكړي.

ج: له مخالفينو سره ئې په ډېره بې رحمۍ او قساوت چلند كاوو. د دوى د كورونو ورانول، د شتمنيو تالان، د مؤثرو مشرانو وژل او په دار خيژول، كليوته اور اچول، خپلوان ئې نيول او محبسونو ته لېږل او ترهغه دوى په زندان كې ساتل چې د بيا مخالفت ټول توان طاقت ئې وځپل شي، دا كار دوى له هر هغه چاسره كړى چې د دوى مخالفت ئې كړى كه څه هم د دوى ملاتړى وو او قدرت ته د دې كورنۍ په رسولو كې ئې فعاله ونډه وه او دوى ئې د بې دريغه مرستو پوروړي وو.

د: د مخالفت كوونكو په خلاف د فوځي قطعاتو ترڅنگ د هغو قومونو له لښكرو نه استفاده كول چې د دوى مشران به ئې په پيسو واخيستل او د نورو په ضد به ئې جنگول، پدې سره به نه يوازې دوى روان پاڅون وځپلو بلكې په قومونو كې د دښمنۍ او عداوت راولاړولو له لارې به دوى د هرراز ملي قيام مخه نيوله او د دې امكان به ئې ختمولو چې قومونه يو بل ته لاس وركړي او د دې كورنۍ ظالمانه واكمنۍ ته خاتمه وركړي.

هـ: د مخالفينو په ضد په عملياتو كې برخه اخيستونكو قومي مشرانو ته به ئې ځمكې، پيسې او اعزازى رتبې وركولې، پدې سره به ئې دوى له حكومت سره داسې وتړل او له نورو به ئې داسې را بېل كړل چې تل به د حكومت شا ته ولاړ او له هغه نه دفاع كولو ته اړ وو او نورى لارې ورباندې تړل شوې، دواكدارانو د جرم شريك.

حكومت گڼ شمېر قيامونه داسې وځپل او د مختلفو سيمو د اوسېدونكو ترمنځ ئې د دښمنۍ او عداوت داسې فضاء را پيدا كړه چې د رژيم مخالفين له ملي پاڅون نه مأيوسه شي او لدې لارې د رژيم له پرځولو نه نا اميده شي او په نورو لارو فكر وكړي. په تشدد، زور زياتې او د مخالفينو په وژلو او تړلو هيڅ نظام خپله بقا نشي تضمينولى، دا د يوه نظام د نسكورېدو او زوال عوامل دى نه د بقا او دوام، له كفر سره نظام دوام كولى شي خو له ظلم سره نه، د ظلم او تېرې پاى تور او تريخ دى كه څه هم وځنډېږي. حسيب خداى مهلت وركوي خو هيڅكله له ظالم نه غچ او انتقام نه هيروى، دا كېدى شي چې ظالم او بې رحمه واكداران يو ځل، دوه ځله، لس ځله عدالت غوښتونكي وځپى او په ټولنې كې داسې حالت راپيدا كړي چې د څه مودې لپاره هيڅوك د دوى پرخلاف د غږ اوچتولو جرأت ونكړي، په اوضاع داسې مسلط شي چې بادي الرأى او ساده لوح خلك گمان وكړي چې دا نظام نور د نسكورېدو ندى او په ټولنې كې هيڅ داسې ځواك ندى پاته شوى

چې واکمن رژيم ته ګواښ ثابت شي او د هغه اقتدار تهديد کړي، خو دا د الله سنت دی او د تاريخ په اوږدو کې په وار وار تکرار شوی چې د ظالمو واکدارانو اقتدار به خامخا د مظلومانو په لاس نسکورېږي او د دوی په لاس به له هغوی نه غچ اخيستل کېږي.

نادري کورنۍ پدې وتوانېده چې مؤقتاً د ملي قيامونو مخه ونيسي او په ټولنې کې د وېرې او خوف فضاء راپيداکړي او د مخالفت هرغږ په سينه کې خفه کړي، خو د ټولنې د عدالت غوښتنې څپاند او نه خفه کېدونکي احساس بله لار غوره کړه، مجاهدو شخصيتونو، منورينو، ځوروول شوو کورنيو او عدالت غوښتونکو، سري او پټې مبارزې ته مخه کړه، د واکمنې کورنۍ د مهمو غړو د ترور سلسله پيل شوه، ګڼ شمېر هڅې وشوې خو يوازې په څو مواردو کې غشی په هدف لګېدلی:

د سردار محمد عزيز ترور

لومړی د نادرخان ورور سردار محمد عزيز د داؤد پلار چې په برلين کې د افغانستان له لوري مختار وزير وو، ديوه افغان محصل په لاس په قتل ورسېد، د ده زړه ور قاتل چې د تحصيلاتو په پای کې د (ماکدی برګ) په فابريکه کې په کار مشغول شوي وو، له خپل يوه ملګري سره دا فيصله وکړه چې د انګريزانو له سلطې نه د هېواد د آزادولو لپاره بايد کوم مؤثر کار وکړي، دا ئې غوره وګڼله چې د انګريزانو د لاس پوڅې کورنۍ يومهم غړی سردار عزيز ترور کړي او بيا د جرمني پوليس ته ځان تسليم کړي او اعلان وکړي چې دا کار مو د دې لپاره وکړ چې نړۍ والو ته د افغان ولس په استازيتوب دا خبره ورسوو چې افغانان د انګريزانو سلطه نه مني، له واکمنې ډله نه کرکه لري، دا زموږ له خوا د انګريزانو په خلاف يو احتجاج وو، انګريزانو د دغې کورنۍ په لاس زموږ هېواد اشغال کړی او د افغانستان د تباهی باعث شوی، پدې کار سره دوی غوښتل ټوله نړۍ د افغانستان له وضعيت نه مطلع کړي او ټولو ته څرګنده کړي چې افغانان د انګريزانو له خوا تپل شوي حکومت نه مني.

د عملياتو د څرنګوالي په سر او دا چې يوکس يا دواړه دا عمليات تر سره کړي، مناقشه وشوه، هر يوه غوښتل چې دا کار د ده په لاس تر سره شي، بالآخره د قرعی له لاري د دوی مناقشه حل شوه او دا افتخار د سيد کمال په برخه شو، تفنګچه ئې راواخيسته، له ملګری سره ئې خدای پاماني وکړه او د سفارت په لوري وخوځېد، سفارت ته له رسېدو سره سم ئې زنګ وواهو، جرمني محافظ د کارت پوښتنه ترې وکړه، هغه خپل کارت ورکړ او له سفير سره د ليدنې غوښتنه ئې وکړه، د انتظار په حالت کې وو چې سفير پداسې

حالت کي له پورتني منـزل نه راکوز شو چي سردارعتیق الله او انورعلي د ده ترشا وو، سیدکمال ورمخکي شو، خپله تفنگچه ئې راوایستله او په سردار محمد عزیز ئې دوه ډزي وکړې، چي ځای په ځای ولوېدو او مړ شو، سیدکمال خپل هدف ته رسېدلی وو، تفنگچه ئې آخوا واچوله او د پولیسانو راتلو ته منتظر شو، پولیسان راغلل، دی ئې ونیو او محبس ته ئې واستاوو، دوستانو ئې هڅه وکړه چي هغه پدې خبره قانع کړي چي د تحقیقاتو په دوران کي د اقدام وجه سیاسي نه بلکي شخصي وښيي ترڅو د ده په مجازات کي تخفیف راشي او له اعدام او دائمي حبس نه وژغورل شي، خو ده د محاکمې په ورځ په ډېر جرأت او زړه ورتیا او پوره صراحت سره وویل: د افغانستان شاهي رژیم چي سردار محمد عزیز ئې سفیر او د شاهي کورنۍ غړی وو، د انگریزانو لاس پوڅی رژیم دی، هېواد ورانوي او د تباهي په لوري ئې خوځوي، زه یو افغان یم، دا کار مي د دې لپاره وکړ او هغه مي وواژو چي پدې سره د دې کورنۍ په خلاف د افغان ولس کرکه او نفرت نړیوالو ته څرگند کړم.

په کابل کي د انگریزانو مختار وزیر، (فریزر تتلر) پدې اړه لیکي: د ۱۹۳۲ کال د جون په میاشت کي سیدکمال افغاني محصل، محمد عزیز وواژو او دا خبره ئې اعلام کړه چي: د ده دا عمل د انگریزانو د سلطې په خلاف یو پروتست او احتجاج وو.

نادري کورنۍ د دې په ځای چي دې ته ورته اقدامات د خپل وحشیانه سیاست نتیجه وگڼي، له ظلم نه لاس واخلي، د بې گناه افغانانو تړل او وژل متوقف کړي، برعکس د خپلي وحشیانه تگلاري په دوام ټینگار کوي او د تشدد مضاعف کولو لار غوره کوي. د هغو کسانو شمېر چي په همدې مودې کي په قتل رسېدلي سلهاوو ته رسېږي چي ځیني ئې دا دي:

سید احمد خان نایب سالار، اعظم خان کندك مشر، محمداکبر خان اکبر، محمد یوسف خان حقیقی، جنرال پینن بیك خان، دوست محمد خان غنډ مشر، احمد شاه خان کنډك مشر، سیداحمد خان د شاهي فرقې کنډك مشر، جنرال غلام جیلاني خان چرخي، جنرال شیرمحمد خان چرخي، امرالدین خان، عبداللطیف خان، محمد نعیم خان، عبدالرحمن خان لودي، فیض محمد خان باروت ساز، تاج محمد خان پغماني، جنرال شیرمحمد خان چرخي، محمد ولي خان، میرزا محمد مهدي خان قزلباش، فقیر احمد خان، علي اکبر خان غونډمشر، خواجه هدایت الله خان، مولاداد خان هزاره، محمدعظیم خان منشي زاده، دوران خان، زمان خان د نجات ښوونځي زده کوونکی، محمدایوب خان د نجات ښوونځي معاون، عبدالطیف خان چرخي، قربان خان هزاره، یو محمود خان، بل محمود خان پداسي حال کي چي زده کوونکی وو، محمد زمان د بریښنا د شرکت کاتب، میرعزیز خان، میرمسجدي

خان، عبدالحکیم خان رستاقی، میرزا محمد خان، امیر محمد خان، میرعبدالعزیز خان او ډېر نور.

او هغه کسان چي په محبس کي د اوږدې مودې تکلیفونو، ستونزو، لوږو، وهلو او ټکولو او د راز راز تعذیبونو په نتیجه کي مړه شوي دا دی:

محمد سعید خان د محمدولي خان خوریی، نایب سالار جانباز خان چرخي، محمد اسعمیل خان د محمد صفرخان زوی، محمد عزیز خان غوربندي د شجاع الدوله ورور، دین محمد خان د فرانسی فارغ التحصیل، سیدغلام حیدر خان د کنر، محمد بشیر خان منشي زاده، میرزا عبدالله خان منصوری. محمد ابراهیم خان قاری زاده، اعظم خواجه د بریښنا د شرکت رئیس، خواجه میرعلم خان، میرزا شیرین خان چرخي، یحیی خان چرخي (څوارلس کلن هلك)، محیالدین خان انیس، محمد امین خان د ولي خان خوریی، شیرمحمد خان، محمد کریم خان منشي زاده، عبدالفتاح خان تلگرافی، مسجدي خان هزاره اوگڼ شمېر نور. ټولي بندي خانې په سیاسي بندیانو ډکي وی، په کابل کي د دولت وحشتناك محبسونه د ارگ محبس، د سرای موتی محبس، دهمزنگ، د کوټوالۍ محبس، دا محبسونه ټول د نادري کورنۍ د اقتدار په دوران کي له سیاسي بندیانو نه تر خولې ډك وو.

د غلام نبي خان چرخي وژنه:

په وژل شوو کسانو کي د غلام نبي خان وژنه ډېره دردوونکې او له مروت نه لري وه: نادرخان هغه ته بلنه ورکړه چي د لېدو لپاره ئې قصر ته ورشي. غلام نبي خان له خپل ورور جنرال غلام جیلاني خان او د ترو زامنو، نایب سالار جانباز خان چي له نادرخان سره ئې په لوگر کي د حبیب الله کلکاني له فوځونو سره د جنگ په دوران کي مرسته کړې وه او دی ئې له مرگ نه ژغورلی وو او له جنرال شیرمحمد خان سره د دلکشا ماڼۍ په لور وخوځېدو. نادرخان په قصرکي د ده د وژلو لپاره خاص تدابیر نیولي وو او مسئولو کسانو ته ئې لازم هدایات ورکړي وو. له قصر نه بهر یوه عسکري منظمه قطعه درول شوې وه، نادرخان د دلکشا په ماڼۍ کي منتظر وو، غلام نبي خان له موټر نه راکوز شو او د گارد مخي ته په انتظار کي پاته شو، نادرخان له څه ځنډ وروسته راڅرگند شو، د ده او غلام نبي خان چرخي ترمنځ موټر حایل وو، غلام نبي خان او ملگرو ئې احترام په ځای کړ، خو شاه له څه ځواب نه پرته هغه ته وویل:

غلام نبي خانه! له تا سره افغانستان څه بد کړي چي خيانت کوي؟

غلام نبي خان ورته وويل: افغانان پوهېږي چي څوك خيانت کوي؟!

د پاچا رنګ سور شو او په ډېر غصه ناك غږ ئې د ګارد سپاهيانو ته وويل! وئي وهی! سپاهيان رامخکي شول او هغه ئې په ځمکه رانسکور او تر لنګتو، سوکانو او د کنداغونو تر بريد لاندي ونيو، نادرخان بيا ورباندي غږ کړ: داسي ئې ووهئ چي ومري، پدې سره سپاهيانو د کنداغونو په ځای د توپك د ميل په خولو سره په هغه مرګاني ګوزارونه پيل کړل، هومره ووهل شو چي همالته ئې ساه وخته، د ده مړی ئې چي ټول هډوکي او اندامونه ئې مات وو، کورنۍ ته ورولېږو.

د انګريزانو په سفارت کي مسلحانه عمليات:

دوهم مهم عمليات په کابل کي د انګريزانو په سفارت کي ترسره شول، محمد عظيم خان منشي زاده د منشي محمد نذيرخان زوی چي ابتدائی تحصيلات ئې د حبيبی په ليسه کي او لوړ تحصيلات ئې په جرمني کي تکميل کړی وو، با احساسه او هدفمند انسان وو، په انګريزی او جرمني ژبو ئې تسلط درلود، د هېواد د دردوونکې وضعي له ليدو نه سخت ځورېدو، د انګريزانو ناولې مداخلې او له شاهي کورنۍ نه د دوی حمايت ورته د زغملو نه وو، هوډ ئې وکړ چي د انګريزانو د سفير په وژلو سره نړۍ والو ته څرګنده کړي چي افغانان د انګريزانو سلطه او د دوی د لاس پوڅي کورنۍ واکمني نه مني.

د ۱۳۱۲ کال د سنبلې په پنځلسمه د پنجشنبې په ورځ د سفارت په خوا وخوځېد، تفنګچه ئې په لاسی بکس کي کيښوده، د سفارت وره ته ودرېدو، محافظ د ننوتلو اجازه ورنکړه، محمد عظيم خان د سفارت يوه مأمور ته وويل چي غواړي شخصاً له سفير سره د يوې مهمي مسئلې په اړه خبري وکړي، د سفارت يوه مأمور د ستينجر په نامه ده ته خبر راووړ چي سفير مشغول دی، ما ته خپله خبره وکړه چي سفير ته ئې ورسوم، ده هم ورته وويل: سمه ده، صبر وکړه، زه خپل بکس خلاصوم، خپله تفنګچه ئې راوايسته، ستينجر په تېښته شو، خو محمد عظيم خان د تېښتي موقع ورنکړه او هغه ئې وويشت، ورپسې ئې دوه نفره د سفارت هندي او افغاني مأمورين هم وويشتل، بيا ئې تفنګچه لري واچوله او د سفارت محافظينو ته ئې ځان تسليم کړ. د ډزو د ختمېدو او د محمد عظيم له تسليمېدو وروسته سفير له خپلي خوني راووت او محمد عظيم ته ئې وويل: زه داسي ګڼم چي دا ګولۍ زما په سينه ليګېدلې وې! هغه په ځواب کي ورته وويل: هو، دا کار مي د دې لپاره وکړ چي لندن پدې پوه شي چي موږ خپل اصلي دښمنان پېژنو.

د نادرخان انقلابي اعدام

د انګریزانو په سفارت کي د محمد عظیم منشي زاده له تاریخي او نه هیرېدونکي عملیاتو نه فقط یوه میاشت او یوه ورځ وروسته د ۱۳۱۲ کال د عقرب په ۱٦نیټه، د دلکشا د ماڼۍ په هغه چمن کي چي یوکال د مخه غلام نبي خان چرخي د نادرخان په امر او د ده د ګارد د سپاهیانو د کنداغونو د مرګاني وارونو لاندي په ډېره بې رحمۍ په قتل ورسېد، پدې ورځ همدلته محصلینو ته د جوایزو د ورکولو لپاره خاص محفل جوړ شوي وو، جوایز د نادرخان په لاس وېشل کېدل، ډېرو لوړ رتبه نظامي او ملکي مأمورینو په غونډې کي شرکت کړی وو، کله چي نادرخان د غونډې ځای ته راغی او درباریان د احترام لپاره ودرېدل او دی د استقبال کوونکو د لیکي مخي ته تېرېدو، ناڅاپيعبدالخالق نومي ځوان له دوهم صف نه راووت او په نادرخان ئې ډزی وکړي، درې ګولۍ د هغه په سینه ولګېدې او همالته په ځمکه راپرېوت او له هغه عاقبت سره مخامخ شو چي د ټولو مغرورو او ظالمو واکدارانو پای دی. عبدالخالق د غلام نبي خان چرخي په شمول د سلها وو مظلومو شهیدانو غچ له هغه نه واخیست.

د ظاهر خان واکمني

د نادر وژنهستره حادثه وه، که د حکومت په لاس د لویو شخصیتونو له وژلو او په شمال او جنوب کې د قومونو له ځپلو نه څه موده مخکې دا کار شوی وی نو له شك نه پرته به په وضعیت کې ژوره تبدیلي راتله او په همدې ورخ به د نادرخان د مفسدې کورنۍ واکمني د تل لپاره پای ته رسېده، خو دې کورنۍ د نادرخان د واکمنۍ په لنډې مودې کې ملت داسې ځپلی وو چې د یوې غیر مترقبه پېښې په نتیجه کې راپاځېدل او د رژیم نسکورول ورته ممکن نه وو.

د نادر خان ځواکمنو ورونو فیصله وکړه چې د ده ۱۹ کلن زوی د پاچایي په ګدۍ کښېنوي، په ظاهر کې ظاهرخان د تخت او تاج وارث وګڼل شي خو په حقیقت کې ټول واك د دوی په لاس کې وي. د نادرخان په وخت کې هاشم خان د رژیم دوهم ځواکمن کس وو، خو اوس اصلي واکمن دی وو او ظاهرخان فقط د یوه سمبول حیثیت درلود، سیاسي چارې کاملاً د محمد هاشم خان په لاس کې وې او نظامي چارې د ده د ورور شاه محمود خان په لاس کې. څوکاله وروسته د ترونو ځای د ده دوه تربرونو نعیم خان او داؤد خان ونیو، دوی ته هم په سیاسي او نظامي برخو کې واکمني په میراث ورسېده، په واکمنۍ کې د دوی ګډون د ظاهرخان ټولواك کېدل وځنډول، دې سلسلې د نړیوالي دوهمې جګړې تر پایه دوام وکړ، نولس کلن ماشوم پاچا ته یوازې نوم کافی وو، د واك په معنی او د هغه د استعمال په څرنګوالي نه پوهېدو، اصلي ټولواکان د ده ترونه او بیا تربورونه وو، ده ورو ورو دا احساس کاوو چې د ارګ په خونو کې د ده د پاچاهۍ حیثیت داسې دی لکه په طلائی قفس کې بندي مرغۍ، حتماً به ئې غوښتل چې لدې حالت نه ووځي او ټولواك شي، خو په ابتداء کې ئې نه د دې کار جرأت درلود او نه توان . باید د مناسب فرصت رارسېدو ته ئې انتظار کړی وی، دا انتظار ډېر اوږد شو، هومره ئې دوام وکړ چې دی په عمر پوخ او څلویښت کلنۍ ته نږدې شو او ځواکمن ترونه ئې له مخې لرې

شول. ده غوښتل چي له تربرونو نه ده ته د واکمني انتقال د يوې لويي جرګې له لاري ترسره شي او دې کار ته قانوني بڼه ورکړی شي، دا زړه ورتيا ئې نه درلوده چي پخپله او د يوه شاهي فرمان له لاري سردار داؤد او سردار نعيم له قدرت نه ګوښه او ځان ټولواك اعلان کړي، خو د دې هدف د تر لاسه کولو لپاره ئې يو داسي اساسي قانون اعلان کړ چي پاچايي د ظاهرخان د کورنۍ او اولاد ميراثی حق وګڼي، پاچا غير مسئول او واجب الاحترام وشمېری او په دولتي چارو کي د پاچايي کورنۍ د غړوکارکول پای ته ورسوی. د اساسي قانون له اعلان نه د پاچا اصلي هدف دا وو چي پدې سره پاچا غوښتل ځواکمن تربورونه له مخي لري کړي. متأسفانه ځيني تاريخ ليکونکي داسي ګمان کوي چي د اساسي قانون د اعلان وجه يا دا وه چي د دوهمي نړۍ والي جګړي په پای کي اکثر استبدادي نظامونه رانسکور شول، د سلطنتي رژيمونو ځای ديموکراتيکو نظامونو او منتخبو حکومتونو ونيو، د رژيم اصلي بهرنی حامي په زوال محکوم شو او لدې وروسته د خپلو لاس پوڅو حکومتونو له حمايې نه عاجز وو، په انګريزانو پوري تړلي حکومت دې ته اړ شو چي د ولس د حمايت ترلاسه کولو لپاره څه وکړي،... دا تحليل د ډېرو حکومتونو په اړه صدق کوي، په ډېرو هغو هېوادونو کي چي د دوهمي لويي جګړي نه مخکي د هغه وخت د طاقتورو ځواکونو مستعمرې وې او د جګړي په نتيجه کي د دغو ځواکونو زوال پدې منتج شو چي د دوی د مستعمرو سياسي جوړښت بدل شي او د زړو حکومتونو ځای نوی حکومتونه ونيسي، پدغو هېوادونو د استبداد او اختناق خورې توري وربڅي ورو ورو لري شي او د تنفس نوې آزاده فضاء رامنځته شي، پدې کي هم شك نشته چي د افغانستان سياسي فضاء هم لدې عمومي نړۍ وال بهير نه حتماً څه ناڅه متأثره شوې وه، خو زموږ په هېوادکي دغه غولوونکي اصلاحات لکه د ظاهرخان د کورنۍ واکمني ته قانوني بڼه ورکول او له دولتي چارو نه د شاهي کورنۍ د غړو ګوښه کول اساساً پدې خاطر ترسره شوي وو چي ماشوم پاچا ځوان شوی وو، د ټولواك کېدو شوق ئې راپارېدلی وو او غوښتل ئې ځواکمن تربورونه له خپلي مخي لري کړي. د دې کار لپاره يو بل اساسي لامل هم په ګوته کولی شو او هغه دا چي:

د دوهمي نړيوالي جګړي په نتيجه کي د قواوو نړيوال مخکنی انډول متزلزل شو، جرمني مضمحل شو، د بريتانيا ځای امريکا ونيو او شوروي اتحاد د يوه نوی لوی ځواك په څېر سر رااوچت کړ، د اروپا لويه برخه د هغه ترسلطې لاندي راغله، د شرق په لوري د جاپان تر اوبو او په جنوب کي د افغانستان تر پولو ورسېد، د داسي يوه يرغلګر ځواك په وړاندي د افغانستان په شان وړوکي هېواد، له هغه منحط رژيم سره، نشو تم کېدای، واکداران له ولس نه وېرېدل، له خپلو خلکو سره ئې هغه څه کړي وو چي پدوی ئې اعتماد

نشو کولی، د دې په ځای چې ولس ته رجوع وکړي، د نوی بهرني حامي په لټه کي شو، غوښتل ئې د مسکو حمایت ترلاسه کړي، مسکو خپل شرایط درلودل، مسکو اوس د داسي یوه استعماری ځواك پلازمینه وو چي د کمونیزم برلاسی ئې غوښتله او پدې باور وو چي کمونیزم باید په ټولي نړۍ حکومت وکړي او د غرب پانګوال نظام په ختمېدو دی، ناچار به خپل ځای کمونیزم ته پرېږدي، د دنیا له هیڅ ځواك نه ئې سترګه نه سوه. د کابل واکمني کورنۍ فیصله وکړه چي مسکو په هري بیی راضی کړي. مسکو خپل شرایط درلودل، واکمني کورنۍ د دغو شرایطو منلو ته ځان اړګڼلو، مسکو تر دې نه په کم شي نه راضی کېدو چي په افغانستان کي باید د دوی پلوي عناصر سیاسي حزب ولري، آزاد فعالیت وکړای شي. دولت د همدې لپاره داسي اساسي قانون اعلان کړ چي د سیاسي احزابو جوړول ئې مجاز ګڼل، له همدې قانوني جواز نه په استفادې سره سیاسي احزاب میدان ته راووتل. په عمومي توګه دا ډلي په دوو برخو وېشلی شو:

یوه هغه چي د روسانو په پانګه او د روسیی د سفارت تر مستقیمي لارښودني او حمایې لاندي ئې خپل کار پیل کړ، کافی امکانات ئې درلودل، دولت هم حمایه کول، کم له کمه د هغوی مخه ئې نه نیوله او داسي څه ئې نه کول چي دا ډله روسانو ته د دولت له چلند نه شکایت وکړي.

بله ډله هغه وه چي د هېواد له رواني وضعي نه شاکي او د بدلون په لټه کي وو، خو نه ئې ځواکمن حامي درلود او نه خاصه مفکوره، ملي احساساتو راپارولي وو او د نړیوالو تحولاتو نه متأثر شوي وو. د دې ډلي پلویان په یوه او بله بهانه وځورول شول، بندیان شول، تبعید شول او له راز راز کړاوونو سره مخامخ شول، د یوې ټینګي اعتقادي زېرمي د نه درلودو په وجه ونتوانېدل د کړاوونو په وړاندي خپل شته والی وساتي او کار ته دوام ورکړي، د لاري په نیمایي کي متلاشي شول او له صحنې ووتل. خو کمونستان وتوانېدل چي ورو ورو وده وکړي او په یوه داسي ډلي بدل شي چي د هېواد په وروستیو پېښو کي قاطع ونډه ولري، د دې لپاره چي د هېواد د هغه وخت سیاسي او اجتماعي حالات په دقیقه توګه درك کړی شو د هغه مختلف اړخونه په تفصیل سره څېړو:

د شاهي کورنۍ وضعیت

د هاشم خان او شاه محمود خان له مرګ وروسته د دوی ځای داؤد خان او نعیم خان ونیو، داؤد د اقتدار لیوال وو، غوښتل ئې د روسانو په مرسته قدرت ترلاسه کړي، له کمونستانو سره ئې نږدې اړیکي وې، کمونستانو هغه د افغانستان د مترقي نهضت مؤسس

ګڼلو، ظاهرخان له هغه نه وېره درلوده، په حکومت کي د داؤد د شته والي په صورت کي د ده د ټولواك کېدو هيله نه ترسره کېده، د اساسي قانون په پلمه ئې هغوی له قدرت نه لريکړل. پدې سره قدرت ټول د ظاهرخان په لاس کي پرېووت، ده ته دا موقع پداسي حالت کي لاس ته ورغله چي بې رحمه ترونو او تربورونو ئې افغان ولس داسي ځپلی وو او د وېرې داسي وحشتناکه فضاء ئې راپيدا کړې وه چي د رژيم په خلاف د عصيان او بغاوت جرأت ترکلونو کلونو په ولس کي ختم شوی وو، مخصوصاً د نادرخان له قتل وروسته، دوی په سلهاوو کسان پدې قتل کي د لاس درلودو په پلمه يا اعدام کړل، يا ئې د محبس تورو خونو ته ولېږل او په لاسونو پښو کي ئې ځينځيرونه ورواچول، يا ئې يوې خوا بلي خوا تبعيد کړل، دا تصفيې او دا وحشيانه عمليات هومره شديد او غضبناك وو چي تر ډېرو کلونو په افغان ولس وېره او هيبت مسلط وو، مؤثر شخصيتونه ځپل شوي وو، د دې تصفيې په دوران کي هر هغه ځوك قرباني شو چي ولس ورباندي راغونډېدی شو.

په شاهي کورنۍ کي له سردار داؤد نه پرته بل داسي ځوك نه وو چي د ظاهرخان ټولواکي له ګواښ سره مخامخ کړي.

روسانو نه غوښتل چي ظاهرخان له واکه لري کړي. روسانو هومره امتيازات ترلاسه کړی وو چي د ظاهرخان لريکول ئې بې فايدې ګڼل، برعکس په قدرت کي د ده پاته کېدل ورته مفيد برېښېدو.

د ظاهرخان د پاچايي د اوږدېدو اصلي لاملونه همدا وو، که نه نو په ده کي نه د مشرتابه مواصفات وو، نه د هېواد د اداري کفايت او نه د دولت د چارو د سمبالولو استعداد. د افغانستان په اوږده تاريخ کي شايد تر ده زيات نا اهله، بې کفايته، ناپوه او تنبل پاچا نه وي تېر شوی. د ده کار دا وو چي په کال کي به ئې درې، څلور ځله د اخترونو، جشن او د کال د لومړۍ ورځي په مناسبت د ولس په نامه لنډه، بې محتوا او تکراري وينا کوله، هغه هم د کاغذ له مخي چي په هري جملي کي به بندېدو او د الفاظو له سمي افادې نه به عاجز وو، د کال ډېرې ورځي به ئې په ښکار او مېلو تېرولې، ګڼ شمېر ښکارځايونه او د چړچو ځايونه ئې ځان ته جوړ کړي وو، هم په شرابو معتاد وو او هم په چرسو. په عياشۍ او اخلاقي فساد کي ترستوني غرق وو. نه ئې د دې پروا درلوده چي په ولس څه تېرېږي او نه ئې لدې شرم درلود چي نړۍ وال چېري رسېدلي او موږ چېري پاته يو او افغانان څومره لدې کاروان وروسته پاته شوي او له هيڅا سره د سيالۍ کولو ندي، لدوی سره د ولس غم نه وو، دا ورته مهمه نه وه چي ولس په فقر، لوږې، جهل، بيماری او احتياج کي ژوند کوي، نه د ولس پرې پرې جامې، ژېړ مخونه او بربنډې پښې او نه د

هېواد غمناك او شرمووںکی اقتصادي او اجتماعي وضعيت او نه دا چي نن افغانستان د نړۍ تر ټولو هېوادونو وروسته پاته دی او په هرڅه کي نورو ته محتاج دی، دا مسائل هغوی ته مهم نه وو، د شاهي کورنۍ هرغړي ځانته د اروپا په سویه ژوند برابرکړی وو، د هېواد په هري سيمي او هر ولايت کي ښه ځمکه د دوی وه، سمسور باغونه د دوی وو، لوی لوی قصرونه د دوی وو، چي هرولايت ته به ولاړی او سمسور باغ او آباده ښېرازه ځمکه به په نظر درغله، يا لويه قلعه او ستر قصر به دې تر سترګو شو او پوښتنه به دي وکړه چي دا د چا دی؟ نو د شاهي کورنۍ د يوه غړي نوم به ئې درته واخيست، د کابل په شا و خوا سيمو، لکه چهارآسياب، موسهی، چهلستون، بګرامي، پغمان، کاريزمير، ارغندي، لوګر، سروبی، جلال آباد، نورستان ... کي هر يوه ځانته د ځمکو او باغونو تر څنګ د چړچو او مېلو ځايونه جوړ کړي وو.

د خارجه وزارت مهمي دندي سردارانو ته مختص شوې وې، سفيران به يوازي په هغه صورت کي له سردارانو نه پرته بل څوك ټاکل کېدو چي مناسب سردار به ئې ورته نه وو موندلی. د حقوقو پوهنځي د ديپلوماسی شعبيکي يا د سردارانو زامن منل کېدل، يا د هغه اشرافو زامن چي د شاهي کورنۍ سره به ئې خاصي اړيکي وی. دا د اشرافو پوهنځی وو، لدې نه واکمنان او سياست مداران را وتل، سياست او واکمني د پاچايي کورنۍ حق وو، دوی له مورنه واکمنان پيدا شوي وو او "عوام الناس" دا حق نه درلود چي د دوی په موروثي حق کي تشبث وکړي!!! دوی خپله نيك بختی د ولس په بدبختی کي لټوله، هاشم خان به ويل: که ولس محتاج او وږی وو ستا په شا او خوا به راغونډېږي او که موړ وو د تا پروا نکوي. ده د فيل مرغانو فارم درلود، د کورنۍ غړي ئي يوه ورځ په داسي حالت کي فارم ته بوتلل چي فيل مرغان وږی ساتل شوي وو، د دوی په ليدو سره ټول په زغاسته د دوی مخي ته را غونډ شول، خو بله ورځ ئې دوی ته دانه ورکړې وه، چي د کورنۍ غړي ئې فارم ته راوستل ګوري چي فيل مرغان د مخکي ځل په څېر د دوی خواته نه رازغلي، هاشم خان ورته وويل : ولس هم همداسي دی، که دي وږی وساتو ستا لاس ته به ګوري او ستا په شا او خوا به راغونډېږي، خو که په ګېډه موړ شو له تا نه بې نيازه کېږي. دا د شاهي کورنۍ فلسفه وه، د همدې منطق په حکم دوی عملاً خلك په لوږه او فقر کي ساتل.

د پاچا، ملکې او د شاهي کورنۍ د نورو غړو لاسونه ښکلول په درباريانو فرض وو، ممکن نه وو چي څوك د ی لوړو مقامونو ته د رسېدو شوق وکړي پرته لدې چي د شاهي کورنۍ په وړاندي سرټيټ کړي او لاسونه ئې په سترګو وموښي، عزت ته د رسېدو لار همدا وه چي د عزتمندو په وړاندي سپك او ذليل شي.

د هېواد اقتصادي وضعيت

لکه څنګه چي د هېواد سياسي قدرت د يوې کورنۍ او په هغې پوري د تړلو کسانو په لاس کي وو، همدا راز شتمني، ځمکي، شرکتونه او بانکونه هم د همدې ډلي په واك کي وو. سياسي نظام د داسي يوه اقتصادي نظام ساتونکی وو چي غريب مزيد غريب کړي او غني مزيد غني، د غريبانو په زبيښلوکي د اغنياوو لاس آزاد پرېښودل شوی وو، دوی د نادارہ طبقی د استثمار لپاره هرڅه کولی شوی، نه سود حرام وو، نه احتکار او نه د بې وزلو له مجبوريتونو نه ناروا استفاده، نه د ځمکه وال او بزګر ترمنځ، نه د تاجر او مشتری ترمنځ، نه د بډای او نادار ترمنځ او نه د فابريکې د خاوند او کارګر ترمنځ د تعامل په اړه نه کوم قانون وو او نه کومه ضابطه، استخدام کوونکي له استخدام شوو سره هرڅه کولی او د دوی له اړتيا او مجبوريت نه ئې هره استفاده کولی شوی.

د نادري کورنۍ د واکمنۍ په دوران کي افغانستان تل يو زراعتي هېواد پاته شوی، ځمکه د توليد اصلي او اساسي وسيله وه، ځمکه د محدودو کورنيو په لاس کي وه، دا ځمکي يا له مسلط او حاکم نظام سره د ملګرتيا په وجه دوی ترلاسه کړې وی او يا د کمو ځمکو د خاوندانو له مجبوريتونو نه په استفادې سره ئې لدوی نه اخيستی او ورو ورو ئې خپلي ځمکي زياتي کړې وی، د زراعتي ځمکو زياته برخه د هغو کسانو په لاس کي وه چي تر ۱۰۰۰ جريبه ئې زياته ځمکه درلوده، که څه هم د ميراث د ويش اسلامي قانون په يوه لاس کي د ځمکو د تراکم مخه نيوله او مسلسل ئې لويي ځمکي په وړو وېشلې خو په يوه غير اسلامي ماحول کي يوازي لدې لاري د فيوډالي نظام او د هغه له خطرناکو عواقبو مخنيوی ممکن نه وو، بزګران يا په ځمکو پوري تړلې کورنۍ وې، چي هم د دوی دنده له پلار نه اولاد ته په ميراث رسېده او هم په خپله دوی له ځمکه وال پلار نه د ده اولاد ته په ميراث رسېدل او يا ئې ځمکه په اجاره کرله. دوی دې ته اړ وو چي د حاصلاتو تر اخيستلو پوري خپل ورځني مالي مشکلات د پور له لاري حل کړي، د ځمکو خاوندانو به يا د سود په مقابل کي دوی ته پور ورکولو او يا به ئې د ځمکي حاصلات مخکي له مخکي لدوی نه په کمه بيع واخيستل، بزګران تل د مالکينو پوروړي وو، دا پور به کال په کال زياتېدو او خبره به دې حدته ورسېده چي بزګران خپله کمه ځمکه، د يوې (قلبې) غوايي او هرڅه وپلوري ترڅو د پور فشار راکم کړي. د کمو ځمکو خاوندان ورو ورو له صحنې نه وتل او خپلي ځمکي ئې د زياتو ځمکو د خاوندانو په نفع له لاسه ورکولې. د دوی خوراك اکثراً تريخ چای او وچه مړۍ د اوربشو، جوارو او کله د غنمو وه، يوازي هغه

کورنۍ چي وزه يا غوا ئې ساتلی شوی، پدې توانېدل چي کله کله د شيدو، مستو او تروو خوند وڅکي. اکثراً پدې نتوانېدل چي په کال کي څو ځله هم د غوښي کټوه باندي کړي.

د اکثرو کورنيو وضعيت داسي وو:

يوه له تيږو يا خټو نه جوړه شوې توره کوټه چي لوړوالی ئې د انسان ترقد نه ټيټ وو، پدې خوني کي به ټولي کورنۍ ژوندکاوو، پخلی به د خوني منځ کي کېدو، په ژمي کي به د خوني يوې خوا ته د دوی مواشي، يوه کنج کي غله، بلي خوا ته د سوند لرگي وو، دېوالونه، مخصوصاً د خوني چت به له دوده تك تور وو، د باران او واورو په ورځو کي به خوني څڅېدې، د څڅوبي توري اوبه به پدوی را پرېوتې.

د پښتنو په سيموکي ئې جامو ته کالي ويل او دا د دې لپاره چي په کال کي به يو ځل بدلېدل، جامه به هلته بدلېده چي ورسته به شوه، په وار وار گنډلو او پيوندولو به نوره له استفادې لوېدلې وه، هغه خو بختور وو چي کالي ئې درلودل، په نورستان کي خلکو د وزو څرمني اغوستلې.

د مالدارۍ وضعيت هم همداسي وو، واړه مالداران ورو ورو له صحنې وتل او خپل هرڅه ئې د لويو مالدارانو په گټه له لاسه ورکول، د هېواد سياسي نظام د اقتصاد هره برخه په خپل رنگ کي رنگولې وه، تل همداسي کېږي، د ټولني د اقتصادي نظام جوړښت د سياسي نظام په لاس ترسره کېږي.

افغانستان د اوبو د زېرمو له ناحيې ډېر غني دی، شايد د دنيا کم هېوادونه له هغه سره پدې اړه سيالي وکړي شي، خو زموږ د اوبو زياته برخه بهرته درومي، زموږ ټول نهرونه طبيعي دي، مفسدو حکومتونو د اوبو مهارولو او د نهرونو کيندلو او د دښتو خړوبولو په اړه هيڅ څه ندي کړي. د افغانستان هم ځمکه د نفوس په تناسب زياته ده او هم د اوبو زېرمي، که دولت يوازي اوبه مهار کړي او د برق د توليد يا د بېدياوو د خړوبولو په برخه کي ترې کار واخلي نه يوازي د ټول افغان ولس لپاره کفايت کوي او د فقر او لوږي مخه نيول کېدی شي، بلکي موږ د سيمي له نورو هېوادونو سره پدې اړه مرسته کولی شو.

د ظاهرخان د واکمنۍ تر وروستيو شېبو له څو لويو ښارونو نه پرته چي د پخو سړکونو په ذريعه سره وصل شوي وو او هغه هم د بهرنيو هېوادونو د مرستو له لاري، د هېواد اکثر سړکونه خام او خاورين وو. د زراعت د ودي لپاره د نهرونو ترڅنگ لارو ته ضرورت دی چي يوه سيمه له بلي سره وصل کړي، له يوې نه بلي ته د زراعتي محصولاتو

انتقال آسانه کړي، خو تر دې نیټې یوازې د ننګرهار، هرات، کندهار او مزار لوی ښارونه د پخو سړکونو په ذریعه له کابل سره وصل شوي وو، پاته ولایات او د پخو سړکونو یوې خوا بلیخوا ته ټولې سیمې له پخو سړکونو او په ډېرو مواردوکې له خاورینو سړکونو نه هم محروم وو.

په همدې شلمې پېړۍ کې زموږ په مظلوم هېواد کې د انتقالاتو لپاره له اوښانو، آسونو او خرو استفاده کېده، په کابل کې له یوه ځایه بل ځای ته انتقالات د هغو کراچیو په ذریعه ترسره کېدل چې سړو به په زحمت کشولې.

د کابل په شمول له څو لویو ښارونو نه پرته چې څه ناڅه ئې اوسېدونکو برق درلود، د ټول افغانستان خلك د بریښنا له نعمت نه محروم ول، په ډېرو سیمو کې خلکو د رڼا لپاره له هغو څراغونو نه استفاده کوله چې له قرون وسطی نه په میراث پاته وو، له پخی ختې نه جوړ شوو کودوړوکې د شرشمو تېل اچول او په هغه کې له پنبې نه په لاس اوبدل شوې فیلته کېښودل او د رڼا لپاره هغه بلول. پداسې حال کې چې که د افغانستان د اوبو له زېرمو نه د بریښنا د تولید په کار کې استفاده وشي نه یوازې د بریښنا له ناحیې د ټول هېواد مشکلات حل کولی شو بلکې خپلو ګاونډیو هېوادونو ته کافی مقدار بریښنا صادرولی شو، یوازې د کنړ له سیند نه کم له کمه ۱۰۰۰ میګاواټه برق ترلاسه کېدی شي، خو لدې مهم سیند نه هیڅ استفاده نه کېږي، ټولې اوبه ئې پاکستان په لوري درومي. د کنر سیند خواته د ګمبېرۍ لویه دښته پرته ده چې تقریباً شپېته زره جریبه د کرلو وړ ځمکه لري خو د کنر له سیند نه نه د بریښنا د تولید په برخه کې کار اخیستل شوی او نه د همدې دښتې د خړوبولو په برخه کې.

د هندوکش د دنګو غرونو د واورو له سترو سترو زېرمو نه چې کومې اوبه د شمال په لوري بهېږي اکثراً له مناسبې استفادې نه پرته د مرکزي آسیا هېوادونو په لور درومي، حال داچې ترهمدې اوبو لاندې د دښت میرعلم او دښت اودان په شان پراخې وچې دښتې پرتې دي چې په سلهاوو زره جریبه د کر وړ ځمکه ترې جوړېدی شي، خو له نا اهله واکمنانو سره نه د هېواد د سمسورتیا فکر وو او نه د غم ځپلې ولس د اقتصادي ستونزو د حل کولو اندیښنه.

دې ته ورته وضعیت د هېواد په جنوب او غرب کې ګورو چې د افغانستان په اوبو دې سیمو ته نږدې ګاونډې هېوادونه سمسور شوي او د دې سیمې ولسونه ډېره کمه استفاده ترې کوي.

د افغانستان په اکثرو سیموکي د ځمکي لاندي د اوبو زېرمي ډېرى ژوري ندي په کم مصرف سره لدې اوبو نه د ځمکو د خړوبولو په برخه کي استفاده کېدی شي، له کابل نه غرب او جنوب غرب ته پراته ولايات له وردك میدان نه بیا تر بادغیس پوري، پدې پراخی سیمي کي ستري ستري دښتي دي چي د ځمکي لاندي اوبه ئې له (٨) نه تر (٣٠) مترو پوري ژوري دي، لدې اوبو نه د واټرپمپ په ذريعه په آسانۍ سره استفاده کېدی شي، که دولت د دې سیمي خلکوته فقط بريښنا رسولې وی دا ټوله پراخه سیمه ورباندي سمسورېده.

د هېواد اقتصاد په طبیعي امکاناتو متکي وو، که کله به دا طبیعي امکانات د معمول په څېر ترلاسه نشول نو ولس به لداسي سخت او دردوونکي حالت سره مخامخ شو چي مقابله به ورته گرانه شوه، د ظاهرخان د اقتدار په وروستیو کلونوکي دوه کاله پرله پسې وچ کالي راغله، ولس لداسي قحطي سره مخامخ شو چي خپل زامن به ئې په جوماتونو کي د نورو په اسره پرېښودل، دولت لداسي حالاتو سره د مقابلې هیڅ بندوبست نه درلود، پداسي حال کي چي قرآن د یوسف علیه السلام کیسه د دې لپاره زمونږ مخي ته ږدي چي د احتمالي وچ کالي سره د مقابلې لپاره د واکمنانو په مسئولیت پوه شو، هغه د اوه کلني اوږدې مودې وچ کالي لپاره مخکي له مخکي تیاری ونیو او ولس ئې له لوږي او قحطي نه وژغورو.

د اسلام له نظره فقر او لوږه د انسان د ظالمانه تصرفاتو نتیجه ده نه په طبیعت کي د امکاناتو د کموالي نتیجه، اسلام هغه اقتصادي نظام عادلانه گڼي چي په هغه کي ثروت د اغنیاوو ترمنځ لاس په لاس نشي، په اسلام کي حکومت د بې وزلو حامي دی نه د اغنیاوو استازی، دولت مکلف دی د اغنیاوو له شتمنیو نه معینه برخه واخلي او پدې سره د نادارو مشکلات حل کړي، دولت په ټولني کي د شتمن او نیستمن ترمنځ د تعادل وسیله ده نه د بې عدالتي او د غریب مزید غریب کېدو او د بډای د مزید شتمن کېدو عامل.

اسلام سود او احتکار پدې خاطر حرام کړي چي لدې نه غریبانو ته صدمه رسېږي، پدې سره د بې وزلو له مجبوریتونو نه ناروا استفاده کېږي، پدې سره یو د خپلو خولو او تباکو له حاصل نه محرومېږي او بل له کار او خولو تویولو نه پرته گټه ترلاسه کوي.

د ظاهرخان د منحطي واکمنۍ په دوران کي دولت له بې وزلو نه د ښکولو وسیله وه، ټول بار د نادارو په اوږو وو، د سړکونو د جوړولو لپاره به دوی بیگار کېدل، مالیه به دوی ورکوله، د جومات ملا او طالب ته به د وظیفی په نامه دوی ډوډۍ ورکوله، عسکري خدمت به د دوی په غاړه وو، په جگړو کي به د دوی زامن د قرباني لپاره وړاندي کېدل،

د مالیې او د گمرکي محصولاتو نظام داسي وو چي ترهر چا زيات محرومه طبقه له هغه نه متضرر کېده، اسلام د ځمکي له حاصل نه يوه معينه برخه د بې وزلو حق گڼي چي دولت به ئې ترلاسه کوي او د نيستمنو مستحقينو مشکلات به وربانديې حل کوي، دولت به دې ته هم جدي پاملرنه کوي چي دا حاصل د کومي ځمکي دی، د باران او سيند په اوبو خړوبېږي او خاوند ئې د ځمکي په خړوبولو مصرف نکوي او که په خړوبولو باندي ئې مصارف کوي، په يوه صورت کي د حاصل لسمه او په بل صورت کي د حاصل شلمه برخه ترلاسه کولی شي. خو د ظاهرخان په نظام کي له ځمکي نه ماليه اخيستل کېده او هغه د بې وزلو نه؛ بلکه د واکمنانو حق گڼل کېده، دا په اصل کي جزيه وه چي واکمني کورنۍ له افغان مظلوم ولس نه پدې خاطر ترلاسه کوله چي دوی اسيران وو او هېواد ئې مفتوحه سيمه.

افغانستان د گاز او نفتو غني زېرمي لري، واکمنانو د دې زېرمو د تفحصاتو کار په سياسي وجوهاتو روسانو ته وسپارو، دوی د شبرغان گاز استخراج کړ، د ازبکستان له لاري ئې روسيې ته انتقال او اروپائي بازارونو ته عرضه کړ، د گاز ميټر د ازبکستان په خاوره کي او د روسانو ترکنترول لاندي وو، هم ئې بيع روسانو ټاکله او هم د انتقال شوي گاز اندازه، د دې گاز په مقابل کي روسانو د افغانستان حکومت ته هغه زړه وسله ورکړې چي نور د استفادې نه وه او د روسانو په ډيپوگانو کي ذخيره شوې وه، دې ته ئې تازه رنگ ورکاوو او په اوچته بيع ئې په افغانستان پلورله.

روسانو نه غوښتل چي د افغانستان له ځاگانو نه نفت استخراج شي، دا ځکه چي پدې کار سره د سرحد نه آخوا د روس تر کنترول لاندي سيمو په زېرمو باندي منفی اثر پرېوتو.

موږ په حاجي گګ کي د اوسپني هومره ستر معدن لرو چي په نړۍ کي ئې سارى نشته، موږ د مسو او طلا لويې زېرمي لرو د وروستيو تحقيقاتو په نتيجه کي معلومه شوې چي د کيان په درې کي د سرو زرو يو ستر معدن داسي دی چي له هر ټن تېږي نه تقريباً ۴۰۰ گرامه طلا ترلاسه کېږي، حال داچي د نړۍ په هيڅ گوټ کي داسي معدنونه نشو موندلی چي په ټن کي تر ۶۰ گرامو زياته طلا ورکړي.

موږ هومره قيمتی تېږي لرو چي په نړۍ کي ئې ډېرکم مثال پيدا کېږي، خو هرڅه ترځمکي لاندي پاته شوي، نا اهله او وطن پلورونکو حکومتونو دې ته هيڅ پاملرنه نده کړې، ظاهر خان همدومره کافی گڼل چي تشناب ئې د لاجوردو په تيږو پوښل شوی وي او د ارگ په خزانه کي د ده د کورنۍ د ضرورت وړ قيمتي غمي موجود وي.

مذهب

چېري چي واك د فرعون په لاس کي وي او شتمني د قارون په اختيارکي، هلته به مذهب د ولس د استخفاف او تحميق وسيله وي، هلته به مذهبي پيشوايان سحره وي او د دې ډلي په سر کي به هامان وي، د فرعوني نظام ښی لاس. قرآن د يوه فرعوني نظام په اړه همداسي وايي:

هر استبدادي نظام درې برخي لري:

الف: هغه چي په ټولني حکومت کوي او د قدرت واگی ئې په لاس کي دی (فرعون او د ده ملأ او درباريان)

ب: هغه چي د ټولني د اقتصادي نظام مهار د دوی په اختيار کي دی، شتمني او د توليد وسايل ئې په واك کي دي او په بازار حکومت کوي (قارون)

ج: هغه ډله چي د همدې نظام د منلو لپاره خلك ذهناً تياروي، نظام ته ديني او مذهبي بنه ورکوي، ولس غولوي، د دوی په سترگو کي خاوري اچوي، له واکمن نه يوه مقدسه څېره جوړوي، کله له هغه نه د خدای سيوری، جوړوي او کله ده ته خدايي مقام ورکوي او له ولس نه غواړي چي نه يوازي په ژوند کي د دې ځمکني خدای لمانځنه وکړي، بلکه له مرگ وروسته هم د ده مجسمې ته سرټيټ کړي (هامان او د ده ملگری سحره.)

"فرعون" د "موسی عليه السلام" د مقابلې لپاره ترټولو د مخه "سحره" راوړاندي کوي، لدوی نه د "موسی عليه السلام" د وژلو فتوی اخلي، د دوی په خوله د "موسی عليه السلام" او د ده د الهي مأموريت او دعوت په اړه وايي: ده دين له گواښ سره مخامخ کړی، د ټولني له غوره دين نه وتلی، فساد خوروي، اقتدار غواړي، دا هڅه کوي چي ستاسو آرام او سوکاله ژوند پای ته ورسوي، تشنج او اختلاف راولاړکړي، امنيت ختم کړي او شرارت خورکړي.

زموږ د ټولني "فرعون" هم "هامان" درلود، د سحره وو مشر، هغوی به د ظاهرخان په اړه عوامو ته ويل:

د ده ملا اوه وليانو تړلې، کومي سترگي چي په ده ولگېږي د دوزخ اور وربانديحرام دی، پاچا په ځمکه کي د خدای سيوری دی، پاچا ته د ورځي اوه ناروا قتلونه جائز

دي، څوك چي د پاچا نه بغاوت وکړي مباح الدم دی، پاچايي خدای ورکړې، د خدای په ورکړی باید قانع او راضی وو...

درباري روحانيونو به د ده لاسونه ښکلول د منبر په سر به په هري خطبی کي د ده د تخت او تاج د بقا او د سلطنت د دوام دعا کېده.

د دې خدمت په مقابل کي درباري روحانيونو ته خاص امتيازات ورکول کېدل، د هېواد دوهم درجه شتمن دوی وو، باغونه، قصرونه او پراخه سمسوری ځمکي ئې درلودې. له واکمنو نه ئې "اجوره" ترلاسه کوله او له عوامو نه "شکرانه"، دين او ديندارا ئې د واکدارانو په پښو کي ذبح کول، هغه هم شرعي ذبح، "طاغوت" د دوی "معبود" وو، هماغه "طاغوت" چي ترڅو انسان د هغه په نسبت کافر نشي، په الله د ده ايمان نه منل کېږي، مذهب د واکدارانو په لاس کي د استخفاف وسيله وه او د درباري روحانيونو په لاس کي د پيسو د لاس ته راورو ذريعه، دين د دوی دکان وو، هغه دين چي له خپل حامل نه د قربانۍ غوښتنه کوي، د ظلم په خلاف د قيام بلنه ورکوي، د مظلومانو د ملگرتيا او د دوی د ژغورني په لارکي د مبارزې هدايت ورکوي، خو دين پلورونکو درباري ملايانو له ظالم نه د دفاع وسيله ترې جوړه کړې وه، دوی ظلم توجيه کاوو او له مظلوم نه ئې غوښتل چي په خپل مظلوميت قانع وي، د ظالم د سر دعا وکړي او د هغه سيوری د خدای سيوری وگڼي.

اسلام د يوه صادق روحاني او درواغجن او ټگمار روحاني ترمنځ د تفکيك لپاره څو مهمي لارښودني او مشخص معيارونه د مسلمان مخي ته ږدي:

۱ـ وگوره چي هغه د ظالم ملگری دی که د مظلوم؟

۲ـ هغه له خدای نه وېرېږي که له واکدارانو نه؟

۳ـ خپل اجر له خدای نه غواړي که له خدای نه پرته له بل چا؟ طمعه ئې خدای ته ده که له خدای نه پرته بل ته ؟

٤ـ د دين په لارکي ځان قرباني کوي که دين د خپلو گټو لپاره قرباني کوي؟

٥ـ د ظالم واکدار په دربار کي منلی دی که رټل شوی؟

٦ـ دين ئې د مبارزې سنگردی که دکان؟

۷ـ په ديني چاروکي له خلکو شکرانه او نذرانه غواړي که له خدای نه اجر او بدله؟

۸ـ ظالم ته وايي چي له مظلوم نه لاس واخله او که مظلوم ته وايي چي په خپل مظلوميت قانع او راضی اوسه او د ظالم د سردعا کوه؟

موږ په خپل اوږده تاريخ کي دغه دواړه نمونی روحانيون او علماء درلودل، يوه د دين د لوړتيا لپاره سر ورکړی او بل مذهب سپك کړی او د ظالمانو په پښو کي ئې ذبح کړی.

کمونستانو به له اسلام نه د ځوانانو د بېلولو او د اسلام په اړه د شبهاتو راولاړولو لپاره د درباري روحانيونو کړه وړه د دوی مخي ته کيښود ل، په خانقاه کي له عوامو سره د دوی سلوك او په دربارکي د واکمنانو سره د دوی معامله به ئې هغوی ته توضيح کړه او ورته ويل به ئی: اسلام همدغه دی، موږ د مظلومانو ملګری يو او دوی د ظالمانو، موږ انقلاب غواړو او دوی د موجوده نظام بقاء، موږ عدالت او برابري غواړو، دوی نابرابري او تبعيض مقدس او الهي امر ګني، موږ خلکو ته وايو چي د خپل حق د لاس ته راورو لپاره قيام وکړي، دوی ولس ته وايي چي د خدای په ويش قناعت وکړي،.... که د دين له حقيقت نه بې خبره ځوانان د دا راز تبليغاتو په نتيجه کي لداسي مذهب نه کرکه وکړي او کمونيزم ته ترجيح ورکړي دا نه د کمونستانو د زرنګی نتيجه ده او نه د کمونيزم د قوت او کمال ثمره، بلکي دا د هغو روحانيونو د غلطۍ نتيجه ده چي له دين نه ئې يو کرغېړن تصوېر وړاندي کړي، د حق او باطل ترمنځ د ده دريځ داسي دی چي د هر عدالت غوښتونکي او حق پالونکي کرکه راولاړوي.

په شاهي نظام کي دين سپك او عالم خوار وو، هغه ځوك به مدرسی ته د ديني زده کړي لپاره تلو چي بل کار ئې نشو کولی، اکثراً به ړانده، ګوډان، شل، معيوب او معلول کسان مدرسی ته تلل، هلته به دوی له دين نه فقط هومره څه زده کړل چي په يوه جومات کي امامت ورکړی شي، د اودس، لمانځه، نکاح او آذان په اړه د خلکو پوښتنوته ځواب وويلی شي، ټول هم او غم به ئې دا وو چي د فراغت پګړی ئې په سر وتړی او د کوم جومات امامت ترلاسه کړي، د درس په دوران کي به هغه د کلي له خلکو نه وظيفه ټولوله او په همدې به ئې شپه ورځ تېروله، د امامت په دوران کي به هم کليوالو ته اړ وو، هغوی به ورسره مرسته کوله، اسقاط او خيرات ته به سترګي په لار وو.

د مدارسو درسی نصاب داسي جوړ شوی وو چي په هغه کي نه ليك لوست زده کول شامل وو، نه د اسلام او هېواد تاريخ شامل وو، نه قرآن او حديث شامل وو، نه ورځنی

ضروري علوم. پدې نصاب کي به طالب يوازې د عربي صرف او نحو زده کړه، هغه هم داسي چي نه به ئې په عربي خبري کولی شوی او نه ليکنه او بيا به ئې خلاصه او قدوری ولوستله او په ځينو ابتدايي فقهي احکامو به پوه شو، په مدارسو کي حاکمه روحيه دا وه چي فقه کفايت کوي، نبايد په قرآن او حديث د پوهېدو هڅه وکړو، موږ په قرآن نشو پوهېدی، فقهاوو موږ ته د قرآن او حديث خلاصه په فقهي احکامو کي توضيح کړې، همدا کفايت کوي، که کوم طالب غوښتل چي لږ مخکي ولاړ شي، نو د يونان زړه فلسفه او بې فايدې منطق به ئې ويلو چي نه د ده په درد خوړلو او نه د ټولني، نه د ده د دنيا په خير وو او نه د آخرت. لوی او معروف عالم هغه وو چي منطق ئې لوستلی وو، هغه ته ئې (منطقی ملا) ويل، خو هغه غريب به خپل ټول ژوند پداسي څه کي ضايع کړی وو چي نه ئې د ده دين شيرازه کاوو او نه دنيا، نه به دی د عوامو په خبرو پوهېدو او نه عوام د ده په خبرو، د عوامو لپاره ئې د ويلو څه نه درلودل، هم به قرآن ورنه پاته وو او هم حديث.

زموږ ستر ستر علما به داسي وو چي د عادي خط له ليکلو او لوستلو به عاجز وو، د منبر په سر به ئې خبري داسي وې چي ستا به زړه ورباندي سوځېدو. که به کوم ملا جرأت وکړ چي خپلو طالبانو ته قرآن او حديث تدريس کړي او يا به طالب غوښتل چي په قرآن او حديث پوه شي، نو دا کار به د دوری په پای کي ترسره کېدو، خو داسي چي په قرآن د پوهېدو لپاره به ئې جلالين لوستو، جلالين يو مختصر تفسير دی چي په هغه کي اکثراً د آيتونو نحوي جوړښت څېړل شوی، د جلالين د لوستلو معنی دا وه چي دوی په قرآن کي هم نحو زده کوله او د حديث لپاره به مشکوة لوستل کېدو، خو له "کتاب الجهاد" نه پرته، طالب ته به ويل کېدل چي اوس د جهاد او هجرت ضرورت منتفی دی، جهاد د صحابه وو کار وو او هجرت د مکې له فتحی وروسته ختم شوی، د دې باب لوستل او په معنی ئې پوهېدل ضروري ندي.

چی دين په ټولني باندي حاکم نه وي او اقتدار د دين په واک کي نه وي، طبيعي ده چي د دين عالم به د مشرتابه له مقام نه عزل کېږي او په ټولني کي د ده له پربوتی حيثيت سره متناسبه دنده به ورته سپارل کېږي. د شاهي نظام په دوران کي علماوو ته د نکاح تړل، د ماشوم په غوږ کي آذان کول، د مړی جنازه او د جومات امامت پاته وو. پدې کي دی د دود دستور تابع وو، ناچار وو هماغه څه وکړي چي په ټولني کي رائج وو.

ده به نکاح تړله خو د نکاح هرڅه به د شريعت خلاف وو، لور له "مهر" نه محرومه وه، "مهر" د ښځی حق نه بلکي د پلار حق وو، د مهر په نامه به پلار خپله لور خرڅوله، "ايجاب" او "قبول" حتی د کونډو په باب هم نه مراعات کېدل، کونډې داسي ګڼل کېدی

لکه د میراث مال چي له یوه نه بل ته په میراث رسېدې، کونډې پدې نه وې پوه کړی شوې چي شریعت دوی ته دا حق ورکړی چي په خپله خوښه ځانته خاوند انتخاب کړي، هیڅوك حق نلري هغه په زور نکاح کړي او د اخیستل شوې مینځې په څېر ورسره معامله وکړي، داسي نکاح تړل دې ته ورته ده چي څوك د سود په معامله کي شاهد، کاتب او ضامن شي.

کمونستانو به دا ټول د اسلام په حساب نیول، دوی به ځوانانو ته ویل: اسلام د روان دردوونکي وضعیت حامي او حتی باعث دی، اسلام نه زموږ پوښتنی ځوابولی شي او نه موغوښتنی ترسره کولی شي. اسلام له قرون وسطی نه په میراث پاته مذهب دی. د شلمي پېړۍ له غوښتنو سره اړخ نشي لګولی، اسلام د حاکم استبدادي نظام په خدمت کي دی!!

ځوانان او منورین د خپل راتلونکي مسیر د انتخاب په درشل کي د کمونستانو تر شدید فکری هجوم لاندي دې ته اړکېدل چي دین ته شاکړي او اسلام د دې پېړۍ له مقتضیاتو سره متناسب ونه ګڼي. دوی د خپلو پوښتنو ځواب نه په جومات کي اورېدو او نه په خانقاه کې، د ده او جومات ترمنځ هومره ژور او عمیق خلیج حایل وو چي له هغه نه تېرېدل ورته ډېر ګران وو. ملا ته هرمکتبی مرتد برېښېدو او مکتبی ته هر ملا له دنیا بې خبره او د موجوده نظام مدافع او حامي. مکتبی پدې نه پوهېدو چي ملا تر ټولو زیات مظلوم او محروم انسان دی، لدې بې خبره وو چي اسلام پدې وضعي همدومره اعتراض لري او هغه په کلکه محکوموي چي دی ئې تصورکوي. اسلام د دې لپاره راغلی وو چي خلك لدې حالت نه وژغوری.

ملا لدې نه عاجز وو چي له ځوان نسل سره د پخلا کېدو لاري چاري ومومي، د دوی پوښتنو ته ځواب ووايي او د دین په حقیقت ئې پوه کړي.

اسلامي امت د خپل لرغوني تاریخ په اوږدو کي په فکری او اعتقادي لحاظ څلور مهمي مرحلې درلودې:

الف: په قرآن د ترکیز مرحله

هغه مرحله چي قرآن د ټولو فکری هڅو محور وو، چي چا به د پیامبر علیه السلام د ملګرتیا اراده وکړه نو له لومړۍ ورځي نه به له قرآن سره آشنا شو، مخامخ به ئې د قرآن زده کړه پیل کړه، تل به له قرآن سره مشغول وو، که څه هم پیامبر علیه السلام به یوې داسي"امي" ټولني کي مبعوث شو چي په لیك لوست نه پوهېدل، خود قرآن همدا لومړیو مخاطبانو د قرآن په مطلب د پوهېدو په اړه نه یوازي څه مشکل نه درلود بلکي قرآن د دوی د الهام لومړۍ او وروستۍ منبع وه، د قرآن ترڅنګ ئې د بل هر څه ضرورت

منتفی گڼلو، پدې باور ول چي قرآن یوازي کفایت کوي، پیامبر علیه السلام په قرآن هومره ترکیز کولو چي چا ته ئې د دې اجازه نه ورکوله چي د قرآن ترڅنګ په بل څه ځان مصروف کړي. حتی د احادیثو د لیکلو اجازه ئې چا ته نه ورکوله. قرآن یوازنی لارښود وو، بلنه د قرآن په لوري وه، د مشاجراتو د حل او فصل مرجع قرآن وو، په هر محفل کي به قرآن زمزمه کېدو، یوازي د تلاوت او حفظ لپاره نه؛ بلکي د استدلال لپاره او د دعوت لپاره. کوم نسل چي پدې مرحله کي د قرآن په غیږ کي روزل شوی، مجاهد نسل وو، تل له دښمن سره د منازعې او مبارزې په حال کې. دا مرحله د پیامبر علیه السلام له بعثت نه پیل شوه او د اسلامي خلافت تر پایه ئې دوام وکړ.

ب: په احادیثو د ترکیز مرحله

که څه هم د احادیثو د لیکلو او غونډولو کار د عمر رضی الله عنه په وخت کي پیل شو، خو عمر رضیالله عنه پدې اړه جدي اهتمام کولو او د احادیثو د روایت خبره ئې ډېره جدي نیوله، چي چا به وویل: ما له پیغمبرصلی الله علیه وسلم نه اورېدلی، له هغه نه به ئې د شاهد غوښتنه کوله او ویل ئې چي څوك له پیغمبر علیه السلام نه د کوم حدیث د روایت ادعا وکړي، هرومرو به شاهد وړاندي کوي که نه نو دروته دي چمتو شي، د ده په مبارك دورکي د دې جدي اهتمام په وجه صرف هومره احادیث ولیکل شول چي شمېر ئې ۱۲۰۰ ته رسېدو.

د ابوبکر رضی الله عنه په اړه روایت کېږي چي یوه شپه ډېر مشوش وو، سبا ته عایشې رضی الله عنها ورنه تپوس وکړ، پلاره تېره شپه پرېشانه وې، ولې؟ هغه ورته وویل : هو ما څه احادیث لیکلي، له ثقه او معتبرو کسانو نه مي رانقل کړي، خو پدې نه پوهیږم چي دوی له چا اورېدلي او څومره ثقه دي، وېریږم چي زه ومرم او دا احادیث له ما نه پاته شي او پدوی کي داسي خبره پیغمبر علیه السلام ته منسوب شوې وي چي هغه نده کړې او پدې سره زه د هغه عذاب مستحق شم چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه چا لپاره بیان کړی چي ده ته غلطه خبره منسوب کړي، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: چا چي ما ته هغه خبره منسوب کړه چي ما نده کړې په جهنم کي دي ځانته ځای ولټوي. ولاړه شه هغه احادیث ما ته راوړه چي وئی سوزم، ټولي پاڼی ئې وسوزولې.

خو وروسته د احادیثو د راغونډولو لړۍ خوره شوه او ورو ورو ئی لمن پراخه شوه، لوی لوی کتابونه ولیکل شول، په لکهاوو احادیث راغونډ شول، که څه هم د احادیثو

راغونډوونکو ستر خدمت کړی، ډېر زحمتونه ئې ګاللي، د حدیث د موندلو په کار کي د ډېر زیار او زحمت ترڅنګ ئې کافی اهتمام او دقت کړی خو د دې کار څو پایلي وې:

۱ـ په قرآن مخکنی ترکیز راکم شو، د احادیثو لمن هومره خوره وه چي پدې خور میدان کي مصروفیت بلي خوا ته د پاملرنی مجال له منځه یووړ، ورو ورو خبره دې ځای ته ورسېده چي قرآن هیر شي، مخکي به په هر محفل کي قرآن زمزمه کېدو، د شپې او ورځي به په هره غونډه کې، یوازي یوازي او د نورو سره یو ځای، له دوست او دښمن سره د قرآن خبري کېدې، خو اوس د ده ځای احادیثو ونیو.

۲ـ مخکي قرآن یوازنی مرجع وه، قرآن له یوې خوا مختصر وو او هر چاته دا کار آسانه وو چي په هغه پوه شي، له بلي خوا په قرآن کي نه چا څه زیاتولی شوی او نه کمولی، حرف حرف ئې خوندي وو، خو د قرآن په نسبت د احادیثو لمن ډېره خوره وه، شمېرئی ډېر زیات وو، هر څوك پدې نتوانېدو چي پدې خور او پراخ میدان احاطه حاصله کړي، د اسلام دښمنانو ته د دې موقع په لاس ورتله چي جعلي احادیث جوړ کړي، په مسلمانانو کي شکوك او شبهات راولاړکړي او د فتنو باعث شي، ځینو نورو د خپلو شخصي اغراضو لپاره هري هغي خبري ته د حدیث رنګ ورکاوو چي د دوی د دریځ په ګټه وې، چارواکو نه یوازي دا چي د خلفاوو په څېر ئې د احادیثو بلکي د روایت په اړه هغه مخکنی جدي اهتمام نه کاوو هغه کسان ئې تشویقول چي د دوی په ګټه او د دوی د مخالفینو په ضد جعلي احادیث خواره کړي. ګورو چي پدې مرحله کي په لکهاوو جعلي احادیث جوړ او خواره شول، امت د فکری تشنج او اضطراب له یوه سخت دور سره مخامخ شو، اختلافات راولاړ شول او امت په ډلو ډلو ووېشل شو.

۳ـ د "فقه" د تدوین مرحله:

پدې مرحله کي یوه نوې سلسله پیل شوه، چي هغه د مخکنۍ مرحلې طبیعي او حتمي پایله وه، د لکهاوو صحیح، ضعیف او جعلي احادیثو خورېدل خلکو ته دا خبره ګرانه کړه چي د دیني احکامو په اړه په کوم حدیث عمل وکړي او په کوم نه؟ کوم ومنی او کوم نه؟ هرڅوك د دې پیچلي او ستر کار له عهدې نشو وتلی، څو د لوړ همت خاوندان راوړاندي شول، د دې ستونزي د حل کولو لپاره ئې ملا وتړله، احادیث ئې وچڼل راویان ئې وڅېړل، غوره ئې له ضعیف او جعلي نه او ثقه ئې له ناثقه نه بېل کړل، فقهي احکام ئې له قرآن او غوره احادیثو نه استنباط کړل او د عوامو غوښتنو او پوښتنو ته ئې ځواب ووایو. پدې

کار سره که څه هم ډېرى ستونزي حل شوې او په ځينو ديني احکامو د پوهېدو کار ئې خلکو ته آسان کړ، خو ځو غير مترقبه عواقب ئې درلودل:

الف: خلکو په فقهي احکامو اکتفاء وکړه او قرآن او حديث ته رجوع ورنه پاته شوه، پدې سره د قرآن ترڅنګ حديث هم هيرشو.

ب: په فقه کي د اسلام يوازي يو اړخ څېړل شوى او صرف د ورځنى ژوند احکام توضيح شوي، لکه اودس، حيض، نفاس، غسل، لمونځ، روژه، زکات، حج، نکاح، طلاق ... خو په نورو بنيادي او اساسي مسائلو بحث کول او د اسلام نور اړخونه څېړل نه د فقه د بحث موضوع وه او نه خلکو پدې باب د څېړنى او بحث غوښتنه کوله او نه چارواکو له ورځنيو ديني احکامو نه پرته په نورو اساسي او حياتى مسائلو بحث خوښولو، عملاً ګورو چي په فقه کي د امام د انتخاب د څرنګوالي په اړه، د ده د صلاحيتونو په اړه، د ده په انتخاب کي د عام ولس د ونډې او وظيفى په اړه، د شورى په باب، په بيت المال کي د چارواکو د تصرف په باب، د جهاد او هجرت په اړه، يا هيڅ ندي ويل شوي يا ډېرکم ويل شوي. په قرآن کي د اودس په اړه صرف يو آيت راغلى او د شورى په اړه درې آيتونه، په فقه کي بايد د شورى په اړه بحث او څېړنه د اودس په نسبت درې برابره زياته وى، خو خبره برعکس ده، د اودس په اړه مفصل او د قيق بحثونه ګورو، هر فقيه خپله رساله په همدې بحث پيل کړې، خو د شورى په اړه يا اصلاً بحث ندى شوى يا ډېر سطحى او ضمنى اشاره شوې.

ج: مخکي دين ولسى بڼه درلوده، هرچا هڅه کوله چي په خپله مخامخ له قرآن نه د دين حقيقت درك کړي، دا کار هرچا ته آسانه او ممکن وو، دين د کومي خاصي ډلي په انحصار کي نه وو، داسي نه وه چي ځيني کسانو به خلکو ته دين ښودو او خلکو به لدوى سره مالي مرسته کوله، ترڅو د دوى ورځنى مالي مشکلات حل کړي، نه چا په امامت له خلکو پيسې غوښتلې، نه په آذان او تدريس، هر چا هم په خپله د دين زده کړه کوله، هم ئې نوروته ښودو او هم ئې خپل مالي مشکلات په خپله حل کول، خو دا حالت ورو ورو بدل شو، آذان او امامت د حرفې بڼه غوره کړه او دا کار په هماغو خطرناکو عواقبو منتج شو چي نن ئې ترخه نتائج ګورو. مخکي به د خلکو امام او ديني مشر هغه څوك وو چي تر نورو به ئې د دين په لار کي زياته قرباني ورکړې وه، زياتي ستونزي او کړاوونه به ئې ګاللي وو، خو اوس دا مقام په هر لاس کي پرېوت، ډېرو لدې آسان کار نه د امرار معاش لپاره حرفه جوړه کړه او دا کار اکثراً د داسي کسانو لاس ته ورغى چي له دين نه ئې ځانته

دکان جوړ کړ، د ظالمو واکدارانو ملګري او حامیان وو او دین ئې د واکدارانو په پښو کې ذبح کاوو.

متأسفانه اسلامي فقه په داسي دوران کي تدوین شوې چي اقتدار د ظالمو او مفسدو واکدارانو په لاس کي وو، د اختناق او استبداد په سختو شرایطو کي دا کار ګران او حتی محال وو چي زموږ فقها له عباداتو او معاملاتو نه علاوه د سیاست، اجتماع، نظام، جهاد، هجرت، شورى، د خلکو حقوق، د واکدارانو مسئولیتونه او صلاحیتونه، د امیر د انتخاب طریقه، د بیعت څرنګوالى او اهمیت او دې ته ورته مسایل وڅېړي. چا چی پدې اړه د څه فقهي تحقیقاتو هڅه کړې، یا ئې خپل سر خوړلى، اعدام شوى، تبعید شوى او د محبس تورو خونو ته لېږل شوى او یا ئې مدرسه او مسجد تړل شوي.

٤ـ د تصوف د زېږېدو مرحله

د فقهي مباحثو لوري ته پاملرنه پدې منتج شوه چي د اسلام معنوي او اخلاقي اړخ ته د تشریعي او قانوني برخي په نسبت اهتمام او اعتناء کمه شي، ځینو زړه سواندو داعیانو وغوښتل چي دا خلا ډکه کړي او د مسلمانانو پاملرنه یو ځل بیا معنوي لوري ته راواړوي او د دغو دواړو برخو ترمنځ مخکنى تعادل احیاء کړي، له همدې ځایه د تصوف بنیاد کیښودى شو، دوى پدې خبري ټینګار کولو چي په عباداتو کي اصلي او مهمه برخه د خداى ذکر، له الله سره مینه او تعلق بالله ده، شکلي عبادات که هرڅومره په ظاهر کي د فقهي احکامو او ضوابطو مطابق وي خو چي لدې ناحیې ناقص وي هیڅ اعتبار او ارزښت نلري، دا خبره په خپل ځاى کي صحیح وه، خو په تصوف باندي ترکیز ورو ورو خبره هغه ځاى ته ورسوله چي قرآن، حدیث او فقه له صحنې ګوښه کړى شي او ځاى ئې د ذکر حلقى ونیسي، یوازي دا نه بلکي پیر او مرشد د خداى او بنده ترمنځ داسي واسطه وګڼل شي چي خداى ته د رسېدو هره لار د ده له اړخه تېرېږي او د قرآن د هغي خبري په ځاى چي وایي: خداى ستا د غاړي تر رګ تا ته درنږدې دى، چي چېري یې خداى همالته دى، که ته یو یې دوهم دي خداى دئ، که تاسو دوه یاست درېیم مو خداى دئ، عبادت او لمانځنه مو باید خاص خداى لره وي او دعا مو خاص خداى ته، خو په تصوف کي دي خبرو رخنه وکړه چي:

که غواړې خداى ته ورسېږې د مرشد لمن ونیسه، نه ته مخامخ خداى ته رسېدى شې او نه ستا دعا، عبادت او لمانځنه، ته واسطې ته ضرورت لري، مرشد ستا شفیع دى، د ده له لاري ستا غږ تر خدایه رسېدى شي او ستا دعاګانى د خداي په دربار کي منل کېدى شي.

تر ټولو خطرناکه خبره دا وه چي د قرآن د صريحو نصوصو خلاف په تصوف کي دوه خبري راولاړې شوې:

مرشد په غيب پوهېږي او په هر ځای او هر حال کي تا ته رسېدی شي.

خدای د ځمکي ځيني چاري متصرفينو ته سپارلې، ځيني د يوه ملك، ځيني د يوې لويي برخي او ځيني د ټولي نړۍ متصرفين دي، که غواړې ستا چاري تر سره شي نو مجبور ئې د دغو متصرفينو لمن ونيسي. دغو مشرکانه تصوراتو، مرشد ته هغه مقام ورکړ چي قرآن ئې يوازي د ځمکي او آسمانونو رب ته ثابتوي او له بل هر چا نه ئې نفی کوي، دا هماغه خبري وې چي د مکې مشرکينو به د "لات"، "منات"، هبل" او"عزی" په اړه کولې او پيامبر عليه السلام مأمور شوی وو چي دا بتان رانسکور کړي او دا مشرکانه تصورات پای ته ورسوي او خلکوته ووايي چي: خدای شريك نلري، له خدای نه پرته په ځمکي او آسمانونوکي هيڅوك په غيب نه پوهېږي، عبادت مو بايد خاص خدای لره او استعانت مو بايد خاص له خدای نه وي. د خدای تر څنگ مه د بل عبادت کوئ او مه له بل نه مرسته غواړئ.

که د ملتونو د عروج او زوال عواملو او د اديانو د ودي او ضعف تاريخ ته توجه وکړو نو په هري ټولني کي د مذهب په اړه همدا څلورمرحلې په څرگنده موندلی شو، په افغانستان کي هم همدا څلورمرحلې يوه په بل پسې تېره شوې، د نادري کورنۍ د واکمنۍ په دوران کي زموږ د ټولني په مذهبي جوړښت کي د درېيمي او څلورمي مرحلې آثار په څرگند طور موندلی شو، په مدرسه کي د درېيمي مرحلې آثار او په خانقا کي د څلورمي مرحلې.

شايد يو مثال له تاسو سره د دېمرحلې په وضعيت د پوهېدو په اړه ښه مرسته وکړي:

د درباري روحانيونو د کورنۍ يو غړی دائم الخمر وو، تل نيشه، اکثراً له ځانه بې خبره، ږيره ئې خريېله او ظاهر ئې د يوه اروپائی، نه ئې يوازي لمونځ کاوو او نه په جمع، خو د دې کورنۍ جاهلو مريدانو به ويل: زموږ د زړه سترگي ړندې دي ځکه نو د ده ږيره نه وينو، دی هر لمونځ کعبی ته رسوي، چي څوك د يقين مرحلې ته ورسېږي له عبادت نه معاف کېږي، عبادت د هغه چا کار دی چي لا د "يقين"مرحلې ته نه وي رسېدلی، شيرآغاجان، د وصل پوړي ته رسېدلی، دی د "شراب ان طهور" په شرابو مست دی، دی چي د شرابو په نامه څه څښي هغه د دنيا شراب نه بلکي د جنت شراب "شراباً طهورا" دي !!!

ظاهرخان واکمنی

شاهي نظام او د یموکراسي

نادري کورنۍ د بې شمېره وژنو، شدید اختناق او په پوره بې رحمۍ او قساوت سره د هر مخالف جریان له ټکولو وروسته، د هېواد داخلي حالت او په نړۍ واله سطحه د سیاسي او اجتماعي تحولاتو وضعیت داسي وموند چي ناچار باید د رژیم مخکنۍ کرغېړنه او وېرووونکې بڼه بدله او داسي وضعیت غوره کړي چي له یوې خوا د هېواد دننه ورځ په ورځ زیاتېدونکی ولسی مخالفت راکم کړي او له بلي خوا په منطقه او ټوله نړۍ کي د استبدادي نظامونو په خلاف د راولاړ شوي طوفان له څپو نه خوندي پاته شي. شاهي نظام چي پدې اړه کوم اقدامات کړي، پدې اړه څو مهمو خبرو ته پاملرنه په کار ده:

۱ـ شکلي او غولوونکي اصلاحات د مجبوریت په وجه عنوان شوي نه په افغان ولس د پیرزوینی په وجه، د دې اصلاحاتو هدف یوازي دا وو چي د نادري کورنۍ د مطلقه واکمنۍ په خلاف د بغاوتونو مخه ونیسي او په قدرت کي د دې کورنۍ د پاته کېدو شرایط برابرکړي.

۲ـ لومړی گام دا وو چي سردار هاشم خان له صحنې لري او د ده په ځای بل سردار، شاه محمود خان را وړاندي کړي، هاشم خان په واکمني کورنۍ کي د وحشت، قساوت او بې رحمۍ سمبول وو، ده د خپل صدارت په اوږدې مودې کي په افغان ولس هومره ظلمونه کړي وو چي نور نو په قدرت کي د ده پاته کېدل نه ممکن وو او نه مفید، شاهي کورنۍ غوښتل د ده په لري کولو سره خپله لمنه د وینو له داغونو پاکه کړي او ولس ته داسي وښیي چي نور نو د ظلم او وحشت دور پای ته رسېدلی، د اختناق او استبداد اصلي عامل له صحنې لري شوي او واکمني کورنۍ په ولس د زړه سوي په وجه هغه گوښه کړ. د سردار هاشم د لري کولو یوه بله وجه دا وه چي ظاهرخان له ماشومتوب نه وتلی او د عمر هغي مرحلې ته رسېدلی وو چي غوښتل ئې د ملك واگی د ده په لاس کي وي، هاشم خان د ده د ټولواك کېدو په لاره کي لوی خنډ وو، د ده په لري کېدو سره ظاهرخان ته د ټولواك کېدو لار پرانستل شوه.

۳ـ دولت غوښتل چي د سیاسي ډلو او جریاناتو مهار ئې په لاس کي وي او د سیاسي احزابو په سر کي داسي کسان راشي چي شاهي کورنۍ ته وفادار وي، د احزابو په مرکزي شوری ګانو کي باید داسي کسان داخل کړي چي له یوې خوا د احزابو له داخلي جریاناتو نه ورځ په ورځ دقیقه اطلاع ترلاسه کړي له بلي خوا د رژیم په خلاف د څه کولو په ځای ئې تفاهم او ملګرتیا ته چمتو کړي او د دوی له لاري هغه کسان تشخیص کړي چي نه پخلا کېدونکي دي او د نظام ړنګول غواړي، تر څو د هر یوه لپاره مناسبه چاره ولټوي.

٤ـ له ځینو داسي ډلو نه دولت په خپلو خارجي ارتباطاتو کي د استفادې کولو اراده درلوده، د دوی په واسطه ئې هغه ځواکونه قانع کول چي په فکری بنیادونو جوړ شوي وو او په مختلفو هېوادونو کېد نفوذ په لټه کي وو او هلته ئې په خپله ګټه د انقلابونو راوستل غوښتل، د دغو ځواکونو تر منځ د رقابتونو لړۍ هغه حد ته رسېدلې وه چي د نړۍ هیڅ هېواد ترې خوندي نشو پاته کېدی، د اروپائی هېوادونو مختلفو ځواکونو غوښتل چي په آسیائی او افریقایي هېوادونو کي نفوذ وکړي، له روسیی سره ئې پدې اړه شدید رقابت درلود، د امریکا متحده ایلات د دې رقابتونو یو مهم لوبغاړی وو، د روس په خلاف د اروپائی هېوادونو په څنګ کي ولاړ وو، د آسیایي او افریقایي هېوادونو جریانات لدې رقابتونو نه په جدي توګه متأثره کېدل، دلته د دې ځواکونو په پلوي مختلف سیاسي جریانات راولاړ شوي او د دوی ترمینځ شدیده منازعه روانه وه، په افغانستان کي هم د دې استعماری ځواکونو په پلوي یو په بل پسې سیاسي جریانات صحنې ته راووتل، رژیم ته د دې لړۍ مخنیوی په خپل مخکني اسلوب، د ځپلو او ټکولو په زاړه سیاست، ممکن نه وو، دا دور نور تېر شوی وو، ناچار باید له نوي اسلوب نه کار واخلې، د شاهي کورنۍ د نوي سیاست او په اقتدار کي د مزید پاته کېدو لپاره نوي اسلوب له همدې لاملونو نه راولاړ شوی وو.

٥ـ کومي سیاسي ډلي چي پدېمرحلې کي صحنې ته راووتلې، څو ځانګړتیاوي ئې درلودې:

الف: د "اصلاح" او "ترمیم" په فکرکي وو، نه د بنیادي "تغییر" او "انقلابي بدلون" په فکر کې، ډېر انقلابي او وطن پالونکي ئې هغه وو چي د حکومت په کړو وړو به ئې اعتراض کاوو او د "اصلاح" او "تعدیل" غوښتنه به ئې کوله، د دوی د اعتراض او انتقاد مخه به حکومتی چارواکو ته متوجه وه، نه شاهي کورنۍ او د دې کورنۍ په لاس مسلط شوي نظام ته، دوی غوښتل چي وښیي حکومت او سلطنت سره بېل دي، پاچا غیر مسئول او واجب الاحترام دی، د هېواد د حالاتو مسئولیت د حکومتی چارواکو په غاړه دی، لدوی نه

باید تپوس وشي او پدوی باید اعتراض او انتقاد وشي، شاهي کورنۍ ته دې خبري خاص اهمیت درلود او د دې نظریی د خوروونکو په اړه ئې خواخوږی ښودله، طبیعي ده چي پاچا پدې خبري خوشحاله کېدو چي ولس ئې هم د "ټولواك" په حیث ومنی او هم ئې د ناخوالو په اړه "غیر مسئول" وګڼي، څوك پده د اعتراض کولو حق ونلري او د هېواد هر وګړی مخصوصاً "د سیاسي احزابو کارکوونکي" ئې واجب الاحترام وګڼي.

ب: د دې مرحلې اکثر احزاب هم په فکری لحاظ په استعماری څواکونو پوري تړلي وو او هم د توجیه او تمویل له پلوه.

٦ـ پدې فضاء کي لومړی علنی ډله د "ویښ زلمیانو" په نامه راڅرګنده شوه، د دې ډلي د تأسیس په لومړی غونډې کي سردار داؤد د شاهي کورنۍ په نمایندګی برخه واخیسته، عبدالروف بې نوا د دې ډلي مشري په غاړه درلوده، د "انګار" تر نامه لاندي یوه جریده ئي راوایسته چي د امتیاز خاوند ئې فیض محمد انګار وو او د دې ډلي د افکارو او غوښتنو ترجماني ئي کوله، د دې حزب مهم او معروف غړي دا وو:

عبدالروف بې نوا، ګل پاچا الفت، فیض محمد انګار، نورمحمد تره کی، غلام حسین صافی، محمد رسول پښتون، عبدالشکور رشاد، عبدالهادي توخی، محمد انور اڅکزی، قاضی بهرام خان، فتح محمد خټګر، محمد موسی شفیق، غلام محمد پوپل، قیام الدین خادم، صدیق الله رښتین ـ که څه هم "ویښ زلمیانو" له دولت مخصوصاً شاهي کورنۍ سره همکاری درلوده او دې ډلي د یوه مؤید "اصلاحی حرکت" حیثیت درلود، خو دولت "اصلاحی انتقاد" هم نشو زغملي، د دې ډلي شته والی او مستقل فعالیت ئي د اوږدې مودې لپاره ونه زغملو، د "انګار" نشریه ئې توقیف کړه، د "انګار" ځای د "ولس" په نامه بلي خپرونی ونیو چي د امتیاز خاوند ئې ګل پاچا الفت وو، د سردار داؤد د صدارت په وخت کي د دې ډلي ځیني کسان بندیان شول، ځینو له سیاسي فعالیت نه لاس واخیست او له دولت سره ملګری شول او ځیني نور له حزب نه ووتل او پدې ترتیب د دې ډلي ټغر ټول شو او په وړوکو وړوکو ټولګیو ووېشله شوه.

٧ـ شاهي کورنۍ د "دیموکراسي ملي" تر نامه لاندي د یوه دولتي حزب جوړولو هڅه وکړه، دا ډله د پاچا د لیکلې اجازی له مخي د سردار داؤد له خوا جوړه شوه، مهم غړي ئې دا وو:

١ـ سردار داؤد، د حزب مؤسس

٢ـ عبدالمجید زابلي

۳ـ سردار فيض محمد ذکريا

٤ـ علي محمد بدخشاني

پدې ډلي کي د فوځ جنرالان، د هېواد شتمن، تجار، د ځمکو خاوندان، وزراء او د دولت لوړ رتبه مأمورين شامل شول، د حزب اصلي مرام له شاهي نظام نه دفاع او د نظام د مخالفو ځواکونو مقابله وه.

دا دولتي ډله پس له هغه منحل شوه چي سردار داؤد د دفاع له وزارت نه د صدارت مقام ته ارتقا وکړه.

۸ـ په ۱۳۲۹ کي غلام محمد غبار د وطن په نامه د يوه حزب د جوړولو رسمي مطالبه وکړه، ده خپل وړانديز پاچا ته وړاندي کړ او د کابل په ښار کي ئې خپل فعاليت پيل کړ، د حزب مؤسسين دا وو:

غلام محمد غبار، سرور جويا، ميرمحمد صديق فرهنگ، فتح محمد ميرزاد، نورالحق هيرمند، برات علي تاج او عبدالحی عزيز. دوی د "وطن" په نامه نشريه درلوده، پس له کمي مودې نشراتی فعاليت نه دا ډله خوره وره شوه، د صديق فرهنگ په شان ځيني کسان ئې له دولت سره يو ځای شول او مأموريتونه ئې قبول کړل، غلام محمد غبار بندي شو او په همدې سره ډله منحل شوه.

۹ـ همدا راز ډاکتر عبدالرحمن محمودې د لاندي کسانو په مرسته د يوې ډلي د جوړولو هڅه وکړه:

محمد نعيم شايان، مولوي خال محمد خسته، مولوي فضل الربی، عبدالحميد مبارز، ډاکتر عبدالله واحدي، محمد يوسف آئينه او نورعلم مظلوميار.

دوی د "ندای خلق" ترنامه لاندي نشريه درلوده، د دوی حزب "د خلق" په نامه مشهور شو، خو د لنډ فعاليت وروسته، نشريه د حکومت لخوا متوقف شوه او محمودې سره له خپلو ګڼ شمېر ملګرو بندي شو او په همدې سره دا حزب ختم شو.

۱۰ـ د دغو ډلو يوه خاصه ځانګړتيا دا وه چي د دوی په تکوين کي د فکر او ايديولوژی په ځای د مشر شخصيت اساسي ونډه درلوده، د مشر په موندلو سره صحنې ته راوتلې او په تلو سره ئې ختم شوی. د مشر په مرگ سره د ډلي جنازه هم اخيستل شوې.

۱۱- شاهي کورنۍ د لنډي مودې لپاره قلابي ديموکراسي وآزمويله، نتيجه ئې دوی ته په زړه پوري نه وه، دوی په ديکتاتوری او مطلق العنانی عادت شوي وو، دا ئې نشوی

زغملي چي په ولس کي څوك د هغه څه ويلو جرأت وکړي چي دوی ئې نه خوښوي او داسي کسان په ټولني کي تبارز وکړي چي د خلکو پام ورته واوړي، د شاه او د ده له کورنۍ نه پرته داسي ملي شخصيت بايد سر رااوچت نکړي او له آزادي فضاء نه په استفادې سره په ولس کي شهرت پيدا نکړي چي د دې کورنۍ واکمني له گواښ سره مخامخ کړي. د قلابي ديموکراسي تغر ئې ټول کړ او د اختناق يوه بله توره دوره ئې په مظلوم افغان ولس تحميل کړه.

دا دوره تر ۱۳۴۳ کال اوږده شوه، سردار شاه محمود او سردار داؤد د خپل سلف سردار هاشم خان په لار روان شول، هم ئې دولتي احزاب ختم کړل او هم ئې شاهي کورنۍ ته وفاداري مستقلي ډلي.

۱۲ـ په سياسي جرياناتو کي د پوهنتون او محصلينو ونډه ډېره څرگنده وه، د افغانستان اجتماعي جوړښت داسي وو چي له پوهنتون نه پرته د سياسي فعاليت لپاره بل ميدان نه موندل کېدو، نه فابريکې او شرکتونه وو چي د کارگرانو لويي لويي ټولني را منځته کړي او په هغوی کي د سياسي فعاليت شرايط برابر شي او نه بله داسي منظمه، پوه او متراکمه ټولنه چي د سياسي فعاليت لپاره مستعده وي او د رژيم په خلاف د څه کولو توان ولري. پوهنتون او د هېواد علمي مؤسسات چي ورو ورو ئې لمن خورېده او د زده کوونکو شمېر ئې زياتېدو او د دې ټولنو د غړو سياسي شعور د ودي په حال کي وو، د هېواد له اجتماعي او اقتصادي حالت نه څورېدل، شاهي منحط نظام ئې د هېواد د انحطاط عامل گڼلو، د نړۍ د نورو هېوادونو له حالاتو نه خبرېدل، دولت نشو توانېدی چي د دې ټولني خوځنده بهير مهار کړي، د دوی د سياسي شعور د گړندۍ ودي مخه ونيسي او د ټولني د نورو پرگنو په څېر ئې په تياره کي وساتي.

په ۱۳۲۹ کي د لومړی ځل لپاره د پوهنتون محصلينو د يوې اتحاديی د جوړولو هڅه وکړه، دا يو مهم گام وو، د هېواد په راتلونکو پېښو کي ئې خاصه ونډه درلوده، د ښوونځيو زده کوونکو هم د دوی ملاتړ وکړ، د محصلينو صحنې ته راوتل شاهي کورنۍ ته يو خطرناك گواښ وو، پدې پوهېدل چي که دا حرکت ونه څپی په يوه خطرناك بهير بدلېږي. د همدې لپاره ئې نوموړې اتحاديه وځپله، د اتحاديی ځيني مؤثر غړي ئې د تل لپاره له تحصيل نه محروم او له پوهنتون نه اخراج کړل، ځيني نور ئې د مؤقتی مودې لپاره او ځيني نور ئې له اخراج وروسته محبسونو ته ولېږل او پدې ترتيب دا اتحاديه ختمه شوه. د نوموړي اتحاديی د اجرائيه کميتی غړي دا وو:

مير علي احمد شامل، سيد محمد ميوند، محسن طاهري، حبيب الله صافی، حيدر خان نورس، عظيم طاهری، شاه علي اکبر شهرستانی او اخترخان برکي.

۱۳ـ د سردار شاه محمود او سردار داؤد د صدارت لس کلنه وروستۍ دوره د شديد اختناق، استبداد، رکود، مطلقه واکمني، د اعتراض کوونکو او نووښتون غوښتونکو د ټکولو او ځپلو توره دوره وه، ټول ځرګند سياسي فعاليتونه متوقف شول او د دولت په هر راز اجراءاتو د اعتراض او انتقاد مجال پای ته ورسېدو، مغرورو سردارانو فيصله وکړه چي په افغانستان کي د هاشم خان سياست ګټور دی، فقط د زور له لاري پدې ولس حکومت کولی شي، افغانانو ته د آزادي ورکولو معنی دا ده چي د شاهي کورنۍ مطلقه واکمنۍ به پای ته رسېږي، دوی غوښتل چي په خپلو ګاونډيو کي د استالين په لار روان شي، د استالين په شان ديکتاتوری ئې په افغانانو د حکومت کولو لپاره ګټوره ګڼله.

۱٤ـ سردار داؤد د صدارت په دوران کي روسانو ته ډېر نږدې شو، مسکو پداسي يوېمرحلې کي وو چي غوښتل ئې د افغانستان له لاري د هند سمندر ته ځان ورسوي، افغانستان ته ئې خاصه توجه وه، پدې هېواد کي د سردار داؤد په شان يوه کس ته ئې ضرورت درلود، د دې نږدې والي ځو اړخونه د توجه وړ دي:

الف: خروشوف د کرملين واکمن، د بولګانين په شمول د ۱۹۵۸ کال د دسمبر له ۱٦ تر ۱۸ پوري د افغانستان دوره وکړه، د ده د تاوده استقبال لپاره خاص ترتيبات نيول شوي وو او پراخ تبليغات وشول، دا دوره پداسي وخت کي ترسره شوه چي د امريکا او شوروي ترمنځ رقابت ډېر حساس پړاو ته رسېدلی وو، لدې دوری نه د غربی ځواکونو انتباه دا وه چي مسکو د افغانستان له لاري د هند سمندر په لوري د مخکي تګ اراده لري.

ب: په کابل کي د غربی هېوادونو سفارتونو، مخصوصاً د انګلستان سفارت، خپل ځيني زاړه افغاني ملګری وهڅول چي د دې سفر په خلاف څه وکړي، کم له کمه بايد دا سفر وغندي، خو سردار داؤد هغوی ته مجال ورنکړ، وئی نيول او محبس ته ئې ولېږل.

ج: پدې موده کي له روسانو سره د کابل د واکمني کورنۍ اړيکي په ټولو برخو کي پراختيا وموندله، د ملي اردو روزنه او تجهيز روسانو ته وسپارل شو، دا هغه خطرناك اقدام وو چي د هېواد ټولي وروستۍ خونړۍ پېښي د همدې غلط او خائنانه اقدام زېږنده او د کمونستي کودتا او د روسي فوځونو د يرغل مقدمه وه. په همدې سره لومړی د افغانستان اردو او بيا ټول هېواد د روسانو په لاس کي پرېووت، دا طبيعي خبره ده چي د افغانستان په شان د يوه کمزوری او وړوکي هېواد له يوه ستر او توسعه غوښتونکي ښکيلاکګر ګاونډي

ځواك سره نظامي اړيكي او د فوځ د روزنى او تجهيز حساس كار دې ځواك ته د سپارلو نه بله معنا كېدى شوى او نه بله نتيجه. ولې تركيه او ايران د روسانو له سلطې نه خوندي پاته شول او افغانستان د دوى په منگولو كي پرېووت؟ دا ځكه چي د دې هېوادونو د فوځ روزنه او تربيع د روسانو په لاس كي نه وه او زموږ واكدارانو زموږ د فوځ مهار د روسانو په لاس كي وركړ، د فوځ ترڅنگ د نفت او گاز په ساحه كي تفحصات، د لويو لارو پرانستل، بند او انهار، د معادنو استخراج او گڼ شمېر نورو حساسو برخوكي له روسانو سره پراخى او طويل المدت معاهدې وشوې، د روزنى تر نامه لاندي روسيى ته د فوځي افسرانو او افغاني محصلينو د لېږلو لمن خوره شوه، افغانستان ته د روسي نظامي او ملكي مشاورينو، انجنيرانو او استادانو راتگ پيل شو او پدې سره د افغانستان ټول ورونه او دړى د روسانو پرمخ پرانيستى شوې او د نفوذ ټول مساعد شرايط برابر كړى شول، دا كارونه پداسي وخت كي شوي چي كرملين په ټولو حريفانو د برلاسى احساس كولو، د دنيا په گوټ گوټ كي په ډېر سرعت مخكي تلو، د كمونيزم لمن په خورېدو وه، غرب د كمونيزم په وړاندي دفاعى دريځ غوره كړى وو او تر شديد هجوم لاندي وو، يو په بل پسې ئې خپل ملگرى له لاسه وركول، د وارسا پكت لمنه به چټكتيا خورېده، نوي غړي ئې موندل، په آسيا، افريقا او لاتينى امريكا كي يو په بل پسې انقلابونه ترسره كېدل، غرب پلوه زاړه رژيمونه نسكورېدل او له كمونيزم نه متأثره انقلابي حكومتونه صحنې ته راوتل او د مسكو د ملگرو په صف كي ودرېدل.

جاه طلبه سردارانو ته نه د دې نږديوالي راتلونكي خطرناك عواقب مهم وو او نه دا چي روسان په نړۍ واله سطحه څه كوي او د افغانستان په اړه څه عزايم لري، دوى ته فقط دې خبري اهميت درلود چي څو ورځي نور په اقتدار كي پاته شي، پرون د انگريزانو د حمايې ترسيورى لاندي او نن د روسانو.

د: روسانو غوښتل چي لومړى د سردار داؤد له لاري او په مختلفو برخو كي د پراخو معاهدو په ذريعه په افغانستان كي خپلي ريښى وزغلوي او د خپلو پښو د ټينگولو وروسته لدې هېواد نه د جنوب په لوري د مخكي تگ لپاره د يوې اډې او معبر په حيث استفاده وكړي، غوښتل ئې دا هدف لدې لاري ترلاسه كړي چي افغانستان له پاكستان سره جگړي ته تشويق كړي، افغانستان د خپلو متو په زور له پاكستان سره د جگړي توان نه درلود، ناچار به ئې روسانو ته پناه وړه، پدې سره به هم د جگړي مهار د روسانو په لاس كي پرېووت او هم د كابل د واكمنانو، پدې جگړي سره نه يوازي افغانستان د دوى لاس ته ورتلو بلكي پاكستان دړى وړي كېدو، په څو ايالتونو وېشل كېدو او پدې منطقې كي د غرب

يوه خطرناکه اړه له منځه تله. روسان پوهېدل چي پدې جګړي کي به دهلي هم د دوی مرسته کوي، پاکستان ته ډېره ګرانه او حتی محال وه چي له دوو لورو د روس او هند په شان د لويو ځواکونو د ګډ بريد مقابله وکړي.

هـ: سردار داؤد د مسکو د مزيد توجه جلبولو او د روسانو د حمايت ترلاسه کولو لپاره دا ضروري ګڼله چي د پښتونستان قضيه مطرح کړي او له پاکستان سره په جګړي تأکيد وکړي، د همدې لپاره هغه د ۱۹۵۵ ميلادي کال د مې د مياشتي په ٤ له پاکستان سره د جګړي لپاره د احتياطی فوځيانو د غونډېدو امر وکړ، دا پرېکړه پداسي وخت کي اعلان شوه چي ظاهرخان شمال ته د ښکار لپاره تللی وو، د شاه په غيابت کي د "سفربري" فوق العاده فرمان صادرولو معنی دا وه چي روسان دا د سردار داؤد شخصي کار وګڼي او د مسکو په وړاندي د ده اهميت لازيات کړي. په کابل کي د پاکستان په سفارت او په جلال آباد او کندهار کي د دې هېواد په کنسلګريو د حملي او د پاکستان د بيرغ نسکورولو اقدام هم د همدې لپاره تر سره شو.

په ۱۹٦۱ کال کي د جندول او ښار د خانانو ترمنځ د نښتي په دوران کي د کابل واکمني کورنۍ د جندول د خانانو مرستي ته له کنړ او ننګرهار نه د قومي لښکرو ترڅنګ حکومتی فوځي قطعات د جګړي لپاره هغي سيمي ته ولېږل چي نه يوازي له ماتې سره مخامخ شول او په تېښته له ساحی راووتل، بلکي پراخه مرګ ژوبله ئيلپه برخه شوه . دې ته ورته اقدامات ټول د روسانو او هندوانو د خوشحالولو لپاره ترسره کېدل، نه له پښتونستان سره د مرستي او د پښتونستان د آزادي لپاره، د پښتونستان په نامه له هند او روسيی نه دولت کافی امکانات ترلاسه کول چي ډېره کمه برخه ئې پدې لار کي مصرفېده.

له دې حوادثو نه روسانو کم له کمه دا ګټه ترلاسه کوله چي افغانستان تر زيات نه زيات په روسانو تکيه کولو ته اړ شي او له نورو نړۍ ئې اړيکي وشلېږي، هند غوښتل چي د کشمېر له لانجی د نړۍ والو پام بل لوري ته واړوي او پاکستان له افغانستان سره پداسي جګړي کي ښکيل کړي چي د کشمېر په اړه د څه کولو امکانات د تل لپاره له لاسه ورکړي.

څنګه ومنو چي نادري کورنۍ د پښتنو د يووالي او د پښتونستان د آزادي لپاره دا کار کولو، مګر د ګندمك معاهده چي پښتانه ئې په دوو برخو ووېشل، د سردار يحيی زوم سردار محمد يعقوب له انګريزانو سره امضاء نکړه؟ هغه کورنۍ چي د اقتدار لپاره ئې زمونږ د ستر هېواد له تجزيی سره موافقه وکړه او د ديورند کرښه چي د پښتنو په زړه کي ئې د يوه خنجر حيثيت درلود، د ده په ذريعه په پښتنو تحميل شوه، څنګه ومنو چي د همدې کورنۍ لمسی نن د پښتونستان آزادي او د پښتنو بيا يووالی غواړي؟ هغه مستبده

او ظالمه کورنۍ چي د افغانستان له پښتنو سره ئې هغه څه کړي چي انگريزانو نه وو کړي، څنگه د پښتونستان د ولس حقوق غواړي او د پنجابيانو له سلطې نه د دوی د ژغورلو لپاره له پاکستان سره د جگړي ليواله دی؟ مگر روس او هند د پښتنو د ژغورلو لپاره د سردارانو مرسته کوله؟

و: پدې لسيزه کي د نادري کورنۍ او روسانو ترمنځ د نږدې اړيکو ژوروالی لدې نه هم درك کولی شو چي شاه، صدراعظم او د وزراوو په سطحه عالي رتبه هيئتونه يو په بل پسې د مسکو دوری کولي، شاه د ۱۹۵۷ کال د جولای او د ۱۹۶۲ کال د اگست په مياشت کي او صدراعظم څلورځله د ۱۹۵٦ کال د اکتوبر، د ۱۹۵۸ کال د جون، د ۱۹٦۰ کال د مې او د ۱۹٦۱ کال د اپريل په مياشت کي د روسانو مېلمانه ول!!

ز: ظاهر خان د سردار داؤد له زياتېدونکې سلطې او له روسانو سره د ده له زيات نږدې کېدو نه ترهه درلوده، د ده په مقابل کي ئې خپل زوم سردار ولي د سردار شاه ولي زوی ته په فوځ کي وده ورکړه او هغه ئې د قوای مرکز قومندان وټاکو، د ظاهرخان وېره په ځای وه، دا ځکه چي د سردار داؤد د صدارت په اوږدې مودې کي ټول ملکي او نظامي اختيارات د ده په لاس کي وو، د دفاع وزارت، د داخله چارو وزارت او د پلان وزارت هم د صدارت ترڅنگ مستقيماً د ده په واك کي وو او د خارجه چارو وزارت د ده د ورور سردار نعيم په اختيار کې.

بلآخره دې ته اړ شو چي د دې خطر د منتفی کولو لپاره سردار داؤد له صدارت نه لري کړي، دا کار ئې مخامخ او د يوه فرمان له مخي نشو کولی، دې مقصد ته د رسېدو لپاره ئې بله لاره غوره کړه، د نوي اساسي قانون د تصويب او د دې قانون له مخي په دولتي چارو کي د شاهي کورنۍ د غړو د کار نه کولو د پرېکړي په اساس ئې د سردار داؤد د گوښه کولو اراده وکړه.

متأسفانه ځيني کسانو چي د هېواد د پېښو له اصلي او د پردې شاته لاملونو نه دقيقه اطلاع نلري يا د دولتي حلقو د تبليغاتو تر تاثير لاندي تللي، د نوي اساسي قانون د تصويب او له دولتي چارو نه د شاهي کورنۍ د غړو د گوښه کولو قضيه ئي ، په افغان ولس د ظاهر خان د يوې پيرزوينی په څېر څېړلې او دا هڅه ئې کړې چي دا کار نه د شاهي کورنۍ د داخلي اختلاف نتيجه وگڼي، نه ئې په ملت کي د استبداد، اختناق او مطلقه واکمنۍ په خلاف د ورځ په ورځ زياتېدونکي مخالفت زيږنده معرفي کړي او نه ئې د بهرنی فشار محصول وگڼي، دوی دې ته ندي متوجه چي شاهي کورنۍ هر کار د خپلي واکمنۍ د دوام په نيت کړی، د اقتدار لپاره ئې له هيڅ جنايت نه دريغ ندی کړی، دا د ديموکراسيغوښتنی

اکتونه د ملت د اغفال او تحمیق لپاره او د شاهي رژیم په خلاف د قیامونو د مخنیوي په نیت ترسره شوي.

زموږ د ځینو تاریخ څېړونکو مشکل دا دی چي د پېښو ظاهري بڼې ته ئې کتلي، د داسي یوې ژوري ایدیولوژی خاوندان نه وو چي د آزادي، عدالت، برابري او انسانی حقوقو په اړه واقعی معیارونه د دوی په لاس کي ورکړي او د همدې معیارونو په اساس هر جریان وڅېړي او د هغه په اړه قضاوت وکړي، ځینو د نادرشاه په مقابل کي امان الله شاه ته ترجیح ورکړې، هغه ئې یو مترقي شاه گڼلی، ځینو نورو د هاشم خان په مقابل کي د شاه محمود ملاتړ کړی او هغه ئې د دیموکراسي پلوي معرفي کړي، ځینو د سردار داؤد د دوران ټول وحشیانه او ظالمانه اجراءات د ده شخصي کارگڼلی، ظاهرخان ته ئې برائت ورکړي او د سردار داؤد د لري کولو اقدام ئې د ملت په نسبت د ظاهرخان یوه پیرزوینه گڼلی او دا هڅه ئې کړې چي ظاهرخان د یوه داسي پاچا په حیث معرفي کړي چي غوښتل ئې ملت ته آزادي ورکړي، استبداد او اختناق پای ته ورسوي او مطلقه واکمني په مشروطه شاهي بدله کړي، خو د شاهي کورنۍ نورو قدرتمندو غړو دا موقع نده ورکړې!! دوی پدې نه پوهېږي چي شاهي نظام له انسانی حقوقو او د انسانانو ترمنځ د عدالت او برابري له تصور سره تصادم کوي، چېري چي شاهي نظام مسلط وي او یوه کورنۍ په ولس حکومت کوي، هلته انسانی حقوق تر پښو لاندي شوي او هلته د عدالت جنازه اخیستل شوې، ښه پاچا په اصل کي یو ظالم واکمن دی.

که تاسو د غلام محمد غبار او صدیق فرهنگ او د دوی په شان د ځینو نورو تاریخ لیکونکو آثار مطالعه کړئ دا لوی عیب به په څرگنده وگورئ، غلام محمد غبار د نادري کورنۍ د معرفي کولو په کار کي ډېر موفق وو او د قدر وړ کار ئې کړی. خو متأسفانه ده په خپل کتاب (افغانستان در مسیر تاریخ) کي تل د امان الله خان په څېر د یوه نازولي شهزاده ملاتړکړی، د ده هر کار ئې ستایلی او د ده هره غلطي ئې توجیه کړې. صدیق فرهنگ هم چي د ظاهرخان په واکمنۍ کي ئې په حساسو پستونوکي کارکړی، د پېښو په څېړلوکي د همدې عامل تر تاثیر لاندي تللی، هڅه ئې کړې چي په خپل کتاب (افغانستان در پنج قرن اخیر) کي د ظاهرخان په نسبت خپل زړه سوی څرگند کړي.

د دغو تاریخ لیکونکو اصلي مشکل دا وو چي د یوي صالح واکمنۍ او سالم نظام لپاره ئې واضح معیار او مشخص "مثال" نه درلود، همدا چي یو واکمن ئې په ځینو چارو کي داسي موندلی چي تر بل نه ده ته غوره معلوم شوی، له هغه ئې دفاع کړې، د دغو لیکوالانو د "قصو اتلان" پاچایان دي، نه عام خلك او نه د عام ولس له غېږ نه راولاړ شوي

" اتلان"، دوی د "اسوه" او "قدوه" د نه موندلو له مشکل سره مخامخ وو، د دې خلا د ډکولو لپاره ئې ناچار د واکمنو کورنیو په چاپیریال کې ځانته قدوه" او "اسوه" لټولې.

ح: د سردار داؤد د صدارت توره دوره د ده او د ده د ورور سردار نعيم په استعفا پای ته ورسېده، شاهي مکاری کورنۍ وغوښتل چې يو ځل بيا د خپلې واکمنۍ د دوام لپاره د سردار شاه محمود د صدارت د دوران په څېر د قلابي ديموکراسي يوه بله مرحله وآزمويي، د سردار داؤد په ځای ئې ډاکتر يوسف د صدراعظم په حيث وټاکو، د ده د انتخاب په اړه څو خبري د توجه وړ دي:

دی د سردار داؤد په کابينی کې د معادن او صنايع وزير وو.

د شاهي کورنۍ په غير کې ستر شوی وو، شاهي کورنۍ ته وفادار او د پاچا په وړاندې ډېر خاضع او مطيع وو.

څومره چې د سردار داؤد په صدارت کې ټول دولتي اختيارات د صدراعظم په واك کې وو او شاه صرف يو سمبول وو، د ډاکتر يوسف په صدارت کې د دې برعکس، ظاهرشاه ټولواك وو او صدراعظم يو بې اختياره لاس پوڅی سمبول، د هاشم خان او داؤد خان مطلقه صدارتونو چې په ظاهر خان کې کومې عقدې را پيدا کړې وې، د دغو عقدو د چولو لپاره هغه د ډاکتر يوسف په شان يوه مطيع صدراعظم ته ضرورت درلود، عجيبه ده چې شاهي کورنۍ ته وفادار تاريخ ليکونکي د ډاکتر يوسف ټاکنه د ديموکراسي په لوري يو مؤثر گام او په دولتي چارو کې د شاهي کورنۍ د غړو د توظيف پای گڼې، حال دا چيخبره کاملاً برعکس ده، د ډاکتر يوسف د صدارت په دوران کې شاه "ټولواك" وو، هر کار د ده د سترگو په اشاره ترسره کېدو، حکومت د شاهي کورنۍ له ولکې نه د داسي صدرعظم په وسيله نشي ايستل کېدی چې د شاه له خوا د ده د ضعيف شخصيت او شاهي کورنۍ ته د وفادارۍ په وجه ټاکل شوی وی، ترڅو چې د حکومت په سر کې يو داسي ځواکمن صدراعظم رانشي چې ولس ئې تر شا ولاړ وی او ټاکنه ئې د ولس له لوري تر سره شوې وی، په دولتي چاروکي د شاهي کورنۍ د لاس وهنو مخنيوی نشي کېدی، دغو تاريخ ليکونکو هڅه کړې چې د خلکو په سترگو کې خاوري واچوي او دا خبره د خلکو له نظره پټه وساتي چې د ډاکتر يوسف په صدارت کې د شاهي کورنۍ يو بل مهم غړی او د پاچا زوم، سردار ولي، خپل هغه موقعيت خوندي ساتلی وو چې د ده له صدارت نه مخکې ئې په اختيار کې وو.

ط: د دولت لومړی کار دا وو چې د نوي اساسي قانون لپاره یو داسي کمیسیون وټاکي چې غړي ئې شاهي کورنۍ ته وفادار وي او هماغه څه په سیاسي قانون کي ځای کړي چې پاچا ئې غواړي، دا اساسي قانون باید د یوې داسي انتصابی جرګې له لوري تصویب شي چې اکثریت غړي به ئې انتصابی او شبه انتصابی وي او د غونډې افتخاری ریاست به هم د شاه په غاړه وي.

د کمیسیون غړي دا وو:

۱ـ سید شمس الدین مجروح د عدلیې وزیر د رئیس په حیث.

۲ـ سیدقاسم رښتیا د مطبوعاتو وزیر، غړی.

۳ـ میرنجم الدین انصاری غړی.

٤ـ عبدالصمد حامد غړی.

۵ـ محمد موسی شفیق غړی.

٦ـ میرمحمد صدیق فرهنګ غړی.

د اساسي قانون به مسودې کي د شاه او شاهیکورنۍ په اړه لاندي مهم ټکي ذکر شوي وو:

۱ـ شاه غیر مسئول او واجب الاحترام دی.

۲ـ د مسلح قواوو اعلی قوماندان دی.

۳ـ په هېواد کي د اضطراری حالت د اعلان صلاحیت لري، حکومت او شوری منحلولی شي.

٤ـ دی به د صلحی او جنګ حالت اعلانوي.

۵ـ صدراعظم او کابینه به د ده له لوري او د ده په موافقې شوری ته د اعتماد رأی ترلاسه کولو لپاره معرفي کېږي.

٦ـ پاچا دائم العمره ټولواک دی، د ده د مړینی په صورت کي پاچایي د ده زوی ته او د زامنو د نشتوالي په صورت کي د ده ښځي او لور ته په میراث رسېږي.

۷ـ د شاهي کورنۍ غړي په دولتي چاروکي نشي توظیف کېدی.

ی: په اساسي قانون کي د انساني حقوقو په اړه ځیني څرګندونی ګورو، لکه د بیان آزادي، د اجتماعاتو او ټولنو د جوړولو حق، د منتخب پارلمان ضرورت او ولس ته د خپلو

استازو د انتخابولو اختيار ورکول، د باصلاحيته محکمې د حکم له مخي د چا حبس او مجازات، د کار او مسکن د انتخاب حق، په داخلي او خارجي سفرونو د سابقه بنديزونو الغاء، د تعليم حق...

خو په سياسي او اجتماعي برخو کي د اساسي قانون دا فقرى په داسي فرعى قوانينو پوري مربوطي شوي وي چي هيڅکله تصويب نشول. د سياسي احزابو مربوط قانون ترپايه تصويب نه شوو.

ك: اساسي قانون د قواوو د تفکيك غوښتنه کوله، بايد مقننه قوه، اجرائيه قوه او قضاء مستقلي او له يوې بلي جلا وي، شاه د مشرانو د جرگې يو ثلث غړي په انتصابی توگه ټاکل، د ستري محکمې د رئيس او قضاء ټاکل، د افسرانو ترفيع.... ټول د ده په اختيار کي وو، خو لدې سره سره دی غير مسئول او واجب الاحترام وو.

ل: د اساسي قانون د ٤٢ مادې په اساس د هېواد مقننه قوه له دوو جرگو نه جوړه شوې وه، ولسی جرگه او د مشرانو جرگه، د ولسی جرگې غړي انتخابی وو، چي د هري ولسوالۍ او علاقه دارۍ نه به د آزادو انتخاباتو له لاري انتخابېدل، خو د مشرانو د جرگې غړي يو ثلث انتخابی ول چي د هر ولايت نه يو کس د خلکو له خوا، يو ثلث د ولايتی جرگو له خوا او پاته دربيمه برخه ئي دشاه له لوري غوره کېدل.

م: د اساسي قانون د تصويب لپاره د لويي جرگې د انعقاد پرېکړه و شوه چي د ١٩٦٤ کال په منی کي دائر شوه، د جرگې ترکيب داسي وو:

د يوولسمي دورى د ملي شورى ١٧٦ غړي

د انتخاباتی حوزو نه ١٧٦ غړي

د مجلس اعيان ١٩ غړي

د کابينی ١٤ غړي

د تمييز د عالي محکمې له اعضا وو نه ٥ غړي

د اساسي قانون د تسويد د کميسيون ٧ غړي

د مشورتی کميسيون ٢٣ غړي

د شاه له لوري انتصابی اعضاء ٣٤ غړي

جمعاً ٤٥٤ غړي

نوموړې لویه جرگه د ۱۹٦٤ کال د سپتمر په ۹ نیټه د سلام خانی په مانی کې د شاه له خوا افتتاح شوه او د څو ورځو بحث په نتیجه کې ئې د اساسي قانون مسوده له معمولي ترمیم او تعدیل وروسته تصویب کړه.

ن: د ۱۹٦٥ کال د اگست له ۲٦ نه د سپتمبر تر ۹ نیټې د مشرانو د جرگې لپاره انتخابات تر سره شول او ۲۷ غړي ئې له ولایاتو نه غوره شول او لدې وروسته د ولسی جرگې ۱۱٦ غړي انتخاب شول، د دې انتخاباتو څو خاصي ځانگړتیاوې وې:

۱ـ د هېواد په تاریخ کې د لومړی ځل لپاره یو نسبتاً منتخب پارلمان جوړ شو.

۲ـ غوره شوي غړي اکثراً خانان، اربابان، ملکان، بډایان او د ځمکو خاوندان ول.

۳ـ که څه هم د سیاسي احزابو ضمیمه قانون لا نه وو تصویب شوی، خو دریو ډلو پدې انتخاباتو کې په حزبی توگه برخه واخیستله: د وحدت ملي حزب، افغان ملت او د خلق دیموکراتیك گوند.

"د ملي وحدت" حزب د استاد خلیلي له خوا جوړ شوی وو، دی د شاه مشاور او دربار ته منلی شاعر وو، د ده حزب په اصل کې شاه پلوه حزب وو، د دولت په مرسته وتوانېدو چې کافی شمېر د دولت طرفدار استازی شوری ته ولېږي. خو دا حزب له همدې انتخاباتو نه او په بغداد کې د سفیر په حیث د خلیلي له ټاکلو وروسته متلاشي شو.

"د افغان ملت" گوند چې انجنیر غلام محمد فرهاد جوړکړی وو، د افغان ملت په نامه ئې نشریه درلوده، په پښتنو کې د هغه فعالیت محدود شوی وو، د پښتنو د یووالي او برلاسی داعیه ورسره وه، د شاهي نظام حامي او د دولت ملگری وو، پدې موفق نشو چې کوم غړي شوری ته ولېږي. خو "د خلق دیموکراتیك" گوند پدې و توانېدو چې خپل درې غړي، ببرك کارمل، اناهیتا او نوراحمد نور شوری ته ولېږي.

اساسي قانون او سیاسي احزاب

شاه غوښتل چي په هېواد کي دوه حزبه نظام رایج کړي، خو مخالف او موافق حزبونه باید مشروطه شاهي نظام ته وفادار وي، دواړه باید د شاهي نظام د ښی او کيڼ لاس حیثیت ولري، د موافق حزب لپاره ئې استاد خلیلي د مشر په حیث ټاکلی وو، ده د ملي وحدت په نامه د یوه حزب د جوړولو هڅه وکړه، د دولت لوړرتبه مأمورینو، د هېواد تاجرانو او شتمنو د دې حزب د اندراج په کتابونوکي خپل نومونه ثبت کړل. محصلینو ته د بورسونو، مأمورینو ته د ترفیع، تاجرانو ته د تجارتي امتیازاتو او بډایانو ته د دولتي حمایت وعدې ورکړی شوې.

د کيڼ لاس حزب په اړه د شاه اراده دا وه چي دا حزب باید له هغو کسانو نه جوړ شي چي له مسکو سره د ملګرتیا لیوال دي، پدې سره به مسکو قانع کړی شي او د رژیم د نسکورولو په ځای به د رژیم حمایې ته ترجیح ورکړي، د ده ګمان دا وو چي کمونستان په افغاني ټولني کي د نفوذ مجال نلري، د افغاني ټولني مذهبي جوړښت داسي دی چي په کمونستي افکارو ولاړ حزب په هغي که نفوذ نشي کولی، د منورینو شمېر کم دی، که ټول هم د کمونستانو په څنګ کي ودرېږي د ده واکمني له جدي ګواښ سره نشي مخامخ کولی، د ولس له مذهبي احساساتو نه په استفادې سره د هغوی مخنیوی آسانه دی.

ده ګمان کاوو چي که د دې ډلي په سر کي د رادیکالو عناصرو په ځای معتدلي څېرې راواړاندي کړی شي، نو د دې حزب شته والی پدې خاطر د ده په ګټه دی چي د مسکو مزید مرستي او ملاتړ ترلاسه کولی شي.

د خلق دیموکراتیك ګوند

په حقیقت کي د شاهي کورنۍ د غلطو سیاستونو زېږنده دی، دې کورنۍ په لاندي توګه د نوموړي ګوند په جوړولو او ودي کي فعاله ونډه اخیستی:

الف: له روسانو سره ژوري اړیکي قائمول.

ب: روسیی ته هر کال زیات شمېر زده کوونکي لېږل.

ج: د افغاني فوځ د افسرانو روزنه روسانو ته سپارل.

د: هرکال په زرهاوو روسي مشاورین، په نظامي، اقتصادي، تخنیکي او تعلیمي برخو کي په هېواد کي منل.

هـ: د معادنو د استخراج، د نفت او ګاز د تفحصاتو، د بندونو او نهرونو جوړولو او د لویو لارو د پرانستلو په برخو کي له روسانو سره پراخ قراردادونه او د دوی د نفوذ ټولي لاري پرانستل.

و: د کرملین د واکدارانو د حمایې جلبولو لپاره د شاهي کورنۍ د غړو ترمنځ شدید رقابت او مسابقه، له یوې خوا سردار داؤد د دې هڅه کوله چي له کمونستانو سره د ملګرتیا له لاري د کرملین توجه ځانته جلب کړي، له بلي خوا ظاهرخان کوشش کاوو چي کمونستانو ته د امتیازاتو ورکولو له لاري مسکو له ځانه راضی کړي.

په دې کي شك نشته چي د نړۍ په کچه د کمونیزم تهاجمي حالت او د کمونستي خوځښت چټکه پراختیا او د نړۍ په پېښو د هغه ژوره اغیزه د افغانستان په کورنیو حالاتو خاصه اغیزه درلوده، مخصوصاً چي زموږ هېواد د شوروي اتحاد د لوی ځواك نږدې ګاونډی وو او د افغانستان په څېر یوه وړوکي هېواد ته ګرانه وه چي د شوروي ځواك د نفوذ مخنیوی وکړي. خو د کمونیزم د خورېدو لپاره چي کوم اقتصادي او اجتماعي شرایط په کار دي او د کمونیزم فلسفه ئې لازمي او حتمي شرایط ګڼي، په افغانستان کي نه یوازي نه موندل کېدل بلکي د دې فلسفی له نظره زموږ هېواد په فیوډالي مرحلې کي وو او له کمونستیمرحلې نه ډېر لري او وروسته وو، باید د سرمایه داري او بورژوازي مرحله ئې پلي کړې وی ترڅو د کمونستي افکارو او تګلارو منلو ته چمتو شوی وی.

که زموږ په هېواد باندي د کمونستانو د سلطې څرنګوالي ته لږ ځیر شو نو پدې حقیقت په ډېره آسانی پوهېدی شو چي کمونیزم په افغانستان کي له روسانو سره د شاهي کورنۍ د سازش او د کرملین د واکدارانو د توجه جلبولو په لار کي د دې کورنۍ د ځواکمنو غړو ترمنځ د مسابقی او رقابت ناولی مولود دی. مګر نه ګوری چي کمونستان د یوې

داسي کودتا له لاري قدرت ته ورسېدل او د خپلي کاملي سلطې لپاره ئې لار آواره کړه چي د شاهي کورنۍ د يوه غړي تر مشرۍ لاندي د هغو افسرانو په لاس ترسره شوه چي په روسيې کي روزل شوي وو. کمونستان د خپلي فلسفې له مخي بايد د يوه کارگري انقلاب له لاري قدرت ته رسېدلی وی او د دوی قيادت هم بايد د کارگرانو د ټولني له منځ نه راولاړ شوی وی، نه په يوه فيوډالي نظام کي د شاهي کورنۍ د يوه جنرال له کورنۍ نه او يا د دولتي مأمورينو له ډلي نه، د "پرولتريا د يکتاتوری" خو د "پرولترياېي مشرتابه" غوښتنه کوله!! دا څنگه په افغانستان کي د "پرولترياېي انقلاب" مشري د ببرك په شان د يوه جنرال زاده او د تره کي په شان د يوه بيروکرات او د يوه "بډای" د منشي لاسته ورغله؟ او دا ولې د دې انقلاب مدعيان د داسي عسکري کودتا له لاري قدرت ته ورسېدل چي د سردار داؤد په شان يو مستبد او مطلق العنان واکمن او د شاهي نظام يو قسی القلبه او بې رحمه صدراعظم د هغې په سر کي وو؟!

د "خلق ديموکراتيك گوند" د ١٩٦٥ کال د جون په مياشت کي د هغي غونډې په ترڅ کي جوړ شو چي د نورمحمد تره کي په کورکي جوړه شوې وه او لاندي کسانو په کي برخه درلوده:

نورمحمد تره کی، ببرك کارمل، صالح محمد زيری، سلطانعلي کشتمند، دستگير پنجشيری، ظاهر افق، نوراحمدنور، ډاکتر شاه ولي، شهپر، عبدالکريم ميثاق، عبدالحکيم شرعي جوزجانی، سليمان لايق، اناهيتا راتب زاد، بارق شفيعی، نظام الدين تهذيب، عبدالقدوس غوربندي، هادي کريم، عبدالحکيم هلال، طاهر بدخشي، ډاکتر ظاهر، ياور شيرزی، اسمعيل دانش، آدم خان ځاځی.

په دې غونډې کي د گوند اساسنامه تصويب شوه او د پلينوم په نامه يوه اتلس کسيزه کميټه جوړه شوه، نوموړي پلينوم د گوند مرکزي کميټه چي اوه اصلي او څلور علی البدل غړي ئې درلودل تأسيس کړه، د مرکزي کميټې اصلي غړي دا وو: تره کی، ببرك، زيری، بدخشي، کشتمند، پنجشيری او شهپر او علی البدل غړي ئې دا وو: ډاکتر شاه ولي، ظاهر افق، ډاکتر ظاهر، نور احمد نور.

مرکزي کميټي نورمحمد تره کي د منشي په حيث او ببرك کارمل د ده معاون وټاکلو.

د دې گوند د ښه پېژندنی لپاره لاندي ټکي د توجه وړ دي:

الف: کمونستي افکار ئې درلودل، له مسکو نه ئې الهام اخيستو، توجيه او تمويل ئې د روسانو له خوا کېدو.

ب: د ايران د "حزب توده" له خوا ليکل شوي او يا ترجمه شوي آثار د دې گوند فکری مراجع گڼل کېدل، گوند له فکری شخصيتونو نه محروم وو، ليکوالان ئې د نورو د آثارو ترجمانان وو، يوازې تره کي ځو "کيسی" ليکلې، چې د محتوی او حجم له لحاظه ډېره ټيټه مستوی لري، د ده "کيسی" د جهاد په دوران کي د راځرگند شوو لنډو کيسو له عادي ليکوالانو سره هم د مقايسی وړ ندي. د ده په کيسو کي د افغاني ټولني د ملا، ملك، بزگر او ختڅگر ځېرې انځورشوې خو په عاميانه ژبه او پرېوتی مستوی. دې گوند په کابل کي دفتر درلود او د "خلق" ترنامه لاندې ئې يوه اونيزه خوروله چې د هغې ځو خصوصيات وو:

الف: په مارکسيتی فرهنگ کي استعمال شوي اصطلاحات، له ترجمې نه پرته او په لاتينی ژبه کي د دې نشريې په هر مضمون کي په پراخه پيمانه د لوستونکي پام ځانته اړولو.

ب: اکثر مضامين ئې له روسي ورځپاڼو او "حزب توده" له خوا ترجمه شوو آثارو نه اقتباس کېدل.

ج: په ټولو نړۍ والو پېښو کي د مسکو د دريځ په کلکه ملاتړ او د امريکا غندنه.

د: له مشروطه شاهي نظام نه حمايت او له ملي ديموکراسي او د پراختيا له غير پانگه وال اسلوب نه دفاع.

دوی د افرادو د جلب او جذب لپاره داسي کړنلاره خپله کړې وه چې مهمي برخي ئې دا وې:

الف : په ملايانو او پيرانو کلك گوزارونه او لدوی نه داسي يوه ځېره وړاندي کول چې نه يوازې د دوی په اړه په ځوانانو کي کرکه او نفرت راولاړ کړي بلکي دين ته هم شا کړي، د ملايانو په اړه به ئې ويل: دوی له نفاس، اسقاط، خيرات، زکات، د ماشوم په غوږ کي آذان، د مړی جنازه او دې ته له ورته مسائلو نه پرته ځه د ويلو لپاره نلري، د ټولني موجوده وضعه هغه ته سل په سلوکي د دين مطابق او د خدای د رضا وړ برېښی، د ده له

نظره عدالت همدا دی چي زموږ په ټولني حاکم دی، هغه خوارکی نه په سياست پوهېږي، نه د نړۍ له حالت نه خبر دی، نه د فقر او لوږي اصلي عوامل پېژندی شي، نه په ټولني کي د بې عدالتي، طبقاتی نظام، د يوه د شتمن کېدو او د بل د نيستمن کېدو په کارکي د نظام او واکدارانو له اغيزی نه واقف دی، د هغه ټول هم او غم دا دی چي د کلي له خلکو "وظيفه" ترلاسه کړي او د مړی په ورځ د اسقاط برخه ورکړی شي. دا مفت خواره دي، د نورو په "وظيفو" ستر شوي، د بل دسترخوان ته ئې سترګي وي، د خانانو نوکران دي، د واکمنانو د سر دعا کوي، د پاچا د تخت او تاج د بقا خطبی وايي، دا يوه ارتجاعی ډله او د انقلاب ضد څواك دی، د دين په نامه خلك غولوي، خلکو ته وايي چي په روانی وضعي شکر وکړي، دا د خدای له لوري په موږ مسلطه شوې، تقدير همداسي تللی، د تقدير مخالفت له خدای نه بغاوت دی، هرڅه خدای ته پرېږدئ، په فيصلو ئې راضی اوسئ، اعتراض مه کوئ، د وضعي د بدلون هڅه مه کوئ، تر قيامته پوري به همداسي هره ورځ تربلي بدتره وي، که په ټولني کي نابرابري ده خدای راوستی، يوه ته زيات يوه ته کم خدای ورکړي، ويښ د ده له لوري دی، د دين حقيقت همدا دی، که دين غواړې نو نه به په روانی وضعي اعتراض کوئ، نه به په نظام کي تبديلي غواړئ، نه به د عدالت او برابرۍ غوښتنه کوئ او نه به له ظلم او ناروا سره د مخالفت لپاره ملاتړئ. خو که غواړئ چي ولس لدې دردونکي حالت نه وژغورلی شي، فقر، لوږه، غربت او نادارای پای ته ورسېږي، خلکو ته کور، کالي، ډوډۍ ورسېږي، دبډای او نادار، شتمن او نيستمنن، بزګر او ځمکه وال، کارګر او سرمايه دار، حاکم او محکوم ترمنځ تفاوت له منځه ولاړ شي، حکومت د غريبی طبقي او کارګرانو په لاس کي وي، هېواد مو ترقي وکړي، نو راځی زموږ ملګری شئ، دين ته شا کړئ، له ملا او پير نه رابيل شئ، مارکسيزم لينينـزم ستاسو ټولي هيلي تر سره کوي، ستاسو ټولو پوښتنو ته ځواب وايي، بايد د يوه سوسياليستی انقلاب راوستو لپاره ملا وتړو، دا فيوډالي نظام پای ته ورسوو، دين د فيوډالي نظام زيږنده او د همدې نظام د بقا لپاره صحنې ته را ايستل شوی. کومو ولسونو چي دين پرېښی ترقي ته رسېدلی، دين او ترقي، مذهب او علم له يوه بل سره اړخ نه لګوي، يا به دا غواړې يا هغه !! د دې لپاره چي د بډايانو او فيوډالانو ژوند د جنت په څېر وي او بزګران او کارګران د دوزخ په څېر ژوند کي قانع او راضی وي، ملا خلکو ته همدا وايي: د آخرت جنت ستا دی او د دنيا جنت د نورو. اعتراض مه کوه هغه تر دې غوره دی!! دا هغه خبري وې چي د ماکسيم ګورکي او

جك لندن په شان ناول ليكونكو په كيسوكي د هر مخاطب مخي ته ايښود ل كېدې، ځوانانو د دين حقيقت يا د ملا او پير په كړو وړو كي لټولو او يا پداسي ناولونو كې. دې ته نه وو متوجه چي دا ناولونه په غربی ټولني كي "ديندار‌ه" طبقه تمثيلوي، دا د كشيش او كليسا په اړه ليكل شوي، پدې هم نه پوهېدل چي دين بايد په دين كي ولټوو نه د ديندار په كړو وړو كې، كه د دين مدعی منحرف شو، له دين نه ئې ځانته دكان جوړ كړ او دين ئې د حاكمانو په پښو كي ذبح كړ، بايد په همدې كس اعتراض وكړو نه په هغه دين چي په خپله د همدې كس په لاس قرباني شوی، نه په هغه دين چي خلكو ته وايي: ورانه دنيا د وران آخرت نښه ده، دنيا د آخرت مزرعه ده كه دي كښت خوار وو، د سمسور آخرت هيله مه كوه، هيڅوك حق نلري د دين په نامه له نورو نه څه ترلاسه كړي، بې عدالتي، فقر او لوږه، ستا د كړو وړو او ستا د غير عادلانه ويش نتيجه ده، نه په بندگانو د مهربان خدای د نه پيرزويني، دين د ظلم دښمن دی او له ظالم نه بيزار، دين راغلی چي د ظلم ټغر ټول كړي، مظلومان له ظلم نه وژغوری، خلكو ته ووايي چي له الله نه پرته بل ته سر ټيټ نكړي، ټول برابر پيدا شوي ياست، له يوه مور پلار نه، هيڅوك په بل د لويي حق نلري، كوم ملا چي د ظالم واكمن په څنگ كي ودرېدو هغه يو ټگمار ديندار دی چي دين د دنيا لپاره د حاكمانو په پښوكي ذبح كوي. د داسي دينداراتو په عمل باندي د خدای دين همدومره اعتراض لري چي د دين دښمنان ئې ورباندي لري.

كمونستانو به په خپلو حزبی غونډو كې، د نجونو او هلكانو د گډې نڅا او رقص محفلونه جوړول، د ودكا جامونه به ئې وېشل او پدې سره به ئې ځوانان جذبول، نورمحمد تره كي يوه ورځ پيغلو ته مخ كړ او ويی ويل: د بلغاريی پيغلو په خپلو سپينو ليچو انقلاب بري ته ورساوو، له تاسو نه همدا انتظار لرو.

زما په ياد دي چي يوه ورځ د پوهنتون په انگړ كي د پرچميانو د يوې غونډې څنگ ته تېرېدم، يوې پيغلي چي سر، غاړه، سينه او لاسونه ئې بربنډ وو د ستيج په سر ئې شعر وايو او ځوانانو ته ئې خطاب كاوه چي: كه انقلابي شوې او انقلاب دی بري ته ورساوو، بيا راشه زما شونډې وزبېښه. دا د دوی اسلوب وو او د دعوت او بلني مواد.

ماته د دوی د اكثرو كتابونو او ليكنو د لوستلو فرصت په لاس راغلی، له كپيټال نه تر ناولونو پوري، د ماركس، لينن، استالين او ماكسيم گوركي له كتابونو نه د مائوتسيتون او

جك لندن تر ليكنو پوري. پدې ليكنو كي د عقل په ځاى احساسات پارول شوي، د فلسفى په ځاى په كيسو تركيز شوى، د "دين" په ځاى "ملا" تر بريد لاندي نيول شوى او لدې لاري دين ټكول شوى.

دا گوند د تأسيس په لومړيو كلونو كي ډېر سريع مخ په وړاندي تلو، ډېر ځوانان ئې بې لاري كړل، په اكثرو علمي مؤسساتو مسلط شو، پوهنتون د دې گوند په مهمي اډې بدل شو، له يوې خوا د ټولني بد وضعيت، فقر، لوږه، جهل، له دين نه بې خبري، استبدادي نظام، د يوې كورنۍ واكمني په ټول ملت او شديد اختناق او له بلي خوا په نړۍ‌واله سطح د كمونيزم سريع او چټك خورېدل او غربى پانگه وال نظام ته د دنيا په گوټ گوټ كي ماته وركول او په اروپا، آسيا، افريقا او لاتيني امريكا كي يو په بل پسې ستر ستر انقلابونه او بدلونونه راوستل د دې باعث شو چي افغاني ځوانان د دوى په لومو كي پرېوزى، له ځوانانو سره چي د هېواد داخلي وضعيت او نړۍ والو پېښو كوم سوالونه را پيدا كړى وو، د دې ځواب ئې نه په مسجد كي موندو او نه په خانقا كې، دوى غوښتل چي هېواد لدې دردناك او شرموونكي حالت نه وژغورل شي او له نورو هېوادونو سره د سيالۍ وړ شي، كه پدې هيله جومات يا خانقا ته تلل نو نااميده او خالي لاس راگرځېدل.

خو د دې حالت عمر ډېر لنډ وو، د خلق گوند ډېر ژر په گڼ شمېر ډلو ووېشل شو، لومړى انشعاب د ۱۹٦۷ كال د جولاى په مياشت كي د حزب د منشي او د ده د معاون ترمنځ تر سره شو، له كارمل سره د خلق گوند هغه غړي ملگرى شول چي په مرفه او شتمنو كورنيو پوري مربوط او غير پښتانه وو او له تره كي سره هغه كسان پاته شول چي پښتانه ول او د ټولني په محرومي طبقى پوري تړلي وو، تره كي د گوند لومړى نوم له ځان سره وساتو او كارمل له خپلو ملگرو سره د پرچم په نامه نشريه راوايستله او ډله ئې په همدې نامه معروفه شوه.

په دوهم قدم كي دستگير پنجشيرى له گوند نه ووت او د"خلق كارگر" په نامه ئې ځانته ډله جوړه كړه.

ورپسې طاهر بدخشي له گوند نه بېل شو او ډله ئې د ستم ملي په نامه مشهوره شوه. د ده ډلي په ملي ستم باور درلود او ويل ئې چي د پښتنو په خلاف بايد نور مليتونه متحد شي او د دوى سلطه پاى ته ورسوي، دې ډلي د كمونستي فلسفى خلاف د طبقاتی

ستم په ځای د ملي ستم مفکوره وړاندي کوله. اکثر غړي ئې د تخار او بدخشان وو، شمېريی هومره محدود وو چي تر پايه ئې د کومي لويي غونډې د جوړولو او د کومي نشريې د خورولو توان ونه موند.

د اختلاف او په څو ډلو د وېشل کېدو لاندي لاملونه وو:

الف: د زعامت فکری او اخلاقي ضعف.

ب: قومي او ژبني تعصبات او په همدې بنياد د ګوند په منځ کي د مختلفو ډلو جوړېدل او په پای کي د هر سمت او سيمي مربوط غړي په بېل بېل ګوند کي را غونډېدل: پښتانه له تره کي سره، تاجکان له کارمل سره، د بدخشان او تخار خلقيان له طاهر بدخشي سره او شمالي وال له دستګير پنجشيری سره.

ج: له دولت سره د اړيکو په اړه بېل بېل نظريات، کارمل او ملګرو ئې د تفاهم او عدم تشدد د مفکوری پلوي کوله او د تره کي پلويانو د شاهي کورنۍ له غړو، مخصوصاً سردار داؤد سره د کارمليانو په نږدې اړيکو اعتراض درلود.

د: په نړيواله سطحه په کمونستي بلاك کي د روسيی او چين ترمنځ د شديد رقابت او په کمونستي جريان کي د بنسټ پالو او اصلاح طلبانو تر منځ تودې منازعې د افغانستان د کمونستي جريان په وضعي دا اغيزه درلوده چي دلته هم مختلفی ډلي را منځته شي. ځينو د مسکو له هغي تګلاري سره ځان عيارکړ چي د خروشوف په دوران کي رامنځته شوه او د استالين د دوران له سياستونو او تګلارو سره ئې ژور اختلاف درلود، ځينو نورو دا تجديد نظر په کلکه محکومولو او هغه ئې ناجائز ګڼلو او د کرملين نوې تګلاره ئې د کمونيزم له اصلي خط نه انحراف شمېرو او نوي واکداران ئې په ليبراليزم او نفاق متهمولو، ځينو نورو دا وېتييله چي حق لري د کمونږم په اړه خپل ځانګړی نظر ولري او د کمونستي افکارو په چوکات کي ځانته د خپلو خاصو شرايطو له تقاضا سره سم تګلاره وضع کړي. د کرملين د واکدارانو تر منځ اختلاف د مسکو د سياستونو په اړه په نورو هېوادونو کي هغه مخکنی تصور او تعامل بدل کړ چي له آخوا صادر شوي تحليلونه او لارښووني به مقدس شمېرل کېدې او له هر راز تصرف او تجديد نظر نه پرته به په کار وړل کېدې.

هـ: د اختلاف يوه وجه دا وه چي تره کی، حفيظ الله امين چي نوی له امريکا نه راغلی وو، په حزب کي ومانو او هغه ته ئې ارتقاء ورکړه، د ګوند سابقه دارو غړو ته دا د

منلو وړ نه وه، امین ته ئې د شك په نظر کتل او دا تبلیغات ئې کول چې دی د (سی، آی، ای) له خوا گمارل شوی دی.

شعله جاوید:

د دې ډلي اصلي نوم "جمعیت دیموکراتیك نوین" وو، خو د نورو ډلو په څېر د خپلي خپروني "شعله جاوید" په نامه مشهوره شوه، د دې ډلي په اړه په اختصار سره ویلی شو چې:

الف: پداسي وخت کي راپیدا شوه چې له یوې خوا د "خلق دیموکراتیك گوند" له انشعاباتو سره مخامخ شوی وو او له بلي خوا په نړۍ واله سطحه چین د "مائوتستون" مشرتابه لاندي د مسکو په خلاف نوې، خو توده جبهه پرانستلې وه، د کمونستي جریان د مشرتابه ادعا ئې کوله، کرملین به ئې په ریویزیونیزم او له مارکسیزم لیننیزم نه په انحراف متهم کاوو، تقریباً په ټولو هېوادونو کي ئې د مسکو پلوه احزابو تر څنگ، پیکنگ پلوه ډلي جوړي کړې وې، په افغانستان کي د "شعله جاوید" په جوړلو موفق شو.

ب: دې ډلي په مسلحانه، نه پخلا کېدونکې او انقلابي مبارزې باور درلود، پارلماني مبارزه، سوله ایز بدلون، له ارتجاع او امپریالیزم سره روغه جوړه ئې د مارکسیزم لیننیزم له کړنلاري سره معارض گڼله، د چین کمونستي انقلاب د دوی قدوه او د مائوتستون کتابونه د دوی لارښود وو، دوی د خپلو چیني مشرانو په څېر، د کارگری انقلاب په ځای د بزگرانو په انقلاب تأکید کولو، ویل ئې چي افغاني ټولنه لا د بورژوازي او سرمایه دارۍ مرحلې ته نده رسېدلې، کارگری ټولني نلري، د تولید اصلي منبع ځمکه ده، زموږ کارگران بزگران دي نه د فابریکو کارگران، د کارگری انقلاب شعارونه دلته بې ځایه او بې محتوی شعارونه دي، باید بزگرانو ته سیاسي شعور ورکړو، د نظام د نسکورلو لپاره ئې متحد کړو. دوی دا تحلیل پداسي حال کي وړاندي کاوو چي مسکو او پلویان به ئې په ریویزیونیزم متهم کول، حال دا چي د کارگری انقلاب په ځای د بزگری انقلاب عنوانول پخپله په مارکسیزم لیننـیزم کي یو تجدید نظر وو!! مارکس او انگلس د کمونستي انقلاب لپاره د بورژوازی مرحله ضروري گڼله او پدې باور وو چي دا انقلاب د کارگرانو په لاس تر سره کېږي، د دوی په مسلك کي د بزگرانو د انقلاب تصور نشو موندلی.

ج: د ی ډلي اکثراً په اهل تشیع کي نفوذ وکړ، له اهل تشیع نه بهر په نورو پرگنو کي د دوی نفوذ له هیڅ سره برابر وو، تر پایه پدې ونتوانېدل چي په نورو ساحوکي نفوذ وکړي، وجه ئې دا وه چي د لومړی کچی مشران ئې په شیعه کورنیو پوري مربوط وو.

د: مهم غړي ئې دا وو: ډاکتر عبدالرحیم محمودي، ډاکتر عبدالهادي محمودي، انجنیر عثمان لنډی، صادق یاری او اکرم یاری او د دوهمي کچی غړي ئې دا: حیدر علي لهیب، شاکر، عبدالاله رستاخیز، مجید کلکاني، قیوم رهبر، مینا کشور کمال، لیلا فیض.

هـ: دې ډلي د تبارز په لومړیو کلونو کي سریع وده وکړه، په ځوانانو کي ئې نفوذ ډېر تند او چټك وو، د خلق دیموکراتیك گوند او له هغه نه بېلي شوې ډلي ئې له جدي گواښ سره مخامخ کړي، په پوهنتون او علمي مؤسساتو کي د دې گوند مخکنۍ سلطه ئې پای ته ورسوله، لکه څومره چي پیکنگ د مسکو لپاره پدې مرحلې کي په جدي گواښ بدل شوی وو "شعله جاوید" د مسکو پلوه جریان لپاره همداسي گواښ وو. خو دا ډله له هغه وروسته له شدیدو داخلي ستونزو سره مخامخ شوه او په گڼ شمېر ډلگیو ووېشل شوه چي د "مسلمانو ځوانانو" له اسلامي نهضت سره ئې د کابل پوهنتون په انگړ کي څو نښتي درلودې او په هري نښتي کي ئې ماتې وخوړه.

و: دوی به د مائوتستون کتابونه لوستل، د چین سفارت به دا کتابونه په ډېره پراخه پیمانه خورول، د ده کتابونه اکثراً د جاپان له سلطې نه د چین د آزادۍ د تاریخي جگړي او بیا د چین د انقلاب د بېلابیلو برخو په اړه لیکل شوي وو، که څه هم له علمي او فکری لحاظ ئې خاص څه نه درلودل خو د یوه انقلابي جریان د مختلفو اړخونو په څېړلو او معرفي کولو کي د نورو کمونستو لیکوالانو تر لیکنو ډېر غني وو.

د "شعله جاید" ځینو غړو د مائوتستون له افکارو نه لاس واخیست او د البانیا مشر "انور خواجه" ئې ځانته قدوه غوره کړ. ځینو نورو د افغانستان شرایط، نه د چین په شان د یوه بزگری انقلاب لپاره مساعد گڼل او نه د روسیی او البانیا په شان د انقلابونو لپاره، د دې په ځای ئې د "چگوارا" په څېر د پارتیزاني مبارزې ملاتړ کولو، دې متضادو تگلارو هم د دې ډلي په وېشلو او انشعاب کي خاص تاثیر درلود.

ز: په ځوانانوکي د دې ډلي د لومړیو ورځو د چټك نفوذ یو اساسي لامل دا وو چي دوی په نړۍ واله سطحه هم د امریکا امپریالیزم غندلو او هم د روس سوسیال امپریالیزم

او د هېواد د ننه ئې د حاکم نظام د ړنگولو او د یوه انقلابي بدلون غوښتنه کوله. له دولت سره سازش، روغه جوړه او سوله ایز تعامل ئې محکومولو، اصلاح طلبی ئې د نظام په گټه او د یوه انقلابي بدلون په وړاندي خنډگڼلو. د یوې محرومي او محکومي ټولني کوم ځوان نسل چي د استبداد او اختناق، فقر، لوږي او بې عدالتي په غېږ کي سترګې‌ږي، انقلابي افکار او د یوه تند او انقلابي بدلون تگلاري تر غیر انقلابي افکارو او اصلاح طلبه تگلارو ژر خوښوي، یوازي په مرفه ټولنو او د حاکمو کورنیو په غېږ کي ستر شوي ځوانان د رفورمستی او اصلاح طلبه حرکتونو ملاتړکوي، زموږ په ټولني کي د داسي کسانو شمېر ډېر کم وو. که د افغانستان د سیاسي احزابو جوړښت ته لږ ځیر شو په څرگند طور گوروچي: د پرچم له ډلي سره د کابل د مرفه کورنیو او په حاکمي طبقی پوري تړلي کسان یو ځای شول، د دوی اجتماعي وضعیت د دې تقاضا کوله چي اصلاح طلبه تگلاره غوره او په انقلابي افکارو او تگلارو هغې ته ترجیح ورکړي، په مقابل کي ئې د تره کي پلویان که څه هم د دواړو د الهام منبع یوه وه او د سیاسي اړیکو په اساس باید د پرچمیانو په څېر وی خو پدې خاطر چي په غریبو کورنیو پوري تړلي وو، له پرچمیانو نه ئې په تگلارو کي انقلابي تمایلات زیات وو او شعله جاوید د همدې عامل په اساس د دواړو خلاف د سوله ییزي مبارزې په ځای په انقلابي او مسلحانه مبارزې ټینگار کولو، په همدې خاطر په ځوانانو کي د دوی نفوذ تر نورو چټك وو.

لومړی ډله چي له شعله جاوید نه بېله شوه د " گروه انقلابي خلق افغانستان" تر نامه لاندي ئې خپل کار پیل کړ، دا ډله ورو ورو تقویه شوه، د مجید کلکاني ډله هم لدوی سره یوځای شوه، خو په ۱۳۵٤ کي د "اخگر" ترنامه لاندي یوه ډله لدوی نه بېله شوه او د اوم ثور له کودتا وروسته د مجید کلکاني ډله لدوی نه بېله شوه او ځانته ئې د "سازمان آزادی بخش مردم افغانستان" په نوم بېله ډله جوړه کړه، گروه انقلابي خلق افغانستان ځانته نوی نوم غوره او د سازمان رهایي تر نامه لاندي ئې فعالیت پیل کړ. د سردار داؤد له کودتا وروسته د دې ډلي گڼ شمېر غړي د دولت سره یوځای شول، دا کسان وروسته بیا له خلق او پرچم سره ملگری شول او لدوی سره د شعله جاوید د ځینو نورو غړو د یوځای کېدو واسطه شول، د سردار داؤد د اقتدار په دوران کي شعله جاوید د هغو سیاسي ډلو لار غوره کړه چي ځیني غړي ئې له دولت سره یوځای شول، ځینو ئې له مبارزې نه

لاس واخیست او ځینو نورو مناسب فرصت ته د انتظار کولو فیصله وکړه. د دوی هغو کسانو چي غوښتل ئې د خپلي ډلي شعارونو ته وفادار پاته شي، دا پرېکړه وکړه چي د پاکستان پیپلز پارتی له حکومت نه د مسلحانه مبارزې لپاره مرسته ترلاسه کړي. پیپلز پارتی له چین سره ډېری تودې اړیکي درلودې او پدې حزب کي یوه فعاله ډله داسي وه چي له شعله جاوید سره ئې په فکری لحاظ خواخوږی درلوده او د دوی په شان د مائوتستون د افکارو پلویان وو.

د شعله جاوید هیئت د جمعیت الله جلال تر مشرۍ لاندي پاکستان ته ولاړ، د بوتو حکومت، جنرال محمد موسی چي په خټه هزاره وو، لدوی سره د تفاهم او تماس لپاره توظیف کړ، د ده په لاس دې هیئت ته د مالي مرستي تر څنګ څو میله وسله او څه منفجره مواد ورکړ شول او د مؤثر کار په صورت کي د کافی مالي او نظامي مرستو وعده ورکړی شوه، د پیپلزپارتی هغه اړخ چي چینائی کمونستي افکار ئې درلودل، دې ارتباط ته خاص اهمیت ورکولو او دا ډله ئې له فکری لحاظه ځانته ډېره نږدې ګڼله او دې ته ئې ترجیح ورکوله چي دا ډله وپالي، وده ورکړي او د مؤثر کار شرایط ورته برابر کړي، خو شعله یانو څو ستر مشکلات درلودل:

له شدید داخلي اختلاف سره مخامخ ول، په ګڼ شمېر متخاصمو ډلګیو وېشل شوي وو، لداسي مشرتابه نه محروم وو چي د دې ډلي اکثر غړي پری راغونډ شي.

وسله وال فعالیت له کافی ولسی ملاتړ او په ملت کي له ژور نفوذ نه پرته ممکن ندی. دا ډله د ولسی ملاتړ له ناحیې پداسي موقعیت کي نه وه چي د رژیم په خلاف مؤثر کار وکړي شي، پاکستان د هغو انفجاراتو په مقابل کي لدې ډلي نه د فوری اقداماتو انتظار درلود چي د داؤد د حکومت له خوا په ټول پاکستان کي ترسره کېدل او لمن ئې ورځ په ورځ خورېده. که دا ډله پدې توانېدلې وی چي مؤثر کار وکړي، د بوټو د حکومت انتظار تر سره کړي او د کابل له لوري د هغه وخت د فشار په راکمولو کي له اسلام آباد سره مرسته وکړي، شاید د بوتو حکومت بلي افغاني ډلي ته مخصوصاً داسي ډلي ته چي اسلامي هویت ولري، هیڅکله له پاکستان نه په افغانستان کي د څه کولو موقع او فرصت نه وی ورکړي، خو د شعله جاوید په ډلي کي دا توان نه وو چي لدې شرایطو نه استفاده وکړي.

په ۱۹۸۱ کي دې ډلي يو ځل بيا هڅه وکړه چي له اسلام آباد سره هغه تت شوې زړه رابطه راژوندۍ کړي، د رهائي گروپ مشر ډاکتر فيض احمد د يوه هيئت په مشرۍ له هماغه جنرال موسی سره ليدنه کتنه وکړه، څه تحفی او هديی ئې هم نوموړي جنرال ته له ځان سره درلودې، جنرال صاحب تحفی په ورين تندي ومنلې خو هيئت ته ئې داسي وعدې ورنکړی شوې چې هيئت انتظار درلود.

دغه عوامل باعث شول چې افغاني چينائي کمونستان د اسلامي انقلاب په دوران کي فعال او څرگند حضور ونلري، په داخل کي د جنگ د مستقلي جبهې له پرانستلو نه عاجز پاته شي او په لاندي شکلونو کي فعاليت وکړي:

په هغو ډلو کي نفوذ وکړي او د دوی له نوم او بيرغ نه په استفادې سره کار وکړي چي يا التقاطی افکار لري، هر څوك په خپلو ليکوکي منلی شي، وسايل او امکانات لري خو افراد نلري او يا په هغو ډلو کي چي نه تنظيم لري، نه د سياسي کار تجربه او نه د کمونستانو په اړه معلومات. د شمالي د سيمي غړي ئې په شوری نظار کي ننوتل، د هرات غړو ئې د حرکت انقلاب اسلامي ډله غوره کړه، د مرکزي صفحاتو او په شيعه ټولني پوري مربوط غړي ئې په شيعه تنظيمونو کي او ځيني کسان ئې له جبهه نجات او محاذ ملي سره يوځای شول.

د: د سازمان رهايي ډلي دا وپتييله چي خپلي مخکنۍ تگلاري بدلي کړي او نوې تگلاره غوره کړي، نوې تگلاري دا غوښتنه کوله چي: د مجاهدينو په شان بايد له ښارونو نه د کليو په لوري مخه کړي او د خپلي مبارزې لپاره د ښارونو په ځای کلي غوره وگڼي.

افغان ملت

دا ډله د انجنير غلام محمد فرهاد په لاس جوړه شوې، هغه خپل تحصيلات په جرمني کي ترسره کړي وو. د جرمني د سوسيال ديموکرات گوند له افکارو او تگلارو نه متأثره وو، خپل گوند ئې د افغان سوسيال ديموکرات په نامه ياد کړ، د "افغان ملت" په نامه ئې نشريه درلوده، ډله ئې په همدې نامه مشهوره شوه، دا ډله د طاهر بدخشي د ستم ملي ډلي مقابل ډله گڼلی شو، په نشنليزم ئې باور وو، د پښتنو برلاسی ئې غوښتله، د پښتونستان د داعيی کلکه پلوي او پدې اړه ئې د دولت ملگرتيا کوله، د شاه له خوا نومول شويو

صدراعظمانو ته ئې تل د اعتماد رأی ورکوله. انجینر غلام محمد فرهاد هلته شهرت ترلاسه کړ چې د کابل ښاروال وټاکل شو او پدې وتوانېدو چې د کابل ښار بڼه تر ډېره حده بدله کړي، په ښاروالۍ کي د ده برياوو ده ته نه يوازې کافی شهرت ورپه برخه کړ، بلکي د يوه حزب د جوړولو موقع ئې په لاس ورکړه، د دې ډلي غړي اکثراً مشرقي وال وو، په ځوانانو کي ئې نفوذ ډېرکم رنګه او له هيڅ سره برابر وو. ويلی شو چې تر ټولو سياسي ډلو وروسته وه، مهم غړي ئې دا وو:

غلام محمد فرهاد، قدرت الله حداد، علي احمد ملت يار، حبيب الله رفيع او فدامحمد فدائی. دا ډله هم ډېر ژر له انشعاباتو سره مخامخ شوه، لومړی د ملت او افغان ملت په نامه دوو ډلو او وروسته په نورو ډلګيو وويشل شوه، زيات شمېر غړي ئې د سردار داؤد او د کمونستانو د اقتدار په دوران کي له دولت سره يوځای شول.

صدای عوام

د عبدالکريم فرزان تر مشرۍ لاندي يوه ډلګۍ د خپلي نشريې "صدای عوام" په نامه مشهوره شوه، عبدالقيوم وردك او ښځه ئې معصومه عصمتی او ذبيح الله عصمتی ئې مهم غړي وو.

عجيبه دا ده چې پدېمرحلې کي هيڅوك داسي پيدا نشو چې د يوه اسلامي ګوند د جوړولو لپاره د سياسي مبارزې ډګر ته راووځي، د بې دينه او لائيك ګوندونو په مقابل کي د اسلام پالو سياسي حزب جوړکړي او د هېواد د سياسي، اجتماعي او اقتصادي ستونزو د حل اسلامي تګلاره وړاندي کړي او ځوان نسل د دښمنانو په لوموکي له لوېدو وژغوری!! له چا نه چې د داسي يوه حرکت د پيلولو هيله کېده هغوی يا د نظام په خدمت کي او د موجوده وضعي د دوام او بقا غوښتونکي وو او يا د روان وضعيت له خطرناکو عواقبو نه بې خبره وو او يا په هېواد حاکم نظام ورته د اسلام له غوښتنو سره سم او د الله د رضا مطابق معلومېدو، دوی له اسلام نه همداسي يو ناقص تصوېر په خپل ذهن کي انځور کړی وو، روان وضعيت دوی ته خاص امتيازات ور په برخه کړي وو، هره تبديلي ئې د خپلو امتيازاتو لپاره ګواښ ګڼلو، له واکمني طبقی سره لدې لحاظه ورته ول، د دواړو ګټی سره غوټه شوې وې، دوی د هماغي ډلي غړي وو چې شاه ئې په سر کي وو. دوی حتی د يوې

دولتي ډلي له جوړولو نه هم ډډه کوله. که تاسو د هېواد د سیاسي احزابو تاریخ ته لږ ځیر
شئ په څرگنده به وگورئ چي د "مسلمانو ځوانانو" د پاڅون تر پیل پوري د سیاسي مبارزې
ډگر غیر اسلامي ډلو ته تش پاته وو.

د کمونستانو په وړاندي عکس العمل

د کمونستانو سریع او چټکي ودي څو ځانګړی نتائج درلودل:

مغرور شول، د لومړیو ورځو هغه احتیاط ئې شا ته وغورزاوو چي د ولس له مقدساتو سره د تصادم په اړه ئې درلود او لدې نه ئې ډډه کوله چي خپل الحادي ماهیت بربنډ کړي او د خلکو په مقدساتو تېری وکړي. دوی په ځوانانو کي خپل سریع او چټك نفوذ داسي تعبیر کړ چي ځوان نسل له دین نه بیزاره او کمونستي افکارو منلو ته چمتو دي، کمونیزم په خپلي اصلي بڼی کي وړاندي کول نه یوازي اشکال نلري او دوی ته خنډونه نه راولاړوي بلکي په ځوانانو کي د دوی د مزید نفوذ باعث ګرځي. د ټولني د وضعیت په اړه د کمونستانو غلط تشخیص او ناسم تصور دوی دې ته وهڅول چي له دیني شعائرو سره په خپل چلند کي په پوره بې باکۍ سره عمل وکړي او له عکس العمل نه بې پروا وي.

د کمونستانو تهاجمي حالت او سریع ودي په ځینو کي وېره راپیدا کړه، ځیني ئې د هېواد د راتلونکې په اړه مشوش کړل او ځیني نور ئې راوپارول چي له دین او هېواد نه د دفاع په خاطر په مختلفو لارو چارو غور وکړي. پدغو کسانو کي ځیني داسي وو چي غوښتل ئې څه وکړي؛ خو یا د څه کولو په موقعیت کي نه وو، یا ئې د څه کولو جرأت نه درلود، یا د وضعیت له دقیق تشخیص او د کمونستانو د پیدایښت د لاملونو له پېژندني نه عاجز وو او د کمونیزم د مقابلې په غلطو لارو چاروئی غور کاوو او غوښتل ئې د دولت په مرسته د کمونستي خطر مقابله وکړي. له پوهنتون او علمي مؤسساتو نه پرته د ټولني په نورو برخو کي د یوه منظم او ځواکمن سیاسي تحریك روانول ممکن نه وو، د پوهنتون او علمي مؤسساتو په زده کوونکو کي ډېر کسان داسي وو چي د یوه اسلامي جریان په روانولو

کي ئې هم د خوځنده او فعالي ونډې اخيستو جرأت درلود او هم کفايت او استعداد. دوی د کمونستانو له تحرکاتو، جلسو، تظاهراتو، د ځوانانو د جلب او جذب له جدي هلو ځلو او په خپل دين او ايمان د دوی له بې باکانه او پاروونکي تېري نه ځورېدل، له ډېرو سره دا آرمان وو چي د کمونستانو د سرو بيرغونو په مقابل کي شنه بيرغونه اوچت شي، د کمونيزم په غيږ کي د افغاني ځوانانو د پرېوتو مخنيوی وشي، داسي فعال اسلامي حزب صحنې ته راووځي چي دا ځوانان په خپلو ليکو کي تنظيم کړي او د هغه خطر مقابله وکړي چي کمونيزم زموږ دين او هېواد ته متوجه کړي. زه يو له دغو کسانو څخه وم، د کندز د شيرخان ليسی په لسم ټولگی کي وم چي دا احساس راسره پيدا شو، قصه داسي وه: له ۱۳٤٥ وروسته د کمونستي ډلو لمن له کابل نه اطراف ته خوره شوه، په ولاياتو کي د دوی فعاليتونه ورځ په ورځ گړندي کېدل، دا کار اکثراً د هغو کسانو په لاس ترسره کېدو چي له ولاياتو نه د زده کړي لپاره کابل ته تللي او هلته د کمونستي ډلو په لوموکي لوېدلي او له ځان سره ئې کمونستي افکار اطراف ته انتقال کړي وو او يا د هغو کسانو په لاس چي له مرکز نه اطراف ته منتقل شوي وو.

په ۱۳٤٦ کي چي زه د لسم ټولگی زده کوونکی وم، زموږ ليسی ته له کابل نه ځيني داسي متعلمين راغلل چي له کمونستي افکارو نه متأثر شوي وو او د "خلق" او "شعله جاويد" غړي وو، د دوی حرکات او سکنات، ناسته پاسته، يوه بل ته لاس ورکول، خبري، تبصری.. هرڅه له نورو متعلمينو نه فرق درلود، لدې نه مخکي به له مرکز نه راتلونکو کسانو له ځان سره د لباس نوی موډ، د ويښتانو د جوړولو نوې طريقه، دشقيقو او بريتونو نوې اندازه، د پتلون د پايڅو او د بوټونو د څوکو او تلو نوی شيپ د اطراف پيغلو او ځوانانو ته له ځان سره هديه راوړل، خو کمونستانو د دې ترڅنگ څه نور شيان هم له ځان سره اطراف ته راانتقالول، نوي او پردي اصطلاحات لکه بورژوازی، فيوډاليزم، امپرياليزم، سوسياليزم، پرولتريا او دې ته ورته ډېر نور اصطلاحات چي د اطراف ځوانانو ته نوي او جالب وو، دوی له ځان سره د مبارزې د فرهنگ ډېر اصطلاحات خپلو اطرافی ملگرو ته هديه کول، اعتصاب، مظاهره، انقلاب، سوله ايزه مبارزه، مسلحانه مبارزه، له رژيم سره د مقابلې لپاره په سياسي احزابو کي شاملېدل... اطراف ته د دوی په راتلو سره دلته د

اسلامی نهضت

سیاسي مناقشې نوی باب پرانیستل شو، د لوړو ټولګیو په زده کوونکو کي د ی مناقشې جدي رنګ غوره کولو، هره ورځ به په ټولګیو کي مخصوصاً د ښوونکي د غیرحاضری په صورت کي او د تفریح په وخت کي د دوی ترمنځ سختی مناقشې روانې وې.

د مبارزې پرېکړه

له کابل نه د راغلو متعلمينو په ډلي کي د حفيظ الله امين وراره اسدالله امين زموږ د لسم ټولگی په زده کوونکو کي شامل شوی وو، د ده پلار د کندز د سپين زر شرکت د رئيس غلام سرور ناشر سکرتر وو، تره ئې د خلق گوند د منشي معاون وو، دی د حفيظ الله امين د اقتدار په وخت کي د "واد"، وزارت امنيت دولتي رئيس شو او د روسانو د تېري په ورځ له امين سره يوځای په قتل ورسېدو، لده سره مي يوه ورځ جدي مناقشه پيل شوه، دې مناقشې د هغي ورځي په ټولو فارغو ساعاتوکي دوام وکړ، چي د ښوونځي د رخصتي زنگ ووهل شو او کورونو ته روان شوو، په لاره مو بياهم بحث او مناقشې دوام وکړ، چي کله زه د هغه سرای خولې ته نږدې ورسېدم چي په کرايي اطاق کي ئې اوسېدم نو اسدالله امين ما ته مخ کړ او وئی ويل: ماته اجازه راکړه چي يوه ورځ ستا اطاق ته راشم او ته ماته خدای ثابت کړه، دا لومړی ځل وو چي ما په خپل ژوند کي له چا نه د خدای(ج) په اړه داسي خبره اورېده، ما گمان نه کاوو چي کمونستان به واقعاً خدای نه مني او دا مي په خيال کي نه گرځېده چي په افغاني ټولني کي به څوك له خدايه انکار کوي او له بل نه به د اثبات دلايل غواړي، د اسدالله امين پدې خبري سره سخت تحريك شوم، نږدې وه زما او د ده نښته وشي خو نورو متعلمينو مداخله وکړه او د نښتي مخه ئې ونيوله. زه خپل اطاق ته ولاړم خو ډېر پارېدلی، حساس او مشوش، ما او زما په شان ډېرو نورو کسانو دا گمان کولو چي د دولت ضد مبارزين د اجتماعي بدلون لپاره مبارزه کوي، غواړي شاهي نظام په يوه جمهوری نظام بدل شي، هېواد ترقي وکړي او ولس له فقر او لوږي نه وژغورل شي، هيڅا دا گمان نه کاوو چي د دې په ځای دي له عام ولس سره مبارزه پيل شي، د دوی

د مقدساتو او ديني شعائرو په خلاف دي مبارزه وشي او دا مبارزه دي له خدای نه د انکار له نقطی شروع شي.

له اسدالله امين سره زما دغي مناقشې زما د ژوند مسير بدل کړ، لدغي شېبې وروسته ما د مبارزې فيصله وکړه، خو داسي مبارزه چي هم د رژيم په ضد وي او هم د هغو جرياناتو په ضد چي زما دين او عقيده تهديدوي، د اجتماعي بدلون لپاره، خو د رښتني اسلام په چوکاټ کې، د نظام د نسکورولو لپاره، خو د هغه په ځای د يوه اسلامي نظام د قائمولو په خاطر، له دغي شېبې وروسته چي زه کله هم د موسی عليه السلام د ژوند په اړه د قرآن هغه تبصره لولم چي د يوه مظلوم اسرائيلي د ژغورني لپاره ئې له قبطی سره نښته درلوده، هغه ئې په څپېړه وواهو او همدا څپېړه د قبطی لپاره مرگانی گوزار وو او له همدې پېښي وروسته موسی عليه السلام له استبدادي نظام سره د مقاطعی فيصله وکړه او وئی ويل:

فلن اکون ظهيراً للمجرمين: لدې وروسته به هيڅکله د مجرم او ظالم ملاتړ ونکړم. چي کله دا قصه په قرآن کي لولم نو د هغي ورځي پېښه او له هغې وروسته د مبارزې پرېکړه مي مخي ته ودرېږي او د دې قصی په هينداري کي د خپلي مبارزې د پيل څرنگوالی گورم.

ما د مبارزې په لاري د سفر فيصله وکړه خو يوازې وم، نه مي همسفر درلود، نه زاد راه، نه لارښود، نه د سفر د څرنگوالي او لوړو ژورو په اړه معلومات، نه سياسي پوه، نه تجربه او نه مطالعه، ما بايد د دې مبارزې لپاره کافی مطالعه کړې وی خو کتاب مي نه موندلو، ما بايد پدې خطرناکي لاري د روانېدو لپاره ملگري پيدا کړي وی او د مبارزې لپاره مطمئن سنگر، خو نه هغه مطمئن سنگر موجود وو او چي زه ئې په لټه کي وم او نه هغه ملگري په نظر راتلل چي له ماسره پدې لار د تلو لپاره تيار وي، له ځان سره مي ويل: که هر چاته د دې راز مبارزې بلنه ورکړم راته وايي به: رهبر مو څوك دی؟ ډله مو څه نومېږي؟ مرام مو څه دی؟ اهداف مو کوم دي؟ کوم کتاب لري چي مطالعه ئې کړم؟ هره سياسي ډله ترشا يو حامي قوت لري، مسکو د خلق او پرچم ملاتړی دی، پيکنگ د شعله جاويد مرسته کوي، موږ به د کوم هېواد په مرستي او ملاتړ حساب کوو؟ که څه هم زه دغو

پوښتنو ته د ډاډمن ځواب ورکولو په دریغ کي نه وم، خو ما لدې سره سره د مبارزې فیصله او په خپلي پرېکړي د ټینګ پاته کېدو عزم وکړ. له ځان سره مي وپتییله چي ځوانانو ته ووایم: له کمونستانو سره د یوځای کېدو نه باید ډډه وکړي، دوی په پردیو پوري تړلي دي، زموږ د دین او عقیدې دښمنان دي، باید له یوې اسلامي ډلي سره د یوځای کېدو په لټه کي وو، دا ډله شته خو اوس د ځمکي لاندي فعالیت کوي، ظروف او شرایط ورته ندي برابر شوي چي راڅرګنده شي، باید انتظار وکړو او ځوانان لداسي ډلي سره د یوځای کېدو لپاره چمتو کړو.

په کندز کي د متعلمینو له خوا څو مظاهرې وشوې، ما پدې مظاهروکي فعاله ونډه واخیسته، د همدې ونډې په وجه څو ورځي له ښوونځي نه اخراج شوم، دا مظاهرې په اصل کي له کابل نه خروبېدې، فیصله ئې په کابل کي کېده او د هغو سیاسي فعالیتونو یوه کړۍ وه چي سیاسي احزابو د ملت په مختلفو پرګنوکي د نفوذ او د نویو غړو د جذبولو او د هېواد په جریاناتو کي دمؤثری ونډې درلودو لپاره پیل کړي وو.

دکتور محمود حبیبی د کندز والي وو، ده له پرچمیانو سره خواخوږی درلوده، د مظاهراتو لارښوونکي ئې ولایت ته وغوښتل، زه هم پدې ډله کي وم، غوښتل ئې موږ ته څه توصیی وکړي، چي یوازي خپلو درسونو ته متوجه وو او له مظاهرو ډډه وکړو او یو څه مو تهدیدکړي، ما ته په هغي غونډې کي د خبرو موقع په لاس راغله، د هغه وخت د پوهی او احساساتو په محدوده کي مي څو خبري وکړي، د غونډې نتیجه دا وه چي بېرته خپلو ټولګیو ته ستانه شو.

زه په لسم ټولګی کي د صنف اول نمره وم، له لسم نه یوولسم ته هم اول نمره کامیاب شوم، له فارسی نه پرته چي نه نیمي نمرې مي پکي اخیستې وې په نورو ټولو مضامینوکي مي نمرې ۱۰ او په زیاتو کي له تحسین او آفرین سره یوځای وې. د ریاضی له مضامینو سره مي ډېره علاقه وه، په خپلو استادانو ګران وم او همزولو راته په درنه سترګه کتل، په داسي یوه موقعیت کي له کمونستانو سره زما د مخالفت نتیجه دا وه چي دوی په هغي لیسی کي د جلب او جذب په کارکي ناکامه وي او پدې ونه توانېږي چي د پاملرني وړ کسان جذب کړي.

د دغه دوران او په کندز کې زموږ د اوسېدو په اړه څو خبرې د يادولو وړ ګڼم:

يوه ورځ د کندز د فوټبال ميدان په لوري له څو همصنفيانو سره روان وم، د يوه سردار د کور له مخې تېرېدو، د کور له منځه مو د اوچتې موسيقۍ غږ تر غوږ شو، ملګرو راته وويل: دا پدې ولايت کې د پرچميانو د مشر کور دی، هره هفته دلته د پرچميانو غونډه وي، دی ورته آرمونيه وهی، يوه خور ئې په غونډې کې نڅا کوي او بله ئې ساقی وي او د غونډې برخه والو ته د شرابو جامونه وړاندې کوي، د کمونستانو اکثره غونډې همداسې وې، قمار، شراب او نڅا د هرې غونډې ضروري او لازمي برخې وې، په همدې سره دوی ځوانان جلبول او په اخلاقي او فکری لحاظ ئې په حزب کې د غړيتوب لپاره تيارول.

زه له لسم ټولګی نه مخامخ دولسم ته ولاړم، د يوولسم صنف مې داو طلبی امتحان ورکړ، د يوولسم صنف درسونه ما د ژمي په رخصتۍ کې ولوستل، د روژې د مياشتې هر سهار به مې له سيمي (پيشلمې) وروسته تر لمرختو پورې خپل کتابونه لوستل، تر ټولو آسانه مضامين راته د رياضی، فزيك او کيميا مضامين وو، د راتلونکې کال په شروع کې مې امتحان ورکړ، نتائج ئې راته راکړل، که ګورم چې زما نمرې د دولسم ټولګې تر اول نمره نه زياتې وې.

د داوطلبی امتحان په ورځو کې د الجبر معلم درمحمد خان راته سوالونه راکړل، زه ئې په صنف کې يوازې پرېښودم، دی مخامخ ټولګی ته ننوت او د دولسم صنف زده کوونکو ته ئې درس شروع کړ، ما سؤالونه ځواب کړل، پارچه مې ورته وسپارله، له ما نه ئې وغوښتل چې په دولسم ټولګی کې کښېنم او د ده درس واورم، په تخته ئې يو سوال وليکو، ټولو ته ئې مخ کړ چې څوك ئې حل کولی شي؟ هيچا لاس اوچت نکړ، ماته ئې مخ کړ، ما ته د ده سوال ډېر آسان بريښېدو، لاس مې اوچت کړ، وئی غوښتم، تباشير ئې راکړ، سوال مې له څه ځنډ او اشتباه نه پرته حل کړ، زه هم ډېر خوشحاله شوم خو تر ما نه استاد ډېر خوشحاله شو.

د دولسم ټولګی په آخری مياشتو کې د کانکور په اړه مشوش وم، يوه شپه مې خوب وليد چې د کانکور امتحان مې ورکړی، نتائج د يوه ديوال په مخ اعلان شوي، لستونه ګورم،

خپل نوم مي د يوه لست په سر کي وليد او خواته مي ۷۹ نمرې، دا طمع مي په زړه کي راولاړه شوه چي شايد زه په ټول افغانسان کي اول نمره کامياب شوی يم، له خوبه راويښ شوم، خپل د اطاق ملګری عبدالله ته مي وويل چي ما په کانکور کي ۷۹ نمرې اخيستی، خپل خوب مي هغه ته تېرکړ، دوه مياشتي وروسته مي د کانکور امتحان ورکړ، په انجنيري کي مي د شاملېدو پرېکړه وکړه، د پری انجنيري کورس لپاره کابل ته ولاړم، هغه کورس هم پای ته ورسېدو او زه له هغه کورس نه اول نمره فارغ شوم، د کورس په پای کي د کانکور نتيجې اعلان شوې، لستونه د حقوقو د پوهنځي په ديوالونو نصب شوي وو، هلته ورغلم، که ګورم چي د يوه لست په سر کي زما نوم ليکل شوی او مخي ته ئې هماغه ۷۹ نمرې، ژر ژر مي ټول لستونه وکتل چي وګورم دا ترټولو اوچتی نمرې دي که نه، آيا زما هغه د خوب طمع صحيح وه که نه؟ خو ومي ليدل چي ترټولو اوچته نمره ۸۱ وه او د ټولو هغو کسانو شمېر چي له ۷۹ نه تر ۸۱ پوري نمرې ئې اخيستې وې جمعاً يوولس کسان وو.

ما ته خپل شهيد پلار په نوې ځوانۍ کي واده وکړ، په لسم ټولګی کي زه د واده خاوند وم، د واده په شپه مي فقط څو شېبې د سحر له لمانځه نه مخکي خوب کړی، چي سترګي مي پټي شوې په خوب کي ګورم چي د تره له يوه زوی سره مي چي سپين ږيری وو او محمد نذير نومېدو، يوځای د آسمان په لوري اوچت ولاړو، د ستورو ځای ته ورسېدو، ستوری راکد وو، خو زما په رسېدو سره وخوځېدل، له شرق نه د غرب په لوري روان شول، ناڅاپی زرينه ټوټه ورنه جوړه شوه، دا زرينه تکه په خپله په زرينو خوليو بدله شوه، له مانه څو ګامه آخوا د دغه زرينو خوليو يوه وړه کوټه جوړه شوه، هغې خوا ته ورروان شوم چي وګورم دا څنګه خولۍ دي، ناڅاپی څه نور کسان چي شمېر ئې تر څلورو پنځو زيات نه وو، را پيدا او له يوې خوا بلې خوا د خوليو په لور راروان شول، هر يوه لدې کوټی نه يوه خولۍ په لاس کي واخيسته پرته لدې چي په خپل سر ئې کښيږدي، ماهم يوه خولۍ را واخيسته او په خپل سرمي کيښوده او له همدې سره له خوبه راويښ شوم. په ابتداء کي مي ګمان کولو چي د دې خوب به زما له واده سره ارتباط وي، شايد ما ته الله پاك نيك اولاد راکړي چي سر مي ورباندي لوړ وي، خو ډېر وروسته کله چي زه د ورونو له خوا د امير په حيث وټاکل شوم او دا هغه وخت وو چي زموږ مجاهدين به له شرق نه د غرب

په لوري، د غرونو او سردرو، لوړو ژورو نه تېرېدل، په داخل کي به ئې خلك تنظيمول، په پاکستان او ایران کي گڼ شمېر ډلي جوړي شوې، ډېر کسان د مشرتابه لپاره کاندید شول او غوښتل ئې د قیادت پگړۍ په سر وتړی، پدې وخت کي یوه شوم چي زما د هغه خوب تعبیر څه وو.

د پرچم له یوه غړي سره مي په امام صاحب کي مناقشه وه، هغه آغاشیرین نومېدو، د سردارانو له جملي نه او د حقوقو د پوهنځي محصل وو، په مناقشې کي ئې د ماتې احساس کاوو، د بحث د ختمولو لپاره ئې ما ته وویل: ستا افکار د دغه وروسته پاته محیط افکار دي، چي پوهنتون ته راشي او د هغه ځای نوې او مخکي تللې فضاء وگورې ناچار به دا افکار شا ته غورځوې، ما ورته وویل: ته خو له هغه محیط نه راغلی یې او د هغي فضاء او محیط نمایندگی کوي، مهربانی وکړه زما ځواب ووایه، زما د نظریاتو د تردید دلایل ووایه!!

په اطراف کي دا خبره مشهوره وه چي په پوهنتون باندي کمونستان مسلط دي، په هغه محیط کي نه څوك ملي لباس اغوستی شي او نه په خپلو دیني شعائرو د نورو له تمسخر او استهزاء نه پرته عمل کولی شي، له آغاشیرین سره په هغي مناقشې کي که څه هم له خپل برلاسی نه خوشحاله وم خو د ده وروستۍ خبري ډېر تشویشونه او سوالونه راته پیدا کړي وو، له ځان سره مي ویل: آیا په رښتیا د پوهنتون محیط داسي دی چي هلته باید محصلین خپل دین، ملي عنعناتو او فرهنگ ته شا کړي، باید د پردیو فرهنگ او کلتور قبول کړي، باید خپل دین او عقیده د وارداتی افکارو په پښو کي ذبح کړي!! که زه لمونځ کوم، روزه نیسم او خپلي ملي جامې اغوندم او هغه څوك په ما اعتراض کوي او اعتراض ئې د تمسخر او استهزاء شکل غوره کوي چي په خپله د پردیو مقلد دی، په خپل شکل، جامه، اخلاق او افکارو کي د پردیو د تقلید کوي او له خپل ولس، تاریخ او فرهنگ نه پردي شوي، زه به د دې تېري په مقابل کي څه کوم، څنگه به د دوی مقابله کوم !! له همداسي یوه ذهني تشویش سره زه د پوهنتون په لوري وخوځېدم.

د شیرخان په لیسی کي مرحوم مولوي سراج الدین زموږ د دیني علومو استاد وو، زما د امتحان پارچه ئې هومره خوښه شوې وه چي هغه ئې له ځان سره اخیستی وه او د

تخارستان د مدرسی طلابو ته ئې لوستلې وه او هغوی ته ئې ویلي وو: راشئ خپله دیني پوهه د لیسی لدغه متعلم سره مقایسه کړئ! مولوي صاحب چې په کندز کې د ډېر اعتبار او حیثیت خاوند وو او د کندز ولس په ډېره درنه سترګي ورته کتل، دی او د ده ټوله کورنۍ او ټول مخلصین ئی، د جهاد په دوران کې له موږ سره یوځای شول، د ده مشر زوی قاضی محمود الحسن په حزب اسلامي کې د اجرائیه شوری د عضویت تر پوړې ارتقا وکړه، شاید د دې اصلي وجه زما هماغه د امتحان پارچه وه چې د مرحوم مولوي صاحب ډېره خوښه شوې وه.

دا باید توضیح کړم چې زه د ۱۳۲۷ کال د میزان په میاشت کې د کندز د ولایت د امام صاحب د ولسوالۍ د ورته بز په کلي کې زیږېدلی یم، زما کورنۍ په همدې کال له غزني نه کندز ته انتقال شوه، والد مي شهید حاجي عبدالقادر خان د شاه جوی اوسېدونکی او مور مي د قره باغ اوسېدونکې وه، مخکې زموږ کورنۍ کوچیانی ژوند درلود، غزني، ګومل او دیره اسمعیل خان زموږ مېلې وې، د دغې سیمې کوچیانو به تر هند پورې تګ راتګ کولو، په دوبی سړو سیمو ته او په ژمي کې تودو سیمو ته.

زما کورنۍ د نائب الحکومه شیرخان په وخت کې له غزني نه کندز ته انتقال او په امام صاحب کې مېشت شوه، پلار مي له خپلو دوو وروڼو حاجي غلام سرور او حاجي غلام قادر سره په یوې کلا کې یوځای اوسېدو. بل تره مو عبدالمالك خان نومېدو، چې د شاه جوی ولسوالۍ د بازرګانو په کلي کې پاته شو او زامن ئې له هغه ځایه د هلمند ولایت نهر سراج ته منتقل شول.

دومره زراعتي ځمکه مو درلوده چې ګزاره مو وربانديې کېده، دوه دکانونه، دوه او بیا درې لویې باروړونکې لارۍ او دوې ژرندې مو درلودې، اقتصادي وضعه مو ښه وه، پلار مي له ښکار سره ډېره مینه درلوده، دا مینه لده نه موږ ته په میراث پاته ده، زه وړوکی ماشوم وم چې له ځان سره به ئې ښکار ته بوولم، مور مي راته وایي چې ته ترټولو زامنو ورباندې ګران وې، چې کله به امام صاحب ته شاه، صدراعظم او وزیران د تفریح لپاره راتلل نو زما والد به یو له هغو کسانو څخه وو چې په مېلمستیاوو او بیا ښکار ته د تلو په قطار کې به شامل وو، زما په یاد دي چې شاه محمود خان د خپل صدارت په وخت کې

امام صاحب ته راغلی وو، له پلار نه مي وغوښتل چي ما هم له ځان سره ښکار ته بوځي خو هغه لدې کار نه ډډه وکړه او له ما نه پټ له کوره ووت او له مېلمنو سره ښکار ته ولاړ.

يو ځل د زراعت له وزير محمد حسن خان او غلام سرور ناشر سره ګډ ښکار ته تللی وو، په ځنګله کي ئې چرګ مخي ته والووت، په هوا کي ئې وويشت، درې سره يوځای ولاړ وو او ده خپل لاس د توپك په خوله ايښی وو چي ناڅاپی ډز وشو او د ده د لاس رغوی په چرو سوری شو، د کندز شفاخانې ته انتقال شو، غوښتل ئې ما هماله روغتون ته وروليږي، ډېر مشوش وم، د روغتون په بسترکي د ده په ليدو په لومړی سر کي وارخطا شوم، خو وروسته له هغه چي پوه شوم يوازې د ښی لاس رغوی ئې زخمي شوی، تشويش مي راکم شو.

زما څلور وروڼه او درې خوندې وې، مشر ورور مي اخترمحمد، ترما وروسته شهاب الدين، ورپسې نورالدين او کشری ورور مي نظام الدين نومېدو، پلار مي له دوو وروڼو (اختر محمد او نورالدين) سره د کمونستانو په لاس په زندان کي په شهادت ورسېدل، چي د شهادت څرنګوالی او د دفن ځايونه ئې څرګند ندي، خو يوه سرباز راته وويل چي ستا پلار ئې له زندان نه وايست، د آودان دښتي ته ئې يووړ، هلته ئې په جيپ پسې وتاړو او جيپ ئې په هغې لويې دښتي کي په ډېر سرعت روان کړ او پدې ترتيب ئې هغه په بې رحمۍ سره په شهادت ورساوو.

ما تر پنځم ټولګی پوري د امام صاحب په متوسطی کي زده کړه وکړه، د ښوونځي د زده کړي تر څنګ مي، ابتدائی ديني زده کړه له مرحوم مولوي قربان محمد څخه کړي چي د چاه آب د ولسوالۍ مشهور عالم او زما خصوصی استاد وو، ما د ښوونځي د درسونو ترڅنګ، ديني کتابونه له هغه نه لوستل. مولوي صاحب قربان محمدخان د نورو علماوو خلاف ښه تاريخي معلومات درلود، په ليك لوست پوهېدو، ښه خط ئې درلود او ښايسته مشق ئې کولو، پدغو برخو کي هم ما له هغه نه ډېر څه زده کړي.

له پنځم ټولګی نه د حربي ښوونځي لپاره غوره شوم، د حربي ښوونځي په اړه مي خاص معلومات نه درلود، خو لدې انتخابه خوشحاله وم، شهيد اختر محمد له ما سره کابل

ته ولاړ چي حربي ښوونځي ته مي ورسوي، چي کله د ليسی اوسپنيزی دړی مخي ته ورسېدو او پهره داران مي وليدل، ليسه مي د يوه جګ ديوال په احاطی کي وليده او زده کوونکي مي په خړو عسکري جامو کي وليدل، هرڅه د زندان په څېر راته معلوم شول، ورور ته مي مخ کړ چي زه دا ليسه نه وايم، دا خو د محبس په څېر ده، هغه هڅه وکړه چي ما قانع کړي، ما په ژړا ژړا هغه ته ويل چي زه دا ليسه نه وايم، يا مي په کومي بلي ليسی کي شامل کړي يا بېرته کورته ځم، هغه راته وويل: مور خو د دې کار واك او اختيار نلرو، ته خو هيئت غوره کړی يې، د هيئت فيصله څنګه بدله کړو، دا ښه ليسه ده، روښانه راتلونکې لري، ته شامل شه، يوکال درس ووايه، که دي خوښه نه شوه، پلار ته به ووايم چي په بلي لېسې کي دي شامل کړي، په همدې خبري مو توافق وکړ او زه له اوښکو ډکو سترګو سره ليسی ته داخل شوم. د شپږم اووم او اتم ټولګی درسونه مي په همدې ليسه کي ولوستل، پدې کلونوکي زه تل اول نمره وم، خو له اتم نه نهم ټولګی ته زما يو بل همصنفی چي محمد آصف نومېدو اول نمره شو او زه دوهم نمره. دی د ميدان اوسېدونکی وو، تره ئې لومړی بريدمن عاشق الله خان په همدې کال په ليسه کي د يوه ټولګی د قومندان په حيث وټاکل شو، ما داسي ګمان کاوو چي محمد آصف د تره په وجه اول نمره شوی او زما په حق کي بې انصافی شوې، هسي هم د ليسی عسکري وضعيت زما له سليقی سره اړخ نه لګاوو، فيصله مي وکړه چي نور نو دا ليسه پرېږدم، کورنۍ ته مي وويل چي بايد په خپلي وعدې وفا وکړي او ما په بله ليسه کي شامل کړي، هغوی زما خبري ته اعتناء ونکړه، ما له ليسې نه خدای پاماني وکړه، له کور نه مخامخ شاه جوی ته د خپلي مشري خور کور ته ولاړم، پدې سره کورنۍ مجبوره شوه چي له ما سره موافقه وکړي، د حربي ښوونځي قومندان جنرال عثمان د اسنادو د راکولو په وخت کي ډېره هڅه وکړه او ډېری تشويقی خبري ئې وکړي چي زه په همدې ښوونځي کي زده کړي ته دوام ورکړم، خو ما دا خبره ونه منله، اسناد مي ترلاسه کړل او له څه ځنډ وروسته د شيرخان ليسی په نهم ټولګی کي شامل شوم.

يوه ورځ له کوره راووتم، د ښار په لوري روان شوم، چي کله عمومي سړك ته راورسېدم ګورم چي د قوای کار د عسکرو يوه ټولګی يوه لارۍ ودرولې او ډريور ځوروي چي دوی حتماً تر خپل ځای پوري ورسوي، هغه ورته عذر کوي چي زه نشم توانېدی خو

دوی ئې نه پرېږدي او ګواښونه ورته کوي، ما ته لدې صحنې همداسي بې اعتناء تېرېدل بې مروتی معلومه شوه، مداخله مي وکړه او عسکرو ته مي وويل چي لري شئ، دا سړی پرېږدئ او له بې ځايه ځورولو ئې لاس واخلئ، تاسی حق نلرئ چي د خلکو موټرې ودروئ او په زور ئې له ځان سره رواني کړئ، خو دوی چي عسکري دريشي مغرور کړي وو او هيڅ ګمان ئې نه کاوو چي پداسي يوې سيمي کي څوك دوی ته دا راز خبري وکړي، له يوې خوا بلي خوا ئې په ما حمله وکړه، د کمربندونو په هغي خوايي په ما ګوزارونه وکړل چي د اوسپني سر لري، يو ګوزار مي د غوږ بيخ ته ولګېدو چي مات شو اوويني ترې وبهېدې، پدې سره عسکرو زما له وهلو لاس واخيست او له صحنې خواره شول، زه ئې د بې هوشۍ په حالت کي ډاکتر ته ورسولم خو هلته نه روغتون وو او نه د معاينې داسي وسايل چي زما د پرهار چاره وکړي، ډاکتر توصيه وکړه چي ما کندز ته ورسوي. هماغه روغتون ته چي يو وخت مي پلار پکي بستر وو، هلته زه د ده بستر خوا ته ولاړ وم او دی په زخمي حالت کي او اوس زه ټپی وم او دی مي خواته ولاړ وو او ډاکتر زما د روغېدو ډاډينه ورکوله، خو فرق دومره وو چي دی له حکمرانانو سره په ملګرتياکي په خپل ټوپك ټپی شوي وو او زه د واکمنو په خدمت کي عسکرو پدې خاطر زخمي کړی وم چي د دوی د ظلم مقابله او د يوه مظلوم دفاع مي کړې وه.

د پری انجنيري په کورس کي

د شيرخان له ليسی نه له فارغېدو وروسته زه د پری انجنيري کورس لپاره کابل ته ولاړم، دا کورس د هغو محصلينو لپاره وو چي د انجنيري پوهنځی ئې غوره کړی وو او د انجنيري پوهنځي لپاره مقدماتي دوره وه، پدې دوره کي محصلين د انجنيري پوهنځي لپاره تيارېدل او لازمي زده کړي ئې کولې. ما ته د دې کورس څو خبري د يادوني وړ برېښی:

زموږ ليليه په ثانوي تخنيك کي وه، په واړه اطاق کي اته کسان اوسېدلو، دوه منـزله کټونه مو درلودل، دوه کسان چي يوه ئې له پرچم سره او بل ئې له ستميانو سره اړيکي درلودې، يو سلطان نومېدو چي د امام صاحب اوسېدونکی او بل عبدالحی د تخار او سېدونکی وو، پدې اطاق کي له موږ سره يوځای شول، په لومړيو ورځو کي مي لدوی سره

مناقشې وې، خو دوی ډېر ضعيف وو، په څه نه پوهېدل، د مناقشې نه وو، سلطان له مناقشې نه لاس واخيست او عبدالحی وويل چي زه کافی مطالعه نلرم، بل څوك د مناقشې لپاره راولم، بديع الزمان د ستميانو يو فعال غړی ئې له ځان سره راووست، په همدې اطاق کي زموږ مباحثه پيل شوه، د اطاق ملګرو او ځينو نورو محصلينو زموږ د مناقشې څارنه کوله، که څه هم زما معلومات ابتدايي او محدود وو خو پدې مناقشې کي مي پوره سرلوړي او برلاسی په برخه شوه، هومره چي بديع الزمان دې ته اړ شو چي ووايي: زه ستا د ځينو خبرو او سؤالونو ځواب نلرم، د دغو مسائلو په اړه زما معلومات کم دي، پدې اعتراف کوم، خوکه ته تيار يې زه له ځان سره راتلونکې هفتې ته يو معروف استاد، انجنير عثمان لنډی راولم، ما موافقه وکړه او د راتلونکې اونۍ يوه شپه مو د مناقشې لپاره وټاکله او په همدې توافق سره زموږ هغه مناقشه پای ته ورسېده، له غونډې وروسته زما دا حالت وو چي له يوې خوا پدې خبري خوشحاله وم چي د بديع الزمان په څېر يو معروف او فعال کمونست ته مي ماتې ورکړې او اوس د دوی له يوه داسي کس سره د مناقشې وعده لرم چي د کمونستانو د لومړۍ پوړي له رهبرانو څخه دی او پدې معروف دی چي په ټول هېواد کي د ده په کچه په ساينس کي پوه او په کمونستي افکارو کي وارد شخص ډېر کم موندل کېږي، له بلي خوا پرېشانه وم چي مبادا له ده سره په راتلونکې مناقشې کي له ماتې سره مخامخ شم او پدې سره د پری انجنيري ټول هغه محصلين لدوی سره ملګری شي چي تر ننه ئې زما په وجه د دوی له ملګرتيا ډډه کوله. خو هغه شپه راورسېده، زه او نور محصلين د دوی راتلو ته منتظر وو، خو هغوی په خپلي وعدې وفا ونکړه او انجنير عثمان لنډی په آخری شېبو کي له راتلو نه ډډه وکړه.

د پری انجنيري کورس څو نوری خبري هم د يادوني وړګڼم:

انجنير سيف الدين نصرتيار او انجنير عثمان زما اطاق ته څېرمه اوسېدل، د دواړو اطاقونو ترمنځ بنده ور وو، دوی به د همدې دړی له چولو نه زموږ بحثونه څارل اودس او لمانځه ته په تلو راتلو کي به مو يو بل ليدل، ما هم غوښتل چي کومه ورځ لدوی سره کښېنم او دوی هم، خو متأسفانه دا فرصت ميسر نشو، د کورس په پای کي کله چي پوهنتون ته ولاړو او په ليليه کي شامل شوو، ناڅاپی زه او دوی د ليليی په ګډ اطاق کي

مېشت شوو، هلته ما دوی ته وویل چې د پری انجنیري کورس په دوران کې مې ډېرځله غوښتل چیکومه ورځ له تاسو سره کښېنم او دوی راته وویل چې له کمونستانو سره مو ستاسو مباحثی د دروازې له چولې تعقیبولې.

زه له نوموړي کورس نه اول نمره فارغ او د انجنیري پوهنځي په لومړی ټولگی کې شامل شوم.

ما د انجنیري پوهنځی د دې لپاره غوره کړی وو چې غوښتل مې له فارغېدو وروسته د دولت د مأمور په حیث کار ونکړم او په شخصي کار ځان مصروف کړم. د دولت په اداراتو کې له کارکولو نه مې کرکه درلوده، ما ته د دولت د مأمور په څېره کې داسې څوك مجسم کېدو چې په ظلم، خیانت او رشوت لړل شوی، خلك ځوروي، له مظلومانو نه شوکې کوي او په حرامو پیسو پرېړ شوي. غوښتل مې د خپل لاس له تڼاکو نه حلاله روزی ترلاسه کړم او له یوه مفسد او ظالم سره له مرستي نه په ډډه وم.

نشرات

په دې وخت کې د ورځپاڼو بازار ډېر تود وو، ګڼ شمېر نشريې خپرېدې چې مشهوري ئې دا وې:

افغان ملت

دا د افغان سوسيل ديموکرات ګوند جريده وه چې د ۱۳۴۵ کال د حمل په مياشت کې راووته، د امتياز خاوند ئې انجنير غلام محمد فرهاد او مسئول مدير ئې ملت يار وو، ليکوالان ئې پښتانه ول، د لوستونکو شمېر ئې کم وو، د پښتونستان د داعيې کلکه پلوي ئې کوله، اصلاح طلبه نشريه وه، په دولت ئې دوستانه اعتراضات کول، په مهمو او بنيادي مسائلو کې ئې د دولت ملاتړ کولو، د شاه له خوا نومول شوي صدراعظمان ئې تائيدول.

پرچم

د جمعيت ديموکراتيك خلق افغانستان د پرچم ډلي نشريه وه. مسئول مدير ئې سليمان لايق وو، هره هفته خپرېده، په لومړی سر کي ئې لوستونکي زيات وو، خو ورو ورو کمېدل، مسکو ته وفاداري، د روسي ورځپاڼو مهمي مقالې ترجمه کول، د ايران حزب توده له خپرونو نه اقتباسات، د پارلماني مبارزې ملاتړ، دشاه تائيد او د شاه له خوا د نومول شويو حکومتونو مخالفت، په شعله جاويد او چين کلك او مسلسل ګوزارونه، ... د دې نشريې ځانګړتياوي وې.

شعله جاويد

د جمعيت ديموکراتيك نوين نشريه وه، جمعيت د نشريې په نامه مشهور شو، د امتياز خاوند ئې دکتر رحيم محمودي او مسئول مدير ئې هادي محمودې وو، هره هفته خپرېده، مصارف ئې د چين سفارت ورکول، مائويستی افکار ئې خورول، د مائو له کتابونو

نه اقتباسات، د چينايي ورځپاڼو د مهمو مقالو ترجمه، د مسکو په ريوزيونيستی تګلارو کلکي نيوکي، دسوله ييزي او پارلماني مبارزې مخالفت، په انقلابي، نه پخلا کېدونکې او قهرجني مبارزې ټينګار، د شعله جاويد د اونيزی ځانګړتياوي وې، د پرچم په څېر دې نشريې هم د کمونستي فرهنګ لاتيني اصطلاحات په پراخه پيمانه کارول، لوستونکي ئې ځوانان وو، په ابتداء کي ئې د ځوانانو په مختلفو اقشاروکي لوستونکي او مينه وال درلودل، خو د دوی شمېر ورو ورو کمېدو او په پای کي د شيعه ټولني په منورينو کي ئې لوستونکي رامحدود شول.

ګهيځ

دا يوه مستقله اونيزه وه، اسلامي تمايلات ئې درلودل، شهيد منهاج الدين ګهيځ ئې مؤسس او د امتياز خاوند وو، د ۱۳٤۷ کال د ميزان په مياشت کي د مطبوعاتو ډګر ته راووته، کمونستانو هغه ځانته جدي ګواښ ګڼلو، ما ګمان کاوو چي دا نشريه به هم د نورو نشراتو په څېر د کومي سياسي ډلي نشراتی ارګان وي، د محمدجان خان واټ په هغه اپارتمان کي د ګهيځ دفتر ته ورغلم چي د پرچم دفتر هم پکي وو، له مرحوم ګهيځ سره مي تفصيلي خبري وکړي، پدې پوه شوم چي هغه يوازي دی او په خپل همت سره دا نشريه خپروي، نه کوم سياسي حزب لري او نه مبارز ملګری، څه کسان ورسره قلمي مرسته کوي، اکثر ئې د حق الزحمې په مقابل کې، له هغو کسانو نه ئې سخته ګيله وه چي ځان ورته عالم او په دين پوه معلومېږي، د څه ويلو او ليکلو توان هم لري، خو لده سره د دې نشريې په خپرولو کي قلمي مرستي ته چمتو ندي، ما ورته څو مقالې ولېږلې چي په امانت او له کوم تصرف نه پرته ئې نشر کړې، پدې سره زما علاقه ورسره زياته شوه، يوه ورځ مي ورته وويل چي يوازي په نشراتی فعاليت که هرڅومره پراخ او د واقعيتونو په انعکاس کي موفق وي، څه نه جوړېږي او پدې سره په هېواد کي مثبته تبديلي نشي راتلای، نشراتی فعاليت يوازي د سياسي فعاليت په څنګ کي په زړه پوري نتائج ورکولی شي، زه نه پوهيږم چي موږ ولې نشوتوانېدی د نورو په څېر داسي منظم حزب جوړکړو، چي ګهيځ ئې نشراتی ارګان وي، کمونستان له خپلو وارداتی افکارو او داسي نظراتو او شعارونو سره کار کولی شي چي د ولس له معتقداتو سره تصادم کوي او د ولس اکثريت ته د منلو وړ

ندي، خو موږ مسلمانان دا کار نشو کولی؟! هغه په افسوسناکه لهجه راته وویل: ما ډېره هڅه وکړه خو پدې کار موفق نشوم، له چانه چې د دې کار توقع کېدی شي هغوی دې ته تیار ندي، ملایان له وضعیت نه بې خبره دي او دسیاسي مبارزې توان او جرأت نلري، پیران د دولت ملګری دي او ځوانان د کمونستانو په لوموکي لوېدلي.

خبري مو پدې پای ته ورسېدې چې دی به یو ماښام خپل هغه ملګری په خپل دفتر کي راغونډ کړي چې لده سره د دې نشريې په خپرولو کي مرسته کوي، زه به هم راشم، پدې اړه به تفصيلي خبري وکړو چې څنګه کولی شو یو سیاسي جریان جوړ او روان کړو.

په هغه ماښام زه د ده دفتر ته ورغلم، څلور کسان نور ورسره په څمکه ناست وو، له روغبړ وروسته ئې خپل ملګری رامعرفي کړل: مولوي صاحب محمد یونس خالص، بسم الله کمکی، غفوری صاحب او والد ئې مدیر صاحب عبدالغفور، زما نظر ئې دوی ته تشریح کړ او هغه ئې ضروري وګاڼو، په همدې سره بحث پیل شو، له دوستانو نه یوه ماته وویل: ته څنګه حزب غواړې؟ ما ورته وویل: لکه دا نور حزبونه، چې واضح مرام لري، خط مشی لري، رهبر او شوری لري، غړي او ارکان لري، سیاسي فعالیت کوي، خلك خپل حزب ته رابلي او په ټولنه کي د تبدیلي راوستو هڅه کوي. یوه بل خپله رأیه وړاندي کړه، د دوی له نظراتو نه زما انتباه دا وه چې دا ورونه د یوه سیاسي جریان د روانولو په موقعیت کي ندي، شهید ګهیځ راته مخ کړ او وئی ویل: معلومېږي چې د ورونو له نظراتو سره موافق نه ئی؟! ما ورته وویل: هو، زه دغه کارونه چې ورونه ئې وړاندیز کوي کافی نه ګڼم. غونډه مو له تفصیلي بحث وروسته پدې پای ته ورسېده چې بله غونډه به کوو او زه به خپل لیکلي نظرات ورونو ته وړاندي کوم. خو دا غونډه بیا دائره نشوه.

ګهیځ په ډېر حساس وخت کي خپل کار پیل کړی وو، اعتبار ئې ورځ په ورځ زیاتېدو، په ځینوحلقو کي ئې خواخوږی او لوستونکي زیاتېدل، د دې نشريې اعتبار هلته خپل اوج ته ورسېدو چې د "جوانان مسلمان" له جریان نه ئې په ډاګه او جدي توګه ملاتړ پیل کړ. په وروستیو کلونو کي ئې د پاکستان له جماعت اسلامي سره ارتباطات ټینګ شول، جماعت یو شمېر هغه کتابونه ورکړل چې د جماعت باني مرحوم ابوالاعلی مودودي لیکلي او په پښتو ژبی ترجمه شوي وو. د دې کتابونو په خورولو او له "جوانان مسلمان" نه کلك ملاتړ

ګهیځ پداسي حساس موقعیت کي ودراوو چي دین دښمنه حلقو ته د ده تحمل ګران شوی وو، په همدې خاطر مرحوم منهاج الدین ګهیځ په ۱۳۵۱ کال کي په ګذرګاه کي د خپل کور مخي ته پداسي حال کي په شهادت ورسېدو چي بې نمبر پلیټ روسي جیپ ئې د محقر کور مخي ته و درېدو، یو کس راکوز شو، د کور ور ئې وټکولو، مرحوم ګهیځ ورته راووت، چي سم د لاسه ئې پده ډزی وکړي او همالته په شهادت ورسېدو او قاتل په خپل روسي جیپ کي وتښتېدو، دا افواه خوره شوه چي شهید ګهیځ د صمد اظهر په لاس په شهادت رسېدلی، ځینو حلقو ویل چي صمد اظهر دا کار د دولت په اشاره کړی، ځینو نورو ویل چي د پرچمیانو په اشاره ئې کړی، خو دولت نه پدې ارتباط څوك ونیول او نه ئې څه وویل، هغه ئې یو مرموز قتل وښودو او په هغه ئې برغولی کېښود . د شهید منهاج الدین ګهیځ په شهادت سره د ګهیځ نشریه متوقف شوه.

مساوات

دا د جمعیت دیموکراتیك مترقي ګوند نشریه وه چي محمد هاشم میوندوال د هغه لارښودنه کوله، ګوند ئې د همدې نشریې په نامه مشهور شو، د امتیاز خاوند ئې پوهاند عبدالشکور ارشاد او مسئول مدیران ئې پوهاند عبدالرحیم الهام او عبدالغني میوندي وو. په لومړیو ورځو کي ئې زیات لوستونکي درلودل، له پرچم او شعله جاوید سره ئې رقابت کولو، خو ورو ورو ئې لوستونکي کم شول، لیبرالي افکار، د دین او سوسیالیزم تلفیق، د دولت په اداري کړنلاري نیوکي، د اجتماعي عدالت غوښتنه، د دیموکراسي ملاتړ، مشروطه شاهي ته وفاداري، د غرب په نسبت تمایل او له روسانو سره محتاطانه چلند او په ځینو مواردو کي د مسکو د توجه جلبولو لپاره هڅه، د دې نشریې ځانګړتیاوي ګڼلی شو.

مساوات خپله لومړۍ ګڼه د ۱۳۴۵ کال د سرطان په درېیمه بازار ته وایستله، تر شپږو میاشتو منظمه خپرېده، خو د نور احمد اعتمادي حکومت پدې خاطر د هغې د توقف فرمان صادر کړ چي د ده په حکومت ئې سختی نیوکي کولې، خو اتلس میاشتي وروسته او د اعتمادي د حکومت له ړنګېدو پس ئې خپل نشرات بېرته پیل کړل. د محمد هاشم میوندوال له اعدام وروسته د مساوات نشریه متوقف شوه.

کاروان

دا یوه خپلواکه او بې طرفه نشریه وه، په کومې سیاسي ډلې پورې تړلې نه وه، د امتیاز خاوند ئې صباح الدین کشککي د هغه وخت د مطبوعاتو وزیر او مسئول مدیر ئې عبدالحق واله وو، د سردار داؤد ترکودتا پورې خپرېده.

همدا راز د ترجمان، پیام وجدان، صدای عوام، پروانه، پیام امروز، خیبر او کمك په څېر ځیني نورې وړې نشریې هم خپرېدې چې نه ئې زیات شمېر لوستونکي درلودل او نه ئې په پېښو باندې خاصه اغیزه.

د پوهنتون سياسي فضاء

پوهنتون د سياسي مبارزې په تود او متشنج انګړ بدل شوی وو، د کال په پيل کي به سياسي ډلو د نويو محصلينو د جلبولو لپاره له يوه بل سره په شديد رقابت لاس پوري کاوو، نن به د يوې ډلي غونډه، اجتماع او ميټنګ وو او په هغې‌کي به ئې د خپل قدرت او نظم مظاهره کوله، خپل اهداف او مقاصد به ئې بيانول، په خپلو رقيبانو به ئې کلکي نيوکي کولې، تر نورو ډلو به ئې ځان انقلابي، با دسپلينه، قدرتمن، د مظلومانو خواخوږی، د استبداد او اختناق دښمن، د اجتماعي عدالت غوښتونکی او د هېواد د استقلال، خپلواکۍ او ترقي جدي مدافع معرفي کولو، سبا به بلي ډلي همدا کار کاوو او د حريف نيوکو او اعتراضاتو ته به ئې ځواب وايو، يوه به دا ډله له دولت سره په ملګرتيا او پټو اړيکو متهم کوله او بل به هغه. شعله يانو به خلقيان او پرچميان د سوسيل امپرياليزم لاس پوڅي ګڼل او خلقيانو، پرچميانو به د شعله جاويد په اړه ويل چي دوی د دولت په لمسون راپورته شوي، غواړي په بې محتوی انقلابي شعارونو او جنون آميزه پوچو نعرو سره د سياسي مبارزې فضاء مکدره کړي، دولت ته د دې بهير د ټکولو موقع په لاس ورکړي او د سوله ييزي قانوني مبارزې امکانات ختم کړي!! هره ورځ به د پوهنتون د انګړ په يوې او بلي ګوښې کي غونډه وه، سره، سپين او تور بيرغونه به اوچت وو، چا به دا او هغه توره ورځ غندله او چا به دا او هغه تاريخي پېښه لمانځله، يوه به په سوله ييزي مبارزی ټينګار کولو، د شوروي اتحاد ستاينه به ئې کوله، د بين المللي کارګری انقلاب د قدرتمن لارښود لقب به ئې ورکولو، د افغانستان نږدې مطمئن او رښتوني دوست به ئې ګڼلو، د چين اقدامات به ئې غندل او هغه به ئې د امپرياليزم په ګټه او د بين المللي مترقي نهضت او کارګری خوځښت په زيان او پدې پکت کي د تفرقې او اختلاف راولاړولو عامل ثابتولو. په ځواب کي به بل ورته ويل: شوروي اتحاد خپل مارکسيستی ماهيت له لاسه ورکړي، په کمونستي

تګلارو کې ئې تجدید نظر کړی، مرتد شوی، په ریویزیونیزم مبتلا شوی، شوروي ځواک د امریکا په څېر یو امپریالیستی ځواک دی، له نورو ملکونو سره هماغه څه کوي چې امریکا ئې کوي، د دوی په تګلارو کې هیڅ تفاوت نشته، شوروي ځواک یو سوسیل امپریالیستی ځواک دی، پر نورو هېوادونو خپله برلاسی غواړي، پدوی پوري تړلې ډلې ارتجاعی او سازشکاره ډلې دي، په هېواد کې د یوه انقلابي بدلون د راتلو مانع ګرځي، له دولت سره پټې اړیکي لري، د کابل او مسکو ترمنځ د یوې پټې معاملې په نتیجه کې رامنځته شوې، غواړي ځوانان د سوله ییزي مبارزې په غولوونکو شعارونو سره تخدیر کړي، له انقلابي او نه پخلا کېدونکې مبارزې نه ئې مخ بل لوري ته واړوي، روسیه او امریکا یعنی ژیړ سپی د لیوه ورور. یوه به د خروشوف د سیاستونو ستاینه کوله او د ده په اوږدو ویناګانو به ئې استتناد کولو او له هغې نه به ئې اقتباسات کول او بل به د مائوتستون د اوږدې انقلابي مبارزې ستاینه کوله، د هغه د جنګونو کیسی به ئیکولې او د هغه له سرو کتابونو نه به ئې اقتباسات کول.

د غونډو له وضعیت نه په ډاګه معلومېده چې د شعله جاوید ډله تر نورو مخکې ده، ورپسې د پرچمیانو ډله او لدوی دواړو وروسته خلقیان وو، نوری ډلې ډېری کمزوری وې او د پاملرنې وړ فعالیت ئې نه درلود.

موږ د دغو غونډو وضعیت، ویناګانې، شعارونه، د ګډون کوونکو شمېر او د دوی قومي او ژبني جوړښت، په ډېر غور او دقت سره څېړلو، یوه مو له بلې سره مقایسه کوله، پدې ډېر خواشیني وو چې ولې د مسلمانانو کوم ټولګی نشته، ولې د سرو بیرغونو ترڅنګ شنه بیرغونه نه ګورو، ولې په کومې غونډې کې نه د ستیج په سر اسلامي وینا اورو او نه کوم اسلامي شعار ګورو، آیا په ټول کابل کې، مخصوصاً په پوهنتون کې داسې څوک نشته چې مسلمانان راغونډ کړي، د اسلام بیرغ اوچت کړي!! دا ولې د شرعیاتو د پوهنځي استادان او محصلین دا کار نکوي؟ آیا دوی خطر ته متوجه ندي که د دې کار جرأت نلري؟ دې حالت له ځینو ځوانانو سره دا سوالونه راولاړول چې شاید د اسلام دور تېر شوی، شاید په اسلام کې دا توان ندی پاته چې په دغو ظروفو کې مسلمانان د مبارزې ډګر ته راوباسی، شاید هغه کسان چې په اسلامي شریعت د پوهېدو دعوا لري او سره لدې په رواني وضعي اعتراض نلري او د مبارزې ډګر ته نه راوځي له اسلام نه سم پوه شوي وي، شاید اسلام دوی

ته همدا ویلي وي!! که خبره داسي وي نو نباید د کومي مبارزي اسلامي ډلي د جوړېدو او د اسلامي شعارونو د پورته کېدو انتظار وکړو!! که د پیر، حضرت، نقیب، ملا، مولوي او آخوند په اړه د کمونستانو خبره رښتیا وي چي دا ارتجاعی څواکونه دي، د نظام په خدمت کې!! که لدوی نه د یوې سوچه اسلامي مبارزې د پیل کولو توقع نشو کولی نو له چا نه به دا توقع کوو؟! دا سؤالونه په استدلال سره نشو ځواب کېدی او دا خلجانات په شفوي ځوابونو نشو رفع کېدی، یوه عملي حرکت ته ضرورت وو. له هغه چا نه د دې حرکت د پیل کولو انتظار ډېر بې ځایه او بې بنیاده انتظار وو چي په هغه کرغېړن محیط کي ئې عمر خوړلی وو، د هغي متعفني فضاء په مقابل کي ئې حساسیتونه مړه شوي او له وضعیت سره عادي شوي وو، هرڅه ورته طبیعي معلومېدل، چا چي په ځوانۍ کي د یوه ظالم او فاسد اجتماعي او سیاسي نظام په خلاف د څه کولو توفیق ترلاسه نکړ او د ځوانۍ شپې ورځي ئې د همدې نظام په غیږ کي له کوم عکس العمل او حساسیت ښودلو نه پرته تېرې کړې، په هغه کي حساسیتونه ورو ورو مرې، له وضعیت سره د روغی جوړي او سازش احساس په کي وده کوي، سکوت، سازش او له حاکمي وضعي سره سر خوځول ورته منطقي او معقول بریښی او له روان حالت سره تصادم ورته جنون او لیونتوب بریښی. دا چي په هر اجتماعي پاڅون او انقلاب کي د ځوانانو ونډه تر بل هر قشر او پرګنې نه، تل ځلانده او رغنده وي او محوری رول دوی تر سره کوي او دا چي د تاریخ په اوږدو کي د هر پیامبر او مصلح په څنګ کي ځوانان ودرېدلي، دا یو طبیعي بهیر او د الهي سننو مطابق جریان دی، د افغانستان اسلامي نهضت هم باید د تاریخ د نورو نهضتونو په څېر د ځوانانو په لاس پیل شوی وی.

مسلمان محصلین مشوش او لالهانده ول، له یوې خوا په پوهنتون د کمونستانو سلطې او د غیر اسلامي سیاسي ډلو ورځ په ورځ خورېدونکو هڅو او په دیني شعائرو د کمونستانو بې باکانه تېري ځورول، له بلي خوا د یوه اسلامي جریان نشتوالي ځورول، په پوهنتون کي چا ملي جامه نشوی اغوستی، په دیني شعائرو عمل کول ګران وو، بدسترګو کمونستانو به هغه څوك د تمسخر او استهزاء تر برید لاندي نیول چي یا به ئې ملي جامه اغوسته او یا به ئې په دیني شعائرو عمل کولو، شاید د شرعیاتو د پوهنځي وضعیت تاسو ته د ټول پوهنتون د هغه وخت فضاء ښه انځورکړی شي: پدې پوهنځي کي له استادانو څخه هیچا

ډېره نه درلوده، په محصلینو کي یوازي هغو محدودو کسانو ډېره درلوده چي یا به د اطراف له محلي مدرسو نه غوره شوي وو، یا به ئې په کابل کي د کوم مسجد امامت په غاړه وو او یا به په داسي کورنیو پوري تړلي وو چي په دیني چارو کي ئې تساهل نشو منلی. د دغو کسانو شمېر ډېر کم وو، لسو کسانو ته ئې شمېر نه رسېدو، دوی به هم ورو ورو د پوهنتون د مسلطي فضاء تر تأثیر لاندي خپله وضعه بدلوله، په لومړیو اونیو کي به ئې خپلي ږیري ورو ورو کمولې، وروسته به ئې یا فرانسوي شکل ورکړو، یا داسي چي له خریيلو وروسته فقط دوه درې ورځي ورباندي تېري شوې وي!! کمونستانو به د ډوډۍ خوړلو په ځای کي د شرعیاتو د پوهنځي هغه محصلین له یوې خوا بلي خوا د وچي مړۍ له مغز نه جوړي شوو غونډارو باندي ویشتل چي یا به ئې ږیري درلودې او یا به ئې پګړۍ په سر وې. کمونستانو د لیلیی هغي برخي ته د "هندوګذر" نوم ورکړی وو چي د شرعیاتو د پوهنځي محصلین په کي مېشت ول. یو کال مخکي لدې چي موږ پوهنتون ته راشو، ځینو دیندارو محصلینو د لیلیی مدیر دې ته اړکر چي د لمانځه لپاره دوی ته کوم ځای خالي کړي، د دوی د ټینګار په وجه د درېیم منـزل یو داسي ځای چي مخکي به کله کله د کنسرتونو لپاره ورنه استفاده کېده، د لمونځونو لپاره تخلیه شو، پدې کار کي غلام سخی د خان آباد اوسېدونکي او صوفی قربان د بدخشان اوسېدونکي لویه برخه وه، که څه هم دې جومات ته به ډېر کم کسان د لمانځه لپاره راتلل، خو د اسلامي نهضت په پیل کېدوکي د همدې مسجد لویه ونډه وه، همدلته هغو کسانو یو بل سره وپېژندل چي وروسته دا نهضت د دوی په لاس پیل شو.

زه تل پدې لټه کي وم چي جومات ته د راتلونکو کسانو په ډله کي هغه څېرې وپېژنم چي د اسلامي مبارزې روحیه لري، د یوه منظم صف جوړولو ضرورت احساسوي، روان وضعیت ئې ځوروي او عواقب ئې ورته وخیم برېښی، له حالاتو سره د مقابلې جرأت لري او قرباني ته چمتو وي، کله به مي یو له لاس نه ونیو، یوې ګوښې ته به ولاړو، د وضعیت په اړه به مي له هغه سره خبري پیل کړې او کله به مي بل ته وویل چي له تاسو سره څه کار لرم، د جومات په یوه کنج کي به ورسره کښېنستم، له تفصیلي خبرو وروسته به راته معلومه شوه چي روحیه ئې څنګه ده او څه طمع ورنه کېدی شي، پدې ترڅ کي له شهید مولوي صاحب حبیب الرحن سره آشنا شوم، هغه د ډېر قوي ایمان خاوند وو، حساس،

جدي، زړه ور او هري قرباني ته چمتو وو، د ده په شهړې، خبرو، ناستي پاستی، د لمونځ څرنگوالي او له نورو سره مخامخ کېدو کې، ما هغه څه لیدل چي زه ئې په لټه کي وم، ما د ده په څېر ملگری لټول، یو له هغو کسانو چي د ملگرتیا له لومړی ورځي نه بیا تر هغي شېبې چي د ده شهادت له یوه بل نه بېل کړي یو، میني ئې زما په زړه کي ځای نیولی او ورځ په ورځ زیاته شوې، شهید مولوي صاحب حبیب الرحمن وو، په کومه ورځ چي ما د ده د دردوونکي شهادت غمناك خبر واورېدو، دا خبر زما د اعصابو لپاره داسي سخت گوزار وو چي تر اوړدې مودې ئې زما په ټولو حواسو پرده غوړولې وه، داسي احساس مي کاوو چي له لاسو پښو مي دمه وتلې وې.

د شهید مولوي صاحب حبیب الرحمن له لاري د شرعیاتو د پوهنځي له څو نورو ورونړو سره آشنا شوم، د معرفت حلقه ورو ورو خورېده، د الله (ج) اراده داسي تللې وه چي زه او سیف الدین نصرتیار شهید د لیلیی په یوه اطاق کي مېشت شو، همدا اطاق زموږ د لیدنو کتنو، دعوت او سیاسي فعالیتونو په مرکز بدل شو. شهید سیف الدین نصرتیار ډېر با احساسه، دیندار، هوښیار، زړه ور او د ښه استعداد خاوند وو، له کومي ورځي چي له یوه بل سره آشنا شوو او د گډی مبارزې فیصله مو وکړه بیا تر هغي ورځي چي د دهمزنگ په محبس کي د خپلو گڼ شمېر زنداني ملگرو په څنگ کي په شهادت ورسېدو، د دعوت او مبارزې په کار کي په دومره انهماك او اخلاص مصروف وو چي د اسلام لپاره ئې هرڅه ته شا کړې وه، غوښتل ئې یوه شېبه ضایع نکړي، یوه لحظه آرام او وزگار پاته نشي او هیڅ فرصت له لاسه ورنکړي. زه پوهېږم چي که هغه ژوندی پاته شوی وی، څومره ستر شخصیت به ترې جوړ شوی وو.

د ځینو لیدنو کتنو وروسته مو پرېکړه وکړه چي د یوه منظم سیاسي کار د روانولو لپاره چېري د بحث لپاره کښېنو او ټول هغه ورونړه راوبلو چي د دې کار لپاره مو وړ تشخیص کړی وو، د هماغه پسرلي په یوې داسي شپې کي چي باران ورېدو او د پوهنتون په انگړ کي هیڅوك نه لیدل کېدو، د تعلیم او تربیی د پوهنځي په یوه صنف کي لاندي کسان راغونړ شوو:

۱ـ شهید عبدالرحیم نیازی

۲ـ شهید مولوي حبیب الرحمن

۳ـ شهید سیف الدین نصرتیار

٤ـ شهید عبدالقادر توانا

٥ـ شهید غلام رباني عطیش

٦ـ شهید سید عبدالرحمن

۷ـ شهید استاد گل محمد خان او

۸ـ زه

په دې غونډې کې مو له اوږدو خبرو آترو وروسته فیصله وکړه چې منظم کار پیلوو، ځوانان اسلام ته رابلو، ولس راویښوو، د کمونستانو مقابله کوو، د دوی لخوا چې زموږ هېواد ته کوم جدي ګواښ متوجه دی او د دوی د سیاسي هلو ځلو په ماهیت خلك خبروو. فیصله وشوه چې دا کار د یوې داسي "شب نامې" په ذریعه پیلوو چې له یوې خوا د حاکم نظام غیر اسلامي ماهیت او د کمونستي ډلو په پیدایښت کې د دې نظام ونډه په ګوته کړي او له بلي خوا د کمونستي ډلو ماهیت بربنډ کړي او له ځوانانو نه وغواړي چې د اسلام تر بیرغ لاندي د اسلامي بدلون راوستو لپاره ملا وتړی. هماغه شپه دا شب نامه تیاره او تصویب شوه، د "شب نامې" په پای کې ولیکلی شو: "جوانان مسلمان"، شب نامه د یوه ورور په مرسته چې د ملل متحد په کوم دفتر کې ئې مأموریت درلود، ټیپ او تکثیر شوه او بیا د شپې لخوا په پوهنتون، د کابل په ټولو لیسو او د خلکو د ګڼې ګوڼې په ډېرو ځایونو کې خوره شوه.

دې "شب نامې" په ټول کابل کې مخصوصاً په ځوانانو کې لویه انګازه خوره کړه، په هر ټولګی کې د مناقشاتو وسیله شوه، هري خوا ته به دې لیدل چې څوکسان راغونډ شوي، یو کس دا شب نامه لولي، نور ورته غوږ دی، پوښتنه کوي چې دا د چا لخوا خوره شوې، "جوانان مسلمان" څوك دي؟ د دوی رهبر څه نوم لري؟ مهم او معروف غړي ئې څوك دي؟ مرام ئې څه دی؟ مرکز ئې چېري دی؟ دفتر ئې په کوم ځای کې دی؟! کمونستانو به له ځانه دفاع کوله، یوه به ویل: دا شب نامه دولت خوره کړې، بل به ویل: دا د حضرتانو

له خوا خوره شوې؟! په همدې سره حرکت پيل شو، با ايمانه ځوانان وخوځېدل، په چا کي چي څه ايماني شيمه وه، له وضعي ځورېدل او د يوه اسلامي صف د جوړېدو ضرورت ئې احساسولو او په همدې لټه کي وو، دغي شب نامې وهڅول، په حقيقت کي همدې "شب نامې" هغه هوا وخوځوله چي ورو ورو په يوه ستر طوفان بدله شوه، طوفانونه همداسي پيل شي، په سر کي د سحار د ملايم نسيم په څېر وخوځيزی، څو ميله آخوا او پس له لنډې مودې ستر طوفان ترې جوړ شي. د دغي شب نامې په هر سطر کي ځينو خپل احساسات او تمنيات انځور شوي ليدل، د دې او هغه په وړاندې ئې لوستله او د کمونستانو په وړاندې ئې له هغې دفاع کوله او پدې ترتيب د مبارزې ډګر ته راوتل او همدغه کار دې ته اړ کول چي وګوري څوك ورسره موافق دي او څوك مخالف، دا کار چا روان کړی، دا شب نامه چا خوره کړې، دا د کومي منظمي پټې ډلي ترځمکي لاندي فعاليت نتيجه ده !! لدې وروسته له کمونستانو سره زموږ د مناقشاتو يوه نوې او توده لړۍ پيل شوه.

د لومړۍ غونډې څو ځانګړتياوي

که څه هم پدې غونډې کي پدې اړه نه بحث شوي او نه کومه پرېکړه چي مشر به څوك وي، زموږ د حرکت د پيل کېدو څرنګوالي دا تقاضا کوله چي د مشرتابه فيصله به ئې په طبيعي طور، د مبارزې په ترڅ کي داسي ترسره کېږي چي د دې مقام لپاره اهل کس به په خپله، د خپل استعداد، کفايت، اهليت او عملي کار په نتيجه کي تبارز کوي، نور به د ده قيادت مني او دی به د دې کار لپاره اهل ګڼي. زموږ په ډلي کي شهيد عبدالرحيم نيازی ورو ورو داسي راڅرګندېدو چي ټول ئې د قيادت لپاره اهل وګڼي، د ده ديني پوهه، آفاقي معلومات، دروند شخصيت، د افادې ښه استعداد، جديت، نشاط، جرأت، قوي استدلال او ډېرو نورو صفتونو ده ته امتيازی مقام ورکړی وو. زه ټولو هغو کسانو ته چي د ډله ايز سياسي کار ضرورت احساسوي د خپلو تجاربو په رڼا کي دا مشوره ورکوم چي پرېږدي د دوی د ډلي مشر، په طبيعي طور او د کار په ترڅ کي تبارز وکړي، په عملي ډګر کي د شخصيتونو د تبارز وروسته ترټولو غوره کس انتخاب کړي.

مبادا دا طبيعي چلند پرېږدي او د مشرتابه لپاره، د خپلي ډلي له شخصيتونو نه بهر، داسي څوك غوره كړي چي د غولوونكي او كاذب شهرت خاوند وي او د عمل په ډګر كي نه وي آزمويل شوی.

موږ ټول محصلين وو او تقريباً همزولي، زموږ له اته كسيزی ابتدايي غونډي سره څلور لاندي ورونه په بېل بېل وخت كي يوځای شول:

۱ـ شهيد انجنير حبيب الرحمن

۲ـ شهيد ډاكتر محمد عمر

۳ـ شهيد عبدالحبيب حناني

٤ـ شهيد خواجه محفوظ منصور

لكه چي ګوری د دې تحريك د ۱۲ مؤسسينو نه ۱۱ غړي په شهادت رسېدلي او يوازي زه لدې سعادت نه محروم پاته شوی يم، دوی عملاً او په خپل شهادت سره ثابته كړه چي له خپل رب سره په خپل تعهد كي رښتونی وو، د هغې لومړۍ شپې تعهد ئې صادقانه وو، د زړه له كومي ئې له خدای سره تعهد كړی وو او خپل سر اوويني ئې پدې لار كي قرباني كړې. دوی خپله نذرانه وړاندي كړه او زه د منتظرينو په لست كې، اميد دی ټول د دې آيت مصداق وو:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً ۲۳ الاحزاب: ۲۳

له مؤمنانو نه ځينو ميړنو خپلي هغه ژمني رښتونې كړې چي له خدای سره ئې كړې وې، د دوی ځينو خپلي نذرانې ترسره كړې او ځيني نور ئې انتظار كوي، پداسي حال كي چي "په خپلو ژمنو كي ئی" هيڅ تبديلي نده راوستلې.

دا مناسب ګڼم چي دلته د اسلامي نهضت د نورو مؤسسينو لنډې سوانح هم وړاندي كړم:

شهید انجنیر حبیب الرحمن:

د نجراب اوسېدونکی او د پولي تخنيك د پوهنځي محصل وو، د دروند شخصیت او ډېر اوچت استعداد خاوند وو، په ډېر کم وخت کي ئې ځان اوچتی پوړي ته ورساوو او د ديني پوهی د ژوري زېرمي خاوند شو، په خصوصی او ځرګندو غونډو کي به هرچا د ده خبري په ډېر غور سره اورېدلې، په څېرې کي ئې د قوي ايمان او عميق اخلاص او صداقت نښی له ورايه بريښېدې، له هر چا سره په روغبړ او ملاقات کي ډېر صميمي وو، له ضرورت نه پرته به ساکت او خاموش وو، له خپلو ملګرو سره په ناسته پاسته کي هومره حياناك وو چي د ده په څېرکسان پدې زمانه کي او بيا د پوهنتون په سطح کم موندلی شو، خو له مخالفينو سره په مناقشاتو کي به ډېر جدي وو، له کومي ورځي چي ده د اسلامي مبارزې فيصله وکړه او بيا ترهغي ورځي چي د داؤد جاني نظام په اعدام محکوم کړ او په شهادت ورسېدو، له هري شېبې نه په استفادې سره د دعوت او مبارزې په کار کي په ډېر شور، شوق او انهماك لګيا وو، د ده شهادت د اسلامي نهضت لپاره ډېر سخت ګوزار وو:

استاد غلام رباني عطيش:

د پغمان اوسېدونکی او د شرعياتو د پوهنځي محصل وو، د جذابی څېرې او جالب شخصيت خاوند وو، د ديني پوهی ترڅنګ ئې آفاقی معلومات هم درلودل، تل پدې هڅه کي وو چي له فکری او علمي لحاظه ځان ورسوي او يوازي په رسمي دروسو اکتفاء ونکړي، د ستيج په سر ئې وينا تر ډېره حده جالبه وه، له فارغېدو وروسته ئې د استادي دنده غوره کړه، پوهېدو چي د دعوت او مبارزې لپاره ترټولو غوره دنده معلمي ده، د ده په څېرې کي هر چا د يوه سياستمدار آثار په ځرګنده توګه ليدلی شو، د داؤد استبدادي نظام په لاس زنداني شو او تر هغه په محبس کي پاته شو چي د کمونستانو له مسلط کېدو وروسته له ١٤٦ کسانو سره يوځای په شهادت ورسېدو.

شهید استاد گل محمد:

د میدان اوسېدونکی او د شرعیاتو د پوهنځي زده کوونکی وو، د ده کلك ایمان، زړه ورتیا، اخلاص، قاطعیت، هیبتناکي څېرې او دنګی وني هرچا ته بلال رضی الله عنه ور په یاداوو، په ټولو نښتو کي به دي هغه په لومړی خط کي لیدو، بې همته انسان ئې نه خوښیدو، په خپلو خبرو کي صریح او سپین وو. له فارغېدو وروسته ئې د استادي دنده غوره کړه، د داؤد له کودتا وروسته کله چي د نهضت د غړو نیوني پیل شوې او موږ له نظام سره د نظامي مقابلې فیصله وکړه، استاد گل محمد خان پاکستان ته ولاړ، د عملیاتو لپاره هېواد ته راستون شو، د پاکستان او افغانستان په پولي ودرېدو او درې تېرې ئې د پاکستان په لوري گوزاری کړې او خپلو ملگرو ته ئې وویل: دې خوا ته بیا راتلو ته په دریو تیرو طلاق ورکوم، رښتیا ئې ویلي وو، په عملیاتو کي ئې برخه واخیسته، ونیول شو او په محبس کي له خپلو نورو زنداني ورونو سره په شهادت ورسېدو.

شهید ډاکتر محمد عمر:

د طب د پوهنځي محصل او د کشم اوسېدونکی وو، د ډېرو اوچتو استعدادونو او ژور فکر خاوند وو، د دعوت او مبارزې له کار سره ئې ژوره مینه وه، تل به دي یا د دعوت په کار کي مصروف لیدو، یا په مطالعی کي یا په لیکني کې، د ده په ویناوو او بحثونو کي به هر چا داسي احساس کاوو چي لده نه به ستر متفکر جوړ شي، په یوې درنې دینداري کورنۍ کي روزل شوی وو، دروند با شخصیته پلارئی وکیل عبدالقدوس او څلور ورونه ئې د اسلام په لاره کي په شهادت ورسېدل، دی د سفاك داؤد پولیسو، د ملیشو په مرسته ونیوو، په اعدام محکوم شو او په شهادت ورسېدو او پدې سره د روسانو لاس پوڅي رژیم زموږ ولس له یوه ستر شخصیت او لوی متفکر نه محروم کړ.

شهید استاد عبدالحبیب حناني:

د ښې کوټ اوسېدونکی او د ساینس د پوهنځي محصل وو، په خپلي اسلامي مبارزې کي ډېر نشیط او جدي وو، له دښمن سره ئې په روغی جوړي، مداهنت او سازش باور نه وو، د اسلام په لارکي هري قرباني ته چمتو وو، د سردار داؤد د واکمنۍ د هغي تصفیوي لړۍ په ترځ کي ونیول شو چي د اسلامي نهضت د ټکولو لپاره پیل شوې وه او له خپلو نورو زنداني وروڼو سره یوځای په شهادت ورسېد. وروریی جګتورن غلام حبیب حناني هم د اسلامي انقلاب په دوران کي د ده په لار ولاړ او خپل سرئی د الله په لارکي قرباني کړ.

شهید عبدالقادر توانا:

د مزار شریف د مارمول د سیمي اوسېدونکی او د شرعیات د پوهنځي محصل وو، د اسلامي نهضت په روانولو کي د ده مخلصانه هلي ځلي د ډېری ستاینې وړ دي، هڅه ئې دا وه چي هر هغه چا ته ځان ورسوي او د مبارزې بلنه ورکړي چي د ایمان څه نښی او له اسلام سره د مینې او تعهد څه آثار ئې په کي لیدل، په ټولو اجتماعاتوکي ئې فعاله ونډه وه، د لومړۍ شب نامې په خورلو کي د ده سهم تر ټولو زیات وو، دی هم د داؤد د واکمنۍ د هماغه تصفیوي اقدام په ترځ کي بندي شو او له نورو سره یو ځای په شهادت ورسېدو.

شهید سید عبدالرحمن آغا:

د تخار اوسېدونکی او د شرعیاتو د پوهنځي محصل وو، په یوې درنې او متدینې کورنۍ کي پیدا شوی وو، په اخلاص او تقوی کي د ځلانده ستوری په څېر وو، که څه هم له خپلو ایماني وروڼو سره په چال چلند کي ډېر حیاناك او مهربان وو، په نرمه لهجه به ئې خبري کولې، خو د دښمنانو په نسبت شدید او قاطع وو، له دوه مخي او نفاق نه ئې کرکه

درلوده، په ټولو تحرکاتو کې ئې فعاله او خوځنده ونډه وه، د سردار داؤد د واکمنۍ په وخت کې زموږ يوه مهمه غونډه د ده په کور کې دائره شوه، دی هم د هغې تصفيی په ترڅ کې ونيول شو او زندان ته ولاړ چې د اسلامي نهضت د ټکولو لپاره پيل شوې وه او د تره کي له کودتا وروسته د نورو ورڼو په څنګ کې په شهادت ورسېدو.

شهيد خواجه محفوظ منصور:

د پلخمری اوسېدونکی او د ساينس د پوهنځي محصل وو، مصمم، صبور او د متين شخصيت خاوند وو، له کومي شېبې نه چې له اسلامي تحريك سره يو ځای شو او د مبارزې فيصله ئې وکړه بيا د شهادت تر ورځې په ډېر اخلاص او جديت او ستړيا نه منونکې توګه په کار بوخت وو، د مسلحانه مبارزې مفکوره ئې ډېر ژر او له ځنډ او ترديد نه پرته قبوله کړي او د دې نظريی له ډېرو جدي حاميانو څخه وو، د لومړنيو مجاهدينو لوی شمېر د ده په لاس روزل شوي، د نفاق او د وه مخي توب سخت دښمن وو، جبن او وېره ئې د نفاق نښه ګڼله، د قرآن د هر آيت په اورېدو سره به د ده له څېرې نه څرګندېده چې د زړه دړه ئې ورته پرانستله او د زړه او دماغ په تل کې ئې د اسی خوندي کړ چې په هيڅ صورت کې ترې هير نشي.

د نظامي روزني په کورسونو کې د خپلو مجاهدينو لپاره نه يوازي يو تکړه نظامي روزونکی وو، بلکې يو غوره ديني لارښود هم وو. په ١٣٥٤ کې د هغو عملياتو قومنده د ده په لاس کې وه چې په پنجشير کې ترسره شول، عمليات موفقانه وو، د پنجشير ولسوالۍ د مجاهدينو په لاس فتحه شوه، خو له عملياتو وروسته داسي خواشينوونکی حالت راولاړ شو چې د دې ستر قهرمان په ټپی کېدو او نيول کېدو منتج شوو، چې وروسته په اعدام محکوم او د سردار داؤد د جلادانو په لاس په شهادت ورسېدو.

د تودو مناقشو بحثونه

له نوموړي "شب نامې" وروسته چي په پوهنتون او نورو علمي مؤسساتو کي د ځوانانو ترمنځ د کومو مناقشو لړۍ پيل شوې وه، پدې کي د کمونستانو هغه خبري چي موږ ئې ځوا ب ويلو ته اړ وو دا وې:

خدای نشته، په خدای ايمان د هغه وخت زيږنده ده چي انسانانو ته د طبيعي پېښو عوامل نه وو څرګند شوي، طوفان، باد، باران، زلزله او دې ته ورته طبيعي پېښي ئې نامرئی موجود ته منسوبولې، همدغه نامرئی موجود ته ئې د خدای نوم ورکړ.

موږ به هغوی ته وويل:

د دې عالم هرڅه د خدای په شته والي شهادت ورکوي، په خدای له ايمان نه پرته نه د دې ستر او خور عالم عظمت او په ډېر دقت سره د هغه ساتنه او پالنه تعبيرولی شو او نه پدې عالم کي نظم، ښايست او هدفمندي تفسيرولی شو. دلته موږ د "ربوبيت" او پالني آثار ګورو چي د "رب" او "پالونکي" په شته والي شهادت ورکوي، ګورو چي هرڅه له هيڅ نه پيل شي، ورو ورو وده کوي، پالنه او روزنه ئې ترسره کېږي، اړتياوو ته ئې ځواب ويل کېږي، د خپلي ودي او تکامل آخری پوړي ته ورسېږي، په هغه سره يوه خلاء ډکه شي، يو ضرورت رفع شي، د خپل مأموريت په پای کي د هغه زوال پيل شي، د ضعف او ناتوانۍ په لوري وخوځېږي، په زړښت محکوم شي او عمر ئې پای ته ورسېږي، نابود شي، خپل ځای نوي ځوان توکي ته پرېږدي، زموږ عقل د دې بهير تر شا د يوه داسي پالونکي ذات، د قدرت لاس احساسوي چي د هرڅه پالنه او روزنه د ده په لاس ترسره کېږي.

موږ د دې خور عالم په پراخی غيږ کي داسي شي نشو موندلی چي پيدايښت ئې بې مقصده او بې هدفه وي، داسي شی نشو په ګوته کولی چي ځای ئې خالي وي، هرڅه ښه پيدا شوي او د واضح هدف او مقصد لپاره پيدا شوي، په پيدايښت کي ئې د "علم"، "حکمت" او "قدرت" څرګند آثار ګورو.

موږ پدې عالم کې د "رحمت" او " پیرزوینې" څرګندې نښی ګورو او د نښو تر شا د داسې ذات نامرئی لاسونه چې په پوره زړه سوې او خواخوږی د هرڅه پالنه او روزنه کوې. "انسان" لا د ځمکې په سر قدم نه وی ایښی چې د مور په تی کې ده ته داسې شیدې برابرې شوې وې چې ټولو اړتیاوو ته ئې ځواب وایې، دا کار څوک کوې، د چا په اراده د راتلونکو پېښو لپاره تیاری نیول شوی، کوم مهربان ذات د انسان اړتیاوې په پام کې نیولې او د ده له پیدایښت نه مخکې ئې د مهربانې مور په تی کې ورته تیاری کړې؟ چې کله انسان، حیوان او نبات باران ته اړ شې دا څوک دی چې د هغه په اراده باران ورېږې، چې کله رڼا او حرارت ته اړ شې دا څوک دی چې لمر ئې ورته پیداکړی چې د دوی مېشت ځای روڼ او تود کړې، چا په دوی کې د هرې بیماری او د هر مکروب د مقابلې استعداد ایښی؟!

موږ ګورو چې د دې عالم هر څه د خاصو سننو او ضوابطو محکوم دی، هرې خواته د سننو او ضوابطو د حاکمیت شاهد یو، هرڅه د دغو سننو مطابق تر سره کېږې، موږ ته وواياست چې دغه ضوابط چا وضع کړې، د چا اراده د دغو سننو په څېر څرګنده شوې او هرڅه د ده په وړاندې خاضع او محکوم شوې؟!

همدا راز هر "مخلوق" او "مصنوع" د "خالق" او "صانع" په شته والې شهادت ورکوې، د "بی خالقه" مخلوق او "بی صانع" مصنوع تصور د انسان عقل نشې قبلولی. د هر "رسم" په لیدو سره زموږ عقل فیصله کوې چې دا حتماً یو ماهر رسام لرې، هر "تصوېر" خپل مصور موږ ته را په یادوې . که تا ته څوک ووایې چې دا "رسم" له "رسام" نه پرته په خپله جوړ شوی، دا "تصوېر" د "مصور" نه پرته په خپله ترکیب شوی، دا "کتاب" د لیکوال نه پرته لیکل شوی، ستا عقل حتماً پداسې خبرو تمسخر کوې، نه پوهېږو چې ستا "عقل" څنګه منې چې دا ټوله هستی، پدې کې بې شمېره ښکلې او ښایسته مخلوقات، په هرې برخې کې ئې د "علم"، "هنر"، "دقت" او "هدف والې" خورې نښی، له "علیم"، "قدیر" او "حکیم" خالق نه پرته پیدا شوې؟! په یوه "مصنوع" او "جوړ شوې" شې کې د "علم" او پوهی نښی موږ دې ته هدایت کوې چې پیداکوونکی ئې پوه دی، د "دقیق" او "ظریف" انځورنې نښی موږ ته وایې: پیداکوونکی ئې ماهر رسام دی، په ظرافت پوه دی، که څه هم موږ د دې توکې "پیداکوونکی" او "رسام" ندی لیدلی، فقط د ده په "پیدا کړې" شې کې مو د ده د لاس آثار لیدلې، زموږ عقل له آثارو نه د خالق، صانع، رسام او مصور په شته والې باور کوې.

د "مصنوع" هر "صفت" د صانع صفت په ګوته کوې. که مصنوع سترګور وې صانع به ئې حتماً بصیر او سترګور وې، په مخلوق کې د علم او پوهی صفت پدې شهادت ورکوې

چي پيدا کوونکی او خالق ئې حتماً پوه او عليم دی. بې سترگو طبيعت سترگور انسان نشي پيدا کولی، مړ طبيعت ژوندی موجود نشي پيدا کولی، کوڼ طبيعت غوږور مخلوق نشي پيدا کولی، د هيڅ انسان عقل دا خبره نشي منلی چي ړوند، کوڼ، مړ او بې عقله طبيعت دي داسي مخلوق پيدا کړی چي سترگي لري، غوږونه لري، ژوندی دی، خوځېږي، د عقل او ارادې خاوند دی، د همدې طبيعت مهار په لاس کي نيسي او د خپلي خوښي مطابق په هغه کي تصرف کوي!!

۲- کمونستانو به ويل: څه چي په سترگو نه ليدل کېږي او د انسان حواس ئې نشي درك کولی، موږ ئې شته والی نه منو.

موږ د دوی په ځواب کي ويل:

د انسان "حواس" د "شته والي" لپاره معيار نشو منلی، زموږ حواس محدود دي، ډېر کم شيان درك کولی شي، د هستی ډېری برخي داسي دي چي زموږ حواس د هغوی له درك څخه عاجز دی. موږ په خپلو حواسو فقط په هغه صورت کي د مادې شته والی درك کولی شو چي د "جامد" او " مايع" په حالت کي وي، خو چي کله د "گاز" حالت غوره کړي او يا په انرژي بدله شي، موږ ئې له درك نه عاجز شو، د مادې هر توکی چي په خپلي شا او خوا کي د جذب کومه ساحه لري، موږ ته دا ساحه قابل درك نده. دا ټول حقايق له نښو او آثارو څخه درك کوو، د کمونستانو دا ادعا ډېره بې بنياده او غير منطقي ده چي د انسان محدود حواس د شته والي لپاره معيار گڼي.

۳ـ کمونستانو به ويل:

دين د ملتونو افيون دی چي د بډايانو له خوا د نيستمنو د غولولو لپاره جوړ شوی، دين محرومي طبقی ته وايي چي د شتمنيو د ويش په څرنگوالي به اعتراض نه کوي، بډای، خدای بډای کړی او نيستمن، خدای نيستمن کړی. که دنيا دي خرابه ده، له فقر او لوږي سره مخامخ ئی، پدې حالت شکر کوه، مه په حاکم نظام اعتراض کوه او مه د وسايلو د ويش څرنگوالي ته د انتقاد گوته نيسه او مه په اقتصادي او اجتماعي نظام کي د تبديلي هڅه کوه، په تقدير رضايت په کار دی او د الله په ويش قناعت.

موږ به ويل:

د دين په اړه ستاسو دا قضاوت ډېر ظالمانه او د واقعيت خلاف دی، هر ديني حرکت په ابتداء کي د مظلومانو د ژغورني لپاره د ظالمانو په خلاف پيل شوی، تاريخ شهادت ورکوي چي دين د "فرعون" او "نمرود" مقابله کړې، مستضعفانو د مستکبرينو له سلطې

نه د نجات لپاره دين ته پناه وړي، راشئ د نړۍ د موجوده لويو اديانو تاريخ ته لږ څير شئ، قرآن مطالعه کړئ، د تورات او انجيل هغه برخي وګورئ چي ندي تحريف شوي، نه به د ظالم په خلاف مظلوم ته د سکوت سپارښتنه وګوری، نه له ظالم سره د ملګرتيا توصيه، نه به د "قناعت" او "صبر" هغه تعبير ومومي چي تاسو ئې وړاندي کوي او نه د "تقدير" هغه ترجمه چي معنا ئې له "عمل" نه لاس اخيستل او د پيښو په وړاندي لاس تر زنې کښېناستل دي. قرآن خو خلکو ته وايي:

خدای د هيڅ قوم وضع نه بدلوي تر څو هغوی خپل حالت بدل نکړي.

إِنَّ اللهَ لا يُغَيرُ مَا بِقَوْمٍ حَتى يُغَيرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ

قرآن لومړی له "طاغوت" نه د انکار غوښتنه کوي، بيا په الله د ايمان دعوا قبلوي، "طاغوت" هغه واکدار دي چي خلك خپلي بندګی ته اړکوي.

فَمَن يَكْفُرْ بِالطغُوتِ وَ يُؤْمِن بِاللهِ فَقَدِ استَمْسك بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لا انفِصامَ لَهَا وَ اللهُ سمِيعٌ عَلِيمٌ * البقرة:۲۵٦

نو څوك چي د طاغوت نه منونکی شي او په الله ايمان راوړي، پداسي کړۍ ئې منګولي لګولې چي شلېدل ئې نشته او خدای اورېدونکی پوه ذات دی.

دا تاسو چي دين د ملتونو افيون ګڼئ او ادعا کوئ چي دين د بې وزلو د تخدعی لپاره د بډايانو په ګټه جوړ شوی، کوم دين ته ګوته نيسئ؟ د دين په کوم اړخ استناد کوئ؟ کوم دين خپلو پلويانو ته ويلي چي په ظلم او بې عدالتي اعتراض مه کوئ، د آخرت په طمع په خپلي خرابی دنيا قناعت وکړئ؟! تا ته چا ويلي چي د دين له نظره "صبر" د "سکوت" او "سازش" هغه حالت دی چي د ظلم او بې عدالتي په وړاندي غوره کېږي؟ د قرآن له نظره خو "صبر" هغه "ثبات" او استقامت ته وايي چي د بې عدالتي او ظلم په خلاف د جهاد په سنګرونو کي بايد غوره شي، صبر يعنی دا چي د مبارزې په دوران کي مأيوسه نشو، بې حوصلې نشو، د ستومانۍ احساس ونکړو او مبارزه په نيمايي کي پرې نږدو.

دين خو موږ ته وايي: دنيا د آخرت مزرعه ده، ښه دنيا د سمسور آخرت نښه ده، چا چي له حرامو لارو خپله دنيا سمسوره کړه، په آخرت کي ئې ځای دوزخ دی، جنت د هغه چا ځای دی چي په دنيا کي ئې له الله نه پرته بل چا ته سر ټيټ نکړ، طمع او وېره ئې يوازي له يوه خدای نه وه، عمل ئې صالح وو او روزی ئې له حلالي لارې ترلاسه کړې وه.

دين خو موږ ته وايي: انسانان د يوې کورنۍ غړي او د يوه بل وروڼه دي، خدای ئې يو دی او مور پلار ئې يو، د دوی په رګونو کې د يوه نسل وينه جاری ده، نه به يو په بل د لويي احساس کوي او نه به يو د بل په وړاندې د حقارت احساس، چا چې ظلم ته سر ټيټ کړ، په حقارت راضی شو، د بل لويي ئې ومنله، له ذلت نه د نجات لپاره ئې کم له کمه دومره هم ونکړل چې د ظلم کورګی پرېږدي او داسي سيمي ته ولاړ شي چې هلته سرلوړی ژوند وکړي، د داسي کس ځای دوزخ دی، قرآن پدې اړه په واضحو الفاظو وايي:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيراً ٩٧ النساء:٩٧

بی شکه هغه کسان چې ملائکي د دوی روح پداسي حال کي قبض کوي چې په ځان ئې ظلم کړی، ورته وايي: تاسو په څه حال کي وی؟ وايي: موږ مستضعف وو "ضعيف ګڼل کېدو" ملائکي به په ځواب کي ورته وايي: آيا د خدای ځمکه پراخه نه وه چې په هغې کي مو هجرت کړی وی؟! نو د دوی ځای جهنم دی څومره بد ګرځنځی.

دين خو خلکو ته وايي: انسان د ځمکي په سر د خدای خليفه او نائب دی، ځمکه د ده په وړاندې مسخر شوې او د ده په واك كي وركړی شوې، دا د ده كار دی چې لدې ځمکي نه ځانته د جنت مقدمه جوړوي که د دوزخ پيلامه. د ځمکي ټول نعمات د ده لپاره پيدا کړی شوي، وېش ئې ده ته سپارل شوی، که وېش ئې عادلانه وو، نو دا نعمات د ټولو لپاره کفايت کوي، فقر د ده د ناعادلانه وېش نتيجه ده، نه په بندګانو د الله د نه پيرزويني نتيجه.

د "قضاء" او "قدر" معنا دا نده چې انسان بې اختياره او بې ارادې مخلوق دی، چې نه د انتخاب اختيار لري او نه په خپل تقدير او برخليك كي د ده اراده او عزم څه اغيزه لري. دا د قضاء او قدر ډېر غلط او ناسم تعبير دی، "قدر" يعنی دا چې دلته د هر څه لپاره خاصه او تغيير نه منونکې اندازه ټاکل شوې او "قضاء" يعنی دا چې دلته هرڅه د ثابتو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، دا هماغه خبره ده چې نن ئې ساينس کوي، انسان ته د همدغو سننو او مقدراتو په محدودې کي د انتخاب واك او اختيار ورکړی شوی، په سم انتخاب ئې سم نتائج مرتب کېږي او خراب انتخاب ئې خراب نتائج ورکوي، دا داسي وګڼې لکه چې د کوم ستر داسي باغ خاوند چې جګ جګ ديوالونه لري، د خاوند له اجازی پرته هيڅوك هغه ته نشي ننوتی، د راز راز ميوو ونې لري، خپل کوم ګران دوست ته د باغ

کلي ورکوي او ورته وايي: دې باغ ته لدې کلي نه په استفادې سره ننوتی او هر راز میوې خوړی شي، لدې وروسته د دې باغ اختیار ستا په لاس کي دی، خو متوجه اوسه چي د دې باغ یوه لوري ته داسي وني دي چي میوې ئې ستا لپاره مضري دي، که دا میوه دي وخوړله تا ناروغه کوي او زما د نارضایتی باعث گرځي. باغ ته له ننوتو وروسته چي نوموړی کس هرڅه کوي مسئولیت ئې د ده په خپله غاړه دی، هم مفیده میوه خوړی شي او هم مضره، د انتخاب واك ورکړی شوی، د خپل انتخاب نتائج به گالي، ښه انتخاب ئې ښه نتائج لري او بد انتخاب ئې بد. د ځمکي په سر د انسان خلافت او د قضاء او قدر په وړاندي د هغه محکومیت او ده ته د "اختیار" او "انتخاب" صلاحیت ورکولو معنا همداسي ده.

٤ـ کمونستانو به ویل: "ماده" تل وه او تل به وي، نه چا پیدا کړې او نه ئې څوك ختمولی شي.

موږ ورته ویل: د "مادي" په هلکه دا تصور د نولسمي پېړۍ زوړ او غیرواقعی تصور دی. اوس خوساینس نه اتم ته جزء لایتجزا وایي او نه ماده داسي هستی گڼي چي نه پیدا شوې او نه ختمېدونکې ده او نه ماده د کائناتو د ستري ماڼۍ لومړۍ خښته گڼي، بر عکس د "مادې" په اړه وایي چي هغه د هستی یو متحول او مؤقتی حالت دی، پیدا کېږي او ختمېږي، له انرژي جوړه شوې او په انرژي بدلېږي، کمونستانو به ویل: تجربی دا خبره ثابته کړې چي په کیمیاوي تعاملاتو کي نه څه خلق کېږي او نه له منځه ځي، بلکي شکل ئې له یوه حالت نه په بل بدلېږي، پدې خاطر دا خبره کولی شو چي ماده نه خلق شوې او نه له منځه ځي، تل وه او تل به وي!! خو دوی دې ته متوجه ندي چي د انساني علومو د دې پرېکړي اطلاق یوازي د انسان په "توان" او قدرت کېدی شي، یعنی انسان نشي کولی څه خلق کړي یا ئې له منځه یوسی، دې پرېکړې ته عمومیت ورکول نه معقوله خبره ده او نه علمي، نه ساینس دا خبره کړې او نه د انسان عقل دا خبره مني. همدا اوس اوس انسان ته دا خبره ثابته شوې چي په نویو کشف شویو کهکشانونو کي "انرژي" په "ذراتو" د بدلېدو په حالت کي ده او همدا ابتدائی ذری ورو ورو د مادې شکل غوره کوي او ستوری ترې جوړېږي.

علم نه یوازي دا خبره ثابته کړې چي "ماده" "خلق" شوې، مخکي نه وه، په یوې خاصي مرحلې کي پیدا شوې، بلکي د مادې تل پاته تصور هم تکذیبوي، علم د لاوازیه هغه نظریه تردید کړې چي ویل ئی: "د کتلې مجموعي مقدار ثابت دی، نه کمېږي نه زیاتیږي" دا یوه زړه بې بنیاده نظریه وه چي ډېر د مخه تکذیب شوې، انشتین دا خبره ثابته کړه

چي كه ماده د نور د سرعت په اندازه حركت وكړي په انرژي تبديلېږي او كتله ئې لايتناهي كېږي. د ده دا نظريه د فزيك په لاندي منل شوي فورمول كي توضيح شوې:

$$M=\sqrt{\frac{M_0}{1-\frac{V}{C}^2}} \qquad E=MC^2$$

په لومړي فورمول كي E د انرژي لپاره، M د كتلې لپاره او C د نور د سرعت لپاره او په دوهم فورمول كي M_O د لومړۍ كتلې لپاره، V د جسم د سرعت لپاره، C د نور د سرعت لپاره او M د وروستۍ كتلې لپاره راوړل شوی.

دا فورمولونه ثابتوي چي كه د مادې سرعت يوه معين مقدار ته ورسېږي په انرژي بدلېږي او كتله ئې لايتناهی كېږي، د انسان عقل همدا حكم كوي چي كه ماده متكاثفه انرژي وي او له انرژي جوړه شوې وي، لابد به د تجزيی په صورت كي بېرته په انرژي بدلېږي، ماده په انرژي له بدلېدو وروسته خپل مادي ظواهر له لاسه وركوي، لدې وروسته نه كتله لري، نه حجم او نه وزن، نه د مكان په درلودو مقيد ده او نه د "زمان" په مراعات، له ټولو مادي محدوديتونو ووځي.

ساينس د شلمي پېړۍ تر نيمايي پوري د مادې په اړه ويل چي هغه د انرژي متكاثف حالت دی، ماده له الكترون، پروتون او نيوترون نه جوړه شوې، خو وروسته ورته معلومه شوه چي اتم له الكترون، پروتون او نيوترون نه علاوه ګڼ شمېر نور اجزاء لري، د اتم د مزيد تجزيی په بهير كي هغه ځای ته رسېدلی چي د "مقناطيسی ميدان" او "ساحې" نوم وركوي، داسي څه چي نه "حجم" لري، نه "وزن"، نه "كتله" او نه د "مكان" او "زمان" تابع.

ماده په خپل هر شكل كي د اجزاوو له تركيب نه جوړه شوې او عقل وايي: هر مركب بايد د پيدايښت يوه معينه نيټه ولري او حتماً به د ختمېدو او بېرته تجزيی ثابته نيټه ورته انتظار كوي، د يوه "مركب" په اړه دا خبره كول چي تل وو او تل به وي، د عقل خلاف او غير علمي خبره ده.

كه د انسان علم دې نتيجې ته ورسېږي چي ووايي: انسان نه څه پيدا كولی شي او نه ئې نابودولی شي. دا هماغه خبره ده چي قرآن ئې كوي او وايي:
أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۶۴

هغه څوك دی چي پيدايښت ئې پيل كړی او بيائی اعاده كوي.

خو د انساني علم دې پرېکړې ته عمومیت ورکول او دا ادعا کول چې: که انسان نشي کولی څه پیدا کړي یا ئې له منځه یوسی، نو موجود شیان نه پیدا شوي او نه له منځه تلونکی دي، یوازې شکل ئې بدلېږي رابدلېږي، دا یوه نامعقوله ادعا ده، د واقعیت خلاف او یوه محدود او مشروط اصل ته عمومیت ورکول.

۵ـ کمونستانو به ویل: ژوندون د مادې د طبیعي تکامل نتیجه ده.

موږ ورته ویل:

ستاسو دا ادعا "علم" نه مني، د ژوند په اړه د علم وروستۍ پرېکړه د دې ادعا خلاف ده، علم وایي: هر ژوندی شي له بل ژوندي شي پیدا کېږي. د بیولوژۍ مشهور عالم پاستور دا خبره ثابته کړه چې ژوندی له ژوندي پیدا کېږي، مړه توکي په خپله په ژوندیو توکو نه بدلېږي، بلکې ژوندی توکی له ژوندۍ نطفې را پیدا کېږي او ژوندي شیان له مړو توکو نه خپله نطفه جوړوي. د پاستور د تجربی له مخې د هر ژوندي شي د پیدا کېدو لپاره ژوندۍ غیږ پکار ده. هغه د خپلې خبرې د ثبوت لپاره د (S) په څېر یو ټیوب غوره کړ، په منځ کې ئې تعقیم شوې غوښه کښېښوده، د ټیوب دواړه خولې ئې داسې بندي کړې چې د ژوندي شیانو تېرېدل ترې ممکن نه وو، خو هوا ترې تېرېدی شوه، د ټیوب داخلي جدار ئې په داسې سرېښناکې مادې غوړ کړ چې د هوا د تېرېدو په دوران کې هر ژوندی توکی جذب کړي او غوښې ته د رسېدو مخه ئې ونیسي، پدې ترتیب هغه د ټیوب داخلي فضاء داسې جوړه کړه چې د ژوندون لپاره مساعده وه، که مړه توکي په خپله په ژوندیو بدلېدلی؛ نو د پاستور په ټیوب کې به حتماً له هغې غوښې نه ژوندی موجود جوړ شوی وو خو دا ټیوت تر اوسه د پاستور په لابراتوار کې پاته دی، خو هغه غوښه په ژوندي موجود نده تبدیله شوې. د پاستور لدې مهمې تجربی سره ټولو بیولوژۍ پوهانو توافق وکړ او د ده خبره ئې د یوه قاطع علمي اصل په حیث قبوله کړه، تر ننه د پاستور همدا تجربه عملي کاروړنه لري او د خوراکي موادو ساتنه د همدې علمي اصل له مخې تر سره کېږي، غوښه، شیدې او نور خوراکي مواد هومره واېشوي چې ژوندۍ نطفې پکې ختمي کړي، بیا ئې پداسې ظروفو کې ځای په ځای کړي چې ژوندي موجودات ورننوتی نشي، پدې عملیې سره د خوراکي موادو د د ورستېدو مخه نیسي، دې عملیې ته پاستوریزه وایي، د پاستوریزی د عملیې بنسټ پدې مفکورې ولاړ دی چې ژوند له ژوند نه را پیدا کېږي.

همدا راز موږ هغوی ته ویل: که ژوندون د مادې د تدریجي تکامل نتیجه ومنو له څو سترو اشکالاتو سره مخامخ کیږو:

دا مفکوره موږ دې ته اړکوي چي له يوې خوا د مادې د پيدايښت په يوې ثابتي نيټې باور وکړو او له بلي خوا د مادې ابتدايي سکون ومنو!! دا ځکه چي د مادې مايل گراف حتماً د زمانې له افقی گراف سره د تقاطع يوه نقطه په گوته کوي چي د مادې د پيدايښت او د حرکت د پيل نقطه ده، گراف بايد په لاندي شکل وي:

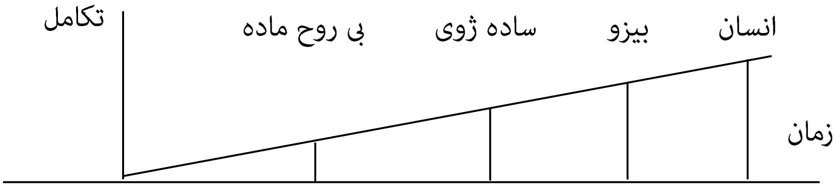

که موږ د اوسنۍ زمانې له انسان نه شروع وکړو او ورو ورو مخکي زمانې ته په شا ولاړ شو او وگورو چي د ماترياليستی فلسفی له مخي بايد په انسان کوم مراحل تېر شوي وي، پدې سفرکي بايد هر څو مليونه کاله د مخه، انسان په داسي بڼه کي وگورو چي اوسنی شکل ئې د زمانې د تېرېدو په تناسب تر هغه شکل نه مخکي تللی او متکامل دی، يعنی د ده تکامل د زمانې په فکتور پوري تړلی دی، هر څومره چي زيات وخت وراندي تېرېږي زيات تکامل کوي، د غيرمتکامل او بسيط حالت يوازنۍ وجه ئې دا ده چي د متکامل حالت په نسبت کم وخت وراندي تېر شوی، پدې سفرکي خامخا بايد داسي پړاو ته ورسېږو چي ماده ساکنه ده او "صفر" زمانه وراندي تېره شوې، خو کمونستان نه د مادې "سکون" مني او نه ئې د پيدايښت نيټه، خو لدې نه عاجز دی چي د تدريجی تکامل نظريه څنگه د مادې د دائمي حرکت او په لايتناهي کي د مادې د پيدايښت له غلط تصور سره تلفيق کړي.

٦ـ کمونستانو به ويل: د "مادې تکامل" د اضدادو تر منځ د دائمي نزاع نتيجه ده، د مادې هر توکي په خپل زړه کي دوې برخي لري، يوه د بل ضد، "تز" او "انتی تز" چي په مسلسل او انقطاع نه منونکې توگه په خپلو کي په دائمي نزاع بوخت دي، همدا دائمي نزاع ماده د تکامل په لوري خوځوي.

موږ ورته ويل: د مادې په اړه ستاسو دا تصور هم د نورو غلطو تصوراتو په څېر بې بنياده او غير علمي دی، عالم د اضدادو مجموعه نه؛ بلکي د ازواجو مجموعه ده، يوه برخه ئې د بلي برخي ضد نه بلکي مکمل٘ڷه ده، هر ترکيب د ازواجو له يووالي څخه جوړېږي او د ازواجو د گډ کار په ترڅ کي وده کوي، د عالم هر لوري ته چي سترگي واړوئ او د هر "تکامل" لاملونه چي ولټوئ، حتماً به دې نتيجې ته ورسېږئ چي د مادې هر توکی له

داسي برخو جوړ شوی چې يو د بل زوج او يو د بل مکمل دي، همدا ازواج يوه بل ته لاس ورکوي او د مادې د تکامل موجبات برابروي.

په حيواناتو او نباتاتو کې گورو چې زوج زوج پيدا شوي، نر او ښځه لري، يو د بل مکمل، همدا ازواج د يوه بل د دفع کولو او نفی کولو په ځای يو بل جذبوي، يوه بل ته لاس ورکوي، د دوی د يووالي په نتيجه کې نوی، ځوان او متکامل موجود پيدا کېږي او د زړو ځای نيسي، د دوی په اړه د "اضدادو" فلسفه اصلاً صدق نکوي او د واقعيت کاملاً خلاف او د "تکامل" د لاملونو له توضيح نه عاجز ده.

همدا راز په عناصرو کې گورو چې يو په خپل آخری مدارکې داسي اضافی شيان لري چې له بل سره ئې شريکولی شي او بل په آخری مدارکې داسيخلا لري چې د ډکولو لپاره ئې د بل مرستې ته اړ دی، همدا دواړه د يوه بل زوج شي، يو بل جذب کړي، آخری مدار سره شريك کړي، د دې عمليی په نتيجه کې نوی ترکيب جوړ شي، موږ د عناصرو په دنيا کې هم د اضدادو په ځای ازواج گورو او په ښرگند طور گورو چې تکامل د زوجينو د يوځای کېدو او دوستانه تعامل په نتيجه کې ترسره کېږي، کوم عناصر چې د يوه بل زوج نه وي نه په خپلو منځونوکې تعامل کولی شي او نه د نوي توکي په ښېر ښرگندېدی شي او نه د تکامل مقدمه کېدی شي.

۷ـ کمونستانو به ويل: "انسان" د مادې د طبيعي تکامل نتيجه ده، د ده تکامل او د انسان په ښېر راښرگندېدل ئې له "يوه سلولي" حيوان نه پيل شوی، بېلا بېلي مرحلې ئې پلي کړې، کله د يوه حيوان په ښېر او کله د بل حيوان په ښېر، له موجوده حالت نه مخکې د بيزو په بڼه او په پای کې د "کامل انسان" په شکل کې راښرگند شوی.

موږ ورته ويل: د انسان د پيدايښت په اړه دا نظريه نه علمي بنياد لري او نه هغو گڼ شمېر سؤالونو ته ځواب ويلی شي چې ورسره مخامخ ده، سؤالونه دا دي:

بايد د مادې له ساده توکي نه تر انسان پوري ټول نباتات او حيوانات په يوه ثابت مسير کې يو په بل پسې د تدريجی تکامل په حال کې وی او له معمولي او بسيط تفاوت سره، بايد ټول د انسان په بڼه کې د بدلېدو په لوري خوځېدې!!

- دا نظريه د ژونديو موجوداتو د بې شمېره تنوع له توضيح نه عاجزه ده، د تنوع معنا دا ده چې هر صنف له ځانگړې او مستقلي نقطې پيل شوی او وده او تکامل ئې په خپل ځانگړي مسير کې دئ.
- د ژونديو موجوداتو او جامدي مړې مادې ترمنځ هومره ژور او عميق تفاوت گورو

چي د يوه "فوق مادي" ذات له تصرف پرته په ژوندي موجود د هغې بدلېدل د انسان عقل نشي منلی، ژوندي موجودات؛ احساس، شعور، عقل، علم، ابتکار، انتخاب، مينه، دښمني، خندا، ژړا او ګڼ شمېر نور داسي صفات لري چي بايد له "فوق مادي" مرجع نه ئې ترلاسه کړي وي. دغو صفاتو ته مادي مبنا نشو پيدا کولی، ناچار بايد دا ومنو چي په ژوو کي نوموړي صفات له بهر نه تعبيع شوي او د دوی پيدا کوونکي ذات د دوی په خټه کي دا صفات ايښی او په همدغو صفاتو د متصف کېدو لپاره ئې هغوی ته خاص جوړښت ورکړی، د انسان پيدايښت او د ده خاص صفات داسي وګڼي لکه يو مجهز کمپيوټر چي ټولي برخي ئې مکملي او فعالي وي، په هغه کي د جمع، ضرب، تقسيم، د غړ ضبطول، د ليکنو اساسي ساتنه او د ګڼ شمېر نورو عمليو خاص پروګرامونه تعبيع شوي، دا کمپيوتر هغه عمليه ترسره کولي شي چي مربوطه پروګرام او SOFT WARE ئې په حافظه کي نصب شوی وي، که نه نو د نوموړي عمليی له اجراء نه عاجز پاته کېږي. د انسان په کروموزم کي ۳۰۰۰۰ ژنه دي، هر ژن د يوه SOFT WARE حيثيت لري، چي هر يو ئې د انسان د يوه خاص صفت او کړني اصلي لامل دی. موږ ته وواياست چي دا ژنونه، چي هر يو ئې د خاص صفت حامل دی او انسان ته خاص خصوصيت ورکوي او د انسان د خاصو کړو وړو لامل دی، چا په انسان کي ايښی؟

۸ـ کمونستانو به ويل: مرګ د ژوندون پای دی، له مرګ وروسته بل ژوندون نشته، نه قيامت شته او نه حساب او کتاب او نه جنت او دوزخ.

موږ ورته ويل: تاسو د بيا ژوندون د نفی کولو لپاره څو خبري کولی شي:

يوه دا ده چي انسان ومری، هډوکي ئې وراسته شي او په خاورو بدل شي څنګه به بېرته را ژوندی کېږي؟

زموږ ځواب دا دی: هماغسی به راژوندی کېږي لکه چي په ابتداء کي له خاورو را پيدا کړی شو، مجدد پيدايښت تر لومړی پيدايښت آسانه دی، هماغسی به را ژوندی کېږي لکه چي د هر ژمي په پای او د پسرلي په راتلو سره د ځمکي تر قشر لاندي توکي راژوندي شي. هغه ذات چي انسان ئې د لومړی ځل لپاره را پيدا کړي بيا به ئې را پيدا کوي.

- دوهم دا چي: له بيا ژوندون وروسته حساب او کتاب، مکافات او مجازات نه منو او د دې لپاره عقلي دلايل نلرو.

په دې ارتباط زموږ ځواب دا دی: که انسان د هري پېښي او صحنې په اړه خامخا قضاوت کوي، يوې ته په بلي ترجيح ورکوي، يوه تائيدوي، بله ترديدوي، دوه کسان د دوو

ببلا ببلو کړو وړو په حال کي ګوري، یوه ته ښه او بل ته بد وايي، دوه کسان د جګړي په حالت کي ګوري، یو ظالم او بل مظلوم، د یوه په نسبت په خپل زړه کي ترحم او زړه سوي احساسوي، غواړي دهغه مرسته وکړي، د بل په نسبت په خپل زړه کي کرکه محسوسوي، غواړي د هغه مخنیوی وکړي، که ئې له وسه پوره وه حتماً د مظلوم مرستي ته راوړاندي کېږي او د ظالم مقابله کوي، ظالم ته د خپل ظلم جزا ورکوي. موږ ته ووایاست: په انسان کي دا د قضاوت استعداد چا ایښی، دا د مکافات او مجازات تصور چا ورکړی، دا د ښه او بد د تفکیك او تمییز فهم ئې له کومه کړی؟ ته څنګه دا مني چي په انسان کي دي دا صفت وي او د ده پیدا کوونکي ذات دی پدې صفت متصف نه وي؟ د عقل تقاضا خو دا ده چي د انسان پیداکوونکی او خالق باید په اتم او اکمل صورت کي د "قضاوت" او مکافات او مجازات په صفت متصف وي.

متأسفانه تاسو د مکافات او مجازات هغي سلسلې ته پاملرنه نلري چي همدا اوس اوس په پوره قوت سره د انسان په انفرادي او ټولنیـز ژوند حاکمه ده، نه دې ته اهمیت ورکوي چي اکثر مجرمان د خپل جرم جزا ګوري، چي بد ګرځي بد به پرځي، په خپل شخصي ژوند کي د هر انحراف او له خپلو طبیعي حدودو نه د هر تېري بد عواقب ګالي. او نه دې ته توجه لري چي یو په بل پسې د ظالمو واکدارانو د اقتدار ماڼۍ نسکورېږي، د استبدادي نظامونو جرړی قطع کېږي، مستکبرین له منځه ځي، ځای ئې مستضعفینو ته تخلیه کېږي، که پدې عالم کي د مکافات او مجازات سلسله حاکم نه وی نو ظالم واکداران به تل په واك کي پاته کېدل او مظلومان به تل د محرومیت اوضعف ګاللو ته اړ ول، نه به د دوی مرسته کېده او نه به له هاغه بل نه غچ اخیستل کېدو، د مکافات او مجازات همدا سلسله به په قیامت کي تکمیل شي، هغه نقیصه به رفع شي چي انسان ته د نسبی اختیار او واك ورکولو په وجه د ده فوری او مکمل مجازات او مکافات ځنډول شوي، فوری جزا د انسان اختیار سلبوي، ده ته د اختیار او واك ورکولو غوښتنه دا وه چي کامل مکافات او مجازات ئې د څه مودې لپاره وځنډول شي.

۹ـ کمونستانو به په انساني ټولني کي د بې عدالتۍ او ظالم او مظلوم په شته والي د خپلي الحادي عقیدې لپاره د دلیل په توګه استدلال کاوو او ویل به ئی: خدای څنګه پدې "بی عدالتي" راضی کېږي، د دې بې عدالتي له شته والي سره سره څنګه د "عادل خدای" په شته والي باور وکړو؟

موږ د دوی په ځواب کي ویل: په انساني ټولني کي بې عدالتي او ظلم د انسان د غلطو تصرفاتو نتیجه ده، د دې اعتراض په خپله انسان ته راجع دی چي له خپل "اختیار"

او "واك" نه غلطه استفاده كوي، نه هغه ذات ته چي انسان ئې بااختياره پيدا كړی، كه انسان په نورو ظلم كوي، د نورو په حقوقو تېری كوي، يوه ډله په بلي ډلي د خپلي خوښي داسي نظام تحميلوي چي هغه له خپل حق نه محروم كړی او ده ته امتيازات وركړي او كه محرومان او مظلومان ظلم ته غاړه ږدي، د بل لويي مني، په خپل حق د بل د تېري په وړاندي عكس العمل نه ښيي، مسئوليت ئې انسان ته متوجه دی، نه خدای ته چي انسانان ئې برابر پيدا كړي، هرڅه ئې د ټولو لپاره پيداكړي، په عدالت امر كوي او ظلم حرام ګڼي او خپلو بندګانو ته وايي: مه په بل لويي كوي او مه د بل لويي مني، مه ظلم كوي او مه مظلوميت مني، ټول ورونه ياست، له يوه نژاد نه، له برابرو حقوقو سره.

د انسان امتياز په نورو مخلوقاتو پدې سره دی چي هغه "خپلواك" پيدا شوی، له دوو لارو نه يوه غوره كولی شي، په څو شيانو كي يو انتخابولی شي، ابتكار لري، د انتخاب او غوره كولو توان لري، كه له هغه نه دا امتياز سلب شي، بيا ئې نه ښه كار د ستايلو دی او نه بد كار د غندلو، نه د ښه كار په كولو سره د مكافات مستحق دی او نه د بدكار په مقابل كي د مجازات وړ، په هر كار كي ئې هغه چا ته ګوته نيول كېږي چي دی ئې هغه كار ته اړكړی. ترافيك په هر تصادم كي ډريور مجازات كوي نه موټر، دا ځكه چي ډريور د واك خاوند دی او موټر محكوم او مجبوره وسيله. په انساني ټولني كي د بې عدالتي اعتراض يوازي په هغه صورت بل چا ته راجع كېدی شوی چي انسان د موټر په شان محكوم او مجبور وی او مهار ئې د بل په لاس كې.

عادل خدای نه يوازي په بې عدالتي او ظلم ندی راضی؛ بلكي هم ظلم حرام ګڼي او هم ظلم ته تسليمېدل. د مظلومانو د ژغورني لپاره ئې پيامبران رالېږلي، له ظلم نه د نجات لاري ئې هغوی ته ښودلې، دوی ئې د ظلم د ختمولو او د عدالت د تأمين لپاره په جهاد مكلف كړی، كه دوی د ظلم په خلاف ملا وتړی او د عدالت د تأمين لپاره د جهاد لاره غوره كړي، خامخا د دوی مرسته كوي او خپل تائيد او نصرت پدوی پيرزو كوي، د الله سنت همدا دی او د عدالت تقاضا همدا او د انسان د "واك" او "اختيار" غوښتنه همدا، كه خدای له انسان نه د ګناه كولو واك سلب كړی، لده نه هغه "اختيار" بېرته واخلي چي له همغه نه په استفادې سره د بل په حق تېری كولی شي، پدې صورت كي انسان له نورو مخلوقاتو نه خپل اصلي امتياز له لاسه وركړی او په مجبور مخلوق بدل شوی، بيا نه د ده "ښه" ارزښت لري او نه ئې "بد" د تقبيح او غندلو وړ دی.

۱۰ـ كمونستانو به ويل: انسان هرڅه په خپله "خوښه" او خپله "اراده" كوي، د داسي نامرئی ذات شته والی نه محسوسوي چي د انسان په "ارادې" اغيزه وكړي او د ده د عمل

مخه ونیسي، ځینو به په ډېره بې باکۍ ویل: که خدای وي نو زما دا غزېدلی لاس دې راغونډ کړي!

مورږ د دوی په ځواب کې ویل: ستاسو دا خبره د مخکنۍ خبرې خلاف ده، د یوې قضیې په اړه دوه متناقضې خبرې کوئ، که انسان هر څه په خپله "خوښه" او خپله "اراده" کوي نو د ده د فردي او اجتماعي حالت مسئولیت په خپله د ده په غاړه دی، د "ظلم" عامل دی دی، د بې عدالتي موجبات ده برابر کړي او اعتراض ئې ده ته متوجه دی.

که څه هم دا خبره چې انسان هر کار په خپله "خوښه" او "اراده" کوي په اصل کې سمه خبره ده خو نه پدې بڼه کې چې کمونستان ئې وړاندې کوي، پدې خبرې هغه نتیجه مرتب کول چې دوی ئې ادعا کوي، د حیرت وړ مغالطه ده. انسان نه کامل "واکمن" دی او نه مطلق "محکوم"، د اختیار خاوند دی خو محدود اختیار، انتخاب کولی شي؛ خو له څو ممکنو کارونو نه یو. د ده دا محدودیت ثابتوي چې د بل د ارادې په وړاندې محکوم دی. قرآن دا حقیقت په څومره دقیق انداز بیانوي او وایي:

فَلَوْلاَ إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ٨٦ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٨٧

که تاسو (د خدای د ارادې په وړاندې "محکوم" نه یاست خپله روح مو هغه وخت" بېرته وګرځوئ "چې ستاسو ستوني ته راورسېږي" که صادق یاست.

ستا مرګ پدې شهادت ورکوي چې ته د یوه داسې ذات د ارادې په وړاندې محکوم ئې چې په تا او پدې ټولې هستۍ د ده حکم نافذ دی، ته نه غواړې زوړ شې، استعدادونه دې ضعیف شي، توانمندي دې کمه شي، په مرض اخته شې او په مرګ محکوم شې، خو دا ټول ستا د خوښې خلاف ترسره کېږي. دنیا ته ستا د راتلو او تلو نېټه بل ټاکلې، ستا وده او زوال د بل په اراده ترسره کېږي، نه د خپل مرګ مخنیوی کولی شې او نه ئې نېټه ځنډولی شې.

دا سمه ده چې تا ته د خپل لاس د غزولو او غونډولو توان درکړی شوی او د دې اختیار ستا په لاس کې دی، خو که د همدې لاس د غزولو او غونډولو د کنټرول هغه مرکز صدمه وګوري چې ستا په مغز کې تعبیع شوی او سویچ ئې ستا د ارادې تر ګوتې لاندې ده، بیا نه خپل لاس غزولی شې او نه ئې غونډولی، ته بې تنفسه ژوند نشې کولی، ناچار به سا باسې چې ژوندی پاته شې، د ژوندي پاته کېدو لپاره به ناچار هماغه څه کوې چې ستا خالق او پیداکوونکي ذات مقرر کړي.

۱۱ـ کمونستان پدې باور وو چي انسان خپل افکار او عقاید له خپل محیط نه اخلي، دا د تولید وسایل دي چي د انسان د اجتماعي نظام څرنګوالی تعینوي، اقتصاد بنسټ دی او اجتماعي نظام، سیاست او فرهنګ د هغه زیږنده او پدې بنسټ ولاړ دیوالونه، اقتصاد "زیر بنا" ده او نور هرڅه "روبنا"، د ټولني هر څه له "اقتصاد" نه رنګ اخلي، د انسان د ټولو کړو وړو محرك اقتصاد دی، دوستی او دښمني ئې اقتصادي انګیزه لري، ښه او بد عمل ئې له اقتصادي تمایلاتو نه راولاړیږی. د تولید د وسایلو د تدریجی تکامل په وجه د انسان اجتماعي نظام هم په تدریج سره له یوه حالت نه بل ته ارتقاء کړې. دوی تاریخ په لاندي پنځو مرحلو ویشی:

۱ـ لومړنۍ ټولنه "کمون اولیه " پدېمرحلې کي د تولید له وسایلو نه په ګډه استفاده کېده، نه فردي ملکیت وو او نه د یوه انسان په لاس د بل استثمار.

۲ـ مریيتوب "بردګی": د لومړۍ مرحلې برابري او مساوات او د یوه انسان په لاس د بل نه استثمار له منځه ولاړ، فردي ملکیت رامنځته شو، شتمنو نیستمن، زورورو کمزوری په اسارت ونیول، مریيتوب پیل شو. مریی د تولید وسیله ګڼل کېدو او بازار ته د خرڅلاو لپاره عرضه کېدو.

۳ـ فیوډالیزم "د پراخو ځمکو د خاوندانو نظام": پدې مرحله کي کرهڼه د تولید مهمه او اساسي وسیله وه. د پراخو ځمکو خاوندان راڅرګند شول، مریی په بزګر بدل شو، یعنی د کر په ځمکي پوري تړلی مریی.

٤ـ کپتلیزم " پانګه وال نظام": د تاریخ پدې پړاو کي د تولید د مخکنیو وسایلو ځای ماشین ونیو، فابریکې رامنځته شوې، فیوډال د فابریکې په خاوند بدل شو او بزګر په کارګر، فابریکو کارګران راغونډ کړل، د ګډی مبارزې شرایط ئې ورته برابر کړل، کارګری اتحادیې جوړې شوې او د کارګرانو مبارزه پیل او جدي بڼه ئې غوره کړه.

٥ـ کمونیزم: بورژوازی د کارګرانو "پرولتاریا" په لاس نسکورېږي، فابریکې، ځمکي او د تولید ټول وسایل د کارګرانو په لاس کي پرېوزی، د بډایانو سلطه پای ته رسېږي، قدرت د کارګرانو لاس ته ورځي، کارګری ټولنه جوړېږي، د فردي ملکیت په ځای ټولنیـز ملکیت رامنځته کېږي، د ټولني هرڅه د ټولو په ګډ ملکیت بدلېږي، هماغه د انساني تاریخ لومړنۍ مرحله "کمون اولیه" په خپلي مترقي او متکاملي بڼي کي بیا تکرارېږي، دولت او دولت ته ضرورت ورو ورو له منځه ځي او بې دولته ټولنه جوړېږي، همدا د انسان د ټولو ستونزو د حل یوازنۍ لاره ده. کمونستانو به ویل: دا تاریخیمرحلې او یوه په بل پسې د هغوی

راتگ د تاریخ حکم او غوښتنه ده، خامخا به راځي، هيڅ څوك ئې مخه نشي نیولی، هيڅوك ئې مخي ته نشي و دريدی، دا د تاریخ جبر دی....!!

مور د دوی په ځواب کي ويل:

د انسان د ځينو خاصو کړو وړو لامل اقتصادي وي، نه د ټولو، د ده د ټولو فعالیتونو د لاملونو په اړه ستاسو نظریه غیر واقعی او بې بنیاده ده. هیڅ عاقل انسان له هغې سره توافق نشي کولی، ډېر فعالیتونه داسي دي چي نه یوازي اقتصادي انګیزه نلري بلکي انسان د هغه لپاره خپل اقتصادي تمایل تر پښو لاندي کوي او له خپلو مادي امتیازاتو نه لاس اخلي. که یو مبارز انسان د عدالت لپاره ملا تړی، د جهاد لار غوره کوي، زندان ته ځي، هجرت ته اړکېږي، له مأموریت نه محروم کېدل مني، له خپلي شتمنۍ، اجتماعي اعتبار، سوکالي او آرامي نه لاس اخیستو ته چمتو کېږي، له مظلومانو او محرومانو نه د دفاع په لارکي شهادت ته تیارېږي، په هغه وخت کي چي ګوري د دار کړۍ ئې په غاړه کي لوېږي، په خپل دریغ ټینګارکوي، نه له مبارزې لاس اخیستو ته چمتو کېږي او نه د دښمن په وړاندي سر ټيټولو ته، ستاسو دا فلسفه د دغه شان کارونو له توجیه نه عاجزه ده. د انسان دا راز اقدامات ستاسو په نظریی د بطلان خط کاږی، که یو انسان د یوه بې وزلي همنوع په لیدوسره په خپل زړه کي ترحم او عاطفه احساسوي، تحریك کېږي، له هغه سره مرستي ته راوړاندي کېږي، د هغه لاس نیوی کوي، د مظلوم په څنګ کي ودرېږي، له خپل اولاد سره مینه کوي، د دوی لپاره خولې تویوي، خطر قبلوي، که مور د خپل اولاد په نسبت زړه سوي لري، د ده د روزني او ساتني په کار کي بې خوبی ګالي، هر زحمت په ورین تندي زغمي، د هر خطر مقابلې ته چمتو کېږي، که یو کس د شهرت لپاره د مرګ تر پولي مخکي درومي، په اسرارو د پوهېدو لپاره سختی ستونزي ګالي، ... دې ته ورته د بې شمېره نورو اقداماتو له توجیه نه ستاسو فلسفه کاملاً ناتوانه او عاجزه ده.

همدا راز ستاسو دا ادعا د منلو نده چي انسان خپل افکار او عقاید له محیط نه اخلي، که داسي وی، نو هغو کسانو به حتماً ورته عقاید او افکار درلودل چي په ورته محیط کي ژوند کوي، باید د یوې کورنۍ د غړو ترمنځ هیڅ فکری اختلاف نه وی. د یوې ټولني د ټولو غړو افکار باید یوه بل ته ورته وی. باید د جوزیف استالین، د کمونستانو د ستر مشر او د ده د لور ترمنځ هومره ژور اختلافات نه وی پیدا شوي چي له روسیی وتشتی او امریکا، د روسیی ستر دښمن ته پناه یوسی او هلته په یوه مطبوعاتی کنفرانس کي خپل پلار متهم کړي او هغه ته د قاتل او جاني خطاب وکړي؟!

موږ عملاً گورو چي د تولید وسایل نه فقط د انسان د افکارو او عقایدو زیربنا نده، بلکي په خپله د انسان د افکارو زیږنده ده، دا انسان دی چي د تولید وسایل جوړوي، په هغوی کي تبدیلي راولي، وده ورکوي، تر مخکي حالت نه غوره والی ورکوي، نن د یوه کس کار تر سره کولی شي، سبا ئې داسي جوړ کړی چي د دووکسانو کار وکړي او بله ورځ د څلورو، لسو او شلو... انسان ابتکار لري، پټ اسرار کشفوي، نوي نوي وسایل اختراع کوي، د انسان همدا استعداد د تولید د وسایلو او د ټولني د اقتصادي وضعي د شیرازه کېدو اصلي عامل دی، په انسان کي د "ابتکار" او "اختراع" استعداد ته نه یوازي دا چي ستاسو ناکاره فلسفی اعتناء نده کړې بلکه هغه ئې نفی کړې.

په دې کي شك نشته چي انسان له خپل محیط نه متأثره کېږي، په عقیدې، فکر، اخلاق، دود دستور او اجتماعي نظام ئې محیط اثر کوي، خو دې خبري ته هومره عمومیت ورکول چي له انسان نه د یوه مجبور او محکوم توکي څېره انځور کړي، داسي چي خپل هر څه له محیط نه اخلي، جهت ئې محیط ټاکي، افکار او اخلاق ئې د محیط زیږنده ده، نه "ابتکار" لري، نه "اختراع" کولی شي او نه د محیط د غوښتنو خلاف قدم اوچتولی شي، دا غلطه انگیرنه ده او د انسان د عملي ژوند له واقعیتونو سره ټکر کوي. که داسي وی نو ټولو انساني ټولنو به یو شانته اجتماعي نظام درلود، ټولو به یو شانته وده کوله، د تولید وسایل به ئې ورته وو او اجتماعي نظامونه به ئې د یوه بل شبیع . ستاسو فلسفی تحلیل دې سؤال ته له قانع کوونکي ځواب نه عاجز دی چي ولې د دې او هغي ټولني تر منځ د تولید د وسایلو مستوی فرق کوي، دا وروسته پاته دی او هغه مخکي تلی او ولې د دې ټولني اجتماعي نظام له هغي بلي نه فرق لري؟! د انسان له "ابتکار" نه پرته بل کوم عنصر دی چي دا "تفاوت" توجیه کړی شي؟! مخصوصاً چي تاسو په "تاریخیجبر" باور لري او هغه داسي ځواکمن بهیر گڼي چي هیڅوك د هغه مخي ته نشي ودرېدلی او هیڅوك دا حتمي بهیر نشي بدلولی.

د کمونستانو په "تاریخي دورو" او "تاریخي جبر" لاندي اعتراضات لرو:

دوی په تاریخي پېښو کي یوازي د تولید د وسایلو اغیزه څېړلی او هغه ئې یوازنی مؤثر عامل گڼلی، ټول نور عوامل ئې له نظره غورځولي. څوك چي په تاریخي پېښو کي د بېل، لور، ترکتور او ماشین اغیزی ته گوته نیسي خو د انسان ابتکار، د مټو زور، د قلم، توری او ژبی تأثیر له پامه غورځوي، لویه مغالطه کوي، ما ته وواياست چي د تاریخ په جوړولو کي د لور زیاته ونډه ده که د توری، بېل زیات تأثیر لري که نیزه، ترکتور زیات مؤثر دی که ټانك؟!

کمونستي انقلاب د دنيا په هيڅ گوټ کي د هغي فلسفی مطابق بري ته ندی رسېدلی چي کمونيزم ئې وړاندي کوي، په هيڅ هېواد کي داسي ندي شوي چي د بورژوازی مرحله خپل پای ته رسېدلې وي او ورپسې کمونستي انقلاب راغلی وی، د دې فلسفی مطابق بايد لومړی په انگلستان او امريکا کي کمونستي انقلاب ترسره شوی وی، د مارکس انتظار همدا وو او د ده د تاريخي فلسفی تقاضا همدا وه، خو پدې هېوادونو کي لا تراوسه هماغه د بورژوازی مرحله پای ته ونه رسېده او د کمونيزممرحلې ته ئې ارتقا ونکړه، کمونستي انقلاب، د مارکس د فلسفی خلاف، لومړی په روسيی کي ترسره شو، حال دا چي روسيه د پانگه وال نظام په لومړی پړاو کي وه، نور هېوادونه چي د روسيی د توری، توپ او ټانك په ذريعه د کمونيزم په کومي کي پرېوتل اکثراً ئې فيوډالي مرحله هم نه وه تکميل کړې، چين د کمونستي انقلاب ليار پدې خاطر غوره نکړه چي د توليد په وسايلو کي ئې انقلاب راغلی وو او همدغو وسايلو د کمونستي انقلاب غوښتنه کوله!! برعکس د روسيی نظامي مرستو دا انقلاب بري ته ورساوو!! دا څنگه د اروپائی هېوادونو په ځای چي اکثراً د بورژوازی په پړاو کي وو، کمونستي انقلابونه په افريقايي او آسيايي هېوادونو کې، چي ټول ئې په فيوډالي مرحلې کي وو، ترسره کېږي، دا انقلابونه د کارگرانو په لاس نه؛ بلکي د فوځي افسرانو په لاس او د عسکري کودتاگانو په ذريعه پلي کېږي!! موږ نه پوهيږو چي کمونستان د عراق، يمن، سودان، مصر، سوريی، ويتنام، کامبوج، ايتوپيا، اريتريا او د شرقي اروپا هېوادونو هغه تحولات څنگه توجيه کوي چي د کمونيزم په گټه ترسره شول. پدې هېوادونو کي خو د لور او څټك په ځای د توپ او ټانك په ذريعه او د کارگرانو او بزگرانو په ځای د فوځي افسرانو په لاس د زړو حکامو ځای نويو حکامو ونيو، نه د توليد وسايل بدل شوي او نه په اقتصادي نظام کي تبديلي راغلې.

د فردي او ټولنيز ملکيت په اړه موږ هغوی ته ويل: ظلم په هر صورت کي ظلم دی، که دا د "فرد" له لوري د "ټولني" په حقوقو وي او که د "ټولني" له لوري د "فرد" په حقوقو. که دا ظلم وي چي د "فردي ملکيت" لپاره "اجتماعي ملکيت" صدمه وگوري؛ نو دا هم ظلم دی چي د اجتماعي ملکيت تر نامه لاندي "فردي ملکيت" تر پښو لاندي شي. دا له عدالت او انصاف نه لري کار دی چي انسان د خپل کار هغه ثمره تر لاسه نکړی شي چي د ده د خولو او تناکو نتيجه ده او پدې کي هغه څوك ورسره برابر شريك کړی شي چي نه ئې خولې توی کړې او نه ئې لاس تناکي شوی. که دا حالت په ده تحميل شي د کار او زيار انگيزه له لاسه ورکوي، د کارکولو شوق او ذوق ئيصدمه گوري، د خولې تويول او د لاس پښو تناکي کول ورته بيهوده بريښی. د فردي ملکيت نفی خطرناك عواقب لري،

اجتماعي ملکيت په داسي استبدادي نظام منتج کېږي چي د ټولني هرڅه د واکمنو په لاس کي ورکوي، د دې په ځای چي "فردي ملکيت" تحريمو ولې هغه راکړه ورکړه او اقتصادي چال چلند نه تحريموو چي د ټولني حقوقو ته صدمه رسوي، د بېای لاس آزاد پرېږدي چي نيستمن استثمار کړي، د ده له مجبوريتونو نه غلطه استفاده وکړي، د بې وزلو د خولو او تڼاکو حاصل د ده په جيب کي پرېوزی، شتمن مزيد شتمن کړي او نيستمن لاپسي نيستمن، سرمايه د محدودو کسانو ترمنځ لاس په لاس شي، له هري لاري نه د شتمني ترلاسه کول جائز ګڼي، ولې سود، احتکار، انحصار او استثمار نه تحريموو؟

اسلام فردي ملکيت جائز ګڼي خو له څو شرطونو سره:

بايد له جائزی او قانوني لاري ترلاسه شوی وي. نه د بل فرد حق په کي ترپښو لاندي شوی وي او نه د ټولني .

له دې ملکيت نه يوازي په جائزو لاروکي استفاده کولی شي.

د ده په شتمني کي د ټولني د محرومانو ثابت او معلوم حق دی، دا حق بايد ورکړ شي. دولت مکلف دی له بېای نه دا ثابت حق ترلاسه کړي او بې وزلو محرومانو ته ئې ورکړي . دا ثابت حق د اجتماعي مصلحت په بنا زياتېدی شي او دولت کولی شي د ټولني د عام مصلحت لپاره له بېايانو نه هومره وغواړي چي ضرورت رفع شي.

شتمني بايد د محدودو اغنياوو تر منځ لاس په لاس نشي او داسي تراکم و نکړي چي ټولني ته ګواښ متوجه کړي، د شتمنيو تراکم خطرناك عواقب لري.

اسلام د همدې لپاره د زکات، عشر، خمس، ميراث، مصالح مرسله او سد ذرايع قواعد وضع کړي او سود، احتکار، انحصار، استثمار او د نيستمن له مجبوريتونو نه ناروا استفاده ئې تحريم کړې.

موږ به کمونستانو ته ويل: ستاسو دا ادعا چي په کمونستي ټولنيکي د "دولت" ضرورت په مدا رمدار منتفی کېږي او بې دولته ټولنه رامنځته کېږي، يوه واهی او بې بنياده ادعا ده، د عملي واقعيتونو خلاف، ستاسو په کمونستي ټولني کي نه د دولت ضرورت منتفی شو، نه له منځه ولاړ او نه تضعيف شو، برعکس هومره ځواکمن شو چي د انسان په اوږده تاريخ کي ئې مثال نشو موندلی، پدې نظام کي چي فوځ، پوليس، استخبارات او امنيتی ځواکونو او ځواکمنو حزبی حلقو ته کوم ضرورت دی په نورو نظامونو کي ئې مثال نه ګورو، تجربی ثابته کړه چي کمونستي نظام د ځواکمن دولت نه پرته دوام نشي کولی

که دولت ضعیف شو او په ټولني ئې تسلط کمزوری شو د نظام ماڼۍ نسکورېږي او د کمونیزم ټغر ټولېږي.

کمونستانو به د اسلام په اړه ویل: که اسلام د طبقاتی نظام حامي نه وی ولې ئې مرییتوب تائید کړ، ولې ئې د مریی ساتل او خرڅول جایز وګڼل؟

موږ د دوی په ځواب کي ویل: دا اسلام وو چي د بشری تاریخ په اوږدو کي ئې د لومړی ځل لپاره د مریی د آزادولو غږ اوچت کړ، له اسلام نه مخکي هیڅ مسلك د انسانانو د برابرۍ او د مریی د آزادي خبره نده کړې، اسلام اعلان وکړ چي لدې وروسته هیڅوك آزاد انسان نشي مریی کولی. لا څوکاله نه وو تېر شوي چي د اسلام تر واکمنۍ لاندي ټولو سیمو کي د غلامۍ سلسله ختمه شوه او مرییتوب پای ته ورسېدو. دا په داسي حال کي چي په اروپا، امریکا او ټولو غیر اسلامي هېوادونو کي د غلامۍ بازار ګرم وو او هیڅا د انسانانو د برابرۍ شعار نشو منلی. اما دا چي اسلام ولې له بري وروسته او په ټول حجاز له تسلط نه بعد غلامي تحریم نکړه او د ټولو غلامانو د آزادولو اعلان ئې ونکړ، ځواب ئې باید له یوې خوا د هغه وخت په اجتماعي ظروفو او شرایطو کي ولټوو او له بلي خوا د اجتماعي ستونزو په حلولو کي د اسلام په خاصي کړنلاري کې. اسلام د ځینو خاصو اجتماعي ستونزو د حل کولو لپاره دا کړنلاره خپله کړې چي ورو ورو د هغوی جرړی باسی، تدریجی بدلون غوره ګڼي، لومړی د داسي تبدیلي لپاره ذهني شرایط برابروي، مقدماتي کارونه سر ته رسوي، ریښی یوه په بل پسې قطع کوي او په پای کي د دې اجتماعي ستونزي کرغېړن بوټی له بیخه باسی، د شراب او قمار په اړه اسلام همدا اسلوب غوره کړ، په تدریج سره ئې د دې خبیثه بوټو جرړی وایستلې، د مرییتوب په اړه ئې هم همدا طریقه اختیار کړه، لومړی ئې وویل: ټول انسانان د یوه بل وروڼه او د یوه خدای بندګان دي او له یوه مور پلار نه پیدا شوي. بیا ئې وویل: د مریی آزادول د ګناهونو د جبران وسیله ده. بیا ئې وویل: هیڅ "حر" او آزاد انسان نشي مریی کېدی، هیڅوك دا حق نلري چي د "حر" او آزاد انسان په غاړه کي د مرییتوب کړۍ واچوي. بیائی وویل: هر غلام دا حق لري چي له خپل مالك سره "مکاتبه" وکړي، یعنی خپله آزادي په بیع واخلي، له غلامۍ نه آزاد شي او په مقابل کي ئې مالك ته څه ورکړي. او په پای کي ئې وویل: د دولت د مصرفی بودجی یو مورد د غلامانو اخیستل او آزادول دي.

د غلامانو د آزادولو او د غلامۍ د تدریجی ختمولو دا طریقه د یته ورته ده چي کوم دولت د فیوډالي نظام د ختمولو او د ځمکو د عادلانه ویش په اړه دا فیصله وکړي چي د زیاتو ځمکو له خاوندانو نه ځمکي په بیع واخلي او په بې ځمکو ئې وویشی او پدې خاطر

د ځمکو له مصادرې نه ډډه کوي چې پدې سره کېدی شي په ډېرو هغو کسانو ناروا تېری وشي چې شتمني او ځمکي ئې له جائزو لارو ترلاسه کړې. اسلام نه غواړي په هیڅا، تر هیڅ نامه لاندي تېری وشي او جائز حق ئې تر پښو لاندي شي.

امریکا تقریباً زر کاله وروسته د غلامۍ د ختمولو فیصله وکړه، د امریکا د هغه وخت جمهور رئیس ابرهام لینکلن د یوه فوق العاده فرمان په ترځ کي غلامي لغو او د غلامانو آزادي ئې اعلان کړه، که څه هم پدې سره د امریکا ټول غلامان آزاد شول، خو پدې خاطر چې د دې اعلان لپاره مقدماتې کار نه وو شوی او د غلامانو ذهني روزنه نه وه شوې، اکثر غلامان پس له لنډې مودې آزاد ژوند نه بېرته خپلو بادارانو ته راوګرځېدل، غوښتل ئې د سابق په څېر په غلامۍ کي ژوند وکړي، نه د آزاد ژوند په خوند پوهېدل او نه ئې په ځان کي د آزاد ژوند توان او کفایت لیدلو، په ظاهر کي غلامي ختمه شوه خو په حقیقت کي تر کلونو کلونو، په بېلا بېلو بڼوکي په خپل حال پاته وه.

کمونستانو به په اسلام دا اعتراض کاوو چې ولې ئې نارینه ته اجازه ورکړې چې څلور ښځي په نکاح کولی شي، دا څرګنده بې عدالتي ده او د ښځي په اړه شدید تبعیض، د اسلام پیغمبر ولې "نه" ښځي په نکاح کړي؟ اسلام ولې د طلاق اختیار نارینه ته ورکړی؟ اسلام ولې په میراث کي ښځي ته یوه برخه او نارینه ته دوه برخي منلې؟ اسلام ولې د دوو ښځو شهادت له یوه نارینه سره برابر ګڼلی؟

موږ هغوی ته ویل:

اسلام د یوې ستري اجتماعي ستونزې د حلولو لپاره د څلورو ښځو نکاح کول جائز کړې، که تاسو قرآن ته رجوع وکړې وبه ګورئ چې قرآن په هغه ځای کي دا جواز ورکړی چې د یتیمانو او کونډو په اړه بحث کوي او وایي:

وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ وَلاَ تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلاَ تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ٢ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُوا ٣ النساء : ٢-٣

> او یتیمانو ته د دوی مالونه وسپارئ، ناولی په غوره مه بدلوئ، د دوی مالونه د خپل مال په لوري مه خورئ، دا ستره ګناه ده، که ووېرېدئ چې په یتیمانو کي عدالت نشي کولی نو له دغو ښځو څخه چې څوك مو خوښي وي، دوه،

درې او څلور په نکاح کړئ ، خو که ووېرېدئ چي عدالت نشئ کولی بیا یوه
ده او هغه چي ستاسو په واك کي دي، دا دې ته نږدې ده چي تېری ونکړئ .

یعنی له یوې نه زیاتي ښځي کول هم د عدالت لپاره او په یوې اکتفا هم د عدالت لپاره، که وموليدل چي د یتیمانو له معضلې سره مخامخ یاست او د همدغو یتیمانو مصلحت دا غوښتنه کوي چي د دوی د ښی روزني او پالني لپاره د دوی کونډې میندي په نکاح کړی شي نو دا کار کولی شي، پدې کي نه یوازي څه حرج نشته بلکي دا د ستايني وړ کار دی، باهمته کسان به دې کار ته ملا تړي، په یتیمانو زړه سوند او بارحمه انسانان به دا مسئولیت په غاړه اخلي.

که په یوې ټولني کي د خاصو عواملو په وجه د ښځو شمېر تر نارینه وو زیات شي، دا ستونزه به څنګه حل کوو؟ د دغو ښځو کفالت به څوك په غاړه اخلي؟ مخصوصاً که دوی کونډې وي او یتیمان ورته پاته وي؟! آیا د دې اجتماعي ستونزي د حل بله داسي چاره په نظر راځي چي هم په یوې ښځي اکتفا وشي او هم د دغو ښځو انساني اړتیاوي له معقولي او قانوني لاري مرفوع شي؟!

په اکثرو ټولنو کي د ښځو شمېر تر نارینه وو زیات دی، د دې وجه یا دا ده چي د کورنیو په غیر کي د پیدا شوو لوڼو شمېر تر زامنو زیات وي او یا دا چي په سترو جګړو کي اکثراً نارینه مری او عادتاً ښځي له مرګ ژوبلي نه خوندي پاته کېږي، داسي جګړې په هر هېواد تپل شوې او تل ئې د تکرار وېره شته، که کومه ټولنه لداسي ستونزي سره مخامخ شي د اسلام لدغه علاج نه پرته څنګه کولی شو دا ستونزه حل کړو؟!

دا خبره باید په پام کي ولرو چي "نکاح" د ښځي او نارینه ترمنځ د هغي موافقې نوم دی چي د ګډ ژوند په اړه ئې په خپله خوښه کوي. که ښځه په خپله خوښه، لداسي میړه سره په ګډ ژوند راضی کېږي چي تر یوې زیاتي ښځي لري، هیڅوك پدې کار د اعتراض حق نلري او دې ته د تبعیض نوم نشي ورکولی. اعتراض په هغه صورت کي وارد ګڼل کېږي چي ښځه د خپلي خوښي خلاف نکاح ته اړه کړی شي.

نه پوهېږو هغه کسان څنګه ځانته د دې حق ورکوي چي د اسلام پدې اصل اعتراض وکړي، پداسي حال کي چي د یوې قانوني ښځي تر څنګ د ګڼ شمېر غیرقانوني جنسي ارتباطاتو په درلودو اعتراض نلري!! کمونستان خو د "کورنۍ جوړېدل" د "فردي ملکیت" په څېر د غیر کمونستي ټولني نښه ګڼي او پدې باور دي چي پدې برخي کي هم باید فردي ملکیت له منځه ولاړ شي، باید کورنۍ منحل او آزاد جنسي تعلقات رایج شي اولاد د

کورنۍ "مال" نه بلکي د ټولني "مال" وګڼلی شي، دولت د دوی روزنه په غاړه واخلي، د کورنۍ د غیر پر ځای باید په وړکتون کي وروزل شي، په کورنۍ کي د دوی روزنه پدوی کي د "فردي ملکیت" غلط افکار راولاړوي!! خو راشئ وګورو چي د غیر قانوني او آزادو جنسي تعلقاتو نتائج څه وو او نن "علم" پدې اړه څه وایي او د کومو خطرناکو اجتماعي ستونزو او نا علاجه ناروغیو منشأ ئې ګڼي!! د " ایډز" په شان ناعلاجه ناروغي، د ګڼ شمېر نورو جسمي او رواني ناروغیو په شمول، د همدې فاجعی نتائج ګڼي او وایي: اکثر ستر ستر جانیان هغه دي چي د مور په غیر کي ندي روزل شوي، د پلار د ترحم او میني لاس ئې په سر ندی تېر شوی، داسي څوك ئې ندی موندلی چي صادقانه ترحم، عاطفه، زړه سوي او ربښتیني مینه ئې له هغه زده کړې وی.

د اسلام له نظره کورنۍ د ټولني د لویي ماڼۍ لومړنۍ خښته ده که کورنۍ ورانه شوه ټولنه ورانېږي.

اما دا چي پیغمبر(ص) ته ولې د "نه" ښځو د نکاح اجازه ورکړی شوې، د دې دلیل څه دی او دا کار په کومي زمانې کي او د پیغمبر علیه السلام د مبارك ژوند په کوم پړاو کي تر سره شوی؟

ټولو ته جوته ده چي رسول الله (ص) په پنځه ویشت کلنۍ کي واده وکړ، "خدیجه رضي الله عنها د ده لومړۍ بي بي څلویښت کلنه وه، د هغې تر وفات پوري ئې بله ښځه نده کړې، تر پنځوس کلنۍ پوري ئې یوازي یوه ښځه درلوده، د خدیجی رضي الله عنها له وفات وروسته ئې سوده رضي الله عنها چي کونډه وه، په نکاح کړه، سوده له لومړیو مسلمانانو څخه وه، له خپل مخکني میره سره ئې یو ځای حبشي ته هجرت وکړ او د هجرت سختی شېبې او کړاوونه ئې وګالل، نه ئې مال درلود او نه جمال او پیغلتوب، امتیاز ئې قوي ایمان او د ایمان په لاري کي قرباني وه، پیغمبر علیه السلام صرف یوه ښځه په پیغلتوب کي کړې. نوری بي بیانی ئې کونډې وې، هره یوه ئې د یوه لوی اجتماعي مصلحت لپاره په نکاح کړې، شاید د حفصه رضي الله عنها د نکاح څرنګوالی د پاته ودونو د انګیزو لپاره ښه مثال وي:

حفصه رضي الله عنها د عمر رضي الله عنه لور وه، مخکنی میره ئې د بدر په جګړي کي برخه اخیستی وه، هغه وفات شو، عمر رضي الله عنه، ابوبکر او حضرت عثمان رضي الله عنهما ته ورغی او له هغوی نه ئې وغوښتل چي حفصه په نکاح کړي، خو دوی د خپلو معاذیرو په وجه ډډه وکړه، عمر رضي الله عنه دا مشکل له پیغمبر علیه السلام سره یاد کړ او هغه پدې خاطر له حفصی رضي الله عنها سره د نکاح اراده وکړه چي له خپل نږدې

او مخلص ملګرى سره د يوې داسي ستونزې په حل کي مرسته وکړي چي نورو ورته حل نکړى شوه.

همدا راز زينب رضي الله عنها چي ميړه ئې د بدر په جګړي کي په شهادت ورسېدو، عمر خوړلې کونډه وه، په نيکو کارونو کي هومره مشهوره وه چي خلکو به د "بى وزلو د مور" په نامه يادوله، پيغمبر عليه السلام هغه يدې خاطر ځانته نکاح کړه چي له يوې خوا ئې د يوه بدرې مجاهد په اړه خپله خواخوږى ښودلې وي او له بلي خوا ئې د يوې داسي نوميالۍ، خييري او با ايمانه ښځي ستونزه حل کړې وي. دا نيکه بي بي يوازې دوه کاله نور ژوندۍ وه.

همدا راز ام سلمه چي ٦ اولاده ئې درلودل، ميړه ئې د احد په جګړي کي زخمي شو، د بلي جګړي په دوران کي د ده زوړ پرهار پرى شو او له همدې نه وفات شو، پيغمبر عليه السلام د ده په مړيني هومره خواشينى شو چي اوښکي ئې تويي شوې، د ده له مړيني ٤ مياشتي وروسته ئې ام سلمى ته څوك د خطبى لپاره ورولېږو، هغې خپل عذر داسي وړاندي کړ: زه عمر خوړلې يم، ډېر اولادونه لرم، نه غواړم ستا د اذيت باعث شم. خو پيغمبر عليه السلام غوښتل پدې نکاح سره مسلمانانو ته د خپلو ديني وروڼو په نسبت د وفادارۍ او د کونډو او يتيمانو د پالني او روزني نه هيرېدونکې اسوه وړاندي کړي. ام سلمى ته ئې قناعت ورکړ او دا نکاح ترسره شوه. د پيغمبر عليه السلام ټول ودونه همداسي وو.

په دې ودونو کي يو بل ستر مصلحت هم مضمر وو او هغه دا چي د پيغمبر عليه السلام د بي بيانو له لاري د دين يوه لويه برخه مسلمانانو ته رسېدلې، دوى د نورو ښځو لپاره د ښوونکو حيثيت درلود، نورو ښځو به لدوى نه دين زده کاوو، که تاسو د رواياتو کتابونه وڅېړي په څرګنده به وګورى چي د دې کتابونو په هر مخ کي له همدې بيبيانو نه يو په بل پسې روايتونه ستاسو مخي ته راځي.

د کمونستانو د دې اعتراض په اړه چي اسلام ولې د طلاق حق نارينه ته ورکړى، زموږ ځواب دا وو: د طلاق د لاندي ممکنوڅلورو صورتونو څخه اسلام يو غوره کړى:

الف: ښځه او ميړه په ګډه د طلاق فيصله وکړي.

ب: اختلاف محکمې ته وړاندي شي او محکمه پدې اړه وروستۍ فيصله وکړي.

ج: د طلاق حق ښځي ته ورکړى شي.

د: د طلاق پرېکړه د ميړه په لاس کي وي.

مخکي لدې چي وګورو اسلام ولې ځلورم صورت غوره کړی باید څو خبري په پام کي ولرو:

اسلام له طلاق نه کرکه لري، د مجبوريت په خاطر جواز ورکوي، خو هغه تر ټولو کرکجن حلال کار ګڼي.

په اسلام کي نارينه له يوې خوا پدې مکلف شوی چي د کورنۍ ټول لازم ورځني مصارف په غاړه واخلي، هغه به د کورنۍ د ټولو مصارفو متکفل وي. له بلي خوا پدې مکلف شوی چي د نکاح په ورځ به هومره مهر په غاړه اخلي چي ښځه ورباندي راضی شي، دا "مهر" د ښځي حق دی او د دې د راتلونکې لپاره يو مهم تضمين. "ښځه" کولی شي له "ميړه" نه هومره مهر ترلاسه کړی چي د دې راتلونکې تضمين کړې او د وخت ناوخت، بې ځايه او بې موجبه طلاق مخه ونيسي، ميړه ونشي کولی چي له يوې خوند واخلي، پس له لنډې مودې هغې ته طلاق ورکړي او د هوس په حکم بله په نکاح کړي، طلاق نبايد په يوې ملعبی بدل شي، د نکاح په ورځ بايد داسي تدابير ونيول شي چي دا مقدسه رابطه دوام وکړي، اسلام د همدې لپاره د مهر حق د ښځي د مستقبل لپاره د يوه تضمين په حيث وضع کړی.

اسلام دوه دليله د دې لپاره وړاندي کړي چي نارينه به د کورنۍ قيم وي او د طلاق پرېکړه به د ده له لوري کېږي:

الف: "مهر" ورکوي او د کورنۍ مصارف ئې په غاړه دي.

ب: د قيموميت لپاره چي کومو مواصفاتو ته اړتيا ده، په نارينه کي دا مواصفات تر ښځو زيات دي. د ښځي طبيعي وظايف دا ايجابوي چي قوي عاطفه ولري. قوي عاطفه اکثراً د انسان "تعقل" تر اغيزی لاندي نيسي، ښځه د همدې "قوي عاطفی" په حکم د اولاد د روزني ټولي ستونزي په ورين تندي قبلوي، بې خوبي ګالي، خپل ژوند او صحت په خطر کي اچوي، د اولاد د هري غلطۍ په وړاندي صبر کوي او حتی د پرديو په مقابل کي د دوی له هري غلطۍ نه دفاع کوي، د "قيادت" او "قضاوت" لپاره د "قوي عاطفی" په ځای داسي "تعقل" ته اړتيا ده چي د عاطفی تر اغيزی لاندي رانشي. د نارينه روحی جوړښت داسي دی چي د "عقل" او "عاطفی" ترمنځ ئې تعادل او توازن شته او د "عاطفی" تله ئې د ښځو په شان تر "تعقل" درنه نده.

پداسي حال کي چي اسلامي شريعت د طلاق حق نارينه ته سپارلی، خوله دې حق نه د ښځي د ځورولو او د هغې په حقوقو د تېري په لاره کي ناروا استفاده نشي کولی، که

خبره دې حد ته ورسېده ښځه حق لري "محكمې" ته مراجعه وكړي، چې محكمه به يا د دې حقوق احياء كوي او يا به دا رابطه فسخ كوي.

همدا راز په محكمې كي د شهادت لپاره د يوه نارينه په څنگ كي د دوو ښځو حضور، پدې خاطر ضروري گڼل شوى چې كه يوه په شهادت وركولو كي اشتباه وكړي او څه ترې هير شي بله ئې ورپه ياد كړي. لكه چي گورى د دې حكم منشأ د ښځو په اړه د تبعيض او توپير اعمال نه، بلكي د عدالت په اړه جدي احتياط دي، وجه ئې هغه فطرى تفاوت دى چې د ښځو او نارينه وو ترمنځ د "شهادت وركولو" په ارتباط شته، احياناً د ښځي قوي عاطفه د دې په "حافظى" هم اغيزه كوي او د هغه چا په اړه ډېر داسي شيان ترې هيروي چې د زړه سواند وړ ئې گڼي، دا د زړه سواند طبيعت دى چې په لومړى سر كي د "غلطۍ" لپاره "توجيهات" كوي او ورو ورو د غلطۍ د هيرولو باعث شي.

د ميراث د ويش د څرنگوالي په اړه كه لږ ځير شو نو په ډاگه به وگورو چي اسلام ښځو ته ډېر امتيازات وركړي، په ډېرو مواردو كي ئې ښځو ته تر نارينه وو زيات حقوق وركړي، لاندي څو مواردو ته ستاسو پام را اړوم:

ـ ښځه پداسي حال كي له خپلوانو او له خپل ميړه نه "ميراث" ترلاسه كوي چي هيڅ اقتصادي مكلفيت نلري، له واده نه مخكي ئې پلار د دې متكفل وي او له واده وروسته ميړه، كور، كالي او ډوډى ئې د "متكفل" له خوا تأمين كېږي.

ـ له ميړه مهر ترلاسه كوي، مهر په حقيقت كي يو فوق العاده امتياز دى چي د ښځي د مستقبل د تضمين لپاره منل شوى.

ـ ښځه كولى شي خپله هغه "سرمايه" چي د "مهر" يا "ميراث" له لاري او يا د كار كولو په نتيجه كي ئې ترلاسه كوي، له خپلي خوښي سره سم، په "كار" واچوي او عوايد ولري، لدې شتمنيو او عوايدو سره سره، هغه اقتصادي مكلفيت نلري.

ـ ښځه د "نفير عام" له حالت نه پرته سنگر ته په تلو مكلف نده، مگر دا چي په خپله وغواړي.

ـ ښځه جومات ته په تلو هم مكلف نده، خو كه په خپله وغواړي چي لمونځونه په جمع او په جومات كي وكړي څوك ئې مخنيوى نشي كولى.

دا ځيني هغه مسائل وو چي زموږ او كمونستانو ترمنځ به په هري وړې او لويي غونډې كي مناقشه كېدل. كه څه هم كمونستان د فرهنگي موادو له ناحيې په موږ برلاسى وو، دوى د مجاني ويش لپاره كافى كتابونه درلودل، د روسيى او چين سفارتونو لدوى سره

بې دريغه مرستي کولې، د ايراني "حزب توده" په لاس ليکل شوي او ترجمه شوي ډېر کتابونه ئې په واك کي وو، هر چاته ئې وړيا ورکول، خو موږ لدې ناحيې ډېر مشکلات درلودل، نه مو داسي کتابونه موندل چي پدغو مناقشاتو کي زموږ مرسته وکړي، د کمونستانو سؤالونه ځواب کړي، په اسلام د کمونستانو اعتراضاتو ته ځواب ووايي، د مدرسو په کتابونو کي دا مسائل نه وو څېړل شوي، نه په قدوری او کنـز کي دا مسائل څېړل شوي وو او نه په هغه يوناني فلسفی، حکمت او منطق کي چي په مدرسو کي لوستل کېدل، د مدرسی ملا نه لدغو مسائلو نه واقف وو او نه ئې داسي ځواب ويلی شو چي د شلمي پېړۍ په فضاء کي روزل شوي ځوانان قانع کړي، موږ دې ته اړ وو چي په خپله د کمونستانو کتابونه ولولو، د ضعف نقاط ئې پيدا کړو، د دوی مقابلې ته ځان چمتو کړو او د دوی سؤالونو ته ځوابونه تيار کړو.

ما د "شعور او ماده" تر نامه لاندي يوه داسي رساله وليکله چي له کمونستانو سره د هغه وخت مطرح سؤالونه پکي څېړل شوي وو، خو د دې رسالې د تکثير او توزيع له کړاو سره مخامخ وو، نه مو د چاپ امکانات درلودل او نه د مجاني توزيع توان. د کتابونو د توزيع په اړه موږ دې ته اړ وو چي ملګرو ته ووايو: دا کتاب پدې شرط د مطالعی لپاره درکوو چي درې نسخی به ترې ليکي، يوه به له ځان سره ساتي او دوه به موږ ته راکوي، چي په نورو ئې وويشو، زما دغه لومړنی کتاب چي په شل کلنۍ کي مي ليکلی وو، په ۱۳۵۵ کال په پشاور کي د حزب اسلامي د ارشاد او فرهنګ رياست چاپ او خور کړ.

الحمدلله له کمونستانو سره په خپلو مناقشاتو کي تل برلاسی وو او همدا برلاسی پدې منتج شوه چي د بااستعداده، باشخصيته او هدفمندو ځوانانو مطلق اکثريت له موږ سره يوځای شي. که تاسو د پوهنتون د هغه وخت يوه مقطع راواخلئ او ورته ځير شئ وبه ګورئ چي په هر ټولګی کي د لومړۍ درجی بااخلاقه او باشخصيته زده کوونکي زموږ ملګری وو او بې سويی، بد اخلاق او بې شخصيته افراد کمونستانو ته پاته شوي وو، کمونستان اکثراً هغه کسان وو چي د خپل ټولګی په ورځنيو درسونو کي هم ترټولو وروسته وو او په ډېر تکليف به کاميابېدل.

د قرآن بې حرمتي

د مناقشاتو دغه بهير کمونستان وهڅول چي کوم جدي عکس العمل وښيي، شايد د عکس العمل په ډېرو صورتونو ئې غور کړی وي، يو لدغو صورتونو نه هغه وو چي په پوهنتون کي ترسره شو، خو عواقب ئې د دوی د زعم او گمان خلاف. د دوی يو شقی او بدبخته انسان، د شپې له خوا د ليليی مسجد ته ننوتی، د قرآن مجيد پاڼی ئې شکولې او ټوټې ټوټې پاڼی ئې له کړکۍ بهر اچولې، چي ځيني شمال خورې کړې او ځيني د بام په سر په يخ کي نښتي وي.

لومړی کس چي د سحر لمانځه لپاره مسجد ته راغلی وو، صوفی سعيد د هرات اوسېدونکی وو، هغه په جومات کي خورې پاڼی غونډې کړې وې، خو له مسجد نه بهر د يخ نيوليو پاڼو په راغونډولو نه وو موفق شوی، ورپسې موږ مسجد ته راغلو او د لمونځ کوونکو شمېر ورو ورو زيات شو، صحنه ډېره دردوونکې وه، ځيني له غم او غصی نه پړېدل، د ځينو اوښکي بهېدې او ځينو غاښونه چيچل، لمونځ په ډېری غمناکي فضاءکي ترسره شو، همالته د قضيی د څېړني او مناسب اقدام لپاره خبرو ته کښېناستلو، ټول پدې سلا شول چي د پوهنتون د رياست مخي ته احتجاجی غونډه وکړو او د پوهنتون له اداري نه وغواړو چي حتماً مجرم پيدا او محاکمې ته ئې وسپاری، د ټولو هغو کسانو شمېر تقريباً

شپیتو ته رسېدو چي پدې احتجاجی غونډې کي ئې برخه واخیسته، د غونډې وضعیت هم زموږ دوستانو ته حیرانوونکی وو او هم زموږ مخالفینو ته، دوستانو ته لدې لحاظه چي د داسي یوې ستري پېښي او له قرآن نه د دفاع په خاطر څنګه یوازي شپیتو کسانو پدې احتجاجی غونډې کي برخه واخیسته!! او مخالفینو ته لدې لحاظه چي دا د ګوتو په شمېر کسان څنګه کولی شي کوم مؤثر کار وکړي!! خو موږ مصمم وو، د دې پروا راسره نه وه چي ملګری مو څومره دی او په مبارزې به مو څه نتائج مرتب کېږي.

دا غونډه زموږ لومړی عملي حرکت وو، پدې سره زموږ د غونډو لړۍ پیل شوه، هیچا دا ګمان نه کاوو چي دا غونډه به د یوه داسي ځواکمن او خوځنده بهیر پیلامه وي چي ټولي ځواکمني سیاسي ډلي به له سختی ماتې سره مخامخ کړي، په ټول پوهنتون به مسلط شي، پوهنتون به د همدې حرکت په یوې ډاډمني اډې بدل شي. د نهضت دا حالت د قرآن دا آیت ډېر ښه انځوروي:

> كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآَزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ٢٩ الفتح: ٢٩
>
> لکه داسي کشت چي تیغ ووهي، بیائی پیاوړی کړي، نو ګڼ شي، بیا په خپلي ساقی ودرېږي، داسي چي بزګران حیران کړي، د دې لپاره چي کافران وربانديي خواشیني کړي.

دا د الله په نامه پیل شوی نهضت همداسي وو، د څو تنکیو ځوانانو په لاس پیل شو، ورو ورو ئې وده وکړه، پیاوړی شو، ګڼ شو، ځواکمن شو، لمن ئې خوره شوه، د ټولني ټول هغه کسان ئې ورو ورو په خپلي غېږ کي راغونډ کړل چي د ایمان څه بخرکي ئې په زړه کي وو، سریع او چټکي ودي ئې هرڅوك حیرانول، حتی هماغه کسان چي دا حرکت ئې پیل کړ، دوی هم ګمان نه کاوو چي دومره ژر به د ضعف او ناتوانۍ له هاغه لومړني حالت نه د قوت او غلبی دې پوړې ته ورسېږي، سریع ودي ئې دښمنان هك پك کړل او د دوی غوصه ئې را وپاروله. که ووایو چي زموږ په هېواد کي د اسلامي نهضت د پیاوړي

تبارز له ورځي نه بيا ترهغي ورځي چي روسي فوځونو زموږ په هېواد تېرى وکړ، مقاومت پيل شو، روسان وتلو ته اړ شول او ورپسې روسانو او امريکايانو پدې خاطر يوه بل ته لاس ورکړ چي په افغانستان کي د مجاهدينو په لاس د يوه اسلامي حکومت د جوړېدو مخنيوى وکړي، دا ټولي پېښي د دې مبارك اسلامي بهير په وړاندي د داخلي او خارجي دښمنانو عکس العمل وو، پدې تحليل کي مو نه يوازي مبالغه نده کړې بلکي يو داسي حقيقت مو څرگند کړى چي ټولو هغو افغانانو ته پوره واضح دى چي د تاريخ د دغه پړاو حوادث او د هغوى لاملونه ئې په دقت سره څېړلى.

د محصلینو اتحادیه

پس له هغه چې په ۱۳۲۹ کې د نادري کورنۍ واکدارانو د محصلینو لومړۍ اتحادیه وځپله، شل کاله وروسته په ۱۳۴۹ کې محصلینو یو ځل بیا د یوې اتحادیې د جوړولو هڅه وکړه، دا ځل د اتحادیې د جوړولو ابتکار د کمونستانو په لاس کې وو. موږ پدې اتحادیې کې د فعالې ونډې اخیستو فیصله وکړه او په هغو انتخاباتو کې مو برخه واخیستله چې د اتحادیې د مؤسسانو مجلس لپاره ترسره کېدل، پدې انتخاباتو کې زموږ ۹ کسان بریالي او د مجلس مؤسسان غړیتوب ئې ترلاسه کړ، زه هم پدې ډلې کې وم، که څه هم د "جوانان مسلمان" د غړو شمېر د "شعله جاوید" او "پرچم" له غړو نه کم وو، یوه څوارلس، بل دوولس او موږ نه غړي مجلس ته لېږلي وو، خو زموږ لپاره دا یو لوی بری وو، موږ تر نورو ډلو ډېر وروسته خپل کار پیل کړی وو، لدې نه مخکې موږ ډېر محدود څرګند فعالیتونه درلودل، نه په پوهنتون کې د لویو غونډو په جوړولو موفق شوي وو او نه په مظاهرو. کمونستان په پوهنتون داسې مسلط وو چې ویلی شو دا ځای په څو وروستیوکلونو کې د دوی لویه اډه وه، موږ یوازې څو میاشتې د مخه راڅرګند شوي وو.

د مؤسسانو د مجلس داخلي جریانات

په مجلس مؤسسان کې د "جوانان مسلمان" دغړو مشرې ماته سپارل شوې وه، زموږ انتظار دا وو چې استاد عبدالرحیم نیازی به له خپل ټولګی نه مجلس مؤسسان ته انتخاب شي او دی به زموږ د ډلې مشري کوي، خو داسې ونشول، ځینو بې عقله کسانو د شخصي

ملاحظاتو او حسادت په وجه ده ته رأی ورنکړه، مجلس ته د ده په راوستلو کې زموږ هلې ځلې بې نتیجې پاته شوې.

د مجلس لومړی کار دا وو چې ځانته رئیس انتخاب کړي، زموږ هڅه دا وه چې له کمونستانو نه څوك د رئیس په توګه انتخاب نشي، پدې کار کې بریالي شوو، داؤد فراهی د یوه مشهور بډای زوی پدې موفق شو چې اکثریت ترلاسه کړي او د رئیس په توګه انتخاب شي. زموږ غړو ما ته رأی راکړه، کمونستانو او بې طرفانو د فراهی ملاتړ وکړ، موږ عملاً او علناً د فراهی مخالفت وکړ، هدف مو دا وو چې محصلینو ته وښیو: دا دی کمونستان د یوه فیوډال مرسته کوي او غواړي هغه د محصلینو د اتحادیی رئیس شي، حال دا چې د فیوډالانو د مخالفت او د کارګرانو او بزګرانو د حمایت دعوا کوي، دې خبرې په هغه وخت کې خاص اهمیت درلود.

په مجلس کې د بحث دوهمه موضوع د اساسنامې تدوین وو، مسوده جوړه او د بحث لپاره مجلس ته وړاندې شوه، موږ د اساسنامې په سر کې د "بسم الله الرحمن الرحیم" په لیکلو ټینګار کاوو، کمونستانو د مخالفت لپاره کلکه ملا تړلې وه. مناقشه دوه ورځې طولانې شوه، د کمونستانو د مخالفت ګټه دا وه چې د دوی حقیقت ټولو ته څرګند شو، د ټولو خلکو مخصوصاً د کابل د منورینو سترګې د پوهنتون جریاناتو ته اوښتی وې، هر چا به پوښتنه کوله چې د محصلینو د اتحادیی کار نن کوم ځای ته رسېدلی، د بسم الله په سر تودې او اوږدې مناقشې په بهرکې منعکس کېدې. ډېر خلك ترې خبرېدل، هغه حلقی چې د کمونستانو له ماهیت نه بې خبره او د غفلت په خوب ویده وو، دا پېښې ورته د جدي خطر زنګ وو، بالآخره زموږ شرط ومنل شو خو لدې تعدیل سره چې د "بسم الله" په ځای "د خدای په نوم" الفاظ ولیکل شوو او پدې توګه اساسنامه تصویب شوه.

د اساسنامې مطابق انتخابات

پس له څه مودې، د اتحادیی د فعالولو لپاره د اساسنامې مطابق انتخابات ترسره شول، دا ځل موږ پدې وتوانېدلو چې دوولس کسان شورى ته ولېږو، د شورى په لومړنیو غونډو کې د اتحادیی د رئیس په اړه انتخابات وشول، کمونستانو ذبیح الله عصمتی ته رأی ورکړه، هغه د رئیس په توګه انتخاب شو، د اتحادیی اجرائیه کمیټی ته له هرې ډلې دوه

دوه کسان معرفي شول، شاکر او حیدرعلي لهیب د شعله جاوید له لوري، خلیل زمر او ډاکتر نجیب د پرچم له خوا، امان الله استوار او خلیل کوهستاني د خلق له خوا، ډاکتر عمر شهید او زه د "جوانان مسلمان" له خوا، د ذبیح الله عصمتی په شمول څلور نور کسان د ننگرهار د پوهنتون، د بې طرفانو او وړو ډلو استازی وو. په اجرائیه کمیټی کي مو د صنفی مسائلو ترڅنگ په ایدیولوژیکي مسائلو د مفصل بحث او مناقشې فرصتونه ترلاسه کول، په بحث کي به د شعله جاوید له خوا شاکر او د پرچم له خوا خلیل زمر برخه اخیسته، ډاکتر نجیب چي وروسته جمهور رئیس شو، د خلیل مرستیال وو. علمي او ایدیولوژیکي سویه ئې هومره نه وه چي په هغو بحثونو کي د پرچمیانو نمایندگی وکړي، د خلقیانو استازی هم په بحثونو کي د برخي اخیستو جوگه نه وو، دغو بحثونو به اکثراً ډېره جدي بڼه غوره کوله، هره وړه خبره به په مناقشې بدله شوه او ورو ورو به بحثونه هغه ځای ته ورسېدل چي ناظرانو به ځان مداخلې ته اړگڼلو، د دوی د مداخلې په نتیجه کي به مناقشه پای ته رسېده، ډېر ځله داسي شوي چي نجیب به خلیل زمر او لهیب به شاکر له لاسه نیولو او لدوی نه به ئې یا د بحث ختمولو یا له جلسی نه د وتلو غوښتنه کوله.

زه د خپل مهربان رب له پیرزوینو نه سخت ممنون یم چي پدغو مناقشو کي ئې تل ماته بری را په برخه کړي. په ایدیولوژیکي مسائلو مناقشې مي مخکي وځېړلې، دلته د سیاسي بحثونو دوه مناقشې د یادولو وړ گڼم:

د پښتونستان په هلکه مو مناقشه وه، پرچمیانو د پښتونستان د آزادي خبره وکړه!! ما ورته وویل: د پښتونستان د آزادي خبره که له افغانستان سره د یو ځای کېدو خبره؟ د پښتونستان آزادي د چا د مټو په زور، د افغانانو که د روسانو او هندوانو؟! غلامان غلامان نشي آزادولی، که افغانان پښتونستان آزادوی لومړی باید ځان آزاد کړئ!! شعله یانو زما د خبري ملاتړ وکړ او وئی ویل: نه افغانان پدې موقعیت کي دی او نه د روسانو د مټو په زور د پښتونستان د آزادي خبره معقوله ده.

له ډاکتر نجیب سره مي مناقشه وه، ډېرکسان مو شا او خوا ته ولاړ ول، له شوروي اتحاد سره د افغانستان د نږدیوالي په بدو او خطر ناکو عواقبو مي خبره کوله، نجیب ته مي وویل: ستاسو د سیاستونو پایله فقط دا کېدی شي چي افغانستان د مرکزي آسیا د

هېوادونو په څېر د روسانو په منګولو کي پرېوزي!! هغه وويل: څه پروا کوي، دا د افغانانو لپاره غوره ده، د مرکزي آسيا د ولسونو وضعيت تر موږ ډېر ښه دی!!

د محصلينو په اتحاديی کي زموږ برخي اخيستلو، د اسلامي نهضت لپاره په زړه پوري نتائج درلودل، ځوانانو ته د خپلو نظراتو د وړاندي کولو لپاره موږ تر دې نه مؤثر ستيج نشو موندلی، په اعتصاباتو او احتجاجی غونډو کي به موږ او دوی له يوه ستيج نه وينااوي کولې، پدې سره به ځوانانو ته د دې موقع په لاس ورتله چي زموږ او کمونستانو ترمنځ په آسانۍ قضاوت وکولی شي، که زه ادعا وکړم چي د "جوانان مسلمان" له مبارك بهير سره د ځوانانو د فوځ فوځ يو ځايکېدو لويه وجه په اتحاديی کي زموږ فعاله ونډه وه، مبالغه مي نده کړې. د دې برخي اخيستلو نتائج هلته څرګند شول چي د اتحاديی لپاره يو ځل بيا انتخابات ترسره شول، پدې انتخاباتو کي موږ په دريو کي دوې برخي څوکۍ ترلاسه کړې، له ٥٦ غړو نه ٣٧ د "جوانان مسلمان" متعهدين وو. نورو ډلو په ګډه صرف ١٩ څوکۍ ترلاسه کړې وې چي پدې کي هم ځيني بې طرفان ول.

د پوهنتون اعتصابات

د کمونستانو د سياسي مبارزې يوه مهمه برخه دا وه چي د تظاهراتو او اعتصاباتو له لاري له خپلو مخاطبينو سره مخامخ شي، له کارګرانو، مأمورينو او محصلينو سره خواخوږی وښيي، ځان د محرومانو ملګری معرفي کړي او نوي غړي جلب کړي. د ټولني په نورو پرګنو کي د دې کار لپاره شرايط نه وو برابر، علمي مؤسسات ئې د دې لپاره غوره کړی وو، کله په يوه او کله په بل نامه به ئې ځوانان تظاهراتو او اعتصاباتو ته هڅول، پوهنتون د داسي اعتصاباتو په تود انګړ بدل شوی وو.

په ١٣٥٠ کي د اتحاديی له خوا عمومي اعتصابات اعلان شول، د استادانو اتحاديه هم لدوی سره يو ځای شوه، د استادانو د اتحاديی واګی کاملاً د کمونستانو په لاس کي وې، زموږ انتظار دا وو چي د پوهنتون مسلمان استادان به پدې اتحاديی کي فعاله برخه واخلي، کم له کمه خپل موجوديت به ثابت کړي او د کمونستانو په لاس کي د دې اتحاديی له پرېوتو به مخنيوی وکړي، د شرعياتو د پوهنځي له استادانو نه مو وغوښتل چي پدې اتحاديی کي برخه واخلي، خو د دوی هيڅوك دې کار ته تيار نشو. موږ ته دې خبري خاص

اهميت درلود، دا ځکه چې په ګډو غونډو کې به يوه کس د محصلينو له اتحاديې نه او يوه کس د استادانو له اتحاديې نه په خپل وار وينا کوله، هره ورځ به زموږ يوه، يا دوه کسانو ته وار رارسېدو، کله ما ته او کله ډاکتر عمر شهيد ته، خو د دوی ګڼ شمېر کسانو به د خبرو فرصت ترلاسه کاوو، همدا راز لدې حالت نه ځوانانو دا انتباه اخيستله چې په ټول پوهنتون کې شايد يو داسې استاد نه وي چې د مبارزې په کار کې زموږ ملګرتيا ته تيار وي، نورو به موږ ته د دې خبرې پېغور راکاوو چې د شرعياتو د پوهنځي استادان او محصلين پدې عمومي اعتصاب کې له برخې اخيستو ډډه کوي او هماغه څه کوي چې دولت ئې خوښوي!! يو ځل د محصلينو يوه بهير د شرعياتو د پوهنځي هغو ټولګيو ته د ننوتو هڅه وکړه چې زده کوونکي ئې په اعتصاب کې د برخې اخيستو په ځای په خپلو ټولګيو کې د درس لپاره ناست وو، غوښتل ئې هغوی توهين کړي، موږ د دوی مخنيوی وکړ او په ټولګيو کې ناستو محصلينو ته مو وويل چې که په اعتصاب کې برخه نه اخلئ کم له کمه دا کار مه کوئ چې له دولت سره په ملګرتيا متهم شي او د محصلينو د جايزو غوښتنو د مخالفت الزام تاسو ته متوجه شي اوکمونستان ستاسو لدې دريځ نه د اسلام په ضد استفاده وکړي او ووايي: موږ تل ويل چې دين د ارتجاع په خدمت کې وي، دا دی عملي او ژوندی مثال ئی!

که څه هم د شرعياتو په پوهنځي کې د مخلصو محصلينو شمېر ښه زيات وو او په اسلامي نهضت کې د دوی ونډه ډېره څرګنده وه، خو پدې پوهنځي حاکم ذهنيت همدا وو چې له نظام سره له هر راز تصادم نه بايد ځان لرې وساتي. د همدې لپاره د استاد عبدالرحيم نيازی او مولوي حبيب الرحمن شهيد په څېر زموږ مهم غړي پدې ونتوانېدل چې په انتخاباتو کې رأی ترلاسه کړي او د خپلو ټولګيو د استازو په حيث د اتحاديې شوری ته معرفي شي. شايد يوه کيسه د دې پوهنځي وضعيت تاسو ته ښه انځور کړی شي او هغه دا چې: يوه ورځ مې مشر ورور عبدالرحيم نيازی له خپلو ځينو همصنفيانو سره د داسې مناقشې په حال کې وموند چې ماته د ده خبري او له مخاطبينو سره چلند لږ شانته تند معلوم شو، له مناقشې وروسته مې ګوښه کړ او ورته ومې ويل: ګمان کوم ستا خبري لږ تندي او ترخې وې، لدوی سره حوصله په کار ده، نيازی صاحب راته مخ کړ او وئی ويل: حکمتيار صاحب! د دغو له لاسه زموږ زړونه داغ داغ دي، دوی نه په خپله څه کوي او نه

نور کار ته پرېږدي، ستا او سیف الدین نصرتیار په اړه وایي: دا قطب الدین او شیخ الدین څوك دي چې د دین ټیکه داران ئې له ځانه جوړ کړي، دوی دي خپله انجنیري کوي، د دوی ئې له دین سره څه کار؟!! موږ ورته وایو: که همدا قطب الدین او شیخ الدین نه وی ستا به د ذلت او سپکاوي هماغه وضعیت وو چې لدې نه مخکي دي درلود!!

متأسفانه زموږ د هغه وخت په دیني مدرسو باندي له دولت نه د وېرې خپکۍ پرته وه. د ټولني جوړښت داسي وو چې دینداران او واکداران باید له یوه بل سره خواخوږی ولري. واکدارانو به لدوی نه د خپل واك د بقا لپاره استفاده کوله او دوی به د واکدارانو د اقتدار د دوام لپاره دعا کوله او د مخالفینو په ضد به ئې فتوی گاني صادرولې. زه به وروسته پدې اړه څو مثالونه وړاندي کړم خو دلته په دوو مثالونو اکتفاء کوم:

زه په لومړی سمستر کي ناروغ شوم، درسونه را نه پاته شول، کور ته ستون شوم، یوه ورځ مي اراده وکړه چې د جمعې د لمانځه په وخت کې، د امام صاحب د روضی په مسجد کي خلکو ته وینا وکړم، زما وینا ټولو لمونځ کوونکو په ډېر دقت واورېده، سبا ولسوالۍ ته وغوښتل شوم او له هغه ځایه د دوو پولیسانو په نظارت کي کندز ته ولېږلی شوم، هلته راته وویل شو چې تا خلك بغاوت ته هڅولي او د پاچا په خلاف دي وینا کړې او افغانستان دي دارالحرب گڼلی، وروسته راته معلومه شوه چې د روضی د جومات امام مولوي قمرالدین ولسوالۍ ته همدا راپور ورکړی وو، د ده دا راپور هلته زما لاس ته راغی چې د امام صاحب ولسوالۍ زموږ د مجاهدینو په لاس فتح شوه او د ولسوالۍ ټول اسناد زموږ په لاس کي پرېوتل، پدې اسنادو کي هغه خط هم وو چې همدې مولوي په "شنه قلم" او خپلي امضاء سره زما په خلاف ولسوالۍ ته لېږلی وو.

په یوې رخصتي کي کور ته تلم، پلخمری ته ورسېدم، شپه مي د شهید نصرتیار په کورکي وه، دوی او نورو ورونو ټینگار وکړ چې سبا د اختر ورځ ده، دلته د اختر د لمانځه ډېره ستره جمع وي، خطیب د انجنیر محمد شاه تره دی، له هغه سره خبره کوو چې تا ته د خبرو موقع درکړي، ما موافقه وکړه، سبا د لمانځه لپاره وخوځېدو، د پلخمری په ستر چمن کي خلك را غونډ شوي وو، خطیب څو دقیقی خبري وکړي، ما ته ئې بلنه راکړه، خبري مي پیل کړې، د خلکو شمېر ډېر زیات وو، په لومړی صف کي والي له نورو لوړ رتبه

مأمورینو سره، د سلیمان لایق پلار چي د قلعه جواد د حضرتانو خلیفه وو او د پلخمری نور مخور مشران ناست وو، ما تقریباً ٤٥ دقیقی خبري وکړي، د خلکو استقبال او په ډېر دقت سره زما خبرو ته د دوی پاملرنه ډېره عجیبه وه، نه پوهیږم وجه ئې زما خبري وې که دا چي یو شل کلن بې ږیري ځوان د منبر په سر گوري او د معمول خلاف له منبر نه د رژیم په ضد داسي خبري اوري چي مخکي ئې هیڅکله نه وې اورېدلې. سلیمان لایق د پرچم د کمونستي ډلي د مرکزي کمیتی غړی هم له خپل پلار سره لمانځه ته راغلی وو، له لمانځه وروسته ئې خپلو ملگرو ته زما د وینا په هلکه ویلي وو: معلومه نده چي دا به څو کاله د حضرتانو په زیر خانو کي روزل شوی وي!! دا خبره ده پداسي حال کي کوله چي پلا رئی د حضرتانو خلیفه وو او په ده ئې د "غلام مجددي" نوم ایښی وو، چي وروسته ده دا نوم په سلیمان لایق بدل کړ.

په هر صورت، د لمانځه وخت را رسېدلی وو، ما خپلي خبري ختمي کړې او په خپل ځای کښېنستم، له لمانځه مخکي مولوي لقمان پورته شو او وئی ویل: پری ئې نه ښودو چي څو حدیثه مو ویلی وی او ستاسو زړه مو له ژوند نه تور کړی وی، لدې وروسته داسي خلکو ته موقع نه ورکوو!! همدا دوه درې جملي ئې وویلې او له خلکو نه ئې وغوښتل چي د لمانځه لپاره خپل صفوف برابر کړی. لدې خبرو نه د ده مقصد دا وو چي چارواکو ته خپل اخلاص او زما له وینا سره خپل مخالفت څرگند کړي او هغوی پدې پوه کړي چي ما ته د خبرو موقع ده نده ورکړې. له لمانځه وروسته ډېرو لمونځ کوونکو مولوي لقمان ته بد او رد وویل او ځینو خو سختی ښکنځلي ورته وکړې. مولوي لقمان د جهاد په وخت کي د سابق په څېر د رژیم په خدمت کي وو او د موټر په یوه تصادم کي په قتل ورسېدو.

د پوهنتون اعتصابات طولاني شول، دولت د لیلیی اعاشه قطع کړه، اتحادیی فیصله وکړه چي سره لدې اعتصاباتو ته دوام ورکړي او د لیلیی د اکمال لپاره له خلکو نه بسپني راټولي کړي، پدغو بسپنو وتوانېدو چي د لیلیی مشکل حل او اعتصابات جاری وساتو، خو وروسته، له یوې خوا په اتحادیی کي اختلاف راولاړ شو، پرچمیانو د اعتصاب پای ته رسول غوښتل او په یوه اړخیزه توگه له اعتصاباتو لاس په سر شول، له بلي خوا دولت پوهنتون تعطیل کړ.

د دغو جرياناتو په ترڅ کي موږ د يوه ځواکمن، دروند او فعال ځواك په څېر راڅرګند شوو، په ځوانانو کي زموږ نفوذ ورځ په ورځ زيات شو، ډېر وخت نه وو تېر شوی چي موږ په ټول پوهنتون مسلط شوو، د مبارزې دا سنګر زموږ په لاس فتح شو او پوهنتون زموږ په ډاډمني اډې بدل شو.

د عقرب ۳ او تظاهرات

د ظاهر خان شپږ وروستی کلونه له تظاهراتو نه ډك کلونه وو، د مظاهرو لړۍ خپل اوج ته رسېدلې او لمن ئې تر اطراف خوره شوې وه، دغه لړۍ د عقرب د ۳ له پېښې وروسته پيل شوه. د ۱۳٤٥ کال د عقرب په درېيمي، دولتي ځواکونو په هغو کسانو د ماشينګڼو ډزی وکړي چي د پارلمان په لوري پدې خاطر خوځېدلي وو چي ډاکتر يوسف ته په پټي غونډې کي د اعتماد د رأيي په ورکولو ئې اعتراض درلود، دا حرکت په اصل کي د سردار داؤد په اشاره د کمونستانو له لوري پيل شوی وو، سردار داؤد له صدارات نه په لري کېدو ناراض وو، تل ئې هڅه کوله چي د فرمايشي ديموکراسي هغه سلسله مختل کړي چي دی پکي د صدرات له مقام نه لري شو او پدې مقام د شاهي کورنۍ د غړو ټاکل له منځه ولاړ. له چپي عناصرو سره ئې په همدې خاطر خواخوږی درلوده، غوښتل ئې د دوی په اتکاء ظاهر خان ته خپل زور وښيي. په ولسی جرګه کي د ډاکتر يوسف کابينې ته د رأی ورکولو په څرنګوالي د جرګې د غړو ترمنځ توده مناقشه وشوه، ځينو په پټي رأی اخيستني ټينګار کاوو او ځينو په علني، د جرګېکمونستو غړو خپل ګڼ شمېر پلويان د غونډې تالار ته داخل کړي وو، غونډه مختل شوه، په سبا ئې کمونستانو د ولسی جرګې په لوري د يوې مظاهرې بند وبست وکړ، ولسی جرګې پټه غونډه درلوده، دولتي ځواکونو ته ويل شوي وو چي د ولسی جرګې د ماڼۍ شا او خوا کلك امنيتی تدابير ونيسي، د ولسی جرګې په تالار کي کابينې ته د اعتماد رأی ورکولو په اړه بحثونه کېدل چي د مظاهره کوونکو په ډلي د دولتي ځواکونو له خوا ډزی وشوې، مظاهره کوونکو ته مرګ ژوبله واووښته، مظاهره کوونکو د مرګ ژوبلي شمېر ډېر زيات ښودو، کم له کمه ئې د مړو شمېر شپيته کسان ښودل، خو دولت د دريو کسانو په مړيني اعتراف وکړ، دا پېښه په اصل کي د شاهي کورنۍ ترمنځ د رقابتونو نتيجه وه. د مظاهرو مهار د سردار داؤد او د ده د چپي ملګرو

په لاس کي وو او د ډزو امر سردار ولي ورکړی وو، ظاهر خان د دې په ځای چي خپل مشکل له سردار داؤد سره حل کړي او سردار ولي ته څه ووايي، ډاکټر يوسف ئې عزل او د ده حکومت ئې منحل کړ او د ده په ځای ئې محمد هاشم ميوندوال ته وظيفه ورکړه چي نوی حکومت جوړکړي. ميوندوال د ډاکټر يوسف په کابينې کي د اطلاعات او کلتور وزير وو، چي د عقرب په ۷، صرف څلور ورځي د ۳ عقر ب له پېښي وروسته د صدراعظم په توګه وګمارل شو.

د تظاهراتو لړۍ له همدې ځايه پيل شوه، نه ميوندوال پدې موقعيت کي وو چي د تظاهراتو مخنيوی وکړي شي، برعکس هغه غوښتل چي د ځوانانو ملاتړ ترلاسه کړي او نه شاهي کورنۍ غوښتل چي د تظاهراتو د مخنيوی په ارتباط يو ځل بيا د عقرب درېيمه تکرار شي.

د تظاهراتو سلسله د کمونستانو په لاس پيل شوه، په لومړی سر کي نامنظم او د ګډون کوونکو شمېرئی کم وو، دا نوې پديده وه، په ابتداء کي ځينو له دې سره حساسيت درلود، ځينو د دولت له وېرې په هغوی کي له برخي اخيستو ډډه کوله، خو د دولت انفعالي دريځ، سياسي ځواکونو ته دا فرصت په لاس ورکړ چي لدې نه يو مهم سياسي حرکت جوړ کړي.

چپي ډلو به د "کارګر بين المللي ورځ" د "عقرب۳" او دې ته ورته نوری ورځي په مظاهرو سره لمانځلې، کله کله به صنفی اعتصابات په مظاهرو بدل شول، دولت په ابتداء کي له مظاهرو سره آشنا نه وو، خو ورو ورو ئې له مظاهرو نه وېره راکمه شوه، که څه هم مظاهرې له کمي او کيفی لحاظه تشديد شوې وې خو د دولت عکس العمل هغه د لومړيو ورځو عکس العمل نه وو.

موږ تقريباً پنځه کاله وروسته په ۱۳٤۹ کي دې ډګر ته د راوتلو جوګه شوو، په لومړی سر کي زموږ مظاهرې نامنظمي او وړې وې، خو په ډېر سرعت سره ئې هم له کمي لحاظه وده کوله او هم له کيفی لحاظه، لا ډېره موده نه وه تېره شوې چي پدې برخه کي هم ترکمونستانو مخکي شوو، يو وخت خو داسي راورسېدو چي زموږ مظاهرو به د ميوند لويه جاده، د پامير له سينما نه تر سپاهی ګمنام پوري ډکه کړې وه، ټولو يوه بل ته لاسونه

ورکړي، په منظمو ليکو کي روان، له يوه ځايه شعار او د مظاهرې له سر نه ترپايه د ټولو له خوا منظم بدرگه کېدل، د مظاهرې سر په سپاهی گم نام کي او پای ئې د پامير سينما خوا ته. مخکي به د زرنگار پارك هغه غونډی چي د غونډو لپاره ډېره مناسبه سيمه او جوړښت ئې داسي وو چي ستره غونډه په کي جوړېدی شوی او له ټولو خواوو په څرگند طور ليدل کېدی شوی، د هغو ډلو په واك کي پرېوته چي ترنورو ستره او په مظاهرو کي به ئې برخه اخيستونکي زيات وو، په لومړيو کلونوکي دا ځای روس پلوه کمونستانو ته مختص وو، وروسته شعله يانو ترلاسه کړ، خو په وروستيو دوه کلونو کي زموږ لاس ته راغله، هيڅ دا جرأت نشو کولی چي زموږ د مظاهرو په ورځ دلته راغونډ شي.

په مظاهرو کي زموږ شعارونه دا وو:

مرگ په شرقي او غربی استعمار.

مرگ په امپرياليزم او سوسيل امپرياليزم.

په پرديو پوري تړلو ډلو باندي مرگ.

دولت د فقر او لوږي عامل دی.

دولت د جهل او بې سوادي عامل دی.

دولت د بې کاری او بې روزگاری عامل دی.

کمونستان د دولت په غيږ کي روزل شوي.

خلك خپل اولاد د مسلماني مور له غيږ نه راجلا کړي او دولت ته ئې وسپاری، دولت ورنه کارمل او تره کي جوړکړي.

مرگ په سردار داؤد د کمونستي ډلي مؤسس.

موږ اسلامي نظام غواړو.

اسلام زموږ د ټولو ستونزو د حل ضامن دی.

موږ د اسلامي امت د تېر برم او عظمت اعاده غواړو.

سرلوړی دي وي اسلام.

مړه دي وي د اسلام دښمنان.

مړه دي وي د اسلام په جامه کي د اسلام دښمنان.

زموږ دغه شانداري مظاهرې چي د افغانستان په تاريخ کي ئې سارى نه ليدل کېږي، پداسي حال کي ترسره کېدى چي له موږ نه ئې يوازي لاندي مصارف غوښتل:

د امپليفاير او لاوډسپيکرو کرايه.

د شعارونو لپاره تکه او رنګ اخيستل.

د دغو مصارفو لپاره به موږ په خپلو منځونو کي بسپنه کوله، په متوسطو کورنيو پوري مربوطو کسانو به له خپل جيب خرڅ نه څو افغاني د همدې لپاره وقف کړي.

د يوه امپليفاير او لاوډسپيکرو په اخيستلو هلته موفق شوو چي زه بندي شوم، محبس ته راتلونکو ورونو به چا له ځان سره ميوه راوړه او چا هم نقدي پيسې، لدغو پيسو نه مي څلرويشت زره افغاني ورونو ته ورکړې چي يو امپليفاير او څو لاوډسپيکرى واخلي.

له موږ او نورو سره د دولت چلند

دولت له نورو ډلو سره په خپل چلند کي محتاط وو، د دوی په خلاف ئې له داسي اقدام نه ډډه کوله چي د دوی د بهرنيو حاميانو په اعتراض او مداخلې منتج شي. لدوی نه ئې خاصه وېره هم نه درلوده، گمان ئې دا وو چي د دوی شمېر کم دی، په ولس کي نفوذ نشي کولی، د دوی په خلاف د عام ولس راپارول آسانه دی. د دولت اصلي وېره له موږ څخه وه، زموږ حرکت ته ئې د يوه جدي گواښ په سترگه کتل، مخصوصاً هلته چي وئی ليدل د دې حرکت لمن له ځوانانو نه تر علماوو او عوامو پوري خوره شوه او پوهنتون او نور علمي مؤسسات د "جوانان مسلمان" په ډاډمنو اډو بدل شول.

غلام سرور ناشر چي د ظاهرشاه نږدې ملگری او د دولت له مهمو ارکانو څخه وو، د کمونستانو د اقتدار په لومړيو ورځوکي زنداني شو، په محبس کي ئې ځينو وروڼو ته داسي قصه کوله: يوه ورځ له پاچا سره د ده په مخصوص موټر کي له کابل نه پغمان ته تلم، دا هغه ورځي وې چي سياسي ډلي ډېری فعالي شوې وې او مظاهرو زور اخيستی وو، هغه ته مي وويل: اعليحضرت! د دغو سرو بيرغونو څه چاره په کار ده، که وضعيت همداسي پاته شي ما ته راتلونکې خطرناك بريښی، هغه راته وويل: اشتباه کوي، سره بيرغونه نه، شنه بيرغونه خطرناك دی، د سرو بيرغونو په آسانۍ سره مخنيوی کېدی شي، خو شنه بيرغونه کېدی شي پداسي گواښ بدل شي چي مخنيوی ئې گران وي!! له موږ او کمونستانو سره د دولت بېل بېل چلند له همدې تصور نه راولاړ شوي وو، تل ئې زموږ په مقابل کي د چپي ډلو مرسته کوله، بېلگي به ئې په راتلونکو پاڼو کي وگورئ.

د اسلامي نهضت قيادت

او د مشر ورور عبدالرحيم نيازی فراق

عبدالرحيم نيازی ډېر ژر د داسي يوه مشر په څېر راڅرگند شو چي هرچا د ده په څېرې کي د يوه لوی شخصيت نښی له ورايه ليدلې، زموږ په غونډو کي به هغه ډېری اوږدې، ژوري، علمي او په زړه پوري ويناوي کولې، هرڅوك به د ده له وينا نه متأثره کېدو، د ستيج په سر به د ده لنډه وينا تر يوې گنټی زياته وه، د ده علمي او په زړه پورو ويناگانو زموږ د تحريك په پياوړتيا او خوربدو کي ډېره لويه ونډه درلوده، موږ هغه د مشر په حيث نه وو ټاکلی، خدای هغه ته د مشر توب کفايت او اهليت ورکړی وو. دی د فارياب د پښتونکوټ اوسېدونکی وو، کورنۍ ئې له شاه جوی نه فارياب ته منتقل شوې وه، په خټه نيازی وو، مورنۍ ژبه ئې پښتو وه، په فارسی ډېر مسلط وو، عربي ئې په مدرسی او د شرعياتو په پوهنځي کي زده کړې وه او ازبکي ئې له محيط نه. په ۱۳۵۰ کي ناروغ او د علي آباد په روغتون کي بستري شو، د ده معالجه ډاکتر فتاح نجم ته چي د همدې روغتون مؤظف ډاکتر وو، وسپارل شوه، دا زموږ لويه غلطي وه، فتاح نجم د شاهي کورنۍ مخصوص ډاکتر وو، د نيازی په شان د يوه لوی شخصيت د تداوي په اړه په داسي يوه ډاکتر اعتماد کول، ستره اشتباه وه. دی په خپلو پښو روغتون ته تللی وو، صحی وضع ئې زياته د تشويش وړ نه وه، خو له څو ورځو تداوي وروسته د ده وضعه هومره خرابه شوه چي بهر ته د ده په لېږلو مجبور شوو، دوه لکه افغانۍ بهر ته د ده د لېږلو او د تداوي لپاره راغونډې شوې او هند ته مو ولېږو، تر روغتون پوري روغ رمټ ونه رسېدو، د ۱۳۵۰ کال د جوزا په ۲۹ ئې د روح امانت خپل مولی ته تسليم کړه او جنازه ئې بېرته کابل ته را انتقال شوه. د ده ناڅاپی مړينه زموږ لپاره درنه پېښه وه او جبران ئې راته گران. زموږ

ځوان تحريك له يوه داسي مؤثر مشر نه محروم شو چي په هغو حساسو شېبو کي د ده قيادت ته سخت اړ وو. د دښمنانو گمان دا وو چي د ده په تلو سره به د مسلمانو ځوانانو د ځوان نهضت د ملا تېر مات شي، بل داسي څوك به پيدا نکړي چي دا خلا ډکه کړي او ټول ورباندي راغونډ شي!! خو دوی هك پك پاته شول چي څنگه د مرحوم نيازی له تلو سره سره دا ځوان تحريك نه يوازي متلاشي او حتی ضعيف نشو بلکي ترمخکي نه زيات پياوړی شو.

د مرحوم نيازی د جنازی د رارسېدو په وخت کي د کابل هوايي ډگر د يوې داسي ستري غونډې شاهد وو چي مثال ئې نه مخکي ليدل شوي وو او وروسته او سبا ته د فارياب په لوري د ده د جنازی د لېږلو مراسم هومره شانداره وو چي مثال ئې نشو په گوته کولی.

د همدې مراسمو په دوران کي يوه خاصه خبره د يادولو وړگنم: له وروستيو ليکو نه څوك په منډه راغی او په وارخطا لهجه ئې راته وويل: مجددي له خپل موټر نه راکوز شو او غواړي په لاريون کي داخل شي، له هغه سره څه وکړو؟ ما ورته وويل: په لاريون کي د برخي اخيستو اجازه مه ورکوئ او ورته ووايي چي زموږ او ستاسو لار بېله ده، ورغی، هغه ته ئې دا خبره وکړه. او په همدې سره خپل موټر ته وخوت او په خپله مخه ولاړ. موږ نه غوښتل چي د "جوانان مسلمان" صف له هغو کسانو سره په اړيکو درلودو متهم شي چي له دولت سره نږدې اړيکي لري او په ځوانانو کي د دوی په اړه منفی ذهنيت دی. کمونستانو به زموږ په خلاف همدا تبليغات کول چي دوی په درباري روحانيونو پوري تړلي دي. موږ مجبور وو لدوی نه خپل برائت اعلان کړو. که په مظاهرو کي د دغو کسانو په خلاف زموږ له ليکو نه شعارونه ورکول کېدل اصلي وجه ئې همدا وه.

د مرحوم عبدالرحيم نيازی له وفات وروسته څه موده موږ د دې هڅه کوله چي دا خلأ د هغو کسانو په دعوت او له نهضت سره په يو ځای کېدو ډکه کړو چي ديني، اجتماعي، علمي يا سياسي وجاهت لري، کله کله به مو داسي گمان کاوو چي:"څه پروا کوي که داسي يو څوك د نهضت د مشر په حيث وټاکو چي علمي، ديني او اجتماعي وجاهت لري، موږ ځوانان يو، که وغواړو چي د دې تحريك لمن تر نورو اقشارو خوره شي، بايد يو مخور مشر غوره کړو. د همدې ذهنيت په حکم مو له ډېرو همداسي کسانو سره ليدني کتني کړې،

دوی ته مو بلنه ورکړې چې د دې نهضت په لارښوونې کې مرسته وکړي، موږ ستاسو په شان شخصیتونو لارښودنې ته اړ یو!! دا یوه لویه اشتباه وه، زه ټولو مسلمانو مبارزینو ته د خپلې تجربی په رڼا کې دا مشوره ورکوم چې لداسې غلطې نه په کلکه ډډه وکړي. باید د خپل صف له محدودې نه بهر د "مخور مشر" د موندلو هڅه ونکړي، په خپلو منځونو کې تر ټولو مستعد او مخلص کس غوره کړي، له هغه چا نه د مشرتابه طمع ونلري چې د یوه مفسد نظام په سیوری کې ستر شوی او په خپل تېر عمر کې ئې له همدې نظام سره د روغې جوړې او سازش لار غوره کړې وه. چاچی په ځوانۍ کې د فساد او ظلم په مقابل کې حساسیت ونښود، د عمر د پوخوالې په تناسب به د ده حساسیت ورو ورو مری. څوك چې په همدې نظام کې د وجاهت خاوند شو له هغه دا انتظار مه کوئ چې له نظام سره د تصادم او ټکر په لار کې به خپل وجاهت په خطر کې واچوي.

زه یوازې او د ځینو وروڼو په شمول داسې ډېرو کسانو ته ورغلی یم او د دوی په وړاندې مې همدا غلطه تمنا څرګنده کړې، د دې غلطۍ په څرنګوالې او بدو عواقبو اوس ښه پوهیږم.

یو ځل فضل غنې مجددې د حقوقو د پوهنځي محصل، ما او ځینو کسانو ته په خپل کور کې مېلمستیا کړې وه، د مېلمستیا د انګیزی په اړه څه نشم ویلی، پدې کې د لاندې کسانو په شمول ځینو دوستانو برخه اخیستی وه:

محمدهاشم مجددي

صبغة الله مجددي

برهان الدين رباني

شهید غفوری

انجنیر احمدشاه

فضل غني مجددي وویل چې ما ځینو نورو کسانو ته هم بلنه ورکړې وه خو د خاصو معاذیرو په وجه رانغلل، استاد غلام محمد نیازی د شرعیاتو د پوهنځي رئیس یو لدغو کسانو څخه وو، "هغه پداسې موقعیت کې وو چې دا راز غونډو کې ئې برخه نشوی

اخیستی"، خبري داسي پیل شوې چي باید ټول اسلام غوښتونکي یوه بل ته لاس ورکړي او په ګډه د ګواښونو مقابله وکړي.

ما وویل: د ځوانانو دا بهیر د خدای په مرسته پیل شو، دا دی امید بخښونکې مرحلې ته رسېدلی، ټول باید د دې ملاتړ وکړي، دا به له ځان او خپل ایمان سره لویه جفا وي چي څوك د دې حرکت د مزید پیاوړتیا په اړه څه کولی شي خو هغه وسپموي، دا ځوانان نه تجربه لري او نه کافی دیني پوهه، دوی لارښودني ته ضرورت لري. خو موږ د ملګرتیا دوه شرطونه لرو:

څرګنده ملګرتیا به کوي، نه پټه ملګرتیا، دا به نه وایي چي زه ستاسو ملګری یم خو په څرګنده ستاسو په خوا کي نشم ودرېدی، دا عذر له ځینو خاصو کسانو څخه منل کېدی شي نه له ټولو نه، نه له هغه چا نه چي د فعالي ونډې طمع ترې کېدی شي.

له نظام سره به مقاطعه کوي، د نظام په ضد مبارزه به همدومره ضروري ګڼي لکه له کمونستانو سره. د "جوانان مسلمان" په لیکو کي چي څوك تنظیم شوي ټول همدا روحیه لري.

صبغة الله مجددي ماته مخ کړ او ویی ویل: زه ستا له لومړی شرط سره موافق یم خو له دوم سره نه!! زه دا معقوله نه ګڼم چي په یوه وخت کي په دوو جبهو کي ځان مصروف کړو، برعکس دا غوره ګڼم چي یوازي د کمونستانو مقابله وکړو او پدې مقابلې کي د دولت مرسته هم ترلاسه کړو.

ما ورته وویل: دولت د فساد اصلي عامل دی، کمونستان د دولت په غیږ کي روزل شوي، ځوانانو پدې خاطر اسلامي نهضت ته په کمونستانو ترجیح ورکړه او د دوی لوی اکثریت لدې نهضت سره یوځای شو چي هم د دولت د ظلم او فساد مقابله کوي او هم په پردیو پوري د تړلو ډلو. که موږ پدې متهم شو چي لدې فاسد او بې دینه دولت سره په پټه ملګرتیا لرو، دغه ټول مخلص مبارزین زموږ له څنګ نه بېلېږي...

نورو هم څه نا څه خبري وکړي، جلسه مو له کومي خاصي نتیجې نه پرته پای ته ورسېده.

یوه خاصه قصه چي له همدې غونډې سره ارتباط لري د يادولو وړګنم او هغه دا چي: په توقیف کي د تحقیقاتو لپاره خاص ځای ته بوول کېدم، په دهلیز کي د کابل د امنيی له قومندان مینه پال سره مخامخ شوم، هغه ودرولم او له روغبړ وروسته ئې راته وويل: موږ ډېره هڅه وکړه چي له تاسو سره تفاهم ته ورسيږو او په خا صو قضاياوو کي توافق وکړو، خو تاسو ونه منله او زموږ پيغامونو ته مو منفی ځواب ورکړ، ما ورته وويل: زه پوه نشوم، ستاسو کوم پیغام او د چا په لاس؟! ما ته خو نه ستاسو استازی راغلی او نه کوم پیغام!! ده راته وويل: موږ خو ځلي صبغة الله مجددي تاسو ته درولېږو خو تاسو هغه ته منفی ځواب ووايو. زه همدلته پوه شوم چي د فضل غني مجددي په کورکي د صبغة الله مجددي د هغي وينا معنا څه وه!!

د پنځه کسيزی شوری انتخاب

د مرحوم عبدالرحیم نیازی له وفات وروسته د وضعیت د څېړني او د یوه مناسب تصمیم د نیولو لپاره د ځوانانو د اسلامي نهضت تقریباً "۲٦۰" اهل الرأی کسان د پولیتخنیك په مسجد کي راغونډ شول. د تفصیلي بحثونو وروسته فیصله وشوه چي د نهضت د ښه تنظیم لپاره باید یوه پنځه کسیزه قیادي شوری انتخاب شي. له رأی اخیستني نه مخکي د غونډې ځینو برخه والو تپوس وکړ چي آیا موږ له محصلینو نه پرته، د دولت په مأمورینو یا نورو برخوکي متعهد غړي لرو که نه؟ شهید سیف الدین نصرتیار د دوی په ځواب کي وويل: زموږ دوه متعهد ورونه پروسږ کال له پوهنتون نه فارغ شوي، مولوي حبیب الرحمن او غلام رباني عطیش، لدوی نه پرته د دولت په مأمورینو کي د یادولو وړ کسان نلرو. رأی اخیستل پیل شول، مشخص کاندیدان نه وو، هر چا هرچا ته رأیه ورکولی شوه، پنځه زیاتي رأی وړونکي به د قیادي شوری لپاره غوره کېدل. د رأی کاغذونه راغونډ شول، له شمارلو وروسته د لاندي پنځو کسانو نومونه اعلان شول:

۱ ـ مولوي حبیب الرحمن

۲ ـ انجنیر حبیب الرحمن

۳ ـ سیف الدین نصرتیار

اسلامی نهضت

٤ ـ غلام رباني عطيش
٥ ـ انجنير حكمتيار

کمونستانو د نښتو لار غوره کړه

د اسلامي نهضت چټکي ودي او په علمي مؤسساتو د هغه ورځ په ورځ زیاتېدونکې سلطې کمونستان وارخطا کړل، دوی د دې بهیر پایلي خطرناکي وګڼلې، د مقابلې نوری لاري په نظر نه ورتلې، ناچار ئې د نښتو لار غوره کړه. لومړی نښته د خلقیانو له لوري وه چي په هغې کي زه ټپی شوم، قصه ئې داسي وه: خلقیانو د پوهنتون په صحن کي غونډه درلوده، د مسلمانو ځوانانو څو کسانو لدوی نه غوښتی وو چي اجازه ورکړي د دوی له ستیج نه څو خبري وکړي، هغوی اجازه نه ورکوله. په همدې حالت کي زه هغه ځای ته نږدې راورسېدم، ځیني وروڼه راغلل او ما ته ئې جریانووایو، زه هلته ورغلم، وضعیت مي داسي ولید چي نږدې ده نښته وشي، وروڼو ته مي وویل چي صحنه تخلیه کړي او د خلقیانو له ستیج نه په خبرو کولو ټینګار پرېږدي، ما همدا خبره اعلانوله چي خلقیانو په شهید انجنیر محمدشاه حمله وکړه، زه خلاصون ته ورغلم چي ناڅاپی له څلورو خواوو ئې په ما برید وکړ، د غوږ اړخ ته ټپی شوم، په ځمکه ولوېدم، له وروڼو نه یوه کس په ما ځان وغورځاوو چي په ما د برید مخه ونیسي، خلقیان خواره شول او زه ئې په شا د علي آباد روغتون ته ورسولم چي له معمولي تداوي وروسته لیلیی ته ولاړم.

د نښتي په ورځ ما د سروې امتحان درلود، داسي امتحان چي څرنګوالی ئې زما د وروستی آزمویني لپاره ډېر مهم وو. د امتحان لپاره روان وم چي نښته وشوه، د وروستی آزمویني په ورځو کي هم سخت مصروف وم، دومره فرصت مي ترلاسه کړ چي د آزمویني په شپه له خپل هم صنفی انجنیرمحمد اسحاق نه چي خپلو درسونو ته ئې ډېر زیات اهمیت ورکاوو او پوره زیار ئې ایستو، د سروې د مضمون هغي برخي واورم چي د استاد د لیکچر په وخت کي ئې حاضر نه وم. هغه دوه ګنټې له ماسره کار وکړ، سبا دواړه د آزمویني لپاره ټولګی ته ولاړو، استاد راته وویل چي ستا اوسط له هغو آزموینو نه نیسم چي برخه

دي په کي اخيستې، هغه آزمويني په پام کي نه نيسم چي درنه پاته دي. له استاد نه مي مننه وکړه. چي کله د آزمويني نتائج اعلان شول، گورم چي په سروې کي زما نمرې تر انجنير اسحاق نه زياتي دي. د نومورړي استاد زوی شهيد معروف له نهضت سره يوځای شو او د اسلام په لار کي په شهادت ورسېدو.

دوهمه نښته

د کمونستانو په لومړی برید سره د نښتو لړی پيل شوه. دوهمه نښته هلته وشوه چي دوی د پوليتخنيك د پوهنځي په ليلیی کي د نښتي لپاره تياری نيولی وو او بهانه ئې لټوله، د روژی د مياشتي په يوه ماخستن ئې په طعام خوري کي غونډه درلوده، هلته ئې موږ ته ډېر بد او رد وويل او اعلان ئې وکړ چي لدې وروسته له "اخوان الشياطين"سره قاطع او جدي چلند کوو، نوك په سوك ځوابوو!! دوی موږ د "اخوان الشياطين" په نامه يادولو، هدف ئې دا وو چي موږ د مصر د اخوان المسلمين په څېر يو. "داخوان المسلمين حزب پدې ورځو کي د جمال ناصر حکومت سخت ځپلې وو، د دوی ځيني کسان په شهادت رسېدلي، ځينو ئې د مصر په تورو زندانونو کي تر وحشيانه تعذيبونو لاندي ترخی شپې ورځي تېرولې او په ټولي عربي نړۍ او په روسانو پوري تړلو مطبوعاتو کي د دوی په خلاف شديد تبليغات کېدل، دوی ئې د اخوان الشياطين به نامه يادول" د ويلند دا ترخې او تندي خبري لانه وې ختمي شوې چي له طعام خوري نه بهر نښته وشوه. نښته داسي پيل شوه چي له مسلمانو ځوانانو څخه يوکس د هغه چا مخي ته ودرېدو چي ډوډۍ ئې له ځان سره خپل اطاق ته وړه، "د روژی په مياشت کي دا کار د روژی خوړلو نښه گڼل کېده، موږ اعلان کړی وو چي هيڅوك په څرگنده توگه روژه نشي خوړلی" لدې کس نه ئې پوښتنه وکړه چي ولې دا کار کوې؟ هغه پتنوس يوې خوا ته کيښود او په ده ئې برید وکړ، نور ورسره ملگری شول، ترکلکو گوزارونو لاندي ئې ونيو، په غاړي کي ئې پگړۍ وراچولې او د طعامخوري په لوري ئې کشولو. له همدې سره په ټولو هغو مسلمانو ځوانانو بريدونه پيل شول چي د پوليتخنيك په ليلیی کي مېشت وو. مرکزي ليلیی ته د دې نښتي اطلاع ورسېده، پدې وخت کي زه، مولوي صاحب حبيب الرحمن او استاد گل محمد "د ده بوری په يوه کرايي کورکي په گډه اوسېدو، د ختم په لمانځه ولاړ وو، هغه شپه اولسم

جزء ته ورسېدو، لا مو دعا نه وه تمامه کړې چي دا اطلاع ئې راکړه، نه پوهيږم ولې په ډېر شور او شوق د مرکزي ليليی په لوري وخوځېدم. گورم چي د ليليی په جومات کي گڼه گوڼه ده، سيد نورالله د هرات اوسېدونکی خبري کوي او وروڼو ته وايي: موږ پدې وخت کي هيڅ نشو کولی، سبا دلته راغونډيږو او د پوهنتون رياست په لوري مارش کوو او د کمونستانو دا بريد محکوموو او له رياست نه غواړو چي پدې اړه عاجل او مناسب اقدام وکړي... وروڼه زما وينا ته منتظر وو، ما وويل: که جگړه پای ته رسېدلې وي او زموږ وروڼه تر بريد لاندي نه وي نو کېدی شو د راتلونکي عکس العمل په اړه مو خبري کړې وی، خو اوس هلته زموږ ځيني وروڼه تر حملو لاندي دي، ځيني ټپی شوي، ځيني محاصره دي، سؤال دا دی چي آيا موږ د دغو وروڼو په وړاندي څه مسئوليت لروکه نه؟ لدوی نه دفاع کوو که نه؟ زما نظر دا دی چي حتماً بايد له خپلو مظلومو وروڼو نه دفاع وکړو، خپلو اطاقونو ته لاړ شئ، تياری ونيسئ، همدا اوس د پولي تخنيك په لوري خوځيږو. په همدې سره ټول په منډه له جومات نه ووتل، څو شېبې وروسته د اوياوو په شا او خوا کي با ايمانه زلميان د پوليتخنيك په لوري روان شوو، د پوليتخنيك جومات په مخکي مي ټول ودرول او ورته ومي ويل: څوك چي د سر قرباني ته تيار وي او په هيڅ بيع په شا نه راځي له موږ سره دي وخوځېږي او څوك چي دې قرباني ته تيار نه وي او د نښتي په وخت کي تښتی، همدا اوس دي له موږ نه بېل شي او د شپې له تياری نه په استفادې سره دي بېرته وگرځي، وروسته ما ته وويل شو چي يوازي دوه کسان له هغي ډلي نه بېل شول او له صحنې نه ووتل" ما وروڼه په دوو ډلو ووېشل، يو شمېر مي له ډاکتر محمد عمر شهيد سره په يوه استقامت ولېږل او زه له نورو سره مخامخ په هغه استقامت وخوځېدم چي کمونستان راغونډ شوي او د بامونو په سرئی گڼ شمېر کسان گمارلي وو ترڅو موږ د تيږو تر بريد لاندي ونيسي. له يوې خوا په موږ د تيږو باران وو له بلي خوا هغو کسانو د تکبير په نعرو زموږ استقبال کاوو چي په خپلو اطاقونو کي تر محاصری لاندي ول. موږ همداسي سريع او تند مخکي تلو، د تيږو ځواب مو ورکاوو، مقابل طرف ورو ورو شا ته تلو، خو هغه وخت په تېښته شول چي د زلميانو هغه ډله هم له موږ سره يوځای شوه چي په بل استقامت لېږل شوې وه، د دوی په يوځای کېدو سره مقابل طرف داسي گمان وکړ چي زموږ نوری ډلي هم يو په بل پسې راروانې دي، وارخطا او په تېښته شول، د تېښتی په

دوران کې ډېر کسان تر پښو لاندې شول، مخصوصاً هلته چې د دوی ګڼ شمېر کسانو څلورم بلاك ته د ننوتلو هڅه کوله، ځینو ورونو غوښتل چې پدوی پسې بلاکونو ته ننوځي خو ما د دې کار مخنیوی وکړ، ټول مو په هغه ځای کې غونډ کړل چې د نښتې په سر کې مقابل طرف هلته راغونډ شوي وو، له لنډو خبرو او څو شعارونو وروسته مې د مرکزي لیلیی په لوري د خوځېدو اعلان وکړ.

د دوی شمېر زموږ په نسبت لس ځله زیات وو، د دوی ٤٦ کسان ټپیان شول او زموږ درې کسان: مولوي صاحب حبیب الرحمن او استاد عبدالودود د ټپیانو په جمله کې وو.

په دې نښتې کې ټول چپي عناصر او غیر دیني ډلې یوې خوا ته او موږ بلې خوا ته وو. د دوی د ماتې طبیعي نتیجه دا وه چې لدې وروسته په ګډه زموږ د مقابلې جرأت وکړي او نه یوازې یوازې. دا په پولیتخنیك او په ټول پوهنتون زموږ د کامل تسلط په لوري یو مؤثر ګام وو.

پولیتخنیك د پولیسو له خوا په کلکه محاصره شوی وو، موږ ته ئې د لوډسپیکر په ذریعه ګواښونه کول چې خواره شئ، ورونو ته مې وویل چې له خوربدو نه ډډه وکړي، یوځای به د مرکزي لیلیی په لوري خوځیږو. د یوځای راتلو په وجه پولیس ونتوانېدو چې څوك ونیسي.

له دې نښتې وروسته نږدې وه د پوهنتون په صحن کې بله نښته وشي، خو موږ د هغې مخنیوی وکړ، جریان داسې وو: کمونستانو غوښتل د پولیتخنیك د پېښې په اړه څه عکس العمل وښیي، کم له کمه خپلو کسانو ته روحیه ورکړي. د پوهنتون په صحن کې راغونډ شول، لدوی نه آخوا د ساینس پوهنځي مخې ته د مسلمانو ځوانانو محدود شمېر کسان راغونډ شوي وو، زه پداسې حالت کې دې ځای ته راورسېدم چې هره شېبه د لویې نښتې احتمال په نظر راتلو. د نښتې عواقب راته ښه نه معلومېدل، زموږ شمېر د دوی په نسبت ډېر کم وو، ما ورونه راغونډ کړل او اعلان مې وکړ چې موږ د ښار په لوري خوځیږو او غواړو چې د پوهنتون د پېښو په اړه عام ولس مطلع او خپل دریځ څرګند کړو، د دارالمعلمین او ابن سینا په لوري وخوځېدو، د ابن سینا لیسی مخې ته له رسېدو سره سم ګڼ شمېر ټولګی له یوې خوا بلې خوا راورسېدل او له موږ سره یوځای شول، پدې ډلو کې

د يکه توت د مولوي صاحب په مشرۍ د ده د طالبانو او د کلي د ځوانانو ډله د خاصي پاملرني وړ وه، مولوي صاحب ډېر زړه ور، با ايمانه او مجاهد عالم، په حالاتو پوه، د ژوري ديني پوهی او وسيع نظر خاوند وو. نويو ټولگيو، مخصوصاً مولوي صاحب ټينگار کاوو چي بايد بېرته د پوهنتون په لوري وگرځو، مبادا کمونستي ډلي زموږ راوتل داسي توجيه کړي چي له وېرې مو صحنه پرېښوده او پدې سره هغوی خپله تېره ماتې جبران کړي. گڼه گوڼه زياته وه، زه ورونو په اوږو پورته کړم او ومي ويل: له هغو ورونو نه مننه چي پدې سخت حالت کي ئې ځان راورساوو، خو اوس موږ د ښار په لوري د تلو اعلان کړی، له پوهنتون نه راوتلي يو، بېرته گرځېدل مو ښه تأثير نلري، محصلين ترې غلط انتباه اخلي، پرېږدئ د ښار په لوري خپل لاريون ته دوام ورکړو. خو هغوی نه قانع کېدل، د پوهنتون منار په شا او خوا کي کمونستان راغونډ شوي وو د دوی غونډي زموږ ورونه هځول. مجبور شوم د دوی خبره ومنم او د بېرته گرځېدو اعلان وکړم. خو زموږ له روانېدوسره سم، کمونستانو خپله غونډه ختمه کړه او خواره شول، چي کله د منار په لوري وخوځېدو، د تېري شپې خوب مي مخي ته ودرېدو. تېره شپه مي خوب ليدو چي موږ د پوهنتون په همدې سړک راروان يو، شمېر مو ډېر زيات دی، د ځينو په لاسونو کي بيرغونه، د ځينو په لاسونو کي لرگی، چا ملاوي ترلې او چا په سر څادرونه تاو کړي، په ډېر شور او ځوك د منار په استقامت راروان يو او شعارونه ورکوو، د منار گرد چاپېر کمونستان راغونډ دي، خو زموږ په ليدو سره خواره شول. چي د منار څنگ ته راورسېدو، گورم چي زما په ښې او کيڼ لاس کي دوه شيان دي، له خوبه راويښ شوم اوس ټوله صحنه هماغسی گورم چي په خوب کي مي ليدلې وه، چي منار ته راورسېدو او ودرېدو له ځان سره مي وويل: هغه دوه شيان چي په خوب کي مي په ښې او کيڼ لاس کي ليدلي وو، چېري دي؟! ناڅاپی مي ښې او چپ جيب ته لاس کړ او هماغه دوه شيان مي لاسونو ته راغلل!!

دې کار موږ ته د پوليتخنيك په څېر يو بل ستر بری راپه برخه کړ، دا له نښتي پرته بری وو، زه د پولي تخنيك جگړه د اسلامي نهضت "د بدر جگړه" گڼم او دا پېښه د احد د جگړي وروسته له هغي پېښي سره ورته شمېرم چي قريشو د احد له بري وروسته غوښتل په مديني حمله وکړي، پيغمبر عليه السلام له خپلو يارانو سره مخي ته ورغی، خو قريش له نيمايي لاري او له جگړي نه پرته ستانه شول.

درېيمه نښته

دا نښته يوازې له شعله يانو سره وه. دوی د يوې نښتې شوق کړی وو. په مخکنيو نښتو کې د خپلې ماتې په اړه به ئيخپلو غړو ته ويل: زموږ صفوف مختلط وو، پرچميان او خلقيان د ماتې باعث شول، دوی په خپلې تېښتی سره په نورو کې وېره راپيدا کړه، دا ځل له اخوانيانو سره يوازې مقابله کوو او سم ځواب به ورکوو... دلته او هلته نيغ نيغ کېدل او د نښتې لپاره ئې هڅوني کولې. په همدې ترڅ کې ئې د تعليم او تربيې يوه محصل ته چې نوی له نهضت سره يوځای شوی وو لاس واچاوو، هغه ته ئې ډېری سپکې سپورې خبرې کړې وې او ځو ځپيری ئې وهلی وو. موږ د "ده بوری" په هغه کور کې غونډه وکړه، ترڅو دا پېښه، لاملونه او عواقب ئې وڅېړو او د مناسب عکس العمل فيصله وکړو. زما نظر دا وو چې شعله يان د يوې قاطع نښتې لپاره تياری نيسي او بهانه لټوي. په خپل هر تصميم کې بايد دا خبره په نظرکې ولرو او د دوی د احتمالې بريد د مقابلې لپاره خاص تدابير ونيسو، وړانديز مې دا دی چې سبا يو شمېر وروڼه د تعليم او تربيې هماغه صنف ته ورشي چې دا پېښه په کې شوې او محصلينو ته ووايې: موږ نه غواړو د پوهنتون علمي فضاء خړه پړه شي او مزيد نښتې وشي، خو په خپلو متعهدينو تېری نشو زغملی، اميد دی داسې پېښه بيا تکرار نشي. زما د وړانديز له يوې برخې سره وروڼو توافق وکړ خو له بلې برخې سره نه. د شهيد انجنير حبيب الرحمن او نورو وروڼو رأی دا وه چې زه د څو محدودو کسانو سره د تعليم او تربيې پوهنځي ته ورشم او همدا خبره اعلان کړم، ويل ئی: نه د زياتو کسانو تلو ته ضرورت دی او نه خاصو تدابيرو ته. د دوی استدلال دا وو چې د زياتو کسانو تګ بې طرفه محصلينو ته بده انتباه ورکوي. ما وويل: که څه هم زه لدې تحليل سره موافق نه يم خو د اکثريت پرېکړې ته احترام لرم، غوښتنه مې دا ده چې دا کار له ما نه پرته بل چا ته وسپارئ. زما غوښتنه ونه منل شوه، مجبور شوم د دې دندې مسئوليت په غاړه واخلم. سبا له لسو دوولسو وروڼو سره د تعليم او تربيې پوهنځي ته ورغلم، استاد نهضت فراهی درس ورکاوو، له هغه مې احترامانه وغوښتل چې اجازه راکړي د دې ټولګی له محصلينو سره څو خبرې وکړم. محصلينو ته مې وويل: پرون پدې ټولګی کې يوه د کرکې وړ پېښه شوې، تفصيلات ئې تاسو ته معلوم دي، د څرنګوالي په اړه ئې

څه ویل نه غوارم، موږ په پوهنتون کې د سالمي او سوله ییزي فضاء غوښتونکي یو، له نښتو نه کرکه لرو، نه غواړو د پوهنتون علمي فضاء متشنجه شي، امید دی بې طرفه کسان مداخله وکړي او د داسي پیښو مخنیوی وکړي. خو که څوك خپل زور ښیي، په نورو تېری کوي، ناچار به د هغه مخي ته ودریږو. په څو لنډو خبرو مي خپله وینا پای ته ورسوله او له ټولگی نه ووتم. له پوهنځي نه بهر ځیني وروڼه په ډېره عجله راغلل او وئی ویل: هلته په ځینگله کي شعله یان د راغونډېدو په حالت کي دي، شمېر ئې لحظه په لحظه زیاتېږي، له وضعي نه معلومېږي چي په موږ د حملي اراده لري!! وروڼو ته مي وویل: اوس نباید میدان پرېږدو، لدې نه دوی غلطه استفاده کوي. د مرکزي لیلیی، دارالمعلمین، ابن سینا، رحمن بابا، دارالعلوم او نورو نږدې مراکزو وروڼو ته اطلاع ورکړئ چي ځانونه راورسوي، خپل تیاری ونیسي. دوه کسان مي شعله یانو ته ورولېږل ترڅو پوښتنه وکړي چي د څه لپاره راغونډ شوي، موږ خو د جنگ اراده نلرو، په هغه ټولگی کي مو څو خبري وکړي، کار مو خلاص شوی، لدې ځایه وتلو چي ستاسو له غونډېدو نه خبر شوو، مقصد مو څه دی؟ که د نښتي اراده لري موږ به ناچار له ځان نه دفاع کوو، مسؤلیت به ستاسو په غاړه وي. شاکر او لهیب د خبرو لپاره راغلل، پدې ئې ټینگار کاوو چي موږ خپله غونډه ختمه کړو. د خبرو په جریان کي وو چي د دوی ملگری له ځنگله راووتل او د منار جنوب ته راغونډ شول. ما ورته وویل: موږ خو دلته د غونډې د جوړولو قصد نه درلود، غوښتل مو خواره شو، تاسو بې موجبه زموږ په خلاف راغونډ شوئ اوس فیصله ستاسو په لاس کي ده، که د نښتي اراده نلرئ نو خپله غونډه ختمه کړئ، چي تاسو ولاړ شئ موږ هم خپله غونډه ختموو. دوی ویل: په یوه وخت دواړه غونډې ختموو. ما ویل: نه، لومړی به تاسو لدې ځایه ځئ بیا موږ. پدې وخت کي زموږ د وروڼو شمېر هم زیات شوی وو، دوی وضعیت داسي ولید چي مجبور د نښتي فکر له سره وباسی او زما خبره ومني او ووایي: دا دی موږ ځو او خپله غونډه ختموو، زموږ له تلو وروسته تاسو هم غونډه ختمه کړئ. دوی خپلو ملگرو ته ورغلل او پس له څو شېبو له هغه ځایه د کفتریا او ساینس پوهنځي په لوري وخوځېدل. د دوی پخوانی ځای خالي شو، زموږ وروڼه په همدې ځای کي را غونډ شول. زه د پوستی د غرفی په بام وختلم چي د غونډې پای اعلان کړم. ما لا خبري نه وې پیل کړې چي د شعله یانو لخوا زموږ لوري ته څو تېري راگوزاري شوي، پدې سره زموږ له ډلي

نه محمد طبیب فرقانیار د کندهار اوسېدونکی پداسي حال کي له غونډي ووت او د شعله یانو په لوري په زغاسته ولاړ چي هیڅوك د ده په راګرځولو موفق نشو. د غونډي کنترول کوونکي ونتوانېدل چي له غونډي نه د ده د وتلو مخنیوی وکړي. هلته پده برید وشو، له هري خوا تر ګوزارونو لاندي ونیول شو، ټپی شو او په ځمکه پرېووت. په همدې سره نښته پیل شوه، دوی د کفتریا مخي ته د وړو تیږو یوې لویې کوټی خوا ته سنګر ونیو او په موږ ئې د تیږو باران پیل کړ. موږ په پاخه سړك ولاړ وو، زموږ شا او خوا ته تېږي نه وې، د دوی لخوا ویشتل شوې تیږي به مو را اخیستلې او بېرته به مو دوی ورباندي ویشتل. ماله نښتي نه د مخه یوه ډله د هغه ځنګله مخي ته لېږلې وه چي په لومړي سر کي شعله یان هلته راغونډ شوي وو، د دې لپاره چي مبادا له شانه په موږ برید وشي. نښته توده روانه وه، تېږي ورېدې، ناڅاپی هغه ډله هم بېرته راوګرځېده، د دوی تکبیرونو او ناڅاپی له نورو سره یوځای کېدو، شعله یان وارخطا کړل او په تېښته شول. په لوی چمن کي هري خواته تښتېدل او د چمن غاړي کورونو ته ئې پناه وړه، زخمیان ئې په میدان دلته هلته پراته. د دې لپاره چي ټپیان په قتل ونه رسېږي، ما د هر ټپی په سر څو کسان مؤظف کړل چي د دوی حفاظت وکړي. د دوی لومړی ټپی سیدال سخندان وو، دې د نښتي په پیل کي د پاخه سړك په سر ټپی شو او همالته په ځمکه پرېووت، په سر لګېدلی وو، همالته ئې سا وختله. د دوی تقریباً شل کسان کم او زیات ټپیان شول، شاکر هم په ټپیانوکي وو، که د ټپیانو په سر محافظین نه وی ګمارل شوي دی هم په قتل رسېدو، "د شاکر پلار یو وخت د منني لپاره ماته راغی او وئی ویل: ستا په وجه زما زوی له مرګ نه وژغورل شو" پولیس او د غونډ ضربه مجهز ډلګی، پلي او سواره د نښتي ځای ته راورسېدل، پوهنتون او لیلیه ئې محاصره کړه. موږ له شا نه د آشپزخانې له لاري لیلیې ته داخل شوو او پدې سره هغه لویه نښته پای ته ورسېده.

دا نښته د شعله جاوید لپاره په ډېر ګران قیمت تمامه شوه، په همدې سره دا ډله متلاشي او په وړو وړو ټولګیو ووېشل شوه. همدا د دوی وروستۍ ګډه غونډه وه، بیا نه د مظاهرې په جوړولو توانېدلي او نه د غونډو په دائرولو. وجه ئې دا وه چي دوی تر نورو ډلو ځان انقلابي ګڼلو، سوله ایزه مبارزه ئې غندله، په مسلحانه مبارزې ئې ټینګارکاوو، دغي ماتې د دوی د شعارونو او باورونو ماهیت بربنډکړ.

په یوې نښتي کي د ماتې په وجه د شعله یانو له متلاشي کېدو نه معلومېږي چي د پوهنتون د هغه وخت نښتو او پدې کي د بري او ماتې نتائج څومره مهم او ټاکونکي وو. زما باور دا دی چي همدا نښتي د وروستیو لویو جګړو مقدمه وه، په همدغو نښتو کي د ماتې وروسته د کمونستانو بهرنیو حامیانو د سیاسي وضعي د بدلولو او د نظامي کودتا فیصله وکړه.

پوهنتون همداسي محاصره وو، سبا ته ټولو غیر اسلامي ډلو د پوهنتون په انګړ کي غونډه درلوده، هاشم میوندوال هم پدې غونډې کي برخه واخیسته، نطاقانو حادثه غندله، موږ ئې ملامتولو، له دولت نه ئې غوښتل چي زموږ په خلاف جدي اقدامات وکړي، د شعله یانو په نسبت ئې خواخوږی ښودله. موږ په لیلیی کي محاصره وو، غوښتل مو د پوهنتون په انګړ کي غونډه ولرو او د پېښي څرنګوالی توضیح کړو او محصلین پدې پوه کړو چي د نښتي عامل څوك وو او مسئولیت ئې د چا په غاړه دی. سورو او پیاده پولیسانو اجازه نه راکوله، د لیلیی مخي ته له ټولو خواوو محاصره وو. یو ځل مو د پوهنتون په لوري د تلو اعلان وکړ خو په آسونو سورو پولیسانو زموږ مخه ونیوله. بیا مو د کوټه سنګی له لاري د ښار په لوري د تلو اعلان وکړ خو آخوا ته هم د آسونو قطارونه ودرېدل. ټولو محصلینو دا صحنه په سترګو لیدله، د دولت د ډېر قبیح تبعیضی سلوك شاهدان ول. دې صحنې څو ساعته دوام وکړ، په پای کي موږ مجبور شوو چي غونډه پای ته ورسوو.

پولیسانو ته ویل شوي وو چي ما حتماً ونیسي. په لیلیه ئې د حملي جرأت نشوکولی. له لیلیی نه تدریسی ته په تلو راتلو کي به له ماسره ګڼ شمېر وروڼه ملګری وو. د پوهنځي رئیس ته ئې ویلي وو چي اجازه ورکړي زما د نیولو لپاره پوهنځي ته داخل شي. هغه نه یوازي موافقه ونکړه بلکي ما ته ئې اطلاع راکړه. سردار ولي د پاچا زوم د کابل امنیی قومندان ته امر کړی وو چي په هر قیمت ما ونیسي، حتی که له محصلینو سره د نښتي په بیع وي. دا جریان ماته مینه پال د امنیی قومندان په هغه ماشام ووایو چي زه پولیسانو ته تسلیم شوم او له ځان سره ئې د امنیی قومندانۍ ته بوتلم. مېنه پال په خپل دفترکي راته وویل: سردار ولي راته امر وکړ چي په پوهنتون حمله وکړم، که چا مقاومت وکړ د ډزو امر ورکړم، پولیس باید د مقاومت کوونکو پښې په نښه کړي... خو ما دا کار ونکړ او د

دې په ځای مي ستا پلار راوغوښت او هغه ته مي وويل چي يا به حکمتيار تسليمېږي او يا به ته زندان ته درومي، دا ده قضيه په ښه شان حل شوه!! ما د محاصرى په هغه سخت حالت کي خپلي آزموينې پای ته ورسولې. پدې دوران کي مي استخاره وکړه چي آيا ځان تسليم کړم که مخفی شم او لدې وروسته د مخفيانه او ځمکي لاندې مبارزې لار غوره کړم. د استخاری نتيجه دا وه چي محبس به ما ته مدرسه شي. دولت زما کورنۍ ترفشار لاندې نيولې وه، زما محترم پلار ئې له امام صاحب نه کابل ته راغوښتی وو، هغه ئې ليليی ته راولېږو، له مانه ئې وغوښتل چي پوليس ته تسليم شم. د ده په وينا مي له ورونو نه رخصت واخيست، له ليليی راکوز شوم او د پوليسانو له راغلي ډلگی سره په جيپانو کي د ولايت په لور وخوځېدو. د امنيی له قومندان سره له ليدو وروسته ئې د اطفايې يوه اطاق ته بوتلم، زما نور ملگری ئې هم يو په بل پسې همالته راوستل.

د توقیف شپې ورځې

دولت زموږ لاندې ۹ کسان بندیان کړل، چې پنځه د کابل ولایت په توقیف خانه کې او څلور په اطفائیه کې ساتل کېدل:

ډاکتر محمد عمر، سیف الدین نصرتیار، انجنیر حبیب الرحمن او زه (حکمتیار) په اطفائیه کې او مولوي سلطان جان د لوګر اوسېدونکی او په کابل کې د یوه جامع مسجد امام چې د کمونستانو د اقتدار په وخت کې په شهادت ورسېدو، استاد نذیر د لغمان اوسېدونکی چې د کمونستانو په لاس شهید شو، احمد شاه د پنجشیر اوسېدونکی د مولوي صاحب مولاداد زوی چې دی، پلار او څلور ورونه ئې د کمونستانو په لاس په شهادت ورسېدل، محمد طیب فرقانیار د کندهار اوسېدونکی چې د شعله یانو سره په نښتې کې ټپی شو او شریف الله د تخار اوسېدونکی او د ثانوي تخنیك متعلم د کابل ولایت په توقیف خانه کې ځای په ځای شول.

انجنیر حبیب الرحمن او سیف الدین نصرتیار په نښتې کې د نه موجودیت په وجه پس له شپږو میاشتو خوشې شول، نور په لومړۍ محکمه کې په څلور او یونیم کال او په وروستیو کې په یوه او یونیم کال بند محکوم شوو. د شعله یانو پنځه عادي کسان څو ورځې په توقیف کې پاته او ژر خوشې شول.

موږ د محکمې له وروستۍ پرېکړې وروسته د دهمزنګ قلعه جدید ته انتقال شوو، د بند پاته موده مو د قلعه جدید په تیارو او له خسکو"کټ ملو" نه ډکو خونو کې تېره کړه.

د بند د اوږدې مودې څو په زړه پورې خبرې د یادونې وړ دي:

زما لپاره محبس په رښتیا یوه مدرسه وه. ما په محبس کې دا فرصت تر لاسه کړ چې د آفاقی مطالعی ترڅنګ د قرآن تفسیر او د احادیثو کتابونه ولولم او د قرآن حفظ پیل کړم "چې الحمدلله تر اوسه توانېدلي یم د قرآن دوه ثلثه حفظ کړم"، زندان د مبارزینو په

روحي او معنوي روزني کي ډېر بنيادي اغيز لري. ډېر داسي څه په زندان کي زده کوي چي له زندان نه بهر په هيڅ ځای کي هغه نشي زده کولی. زه په هغه چا چي د مبارزې په لارکي ئې يو کال په زندان کي تېر کړی وي تر هغه چا زيات اعتماد کوم چي همدا کال ئې په تاوده سنگرکي تېرکړی وي.

د توقيف او زندان په دوران کي کم له کمه پنځلس زره کسان زموږ ليدو ته راغلي. زه باور لرم چي د نهضت د پراخوالي په ارتباط چي زندان ته زموږ په تلو کوم کار شوی شايد له زندان نه بهر په دومره کار نه وی توانېدلي.

دولت له موږ نه پرته يوازي يو سياسي بندي درلود، وزير عبدالرحيم زی چي د داؤد د صدارت په دوران کي د کودتا په اتهام نيول شوی وو، په خپله ئې نه غوښتل چي له محبس نه ووځي، زموږ خوا ته په يوه بېل ځای کي اوسېدو، ما ورته گڼ شمېر کتابونه ولېږل، هغه دا کتابونه په ډېر دقت سره مطالعه کړل، له موږ سره ئې د ملگرتيا ژمنه وکړه، د جهاد په دوران کي د ده کورنۍ له موږ سره ملگری شوه. کمونستانو هيڅ سياسي بندي نه درلود، دې خبري په خلکو کي د دوی په نسبت شکوك او شبهات زياتول او په موږ د هغو کسانو د اعتماد لامل وو چي په حاکم نظام معترض وو، تبديلي ئې غوښتله او د انقلابي مبارزې ضرورت ئې احساساوو.

زه په ډېر ډاډ او اطمينان سره ويلی شم چي له اسلامي نهضت سره د ځوانانو د لوی شمېر د يوځای کېدو يوه لويه وجه همدا زندان ته زموږ تگ وو. يوه نتيجه ئې هلته څرگنده شوه چي د محصلينو د اتحاديی دريېم انتخابات ترسره شول او موږ پدې انتخاباتو کي دوه ثلثه څوکۍ ترلاسه کړې.

زه ټولو مسلمانو مبارزينو ته توصيه کوم چي زندان ته له تلو مه وېرېږي، برعکس په ځينو شرايطو کي دا کار يو ضرورت وگڼئ، د ابراهيم عليه السلام، يوسف عليه السلام او د عيسی عليه السلام سنت ئې وشمېرئ.

يو مازديگر د کنړ د پاچايانو يو کس، اطفائيی ته زموږ د ليدو لپاره راغی، رالېږل شوی وو، موږ ورسره مخکنی معرفت نه درلود. له ناستي سره سم ئې د ظاهر خان ستاينه پيل کړه. د پاچايانو له دود دستور سره سم ئې د ظاهرخان د کراماتو خبره کوله او ويل ئی: يو ځلي زه ورسره ښکار ته تللی وم، داسي ځای ته ورسېدو چي ځمکه ډېره ښوينده وه، شين چمن چي د پرخی په وجه لوند شوی وو، څو گامه مسلسل ورباندي نشو تلی، موږ ټول يو په بل پسې پس له هر څو گامه شوېدو خو پاچا "ستوری دي لوړ وي" تر پايه

ونښوېدوا!! ما ورته وويل: د خپلو مناسبو بوټونو په وجه؟! هغه وويل: نه، دا د ده د کرامت نښه وه!! ما ورته وويل: وايي چې خواجه غلطان ولې ئې هم نشي رغړولی!! هغه سر وخوځاوو چې هوا!! پوښتنه مي وکړه: آيا عمل ممل هم لري که نه؟! هغه په ځواب کي راته وويل: هو، کله کله سګريټي وهی "سګريټي هغه سګريټ ته ويل کېدل چي تنباکو به ئې ترې وايستل، چرس به ئې ورسره ګډ کړل او بېرته به ئې په هغه کي واچول او سر به ئې راتاو کړ، بيا به ئې اورلګيت ورته ونيو او د سګريټ په ځېر به ئې څکاوو. له ځان سره مي ويل: دا ئې زموږ د هېواد پادشاه او دا ئې هم د ده بې عقله درباريان!!

د توقيف په همدې مودې کي مي يوه شپه خوب وليد چي زما مشر ورور اختر محمد، په توقيف کي زموږ اطاق ته د ليدو لپاره راغی، د روغبړ وروسته په يوه کټ کښېنستو، د سرو زرو ګوتي ئې چي د فيروزی غمی پکي لګېدلی وو په ګوته وه، د څو دقيقو خبروآترو وروسته ئې دا ګوتي راوايستله او ماته ئې راکړه، د خدای په اماني په وخت کي ئې جيب ته لاس کړ او درې د سلو افغانيو نوټونه ئې راوايستل او ماته ئې راکړل. د هغي شپې په سبا، زما همدا مشر ورور ناڅاپی او پرته لدې چي کابل ته د ده له راتګ نه خبر وم، زموږ ليدو ته راغی، پوليسو هماغه اطاق ته راووست، په هماغه کټ کښېنستو، هماغه ګوتي ئې په ګوته، له څو شېبو خبرو آترو وروسته ئې خپله ګوتي راوايستله او ماته ئې راکړه، د تلو په وخت کي ئې جيب ته لاس کړ او هماغه درې نوټونه ئې راوايستل او ماته ئې راکړل. ما تر لاس ونيو او ورته ومي ويل: په خدای قسم چي ستا دغه راتګ او د هغه ټولي صحنې مي تېره شپه په خوب کي ليدلې، دې ته منتظر وم چي دا آخری برخه ئې هم وګورم او بيا ئې تا ته ووايم.

زه د داسي خوبونو پراخه تجربه لرم، همدغو تجربو دې نتيجې ته رسولی يم چي باور وکړم د انسان د روحی جوړښت او يا د دماغ هغه برخې چي په ويښه کي د زمان او مکان له قيد نه وځي، وړاندوينه کوي، ابتکار کوي، د راتلونکې په اړه حدس وهی او ډېر ځله ئې حدسونه دقيق او صحيح ثابتېږي، له مقدماتو نه نتائجو ته ځان رسوي او د پېښو پيلامې په ګوته کوي، دا برخې د "خوب" په حالت کي هم فعاله وي. داسي نده چي د خوب په حالت کي د انسان د روحی جوړښت ټولي حساسی برخې خپل فعاليت متوقف کوي. په خوب کي د دماغ ځيني برخې له فعاليت نه لاس واخلي، ځيني نيمه فعاله شي، ځيني د انتظار حالت غوره کړي، خو ځيني نوری برخې ئې داسي دي چي د خوب حالت هغوی ته د لا ښه فعاليت کولو موقع په لاس ورکړي. د خوب په حالت کي د انسان دماغ

د ورځنيو پراخو مصروفيتونو نه فارغ وي، د ده پنځګوني حواس چي هريو ئې د ورځي له لوري پراخ فعاليتونه لري او د دماغ لويه برخه مصروفوي، د خوب په وخت کي خپل کار متوقف کړي، دماغ آرام پرېږدي او هغه ته دا موقع ورکړي چي په پوره انهماك سره په هغو قضاياوو غور وکړي چي ده ته مهمي بريښی، هغه چي د ورځي له لوري، د پراخو مصروفيتونو په وجه نه توانېدو ورباندي غور وکړي. دا داسي وګنئ لکه متفکر، عالم، شاعر، ليکوال چي د يوې مهمي څېړني، ليکني او شعر لپاره له خلکو ګوښه شي او ځانته د ښه فکر کولو او په خپل کار د ښه ترکيز لپاره مناسب شرايط برابر کړي. خوب همدا شرايط د دماغ لپاره برابروي.

انسان د خپل پيچلي دماغ د پراخو فعاليتونو يوه وړوکې برخه په خپل واك کي لري، داسي چي د ده له ارادې سره سم کار کوي، دا برخه په خوب کي خپل فعاليت متوقف کړي، خو د دماغ هغه لويه برخه چي د انسان تر واك لاندي عمل نکوي بلکي خپلواکه ده او خپل ټول فعاليتونه په اتوماتيکه توګه ترسره کوي، دا برخه تل فعاله وي او د يوې شېبې لپاره خپل فعاليت نه متوقف کوي. د خوب په حالت کي د انسان د دماغ دا برخه د لا ښه فعاليت فرصت ترلاسه کوي. که انسان په ويښه کي وړاندوينه کولی شي، د راتلونکې په اړه حدس وهی، اختراعات کوي، نوي نوي ابتکارات کوي، څو مقدماتې خبري د يوې بلي خواته کيږدي او له همدې نه د راتلونکو نتائجو په اړه قضاوت کوي. هيڅ دليل نلرو چي همدا کار دي د خوب په حالت کي ونشي کولی، د اکثرو انسانانو ذاتی تجربو دا خبره ثابته کړې.

په خوب کي د مثلثاتو د هغه پيچلي سؤال حل کول او زندان ته زما د شهيد ورور اختر محمد د راتګ هغه صحنې چي ما تېره شپه په خوب کي ليدلې وې، کم له کمه زما لپاره کفايت کوي.

دا غوره ګڼم چي دلته دوه نوري بېلګي هم وړاندي کړم:

تل پدې تشويش کي وم چي په هېواد کي د يوې ژوري اجتماعي تبديلي راوستلو لپاره شايد مسلحانه مبارزې ته اړشو، که لداسي حالت سره مخامخ شوو چي نورى لاري زموږ په مخ بندي شي او مسلحانه مبارزې ته مجبور شو، د مسلح ټولګيو د تجهيز او اکمال مشکل به څنګه او له کومي لاري حل کوو؟! په پرديو پوري تړلي ډلي خو د اکمالاتو لپاره بهرنۍ منابع لري، اما موږ چي اسلامي انقلاب غواړو او په ټولي نړۍ کي داسي اسلامي هېواد نه ګورو چي له مسلمانو انقلابيونو سره مرستي ته چمتو وي، دا مشکل به څنګه حل

کوو؟ په توقیف کي مي یوه شپه په همدې اړه استخاره وکړه، په خوب کي گورم چي زه له خپلو ګڼ شمېر مسلح ملګرو سره د یوه جګ غره په اړخ کي روان یو، د ټولو په لاسونو کي مشین ګنې، غر د سینځلو په ونو پوښل شوی، میوې ئې پخې او نیم خامي، له ځان سره وایم: دا دی هم مو د وسلې ستونزه حل شوې او هم د غلې، ټول غر له میوې ډك، داسي میوه چي هم نن ترې استفاده کولی شو او هم ئې سبا ته ذخیره کولی شو، سحر چي له خوبه راویښ شوم او له نمانځه وروسته مي د قرآن تلاوت کولو، د عنکبوت د سورې لدې آیت سره مخامخ شوم:

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لاَ تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ٦٠ العنكبوت: ٦٠

او څومره ډېر خزندګان چي خپل رزق په شا نه وړي، خدای ورته رزق ورکوي او تاسو ته هم او هغه اورېدونکی پوه ذات دی.

د همدې آیت په تفسیرکي د پیغمبر علیه السلام هغه حدیث مخي ته راغی چي فرمایي:

خدای له دریو کسانو سره مرسته په خپله ذمه اخیستی:

- هغه ځوان چي د عفاف لپاره د نکاح اراده کوي.
- هغه مریی چي د آزادۍ لپاره له خپل آقا سره مکاتبه کوي.
- او هغه مجاهد چي د الله په لاره کي د جهاد لپاره ملا تړی.

له دې ورځي وروسته ما تل داسي ګمان کاوو چي موږ به حتماً په مسلحانه مبارزې آزمویل کیږو، غرونو ته به پورته کیږو او الله (ج) به زموږ د وسلې او غلې ستونزه په خپله حل کوي. د خوب هغه صحنه مو په ویښه په خپل ژوند کي ولیدله.

د همدې توقیف په دوران کي مي یو ځل بیا پدې اړه استخاره وکړه چي د هېواد راتلونکې به څنګه وي؟ د روسانو پراخو لاس وهنو، په افغاني فوځ کي د دوی ژور نفوذ، د کمونستانو هڅو او د شاهي نظام فساد مشوش کړی وم، راتلونکې راته تیاره بریښېده، غوښتل مي پدې پوه شم چي زموږ هېواد په کوم لوري روان دی او له کومو پېښو سره به مخامخ کیږو؟! خوب مي ولیدو چي شاهي رژیم نسکور شوی، ګڼ شمېر حکومتونه یو په بل پسې راغلي او نسکور شوي، دغو حکومتونو روسانو ته د هند تر سمندر پوري د رسېدو لار ورکړي اوس قدرت د مسلمانانو په لاس کي دی. د ایران له لوري زموږ په هېواد برید

شوی، فوځونه ئې مخکي راروان دي، ځيني برخي ئې نيولې او په همدې نيول شويو برخو کي پښتونستانيان ځای په ځای کوي، زه د هغي لاري په سر ودرېږم چي تېرو حکومتونو د روسانو لپاره پرانستلې وه. د سړك يوې بلي خوا ته وگورم او خپلو ملگروته ووايم: تېرو خائنو حکومتونو، روسانو ته دا لار جوړه کړه!! په نيول شويو سيموکي چي کوم کسان ځای په ځای کېدل لدوی نه مي ځيني پېژندل، هغوی ته ورغلم چي پوښتنه ترې وکړم، لدوی سره په خبرو آترو مصروف وم چي ايراني فوځونه له موږ نه تېر شول، زه په نيول شوې خوا کي پاته شوم او ملگری مي بلي خوا ته . زه د ايراني فوځ له ليکي نه د هېواد په لور راتېر شوم چي ناڅاپي يوه ايراني افسر راباندي ډزی وکړي، زه ودرېدم، هغه مي په نښه کړ، ډزی مي ورباندي وکړي، ولگېدو، په ځمکه پرېووت، ورغلم او د ده توپك او تمانچه مي راواخيسته او د خپلو ملگرو په لور وخوځېدم. دوی د يوه پاخه کاريز د خولې شا او خوا ولاړ ول، له ما نه ئې تپوس وکړ چي څه وکړو؟ په ځواب کي مي ورته وويل: په همدې کاريز کي سنگر نيسو، پرېږدو چي دښمن وړاندي راشي، چي کله دې سيمي ته راورسېدل له کاريز نه راوځو او تر ډزو لاندي ئې نيسو، دوی دا رأی ومنله او په همدې سره له خوبه راويښ شوم.

د دې خوب ډېری برخي رښتونې شوې، وبه گورو چي د نورو برخو تعبير ئې څه دی؟

موږ له شپږو مياشتو وروسته، له اطفائيی نه د دهمزنگ زندان ته انتقال او د "قلعه جديد" په هغه بلاك کي ځای په ځای شوو چي معمولاً به ئې خطرناك کسان په بېلو بېلو وړو وړو خونو کي د تړلو دروازو شاته ساتل. د همدې برخي د تور دهليز په پای کي يو کس په زنځيرونو تړل شوی، په لاس پښو کي ئې ولچك او زولانه وه او ويل کېدل چي ليونی دی. خوني له خسکو نه هومره ډکي وې چي نه ئې د شپې خوب ته پرېښودولو او نه د ورځي. ځيني زندانيان به مو ليدل چي گهيځ وختی به ئې د زندان دننه کارځی ته بيول، لس ساعته به ئې په هغوی کار کاوو او مازديگر به د هر يوه په لاس کي د سيلو وچه مړی، خپلو خونو ته راگرځېدل، همدا د دوی اجوره او مزد وو او په همدې سره به هغوی گوزاره کوله. دولت له زندانيانو سره هيڅ مرسته نکوله، که چا کار نشوکولی او له خپلي کورنۍ نه ئې څه مرسته نه ترلاسه کوله، هغه به سؤال کولو ته اړ وو. په ياد مي ده چي يو وخت به ئې داسي زندانيان د دوشنبي او پنجشنبي په ورځو کي بازار ته ايستل، پوليسان به ورسره وو، په لاس، پښو او غاړو کي ئې ځينځيرونه، په دکانونو به ئې گرځول، ترڅو له

خلکو په سؤال څه ترلاسه کړي او پدې سره له مرگ نه وژغورل شي. دا صحنه به هومره دردونکې وه چې هيڅ ليدونکي هغه د ژوند تر پايه نشوی هيرولی.

په زندان کي مو ځيني داسي کسان هم وليدل چې د ټولني خرابو شرائطو جنايت او جرم ته اړ کړي او له سالمي روزني نه محروم پاته شوي وو. داسي څوك ئې نه وو موندلی چې دوی ته سمه لار وښيي، گناه ترې شوې، خو يا په ناپوهۍ کي او يا اوس نادم وو او د جبران په لټه کې. بسم الله کوچي د ننگرهار اوسېدونکي چې د سيمي خلکو هغه د يوې خطرناکي مسلح ډلي د مشر په نامه پيژاندو او د مسلح شوکو په اتهام نيول شوی وو او ټيپر د لوگر اوسېدونکی چې د سيمي لوی ووړ د ده له نامه سره آشنا وو، د همدې کسانو له جملي نه وو. پداسي کسانو موکار پيل کړ. د دوی روزني ته مو خاصه پاملرنه درلوده، دواړو په اخلاص تعهد وکړ او د دې پرېکړه ئې وکړه چې خپله سابقه به جبرانوي. ټيپر سواد نه درلود، له الف ب نه ئې کار پيل کړ، څو مياشتي وروسته ئې ټول قرآن ختم کړ، له زندان نه آزاد شو، په جهاد کي ئې برخه واخيسته او ټپی شو. بسم الله کوچي هم له زندان نه آزاد شو، په جهاد کي ئې برخه واخيسته او په سنگر کي په شهادت ورسېدو.

اکثراً به له فجر نه د مخه د کلا د منځنۍ برخي په غولي کي گرځېدم او د قرآن په حفظ به لگيا وم. يوه زنداني د غولي لوري ته د يوې وړې کړکۍ خوا ته د دوو مرغيو قفس ځوړند کړی وو. هر سهار به مي ليدل چې د سباوون له راختو سره سم به لومړی يوه مرغۍ راويښه شوه، په خپلو وزرونو به ئې بله وهله او هغه به ئې هم راويښه کړه او بيا به دواړو په ډېر خوندور او خوږ غږ ناری پيل کړي او تر هغه به لگيا وې چې د لمر لومړۍ وړانگي به راڅرگندي شوې. دوی په ډېر منظم طور، د يوې د قيقی وروسته مخکي کېدو نه پرته، هر سحر همدا کارکولو، د ورځو لنډېدو او اوږدېدو سره به دوی خپل ځان عياراوو. او همداسي د فجر له لومړی رڼا نه بيا د لمر د لومړيو وړانگو تر څرگندېدو به هره ورځ په همدې کار لگيا وې. د دوی منظم ژوند او له يوه بل سره ميني ته سخت حيران وم او خاص لذت مي ترې اخيست، شايد همدا وجه وه چې کله له زندان نه ووتم، يوه ورځ له ځينو ورونو سره د کابل باغ وحش هغي برخي ته ورغلو چې واړه مرغان پکي ساتل شوي وو، د دوی له ښايست، لطافت، له يوه بل سره ميني، الوتني، ناستي پاستی هومره متأثره کړم چې بې اختياره مي اوښکي په مخ وبهېدې.

په همداسي يوه سباوون کي چې په هغه غولي کي گرځېدم او د قفس هغو دوو وړو آشنايانو تماشا مي کوله او د دوی له ښايسته او خوندور غږ سره مي خپل تلاوت هم

یوځای کاوو، ناڅاپی د محبس له دیوار آخوا د کلشنکوفونو مسلسلي ډزی پیل شوې، ډزي زیاتي او موړ ته نږدې وې. ټول بندیان را ویښ شول او له یوه بل نه ئې د ډزو په اړه تپوس کاوو. هیڅوك نه پوهېدو چي څه روان دي او ډزی د څه لپاره. دا د سرطان ۲۶ تیاره سباوون وو، په کابل کي کودتا شوې وه، ظاهرخان له هېواد نه بهر وو، کودتاچیانو ټول حساس ځایونه نیولي وو، له هیڅ مقاومت سره نه وو مخامخ شوي، هیڅا له منحط شاهي نظام نه د دفاع په خاطر یوه شېبه مقاومت ونکړ او د خپل توپك ماشې ته ئې لاس نکړ. د توری شپې سپینه کودتا وه.

د سردار داؤد کودتا

د سرطان د ٢٦ شپې په یوې نیمي بجې، کودتاچیانو خپل عملیات پیل کړل، د زرهدارو ١٥ او ٤ فرقو او د گارد، کوماندو او انضباط قطعاتو پدې عملیاتو کي محوری ونډه درلوده. په کودتا کي د برخي اخیستونکو قطعاتو سوق او اداره د لاندي افسرانو په لاس کي وه:

١ـ حبیب الله د گارد د قطعې افسر چي د کودتا په ورځ ئې ټانك له لاري منحرف شو او د کابل په سیند کي پرېووت او په قتل ورسېدو.

٢ـ ضیاء مجید د سردار ولي محافظ او د انضباط د قطعې افسر چي د نوموړې قطعې اداره ئې په لاس کي وه.

٣ـ فیض محمد د کوماندو د قطعې افسر چي د کودتا په شپه ئې د دې قطعې اداره ترلاسه کړه .

٤ـ سرور نورستاني، مولی داد، محمد یوسف او شیرعلي خان د زرهدار د قطعاتو افسران چي ټانکونه ئې د کابل په لوري وخوځول.

٥ـ پاچا گل وفادار او عبدالحمید محتاط د هوایي قطعاتو د سوق او ادارې وظیفه په غاړه درلوده.

٦ـ سید عبدالاله، عبدالقدیر او غوث الدین فایق چي له ځینو قطعاتو سره ئید ارتباط دنده په غاړه وه.

د کودتا قومنده د سردار داؤد په لاس کي وه، د قومندې مرکز د ده کور وو، په یوې نیمي بجې ده د مخابرې له لاري قطعاتو ته د عملیاتو د شروع کولو قومنده ورکړه. ظاهر خان د سترگي د تداوي لپاره اروپا ته تللی وو. سردار ولي چي د شاه په غیاب کي د فوځ سوق او اداراه د ده په اختیار کي وه او د کوماندو او انضباط دوه مهمي قطعې مستقیماً د ده تر واك لاندي وې، تر دوو بجو په خپل کور کي ونیولی شو. شهزاده احمدشاه هم له خپل کور نه او مارشال شاه ولي خان له پغمان نه ونیول شول او د عبدالقدیر کور ته انتقال

او همالته تر نظارت لاندي وساتلی شول. نور نو نه په ټول هېواد کي داسي څوك وو چي له شاهي رژيم نه دفاع وکړي او نه دا سی عسکري قطعه وه چي د کودتاچیانو مخي ته راووځي. د سحر تر شپږو بجو کودتاچیان په ټول کابل مسلط شوي وو. په ۷ بجو سردار داؤد له خپل کور نه کابل راډیو ته ولاړ او خپله لنډه وینا ئې واوروله او ولس ته ئې د جمهوری نظام زیری ورکړ، هغه جمهوری نظام چي د کودتا له لاري مسلط شوی، هغه هم د شاهي کورنۍ د یوه مستبد غړي په لاس چي پدې نظام کي لس کاله صدراعظم وو او کلونه کلونه ئې د دفاع د وزارت دنده هم په غاړه وه، د پاچا د تره زوی وو او له وروستۍ لسیزی نه پرته د پاچا د اقتدار په ټول دوران کي د هېواد واګی د ده په اختیار کي وې. داسي جمهوريت چي نه په هغه کي انتخابات شته، نه منتخب جمهور رئیس، نه منتخب پارلمان، نه سیاسي احزاب، نه د قلم او وینا آزادي او آزاد مطبوعات!!!

موږ د دهمزنګ د محبس په هغي توری خوني کي د سردار داؤد د کودتا د بري خبر او د سردار داؤد لومړی وینا واورېده. ما ته تر هغه وخته د ژوند تر ټولو ترخه او غمناکه خبره همدا وه. که له زندان نه بهر مي دا خبر اورېدلې وی شاید هومره راباندي سخته نه وی تمامه شوې. زموږ د شدید تشویش وجوهات دا وو.

موږ تل سردار داؤد په هېواد کي د کمونیزم باني اوحامي ګڼلو او په خپلو تظاهراتو او اجتماعاتو کي به مو د ده په خلاف د کمونستي ډلو د مؤسس په نامه شعارونه ورکول.

ده په خپلي لومړۍ وینا کي په ډېر صراحت سره وویل چي د اقدام اصلي لامل ئې دا وو چي پدې وروستیو کي مترقي ځواکونه د ارتجاعی ځواکونو تر بریدونو لاندي وو، د ځوانانو د مصئونیت او د ارتجاعی ځواکونو د ودي د مخنیوی لپاره باید دا اقدام ترسره شوی وی. موږ ته د ده د دې پیغام معنا څرګنده وه، موږ پدې وینا کي د اسلامي نهضت لپاره د بربنډ ګواښ نښی له ورایه لیدلې.

د ده په کودتا کي د برخي اخیستونکو افسرانو ۹۵% هغه کسان وو چي یا د خلق او پرچم غړي وو، یا په روسیه کي تربیع شوي وو او یا د کمونستي افکارو تر تأثیر لاندي تللي وو او له کمونستانو سره ئې ملګرتیا وه . پدغي کودتا کي چي کومو څېرو برخه درلوده، ځینو د ثور د اوومي په کودتا کي برخه واخیسته او ځینو په یوې او بلیمرحلې کې، په یوه او بل شکل د کمونستانو مرسته کړې.

له کودتا نه د مخه موږ ته د هېواد د سیاسي جریاناتو وضعیت داسي معلومېدو چي روسان به حتماً په کوم اقدام لاس پوري کوي. د اسلامي نهضت چټکي او پراخی ودي، په

ټولو علمي مؤسساتو د دې نهضت تسلط، د افغاني ټولني د ځوان نسل او د منورينو لوی شمېر له هغه سره يو ځای کېدل، د کمونستي ډلو په شاتګ، ضعف او تیاری راتلونکې دوی وېرول او د دې بهیر توقف او د افغانستان په حالاتو کي د يوې داسي تبديلي راوستلو ته ئې هڅول چي له يوې خوا د اسلامي نهضت د مزيد تقويی او پراخوالي مخه ونیسي او له بلي خوا د کمونستانو د زوال مخنيوی وکړي او پدې ترتيب خپلي ګټی پدې منطقې کي خوندي وساتي. له روسانو نه پرته بل داسي ځواك په نظر نه راتلو چي پدې شرايطو کي دي په افغانستان کي د يوه سياسي تحول ضرورت احساس کړي او د عسکري کودتا توان دي ولري.

د کودتاچیانو د نومونو له مزيد څرګندېدو او د مرکزي کميټی د غړو او د کابينې له اعلان سره زموږ تشويش لا زيات شو، دې نتيجې ته ورسېدو چي دا د روسانو په اشاره او د کمونستو افسرانو په لاس ترسره شوې کودتا ده، د اسلامي نهضت د ټکولو دنده په غاړه لري، د کمونستانو کاملي سلطې لپاره به لار آواروي او زموږ هېواد به د مرکزي آسيا د نيول شويو هېوادو له برخليك سره مخامخ کوي.

ولس ته د خطاب ترنامه لاندي چي سردار داؤد کومه راډيوئی وينا درلوده، د هېواد د هغه وخت د سياسي فرهنګ په اصطلاحاتو پوه کسانو دا وينا د ببرك کارمل د ويناګانو کاپی وګڼله، محتوی او الفاظ ئې داسي وو چي هر چا ګمان کولو چي دا وينا يا کارمل ليکلې او يا د ده له ليکنو نه کاپي شوې.

روسيه او هند دوه هغه هېوادونه وو چي د داؤد جمهوريت ئې تر نورو د مخه په رسميت وپيژاندو. د روسيی او هند مطبوعاتو سردار داؤد د افغانستان د مترقي نهضت "کمونستي بهير " مؤسس او باني ګڼلو او د ده کلکه ستاينه ئې کوله.

ګمان مو دا وو چي د سردار داؤد په لاس به نه يوازي د کمونيزم مخالف ځواکونه ټکول کېږي بلکي زموږ هېواد به له پاکستان سره په جګړي کي ښکيل کېږي او پدې ترتيب به افغانستان د روسانو په نظامي اډې بدلېږي.

د سردار داؤد د کابينې جوړښت داسي وو:

۱ـ سردار داؤد، جمهور رئيس، صدراعظم، د خارجه چارو وزير او د دفاع وزير.

۲ـ حسن شرق د صدراعظم معاون.

۳ـ ډاکتر عبدالمجيد د عدليی وزير.

٤ـ عبدالاله د ماليی وزير.

۵ـ فیض محمد د کورنیو چارو وزیر.

٦ـ پاچاگل وفادار د سرحداتو وزیر.

۷ـ ډاکتر نظرمحمد سکندر د صحت عامې وزیر.

۸ـ پوهاند عبدالقیوم وردك د صنایعو وزیر.

۹ـ نعمت الله پژواك د معارف وزیر.

۱۰ـ جیلاني باختری د زراعت وزیر.

۱۱ـ د پلان او تجارت وزارتونو چارې د همدې وزارتونو مخکنیو معاونینو ته وسپارل شوې.

پداسې حال کې چې سردار داؤد کوشش کاوو د کمونستانو له پېژندل شویو کسانو نه زیات شمېر په کابینه کې و نه نیسي تر څو د کمونستانو په ملگرتیا متهم نشي، سره لدې د ده د کابینې له غړو لاندې کسان د کمونستې ډلو ملگری وو.

۱ـ فیض محمد چې د خلق ډلې غړی وو، په روسیی کې ئې تحصیلات کړي وو، د کمونستانو په دوهمې کودتا کې ئې برخه واخیسته او په ځدراڼو کې د یوه مجاهد په لاس هله په قتل ورسېدو چې د دولت له لورې سیمې ته لېږل شوی وو، د خپلې درې مشران ئې له خلقی دولت سره ملگرتیا ته چمتو کول او هغوی ته ئې له ځان سره ۲۸۰۰۰ ډالر وړي وو.

۲ـ عبدالحمید محتاط چې د کمونستانو د اقتدار په وخت کې تر پایه د دوی په څنگ کې وو، د دوی مرسته ئې کوله او په پای کې ئې د کمونستانو او مسعود ترمنځ د رابط وظیفه تر سره کړه.

۳ـ حسن شرق چې د نجیب په وخت کې د صدراعظم په حیث و ټاکل شو.

٤ـ پژواك چې تر پایه ئې د کمونستانو ملگرتیا وکړه.

۵ـ پاچا گل وفادار چې تحصیلات ئې په روسیه کې ترسره کړي او همالته ئې واده کړی وو او خلقیانو هغه خپل غړی گاڼو.

٦ـ غوث الدین فایق چې تر پایه د کمونستانو په څنگ کې پاته شو.

په لاندي سطح کي د دولت ټول حساس پستونه د کمونستانو په لاس کي پرېوتل. د کورنيو چارو وزارت د دوی په اصلي اډې بدل شو. هغوی د فوځ په بېلا بېلو برخو خپلي منګولي داسي ټينګي کړې چي د خپلي دوهمي کودتا لپاره ئې لار اواره کړه.

ځيني حلقی داسي فکر کوي چي د سرطان د ۲٦ کودتا د سردار داؤد د ځان غوښتني او قدرت ته د رسېدو له تلوسی راولاړه شوې، ده له کمونستانو سره د ملګرتيا له لاري غوښتل قدرت ته ورسېږي، بل داسي ځواك ئې نه ليدو چي د هغوی په مرسته دا کودتا ترسره کړی. خو حقيقت دا دی چي د دغي کودتا پلان په مسکو کي جوړ شوی، د عملي کولو دنده ئې په کابل کي د روسيی سفارت ته سپارل شوې وه. د روسيی سفارت، هغه افسران چي په مسکو کي روزل شوي او د کمونست حزب غړي وو، مؤظف کړل چي د سردار داؤد تر قيادت لاندي کودتا کي برخي اخيستو ته ملا وتړی. په کابل کي د روسيی سفارت ته همدا راز دنده هغه وخت يو ځل بيا وسپارل شوه چي مسکو د سردار داؤد د لري کولو فيصله وکړه، دا ځل ئې وغوښتل چي حسن شرق د داؤد په خلاف يوې کودتا ته چمتو کړي. حسن شرق پدې اړه ليکي. "د ۱۳۵٤ کال د حوت په مياشت کي د شوروي اتحاد سفير جلالتمآب پوزانف، د صدارت په مانۍ کې، پداسي حال کي چي ښاغلي ايرشف د سفارت مستشار هم د ترجمانۍ لپاره د ده ملګرتيا کوله، ما ته وړانديز وکړ چي: د فوځ ځيني افسران او سياسي شخصيتونه چي زموږ د هېوادونو ترمنځ د ښو علايقو سره خاصه علاقه لري، که تاسو تمايل لرئ د شوروي اتحاد سفارت حاضر دي دا کسان تاسو ته معرفي کړي، ترڅو ستاسو له مشوری سره سم مبارزه وکړي... کرباس پوش ها... ۱۳۹ مخ"

همدغه سفارت سردار داؤد ته هم دا خبره کړې وه او هغه ئې يوې داسي کودتا ته چمتو کړی وو چي همدغو افسرانو او سياسي شخصيتونو ترسره کړه.

روسانو د افغانستان اجتماعي جوړښت داسي ګاڼو چي کمونستان ئې د يوې لويي تبديلي لپاره جوګه نه ګڼل. د دوی مجموعی شمېر ډېر محدود ورته برېښېدو. پدې موقعيت کي نه وو چي په يوازي سر نظام رانسکور او قدرت تر لاسه کړي او پدې هېواد حکومت وکړي شي. دوی سردار داؤد د دې لپاره انتخاب کړ چي هغه د شاهي کورنۍ غړی دی، افغان ولس به د ده په لاس تبديلي د شاهي کورنۍ د داخلي منازعې نتيجه ګڼي او خاص عکس العمل او حساسيت به نه ښيي. د سردار داؤد په لاس بايد مقدماتې کار ترسره شي او د کمونستانو د دوهمي کودتا لپاره لار آواره شي. پدې وخت کي د کمونستانو مجموعی شمېر په فوځ او له فوځ نه بهر تقريباً ۳۰۰۰ کسانو ته رسېدو، دې وړوکي ټولګي په افغانستان د حکومت کولو توان نه درلود. روسانو حتی د داؤد د

راپرځولو لپاره هم کمونست حزب پداسي موقعیت کي نه ګاڼو چي یوازي اقدام وکړي او په بربنډه توګه په افغانستان حکومت وکړي که څه هم د سردار داؤد په راوستلو سره ئې د هېواد ټول ملکي او نظامي حساس پستونه ترلاسه کړي وو، د همدې لپاره ئې د حسن شرق په څېر یوکس د دې لپاره غوره ګاڼو چي د داؤد د راپرځولو لپاره د کمونستانو په مرسته کودتا وکړي. که څه هم کمونستانو د سردار داؤد تر سیوری لاندي خپل ګڼ شمېر مخالفین په ډېره بې رحمۍ وځپل، ځیني ئې اعدام کړل، ځیني ئې په اوږدو مودو بند محکوم کړل او ډېر نور ئې د هېواد پرېښودو ته اړکړل.

له شاهي کورنۍ سره څه وشول؟

د شاهي کورنۍ ټول غړي د څه مودې لپاره په کابل کي وساتل شول. سردار داؤد ډېر احتیاط کاوو چي د ده انقلابي ملګری د شاهي کورنۍ غړي توهین او تحقیر نکړي او مخصوصاً سردارولي ته صدمه و نه رسوي. که څه هم سردار ولي د ده ترټولو ستر رقیب وو. ده له نورو مخالفینو سره هره معامله جائزه ګڼله، د دوی اعدام، د اوږدې مودې لپاره بندي کول، ځورول، تحقیر، توهین او د شتمنیو مصادره، هرڅه ورته جائز برېښېدو خو له شاهي کورنۍ سره دا راز سلوك ئې نشو زغملي. ظاهر خان خپله استعفاء په لیکلې توګه را ولېږله، داؤد ته ئې د ورور خطاب وکړ او د ده د بریا هیله ئې څرګنده کړه، په مقابل کي سردار داؤد د ده کورنۍ ته له هېواد نه د وتلو اجازه ورکړه، د کابل تر هوایي ډګر پوري په ډېر اعزاز، احترام او احتیاط ورسول شوه، خو هلته د څارندوی د قومندان په امر د دوی ټول بکسونه او حتی جامې ولټول شول، ګاڼې، پیسې او جواهرات ترې واخیستل شول. داؤد د کمونستانو له لوري داسي محاصره شوی وو چي حتی د خپلي کورنۍ غړي ئې هم لداسي توهین او تحقیر نه نشو ژغورلی.

داؤد خان د پاچا لپاره د میاشتي ۵۰۰۰ دالر معاش وټاکو. پدې اړه په مرکزي کمیټی کي د بحث په دوران کې، عبدالحمید محتاط وویل: که پاچا ښه سړی وي او د دومره معاش مستحق وي نو ښه ده چي بېرته راوغوښتل شي او که نه نو د هېواد پدې بد اقتصادي حالت کي هره میاشت ۵۰۰۰ دالر هغه ته لېږل نامناسب کار دی!! که څه هم دا مقدار مالي مرسته د افغانستان په څېر هېواد لپاره له توانه زیاته وه، خو د ظاهرخان لپاره ئې کفایت نه کاوو، د ده انتظار دا وو چي د سعودي پاچا به د ده ستونزه حل کړي، له ریاض نه ئې د کافی مرستي طمع درلوده، خو داسي ونشول. د سعودي حکومت د ده پوښتنه هم ونکړه، د ده هیڅ لیك ته ئې ځواب هم ونه وایو او څه خواخوږی ئې هم ونښوده. په مقابل کي

د ایران پاچا په روم کي خپل سفیر ته وظیفه ورکړه چي د ظاهرشاه مصارف په غاړه واخلي.

میر اسدالله علم د رضاشاه د دربار وزیر په خپل کتاب "یادداشتهای علم" کي د هغه لیك متن نقل کړي چي په روم کي د ایران سفیر د دربار خدمت ته لېږلی:

سفارت شاهنشاهي ایران

بیست و سوم فروردین ماه ۱۳۵۳

سرور معظم قربان حضرتعالي گردم

پس از تقدیم عرض احترام مراتب زیر را به طور مختصر به استحضار میرساند.

مطالبی را که طی نا مه اخیر مرقوم فرموده بودید به استحضارشان رسانیدم. عنایت مخصوص همایونی در مورد تهیه منـزل، مژده سلامت سردار عبدالولی، اشتغال والاحضرت شاه محمود در ایران ایر "شرکت هواپیمائی ایران" از مراحم اعلیحضرت همایونی شاهنشاه مدت نیم ساعت با قیافه بسیار حق شناس سپاسگزاری نمودند و والاحضرت بلقیس نیز از خوشحالی گریه کرد و خواست که مراتب تشکر و حق شناسی خود و دخترانش را به پیشگاه ملوکانه تقدیم دارم. والاحضرت بلقیس و شخص اعلیحضرت محمد ظاهرشاه از ویلائی که پیدا شده بازدید نموده اند. ویلائی است با ٥ اطاق خواب، ٦ سالن و ناهار خوري، سه طبقه که بیش از ٤٠٠ متر زیربنا دارد. آقای خسروی با توجه به محرمانه بودن امر و اینکه واقعاً مرد مطمئن و قابل اعتماد است مأمور انجام و تعقیب کار شده است. نقشه و مشخصات ساختمان را خواسته ام.

قیمت آن در حدود یك ملیون و دویست هزار تومان می شود که می گویند اکازیون است و شانس آنها بوده که درست مطابق احتیاجات و سلیقه شان می باشد. البته یکی دو نوع مالیات و تاکس و ٥ درصد حق آژانس نیز به آن تعلق می گیرد که قرار است با وکیل مذاکره و مشورت نمایند. البته مبلمان هم لازم دارد.

به دلائلی که مجدداً به تفصیل می گفتند از عدم توجه کشورهای مسلمان بخصوص ملك فیصل بسیار نگرانند و تقاضا داشتند درصورتیکه اراده مبارك ملوکانه تعلق گیرد، اقدامی شود که دربار مغرب با ایشان در روم تماس بگیرد. جزئیات امر و نظریاتشان را هر موقع که سعادت شرفیابی دست داد به عرض می رسانم و نامه ام را به درازا نمی کشم.

از ایران ایر سؤال کردم هنوز دستوری برای استخدام شاه محمود نرسیده تحصیلات عالیه کمبریج دارد.

والاحضرت بلقیس تقاضای مقداری برنج و پسته ایرانی دارد چنانچه ممکن باشد امر بفرمایند کار پردازی دربار به اسم سفارت ارسال دارند.

مشروب و سیگار و غیره(!!) به وسیله خسروی فرستادم. اعلیحضرت محمد ظاهرشاه شخصاً تلفن فرمود، از عنایات شاهنشاه تشکر کرد.

معظم سرورا! له حضرت عالي نه جار شم.

د درنښت له وړاندي کولو وروسته په لنډه توګه عرض کوم:

کوم څه چي تاسو په وروستی لیك کي لیکلي وو هغه مي وورسول، د دوی په اړه د همایوني ذات خاص عنایت، د کور برابرول، د سردار ولي د روغوالي زیری او په ایران کي والاحضرت شاه محمود "د پاچا د زوی" د توظیف په وجه، تقریباً نیم ساعت د شاهنشاه له مراحمو او پیرزوینو نه ئې په حق پېژندونکي څېرې مننه کوله او د والاحضرت بلقیس "د سردار ولي ښځي" له ډېری خوشحالۍ د منني اوښکي په مخ وبهېدې او دا ئې وغوښتل چي د دې او د لوېو مننه ئې ملوکانه ذات ته وړاندي کړم. والاحضرت بلقیس او په خپله اعلیحضرت محمد ظاهرشاه هغه ویلایي کور ولیدو چي موږ ورته غوره کړی، پنځه د خوب خوني، ٦ د ناستي او ډوډی خوړلو سالونونه، درې پوړیزه کور چي په ٤٠٠ متره څمکه باندي جوړ شوی. ښاغلی خسروی چي مطمئن سړی دی، مؤظف شوی چي دا کار په پوره محرمانه ډول ترسره کړي، د کور نقشه او مشخصات مي راغوښتی دي. قیمت ئې یو ملیون دوسوه زره تومانه کېږي، ویل کېږي چي داسي کور پدې بیع په نادره توګه ترلاسه کېدای شي، دوی ئې د خپلي سلیقی او احتیاج سره سم ګڼي. خو یوه دوه ډوله مالیه او ټکس او ٥% د نمایندګی کمیشن هم وربandي اضافه کېږي. چي له وکیل سره به وربandي خبري وشي. کور ضروري سامان ته هم اړ دی.

دوی"شاهي کورنۍ" د اسلامي هېوادونو مخصوصاً د ملك فیصل له عدم التفات او اعتناء نه ډېره اندیښنه درلوده، د دې عدم توجه دلایل ئې په مکرره توګه او په تفصیل سره بیانول. تقاضا ئې دا وه چي ملوکانه ذات د داسي څه کولو امر وکړي چي په روم کي د المغرب د دربار سفیر لدوی سره تماس ونیسي. د دې لیدني او د دوی د نظریاتو جزئیات به هلته عرض کړم چي ستاسو د ملاقات شرف ترلاسه کړم. خپل لیك نه اوږدوم.

والاحضرت بلقیس د ایراني پستو او وریجو تقاضا درلوده، که ممکن وي د دربار کوم کارمند ته امر وکړي چي د سفارت په نامه ئې راولېږي. د خسروي په لاس مي دوی ته شراب، سیگریټ او نور!! ورولېږل. اعلیحضرت ظاهرشاه په خپله تلفون وکړ او د شاهنشاه د عنایاتو مننه ئې وکړه.

لومړی تصفیه

پس له هغه چي د سردار داؤد کمونست ملګری پدې وتوانېدل چي د دولت په حساسو ملکي او نظامي مقاماتو کي خپل اعتمادي غړي توظیف کړي، دوی ته دوهم مهم او اساسي کار د خپلو مخالفینو تصفیه وه. دا کار باید له څنډ نه پرته ترسره شوی وی. د تصفیی لپاره ترټولو د مخه هاشم میوندوال په نښه شو. د کمونستانو له نظره دی ترټولو خطرناك عنصر وو. په داخل او خارج کي د نوم خاوند وو، د دولت د مخالفینو لپاره په یوه مؤثر محور بدلېدی شو. له ملت پاله منورینو سره ئې ښې اړیکي درلودی. امریکا ته د منلو وړ وو. له روسانو سره ئې هم د نږدې اړیکو د ټینګولو هڅه کوله. کمونستانو ډېر د مخه هغه د "CIA" د جاسوس په حیث معرفیکړی او د ده په ضد ئې پراخ تبلیغات کړي وو. له کودتا نه لا څو اونۍ نه وې تېري شوې چي د ده کور تر نظارت لاندي ونیول شو، ده سردار نعیم د داؤد ورور ته شکایت وکړ، خو ګټه ئې ونکړه. له کودتا نه دوه میاشتي وروسته د سنبلې د میاشتي په ۲۹ د کودتا په تور له ٤۲ نظامي او ملکي شخصیتونو سره ونیول شو. مهم نیول شوي نظامیان دا وو:

خان محمد خان مرستیال، ډګرجنرال عبدالرزاق، جنرال ګلبهار، جنرال عبدالسلام ملکیار، جنرال نیك محمد سهاك، جنرال محمد رحیم ناصری، ډګروال زرغون شاه، ډګرمن نقیب الله، ډګرمن نوراحمد خان، ډګرمن سید هاشم کامه وال، ډګرمن محمد اکبر، ډګرمن محمد اکرم، ډګرمن ممتاز.

لاندي مخور قومي مشران او تجاران هم د همدې کودتا ترنامه لاندي ونیول شول:

سیف الرحمن خان د ولسی جرګې غړی، محمد عارف خان شینواري، جنت خان غروال د پښتني تجارتي بانك رئیس، د عبدالحکیم خان کټوازی دوه وروڼه، سعدالله کمالي د مهمندرې وکیل، حاجي الله ګل هودخیل او وروړئی مولا ګل، حاجي حنان ځاځی، حاجي فقیرمحمدخان او الله نظر خان دستوخیل .

اکثر نیول شوي کسان ئې هماغه قلعه جدید ته راوستل چي موږ پکي اوسېدو. د قلعه جدید یوه برخه ئې د دوی لپاره تخلیه کړې وه. د شپې له خوایي دوی ورته راوستل،

مور، د دوی له وهلو ټکولو او دردوونکو چيغو نه پوه شوو چي دلته ئې داسي بنديان راوستی چي په کودتا تورن دي. وهل ټکول هومره وحشيانه او چيغيکوکاری هومره دردوونکې وې چي گمان موکاوو څيني به حتماً په همدې دوران کي له وهلو ټکولو مری. ډاکتر محمد عمر شهيد په يوه ديوال وخوت او له کړکۍ نه ئې د يوه بندي د حالت د ليدو هڅه وکړه، موفق شو، د هغه پرېشان حالت ئې په سترگو وليد، تپوس ئې وکړ چي دا ولې؟ هغه ورته وويل: زه بې گناه يم، له خپل کور نه ئې راوستی يم، د کودتا په تور، دا مي حالت دی... راکوز شو او مور، ته ئې د خپلو سترگو ليدلی حالت بيان کړ، ويل ئې له ډېرو وهلو ئې سترگي پړسېدلې، مخ ئې تك شين وو او ويني ورباندي بهېدې.

د ميزان د اتمي په ماښام مو له کابل راډيو نه واورېدل چي محمد هاشم ميوندوال له خپلي نيکټائی نه په استفادې سره ځان وژنه کړې!

د دې وحشيانه تصفيې په اړه څو خبري د يادوني وړ دي.

د کودتا خبره هسي يوه خندونکې ډرامه وه چي پرچميانو جوړه کړې وه. دوی د خلکو د غولولو لپاره داسي يو جعلي ليك خور کړ چي په پېښوری پښتو ليکل شوی وو او په هغه کي يوه نا معلوم پاکستاني مقام مولوي سيف الرحمن د شنوارو وکيل ته ليکلی وو چي که خلك د داؤد په اړه ستاسو دا تبليغات نه مني چي کافر شوی، نو ورته وواياست چي: کودتاچيان خدای نه منونکي پرچميان دي!

ما ته د هغي دورې يوه مهم شخصيت چي د نوم نه څرگندولو وعده مي ورسره کړې، پدې اړه وويل: دا خط د مصئونيت ملي يوه داسي افسر ليکلی وو چي د شنوارو اوسېدونکی وو او اوس په پېښور کي مېشت دی. دا کودتا سل په سلو کي جعلي وه. ټول هغه کسان ښه پېژنم چي دا ډرامه ئې د ميوندوال د نيولو لپاره جوړه کړې وه.

د دې کسانو نيونکي، تحقيقات کوونکي، تعذيبونکي او محاکمه کوونکي ټول پرچميان وو. د ميوندوال نيونه د جنرال نبي عظيمي په لاس ترسره شوې، د وهلو ټکولو دنده ئې د صمد اظهر په غاړه وه، تحقيقات ئې هغي ډلي ترسره کړي چي عبدالقدير د ژاندارم او پوليس قومندان ټاکلې وه او محاکمه ئې د هغي عسکري محکمې لخوا وه چي سرور نورستاني او د نبي عظيمي په شان پرچمي ئې غړي وو.

نبی عظيمي پدې اړه ليکي:

"من بنابر امر مستقيم محمد داؤد روز پنجشنبه حوالی ساعت دو بجه بعد از ظهر به منـزل محمد هاشم ميوندوال رفته و مؤظف بودم تا نامبرده را با خود به ارگ رياست

جمهوری برسانم. من افراد امنیتی را در مدخل دروازه منـزلش که در شهر نو جنوب چهار راهی شهید شهرنو واقع بود جابجا نموده و به نفر خدمت وی گفتم که چه کاره هستم و چه مي خواهم؟ وی بعد از چند لحظه کوتاهی مرا بداخل منـزل دعوت کرد، در محیط منـزل او خاموشي و سکوت عجیبی حکمفرما بود. مرا در یك اتاقك کوچکی که در جنب عمارت اصلي واقع بود رهنمایی کرد، لحظاتی گذشت و بالآخره محمد هاشم میوندوال در حالیکه ریشش را چند روزی نگرفته بود، با چشمان سرخ و آماس کرده و ظاهر نه چندان خوش آیند، به اتاقك مذکور داخل شد و از دیر آمدن خود معذرت خواست. احساس کردم که نامبرده سخت مضطرب گردیده است، پرسېد برادر چه کار داشتید. من خودم را معرفي کردم و گفتم رئیس صاحب دولت آرزو دارند تا همین لحظه شما را ملاقات نمایند. او گفت امروز رخصتي است شما بروید و به رئیس صاحب دولت بگوئید که روز شنبه مشرف میشوم. اضطراب او وقتی بیشتر شد که من برایش گفتم: صدراعظم صاحب! چون به من امر داده شده است که شما را همین اکنون به نزد رئیس صاحب دولت ببرم بناءً من نمی توانم خلاف امر عمل نمایم زیرا که من یك فرد نظامي هستم. نمیدانم در آن لحظات او به چه میاندیشید، دقایقی به فکر فرو رفت، به ریش خویش دست کشید و به سر و پای خویش نظاره کرده و بالآخره گفت، برادر پس اجازه دهید تا ریش خود را بگیرم و دریشي بپوشم، من گفتم بسیار خوب، من همینجا منتظر شما هستم. خیال من در مورد اینکه او فرار کرده نمی تواند، راحت بود، زیرا که بصورت غیر محسوس منـزل او را محاصره کرده بودم. بعد از چند دقیقه او که دریشي سرمه ئي رنگی پوشیده بود و تر و تازه معلوم میشد مرا صدا زد و به سواری موتر به طرف ارگ ریاست جمهوری حرکت کردیم، محمد هاشم میوندوال در طول راه پرسېد، قوماندان صاحب من بارها خواهش ملاقات با رئیس دولت را کرده بودم و همکاری بیدریغ خود را حین مسافرتم در خارج به ایشان اعلان نمودم، نمیدانم چرا نپذیرفتند و اکنون که روز پنجشنبه است، بدون اطلاع قبلی به این شکل مضحك مرا خواسته اند؟ من که جوابی برای گفتن نداشتم خاموش بودم.

موتر ما در مقابل کوتی باغچه ارگ توقف کرد. میوندوال گفت، رئیس صاحب دولت در گلخانه هستند شما چرا مرا به اینجا آورده اید؟ من چاره نداشتم، برایش گفتم که شما بنابر امر رئیس دولت توقیف شده اید"

"زه د سردار داؤد د مخامخ امر په اساس د پنجشنبې په ورځ د ماپښین د دوو بجو په شا او خوا کې د محمد هاشم میوندوال کور ته ولاړم، وظیفه راکړی شوې وه چې هغه له ځان سره د جمهوری ریاست ارگ ته راورسوم. ما امنیتی غړي د ده دکور د وره خوا ته

ځای په ځای کړل. دا کور د شهر نو د شهید څلور لاري جنوب ته پروت وو. د ده نفر خدمت ته مي ځان معرفي کړ او ورته ومي ویل چي څه غواړم. ده له څو شېبو ځنډ وروسته بلنه راکړه چي کور ته ننوځم. د ده په کور کي عجیب شانته چپتیا وه. زه ئې په یوه داسي وړوکي اطاق کي کښېنولم چي د اصل کور په اړخ کي پروت وو. څو شېبې وروسته محمدهاشم میوندوال پداسي حال کي راغی چي ډېره ئې څو ورځنۍ شوې وه، سترګي ئې سرې او پرسېدلې او وضع ئې ډېره په زړه پوري نه وه. له وروسته راتلو ئې بخښنه وغوښتله. د ده له وضعي مي داسي احساس کړه چي مضطرب شوی، ویې پوښتل: وروره! له ما سره مو څه کار درلود؟ ما خپل ځان معرفي کړ او ومي ویل: د دولت ښاغلی رئیس غواړي چي همدا اوس له تاسو سره ملاقات ولري. هغه وویل: نن خو رخصتي ده، ته ولاړ شه او رئیس صاحب ته ووایه چي د شنبی په ورځ به په لیدني مشرف شم. خو کله چي ما ورته وویل: صدراعظم صاحب! ما ته امر شوی چي همدا اوس تاسو د دولت رئیس صاحب ته بوځم، زه یو نظامي فرد یم، له امر نه مخالفت نشم کولی. پدې سره د ده اضطراب لا زیات شو. نه پوهېږم هغه وخت ده څه فکر کاوو، څو شېبې په ژوري اندیښنې کي ولاړ، په خپلي ډېري ئې لاس راوکاږو، ښکته پورته ئې ځانته وکتل او وئې ویل: نو وروره! اجازه راکړه چي خپله ډیره وخریم او دریشي راواغوندم. ما ورته وویل: ډېر ښه، زه همدلته منتظر یم . لدې ناحیې ډاډه وم چي تښتېدلی نشي ځکه د ده کور مي له شا او خوا په پټه محاصره کړی وو. له څو دقیقو وروسته پداسي حال کي راغی چي سرمه ئې دریشي ئې اغوستی وه او خوښ تازه معلومېدو. ماته ئې غږ کړ، د موټر په سورلۍ د جمهوری ریاست د ارګ په لوري وخوځېدو. د لاري په اوږدو کي میوندوال رانه وپوښتل: قومندان صاحب! ما څو ځله د دولت له رئیس سره د لیدني غوښتنه وکړه، خارج ته د سفر په دوران کي مي د ملګرتیا او مرستي اعلان وکړ، نه پوهېږم ولې ئې نه منلم او نن چي د پنجشنبی ورځ ده، دا څنګه له مخکنۍ اطلاع نه پرته ئې پدې مضحك ډول د ملاقات لپاره غوښتی یم؟! ما د ویلو لپاره څه نه درلودل، نو ځکه ساکت وم. زموږ موټر د ارګ د کوټه باغچه مخي ته ودرېدو. میوندوال وویل: د دولت رئیس صاحب خو د ګلخانې په ماڼۍ کي دی تاسو ولې دې ځای ته راوستم؟ ما "نبی عظیمي" بله چاره نه درلوده، هغه ته مي وویل: تاسو د دولت د رئیس په امر توقیف شوي یاست.

کودتا نه د تجارانو، بډایانو، وکیلانو کار دی او نه هم د جنرالانو. کودتا هغه افسران ترسره کولی شي چي د مسلح قطعاتو قومنده ئې مخامخ په لاس کي وي، د ټولي او کندك د قومندانانو له موافقې او برخي اخیستو نه پرته هیڅوك کودتا نشي کولی. که تاسو د داؤد

کودتا او بیا د ثور د اوومې کودتا وځېږئ و به گورئ چې په دواړو کې مهمه ونډه د ورو ضابطانو، برید منانو او تورنانو وه. د هاشم میوندوال په څنگ کې د نیول شویو افسرانو یو کس هم داسې نشو موندلی چې عملاً ئې کومه قطعه ترقومندې لاندې وه.

ویل کېږي چې د کودتا په نامه نیول شوي کسان ټول پښتانه وو. لدې نه په څرگنده معلومېږي چې د کودتا ډرامه د پرچمیانو د هغې ډلې له خوا جوړه شوې وه چې له پښتنو سره د دښمنې خپکی ورباندې سپره وه. له پرچمیانو نه پرته بل چا ته گوته نشې نیول کېدی. همدا دوی وو چې له دین سره د دښمنۍ ترڅنگ د شدید ژبني تعصب او د پښتنو په نسبت د ژورې کرکې په خبیثې بیمارۍ مبتلا وو.

له تورنو کسانو نه دا پنځه کسان په اعدام محکوم شول: تورنجنرال خان محمد خان مرستیال، ډگروال سیدامیر، ډگروال ماما زرغون شاه، مولوي سیف الرحمن او عارف شینواری.

نور د بند په مختلفو مودو محکوم شول چې لدوی نه د جنت گل غروال، حنان ځاځی، الله نظر کوچي، الله گل او حاجي مولا گل شتمنې هم مصادره شوې.

دوهمه تصفیه

سردار داؤد او پرچمي ملګرو ئې د دوهمي تصفيی لپاره اسلامي نهضت غوره کړی وو. د سردار د کودتا په ماهيت او د کودتا د روسې حاميانو په موخو پوه کسان پدې ښه پوهېدل چي د هاشم ميوندوال د ملګرو له ځپلو وروسته به کودتاچيان د هېواد په اسلامي نهضت برید کوي او د خپل اصلي او تر ټولو خطرناك هغه حريف د ځپلو لپاره به متی رابډوهی چي د دوی په خاطر ئې د کودتا لار غوره کړه. دوی د سياسي مبارزې په ډګر کي د اسلامي نهضت په وړاندي ماتې خوړلې وه، روسانو ته د دې ماتې پايلي خطرناکي بريښېدې، له وضعيت سره د مقابلې لپاره ئې خپلو بريځو ته د کودتا امر وکړ،اوس هغه وخت رارسېدلی وو چي د دې خطر د ختمولو لپاره بايد ډېر ژر په دوهمي تصفيی لاس پوري کړي. موږ هره شېبه د همداسي يوه بريد انتظار کاوو. هر چا دا تپوس کاوو چي موږ به لدې حالت سره د مقابلې او د نهضت د ژغورلو لپاره کومه لار غوره کوو؟ د سکوت، سازش او د مجهول مستقبل لپاره د انتظار له سياست سره اکثر غړي مخالف وو، له مسئولينو نه ئې غوښتل چي د دوی سوالونو ته ځواب ووايي او د دوی تشويشونه رفع کړي. زه او ډاکتر صاحب محمدعمر شهيد لا د دهمزنګ په زندان کي وو، نورو مسئولينو وروښو د ګڼ شمېر غونډو، جلسو او بېلابيلو پرېکړو وروسته، په تنظيمي برخو او د نوې تګلاري په اړه څه تصميمونه نيولي وو چي تفصيلات ئې په هغي غونډې کي وڅېړل شوو چي له زندان نه د وتلو په لومړۍ شپه مو درلوده.

زموږ د حبس موده تکميل شوه، له تنګ محبس نه ووتو، خو سردار او د ده پرچمي ملګرو له ټول هېواد نه لوی زندان جوړ کړی وو. وروښو ته مو ويلي وو چي له محبس نه د وتلو په وخت کي به له دوو دريو کسانو علاوه نه څوك زموږ له وتلو خبروي او نه به استقبال ته څوك راځي. وروښو داسي ترتيبات نيولي وو چي موږ به لومړی په کارته پروان کي د يوه ورور ځای ته ځو او بيا به ماښام له هغه ځايه جمال مېني ته د انجنير صاحب کريم کور ته ځو. هلته د پنځه کسيزی شوری له غړو نه علاوه ځيني نور فعال وروڼه هم رابلل شوي وو، د غونډې په پيل کي نصرتيار شهيد، انجنير حبيب الرحمن شهيد ته مخ کړ

او له هغه ئې وغوښتل چې د غونډې د پيل کولو لپاره څه ووايي، خو هغه دا کار په خپله د نصرتيار صاحب په غاړه واچاوو. د نصرتيارصاحب د تفصيلي خبرو مهمي برخي دا وې:

تاسو ته ښه راغلاست وايو، په خوشي کېدو مو ټول خوشحاله شوي يو او همدې ته منتظر وو.

موږ له يوه سخت امتحان سره مخامخ شوي يو، له الله ج نه توفيق غواړو چې پدې امتحان کي ناکام نه شو.

د سردار داؤد کمونست ملگری به خامخا په موږ گوزار کوي، د ميوندوال وروسته زموږ وار دی.

د دې حساسيمرحلې د غوښتنو په حکم مو له گڼ شمېر داسي کسانو سره وليدل چې د ملگرتيا طمع ترې کېده، خو تاسو پوهېږي چې د خطر پداسيمرحلې کي ډېر کم کسان ملگرتيا ته چمتو کېږي. څينو په پټو غونډو کي د ملگرتيا وعدې وکړي، موږ هغوی ته څه وظايف وسپارل، په تنظيم کي د فعالي ونډې اخيستو لپاره مو مکرر وهڅول، نوی تنظيم مو جوړ کړ، خو هغوی نه په خپلو ژمنو عمل وکړ او نه کوم واړه عملي کار ته تيار شول. د يوه داسي کس نوم ئې واخيست چې وروسته په پېښور کي د يوه تنظيم مشر شو او وئی ويل: ده ته مو د يوې مرامنامې د ليکلو او د کوم بل اسلامي تحريك د مرامنامې د ترجمې خبره وکړه، هغه دا وظيفه په غاړه واخيسته خو تر اوسه چې له هغه وخت نه څو مياشتي تېرېږي دا کار ئې ونکړ، هغه د ٦٠ افغانيو په مقابل کي د شرعياتو د پوهنځي د مجلې لپاره مقالې ليکلی شي خو زموږ لپاره د ترجمې له کار نه هم ډډه کوي. دې نتيجې ته ورسېدو چې لدې وروسته لدغو خلکو نه د مرستي او ملگرتيا طمع ونکړو او فقط په خپلو مخلصو ملگرو اکتفاء وکړو.

موږ د کارونو د ښه تنظيم لپاره انجنير صاحب حبيب الرحمن د مشر په حيث غوره کړي، متأسف يو چې ستاسو په غياب کي مو دا کار کړی، موږ بله چاره نه درلوده. غواړو پدې پوه شو چې زموږ لدې پرېکړې سره موافق ياست که څنگه؟

د داؤد کودتا ډېر خلك همداسي يوه اقدام ته هڅولي، مخصوصاً د فوځ د هغو افسرانو په ليکو کي چې اسلامي احساسات لري او پر هېواد باندي د روسانو د لاس پوڅو تسلط نه مني. هغوی هري خوا ته تماسونه نيسي، زموږ له ملگرو سره هم ډېرو کسانو خبري کړې او په ورته اقدام کي د برخي اخيستو اشاری ئې ورکړې. د داسي کسانو شمېر ډېر زيات دی، د فوځ اکثر افسران له کمونستانو نه کرکه لري. کمونستانو چې له بري وروسته د

بدمعاشۍ کوم سلوك غوره کړی او په څرګند او ډېر وقیحانه طور د خلکو په دیني او مذهبي شعایرو تېری او استهزاء کوي، د فوځ غیرتی او بایمانه افسران دا وضعیت نشي زغملي.

تاسو به د څه وخت لپاره کور ته ځئ، امید دی ژر بېرته کابل ته راشي او د دغو ارتباطاتو تنظیول په غاړه واخلي.

ما د نصرتیار شهید د وینا په ځواب کي په څو لنډو جملو کي وویل:

له کودتا وروسته د هېواد د وضعیت په اړه ستاسو له تحلیل سره کاملاً موافق یو، د داؤد کودتا په حقیقت کي د کمونستانو کودتا وه چي د روسانو په وینا او مرسته ترسره شوې، د کمونستانو لومړی مأموریت د هېواد د اسلامي نهضت ځپل دي، که موږ او ټول افغان ولس دا حقایق درك نکړواو له دې خطرناك وضعیت سره د مقابلې لپاره عاجل او مناسب اقدامات ونکړو، شاید له داسي عواقبو سره مخامخ شو چي چاره به ئې ممکنه نه وي، د مرکزي آسیا دردناك تاریخ زموږ مخي ته پروت دی.

موږ ستاسو ټولي مخکنۍ پرېکړي تائیدوو.

انجنیر حبیب الرحمن شهید ته مي مخ کړ او ورته ومي ویل: موږ ته ووایه څه وکړو، کور ته ولاړ شو که نه، د څومره وخت لپاره هلته پاته کېدی شو؟

هغه په ځواب کي وویل: تاسو حتماً کور ته ولاړ شئ، خو هلته فقط یوه میاشت تېره کړي او بېرته کابل ته راستانه شئ، وضعیت حساس دی، دلته ستاسو شته والی ضروري دی. ما اطمئنان ورکړ او په همدې سره هغه غونډه پای ته ورسېده. دا باید ووایم چي د هغي تاریخي غونډې له ټولو غړو څخه نن فقط زه او انجنیر کریم د شهادت له افتخار څخه محروم پاته شوي یو، نورو له الله سره په خپلو ژمنو صادقانه وفا وکړه او د الله په لار کي په شهادت ورسېدل. څه موده مخکي انجنیر صاحب تهران ته راغلی وو او هلته ئې ما ته وویل: په خپل ایمان وېرېږم چي د مبارزې ملګری مو ټول په شهادت ورسېدل او زه لا ژوندی یم.

ما ۲۸ ورځي له خپلي کورنۍ سره تېري کړې، که څه هم یو نیم کال وروسته د کورنۍ په لیدو موفق شوي وم، خو د وروڼو د وینا مخالفت مي نشو کولی، د دوی له غوښتني سره سم بېرته کابل ته راوګرځېدم. له کورنۍ سره د هغو شپو ورځو یوه قصه ما ته نه هیرېدونکې ده او ګمان کوم چي د مجاهدینو لپاره به ئې اورېدل مفید وي:

يوه ورځ پداسي حال کي چي د کورنۍ ټول غړي پلار، مور، وروڼه، خوندي، ښځه او ماشومان مي او د تره ټوله کورنۍ ئې په يوې خوني کي راغونډ شوي وو، پلار مي راته مخ کړ او وئی ويل: تا دا څه کارونه شروع کړي، ستا ئې له حکومت سره څه، چي ملايان، پيران، شيخان او نور څه نه وايي، د حکومت مخالفت نه کوي، نه اسلام په خطر کي ګڼي او نه وضع د اسلام په خلاف بولي، ته څه ته دا خبري کوې، سر له غره سره جنګوې، ولې ځان او ټوله کورنۍ تباه کوې، زموږ ئې له حکومت سره څه، يا لدې کارونو نه لاس واخله او يا دي کډه او ماشومان درسره واخله چي چېري دي خوښه وي هلته ولاړ شه... هر يوه له يوې بلي ګوښې دا خبري تائيدولې او ما د ويلو لپاره هيڅ نه درلودل، داسي څه په نظر نه راتلو چي په ويلو سره ئې دوی قانع کړی شم، ساکت او حيران ناست وم او دا خبري مي اورېدلې. تصميم مي دا وو چي په هيڅ صورت کي به له مبارزې نه لاس نه اخلم، خدای ته مي سؤال وکړ چي صبر او استقامت راپه برخه کړي. زه ګمان کوم چي د يوه مجاهد لپاره تر ټولو لويه او سخته آزموينه د کورنۍ مخالفت دی. عظيم الشأن قرآن د ابراهيم عليه السلام، نوح عليه السلام، لوط عليه السلام او يعقوب عليه السلام په لارښودونکو قصو کي دغي ستري ابتلاء ته اشاره کړې. زما شهيد پلار پداسي حال کي چي زما له مبارزې سره موافق نه وو، خو زما په خاطر ئې بې شمېره کړاوونه وګالل، درې کلونه ئې د سردار په واکمنۍ کي او پاته عمر ئې د تره کي او امين د حکومت په دوران کي د زندان په تورو خونو کي تېر کړ او په پای کي د جلاد امين د بې رحمه ملګرو په لاس په ډېر مظلوانه طور په شهادت ورسېدو، هغه ئې د کندز او امام صاحب ترمنځ لويه دښته کې، ژوندی او په داسي حال کي چي په لاس پښو کي ئې زولنې وې په موټر پسې وتاړو او په کشولو کشولو ئې شهيد کړ. له شهادت نه څو اونۍ مخکي ئې د يوه زنداني په لاس ما ته احوال لېږلی وو چي اوس درسره موافق يم او دعا درته کوم. ما ته لاتراوسه نه د ده قبر معلوم دی او نه زما د دوو شهيدانو وروڼو.

کابل ته له راستنېدو وروسته، شهيد انجنير حبيب الرحمن په لومړۍ ليدني کي د فوځ د ځينو مسلمانو افسرانو د تماسونو په اړه راته وويل چي دوی له وضعيت او پايلو ئې ډېر مشوش دي، غواړي څه وکړي، اکثرو د خپلو هغو خپلوانو له لاري له موږ سره تماسونه نيولي چي زموږ ملګری دي، دوی وايي چي په اردو کي د مسلمانو او با احساسه افسرانو شمېر ډېر زيات دی او کمونستان ډېر کم او د ګوتو په شمېر دي. وطن غوښتونکي افسران له کمونستانو نه کرکه لري، هغوی وطن پلورونکي ګڼي او د دوی له سلطې نه د هېواد ژغورنه غواړي. موږ پدې توافق وکړ چي دې کار ته جدي توجه وکړو.

متأسفانه پس له څو مياشتو، شهيد انجنير حبيب الرحمن له ځينو افسرانو سره ونيول شو، د ده د نيوني په وجه د کارونو چټك بهير د لنډې مودې لپاره مختل شو، خو الحمدلله موږ پدې وتوانېدو چي هم له ده سره ډېر ژر ارتباطات قائم کړو او هم له هغو کسانو سره چي نه وو نيول شوي، د دوی او د ارتباطی کسانو نومونه ئې انجنير صاحب د هغه خطونو په ترڅ کي ماته راولېږل چي له زندان نه ئې په ډېر احتياط او مهارت سره رالېږل. خطونه به د لاس پاکولو په نرم کاغذ ليکل شوي او د جامو په ګنډه، ګريوان يا لستوڼی کي به ګنډل شوي وو، لومړی به شفر ولېږل شو او د شفر له رسېدو نه د مطمئن کېدو وروسته به خطونه تبادله کېدل. موږ د انجنير حبيب الرحمن د نيول کېدو په اړه جدي څېړنه وکړه، معلومه شوه چي د ده د فعاليتونو په اړه عبدالمقتدر نومي کس دولت ته جاسوسی کړې وه، د مقتدر د نامه له اورېدو سره مي هغه صحنه سترګو ته ودرېده چي نوموړی مي د مرکزي ليليی په يوه ګوښه کي له ډاکتر نجيب سره پداسي حال کي په خبرو بوخت وليد چي دواړو يوه بل ته خندل او داسي معلومېده چي دوی نه يوازي په خپلو کي اختلاف نلري بلکي شايد ملګری وي، لدې صحنې نه زما انتباه دا وه چي د مقتدر په اړه بايد احتياط وشي. نه پوهيږم چي حبيب الرحمن شهيد څنګه په ده اعتماد کړی وو او له ځينو اسرارو ئې خبر کړی وو. دا کس د جهاد په وروستيو کلونو کي پېښور ته راغی خو موږ پدې خاطر هغه ته څه ونه ويل چي له جمعيت سره يوځای شوی وو.

ماته دا کار په ډېر سخت حالت کي په غاړه راولوېدو، هره شېبه د دې امکان وو چي د سردار پرچمي ملګری خپل بريد پيل کړي او په پراخو نيونو لاس پوري کړي. بايد د دوی له اقدام نه د مخه مو څه کړي وی. څو کارونه مي تر ټولو د مخه ضروري ګڼل:

د اوسېدو څو سري او ډاډمن ځايونه

له اعتمادي ورونړو سره سري ليدني، لدوی سره د وضعيت په اړه تفصيلي خبري، روحيه ئې معلومول، که پدې ظروفو کي له کار سره موافق وو، نو خاص وظايف ورکول، که په فوځ کي خپلوان لري يا مسلمان افسران پېژني د هغوی د ليدلو او کار ته د تيارولو وظيفه ورکول.

د اردو له هغو افسرانو سره ليدني کتني چي د ورونړو له لوري معرفي کېږي، مقدماتې خبري ورسره شوې او د کار لپاره ئې چمتووالی ښودلی.

په کم وخت کي موږ ته ډېر مطمئن، فعال او د کار کسان په لاس راغلو. په دوی کي دوه کسان داسي وو چي يوازي دوی د يوه موفق عسکري اقدام لپاره کافی وو:

جګتورن شيرعلي خان د زرهدارو د څلورمي فرقې رئيس ارکان چي د داؤد په کودتا کي ئې ډېره لويه ونډه وه او اوس په ډېر حساس موقعيت کي وو، دا فرقه د ده په واك کي وه. ده غوښتل خپله مخکنۍ غلطي جبران کړي، پدې ډېر ځورېدو چي په مخکنۍ کودتا کي ئې د داؤد په ګټه برخه اخيستی او نن د هېواد واګی د کمونستانو په لاس کي دي.

ډګروال ضياءالدين د هوايي قواوو د su غونډ قومندان، چي زړه ور، درووند او بادرايته افسر او په خپلو سيالانو کي منلی شخصيت وو. د ده په اړه ما ته شيرعلي خان، کله چي د نومووړي له ملګرتيا نه مو خبر کړ، وويل: يوازي زه او دی د اقدام لپاره کافی وو، تاسو هسي د شمېر په زياتولو پسې ګرځېدئ!!

په فوځ کي زموږ د ملګرو شمېر او په قطعاتو کي د دوی موقعيت داسي وو چي نه يوازي د بريالي اقدام لپاره کافی وو بلکي د شهيد شيرعلي خان په وينا له ضرورت نه زيات وو. متأسفانه د داسي کارونو په اړه هغه فراست او تجربه چي نن ئې لرو په هغه وخت کي مو نه درلوده، د ځينو وروڼو د ټينګار په وجه مو د شمېر د زياتولو هڅه کوله چي پدې سره د اسرارو د افشاء او د ضعيفو کسانو او حتی د جاسوسانو د نفوذ احتمالات تقويه کېدل. پدې جريان کي زموږ يوه افسر ملګری، لومړی بريدمن صادق د جبل السراج اوسېدونکي، له خپلو دوو داسي وطندارو افسرانو سره تماس نيولی وو چي په ظاهر کي ئې له ده سره د ملګرتيا وعده کړې وه خو په همغه ورځ ئې د خپلو آمرانو له لاري دولت ته اطلاع ورکړې وه، له لوړو مقاماتو نه دوی ته هدايت ورکړی شوی وو چي د مزيد معلومات ترلاسه کولو لپاره هم له ما سره د ملاقات غوښتنه وکړي او هم د مسئولينو په سطح په ګډه غونډه ټينګار وکړي. ما له دوی سره وليدل، يو ئې جګتورن عزيزالرحمن د قوای مرکز افسر او بل ئې جګتورن خليل د مهتاب قلعی د توپچی افسر وو. دولت په موږ باندي خپل دوهم ګوزار او زموږ په ډله کي د پراخو نيونو پيل په فوځ کي زموږ د ملګرو تر پېژندلو پوري ځنډولی وو، دغو دوو جاسوسانو هغه څه په لاس ورکړو چي د نيونو د پيل لپاره ئې کافی ګڼل. د نيونو لړۍ پيل شوه، د ټولو پېژندل شوو کسانو د نيولو پرېکړه شوې وه، تقريباً پنځه سوه کسان په مرکز او ولاياتو کي ونيول شول، چي چا د ظاهرخان په وخت کي په کومي غونډې او مظاهرې کي يا خبري کړې وې، يا ئې شعار ورکړی وو، په کومي ورځپاڼي کي ئې له اسلام دفاع کړې وه او د کمونستانو په ضد ئې څه ليکلي وو، په جومات يا مدرسه او مکتب کي ئې پدې اړه څه ويلي وو او پرچميانو پېژندلي وو، ټول په يوه وخت کي ونيول شول، د دوی په خپلوانو ئې هم رحم ونکړ. زما د نيولو لپاره نيمه

شپه د فرزي په ولسوالۍ کي د مير صفی الله پاچا کور ته راغلل. ما لدې يوه شپه وړاندي خوب ليدلی وو چي د پاچا صاحب کور د کوماندو او پوليسانو له خوا محاصره شو، خو زه د کور شرقي لوري ته يوه ګڼ باغ ته واوښتم او له محاصرې ووتم، د همدې خوب په وجه مي دا شپه په بل ځای کي تېره کړه، سحر مي لمونځ په لومړی وخت کي وکړ او په تياره کي د دې کور په لوري راوخوځېدم تر څو وګورم چي که له مرکز نه څوك راغلی وي او د وضعيت په اړه مي خبر کړي. چي کله د کور خوا ته راورسېدم نو د کور مخي ته د حوض په غاړه، تر ونو لاندي مي څو کسان وليدل، ګمان مي وکړ چي دا به زموږ ملګري وي چي له کابل نه به راغلي وي، حال دا چي دوی د ولسوالۍ مربوط پرسونل وو او له کابل نه راغلې مسلح قطعې له ځان سره دلته راوستی وو، مسلح کسان کلا ته ننوتی او د کور په تلاشي لګيا وو، د دې کسانو له منځ نه د ولسوالۍ د امنيی قومندان راووت او پر ما ئې غږ وکړ چي دريش!! ما د ټوپك لټ وواهه او ورپسې مي تفنګچه راوايسته او ګولۍ مي پکي تېره کړه، د امنيې قومندان ځای په ځای ودرېدو او زه لکه څنګه چي مي په خوب کي ليدلي وو د هماغه باغ له دېوال واوښتم او د غره په لوري ولاړم.

د نيونو د پيل په شپه زه د شيرعلي خان په کور کي وم، هغه د استخباراتو بې دريشي کسانو مازديګر له خپل کور بيولی وو، زه د ده له نيولو وروسته د ده کورته راغلم، له نفرخدمت مي د ده پوښتنه وکړه، راته وئې ويل چي له څو کسانو سره وووت، شايد راشي، زه همدلته منتظر پاته شوم، شپه مي تېره کړه، سحر له کور د وتلو په وخت کي متوجه شوم چي دا کور د استخباراتو له خوا تر څارني لاندي دی.

نور بيا

د مات وزرو خېل کې

هغه شپه مې هېره نه ده
آ سړه، تیاره، اوږده
ټول په ژور خوب وو ویده
هره خوا چوپه چوپتیا
هدیرې شانته فضاء

*****

د ژوندو دې هدیرې کې
نه خوځښت شو چا لیدلی
نه ئې ځوږ شو اورېدلی
د مات ځلې په سر ناست کونګ
وازو سترګو سره ویښ وو
خو ساکت او یخ وهلی

****

سپینکۍ فاختې وې غلې
برګ کارغان شور نه لوېدلي
وزر مات د عقابانو

جگ پرواز نه وو لوېدلي

*****

سیلۍ یخي د سړې شپې

که هیبت د دې تیارې شپې

د ویدو د خوځولو په خاطر چا

د پرتو د هڅولو په غرض چا

نه پوهېږم چا راویښ کړم؟

نه پوهېږم څنگه ویښ شوم؟

****

د ویدو د ویښولو

د پرتو د هڅولو

د کاروان د خوځولو

په دې هیله او خاطر مي

خپل وزرونه وڅنډل کلك

په وار وار مي په اوچت غږ

په هرچا او په هر لوري

دا نارې کړلې اوچتي:

که په منډه راویښ نشو خوبولو!

که خوځښت ته تیار نشو یخ وهلو!

ټول وزرونه کرخت کېږي

لندې پښې مو کنگل کېږي

ننگین مرگ را ته کمین کي

سور صیاد را ته مرصاد کي

*****

باری ربه!
زما دا هیلي دي شېرازه
زما خوبونه دي رښتیا کړل
زما وزرونه دي پیاوړي
زما غږونه دي رسا کړل

*****

چي په چا کي څه شیمه وه
په کوم زړه کي د الوت چي تلوسه وه
په وزر کي ئې چي توان د الوتو وو
چي ئې عزم له تیارو نه د وتو وو
زما په غږ شو رابیداره
خپل وزر به ئې څنډلو
د الوت لپاره څك او ناقراره

*****

د تیاره سباوون هغه شور او ځوږ
د الوت لپاره هغه تیاری
د یوه بل د هڅولو هغه هڅي
هله هله له هر لوري په جگ غږ
نه شور ځوږ د دې سحر د هېرېدو دئ
نه داستان د دې سفر د هېرېدو دئ

*****

زه اوچت شومه له زمکي،
د سرلوړو خېل په ما پسي
څنډ نه پرته ټول اوچت شوو په هوا کي

هر يو پوه چي اوړد سفر لرو په مخکي
جگو غرو نه اوښتل لرو په مخکي
خړي وربځي مو په لار کي
د رڼا په لوري تگ دئ له تور تم نه
د خپلواك او ډاډه ژوند او تودې هيلي
گران سفر دئ له ټاټوبي د ماتم نه

*****

ما ويل له دغو تورو غرونو آخوا
آ د سره ښامار د ځالي،
جگي څوكي د مغرور غره
سر كوو بل لور ته اوړو
د سفر ياران هك پك شوو
لكه څوك چي خپل وزر كي
نه د لوړ پرواز زور گوري
نه سينه كي د اوږده سفر شور گوري
خو نه كوز شول نه په شا شول
نه له خپل ځني جلا شول

*****

دنگ دنگ غرونه ټول زمونږ تر نظر لاندي
لوړي څوكي ټولي زمونږ تر وزر لاندي
ټولو غرونو نه تېر شوي
مزل پای ته نږدې شوی
سرمنزل راته له لري ځان ښودلو
زړونه شوق نه درببدلو

رڼې اوښکي د ښادۍ مو
په لېمو کي رغړېدلې

*****

ناڅاپي له یوې ګوښې نه
یوه بوډا، ضعیف، طماع
په پریوتي غږ نارې کړې
د سفر ستړو ملګرو!
نور وزر نشو وهلی
نور مزل نشو کولی
په یوې ساه خو اوږد مزل نشو وهلی
مګر نګورئ چي لاندي په دې خوړ کي
د مرغانو سپل کوز شوی
که له رنګه تور تور برېښي
خو زمونږ له خپله بریښي

*****

اندېښنې ئې راپیدا کړې
دې بلني د ستړیا او کوزېدا
له ضعیف زړه خوټېدلې دې وینا
مخ مي واړاوو ملګرو ته چي پام کړئ
د سفر صبور ملګرو اوچت ګام کړئ
نه دا ځای د کوزېدو دئ
نه دا خپل د ملګرتیا
نور نو یو وزر وهل دي تر هدفه
نور نو یوه ساه اخیستل دي تر تم ځایه

****

د ضعیف په رفاقت کي
د طماع متابعت کي
یو په بل پسي داسي کوز شول
چي ئې نه کتل زما خوا ته،
نه ئې غوږ وو زما وینا ته
نه ئې پام وو د دې ډلي دود دستور ته
چي له خپل امام نه مخکي کوزېدل ئې
حرام کړي دي هر چا ته

*****

له ناچاري ورځي زه هم
هلته کوز شوم
پرېشانۍ او اندېښنې کي
د سپېره ډاګ یوې ګوښې کي

*****

کله زړه راته ویل چي دا خپل پرېږده
له درنې کرکي نفرت سره اعلان کړه
بې زاري د نیمي لاري له یارانو
یا پرواز کړه د الله په لور یوازي
یا په لټه د بل خپل شه
د ملګرو مصممو وفادارو

*****

زه لا نه وم فارغ شوی له دې فکره
چي ناڅاپه ډزي پیل شوې

له ښي لوري، له کيڼ لوري
له شماله، له جنوبه
له ختيزه، له لوېديزه
له هغو لوريو هم چي
پناه ځای به مو ګڼلو
ځيني پرېوتل په زمکه
ځينو وخوړل سرونه
د چا ماتې دواړه پښې شوې
د چا مات شولو وزرونه
ځيني والوتل پښې ماتې، وزر مات
سرو مرميو ئې بڼکي سوزولې،
د دښمن ناڅاپه ډزو وېرولي
زه هم والوتم ناچاره
د مات زړو، مات وزرو په دې خېل کي
دا دئ ګورئ د هدف په لوري درومو

*****

په دې هيلي چي دا خېل به بيا جوړېږي
د وفا صفا ياران به بيا غونډېږي
تش ځايونه به ډکېږي
دا کاروان به روانېږي
هغه ټول به ئې په ليکو کي ودرېږي
چي پياوړي ئې وزرونه
او له شوق او ميني ډک ئې تاوده زړونه

*****

بی رحمه گاونډی

گاونډیه خو بې رحمه!
له مېړاني او حياء نه عاري خصمه!
د مظلوم گاونډ په ضد دې
له ظالم سره لاس مل کړ
د خپل قصر له جگ بام دې
زما جونگړي کې اور بل کړ
د دې اور د لگولو اورلگيت دې
زما ناپوه ماشوم په جيب کې واچولو
د تالان لپاره راغلې
په پلمه د اور وژلو

*****

د دې مېني په ويجاړو سردرو کې
سوزېدلي ئې کورونه
نسکور شوي دېوالونه
د يوه مات خلي په څنگ کې
د يوې وچې ونې لاندې
وراني شوې خوني خوا کې
څو شپې مې آرام پرېږده

لږ د غور فرصت راکړه
یا د کرکي د اظهار لږ مهلت راکړه
له هغو چي ملك ئې وران کړ
په خپل ولس کي ئې د وينو سېل روان کړ
زما د کليو ورانولو په بها ئې
زما د وروڼو د وژلو په قيمت ئې
د غليم پوره ارمان کړ

*****

لږ مي پرېږده د ستومانه خلکو خوا کي
چي جگړو ځورولي،
فقر وېري کړولي
ځورېدلي لږ د زړه خواله ته پرېږده
شړل شوي لږ خپل کور کاله ته پرېږده
له يوه بل نه ئې د درد پوښتو ته پرېږده
د زخمونو د علاج پوښتو ته پرېږده
پلار د زوی د پرهارو ليدو ته پرېږده

*****

هغه وران هېواد چي تل ئې په لمن کي
کله گورو طوفانونه له ختيځه
کله تېزي سيلۍ راشي له لوېديځه
کله سره سېلونه راشي له ښي لوري
کله واورو د مرگ چيغي له چپ لوري
ټول کورونه راويجاړ کړي
ټولي ځالي کړي راوراني

لږ موقع راکړه چي ووایو په جگ غږ
لږ خاموش شئ سرو اورونو
لږ آرام شئ طوفانونو
ترڅو جوړي وراني ځالي
ترڅو جوړ کړو وران کورونه
ترڅو وڅنډو له مخ نه تور گردونه
*****
ما تاوده سلام ته پرېږده
د سر لوړي سروي پښو کي
چي ئې سر وي تل اوچت
مخ ئې تل د آسمان لور ته
چي ئې نشي طوفانونه لړزولی
نه سیلۍ ئې شي د ملا تیر کږولی
نه سیلاب ئې شي له ځایه خوځولی
*****
د پښو ماتو وزر سوو په دې خېل کي
چي ئې ځالي طوفانونو وراني کړې
سرو اورونو ئې منگولي وریتي کړې
نه د ونو په شاخونو کښېنستی شي
نه وهلی شي وزرونه
نه گامونه اخیستی شي
پرېږده واورو فریادونه یو د بل
پرېږده پاك کړو سره وزرونه یو د بل
د دعاء او اسوېلیو په څپو

اوم اسمان کي د عرش ور وټکوو
او په چيغو چيغو وغواړو له خدايه
دا تياره شپه مو سبا کړي
د دښمن دا سرې لښکري بيا په شا کړي
زمونږ دا مېنه نور خوندي کړي
له سيليو له طوفانه
د دې مېني زيړی منی
ته تلپاته پسرلی کړي
او سمسوره پسرلی ئې
ته ايمن کړي له خزانه

*****

زما گيله له غليم نشته
زه که ژاړم نو د دوست نادودي ژاړم
آ چي غوږ کي ورته وويل غليم پټ:
که شېرازه ژوند دي خوښ وي زما خوا کي
که له غچ نه مي ځان غواړې په پناه کي
د ياغيانو د باغيانو قطار پرېږده
د سرتېرو، بې پرواوو قمار پرېږده
د غليم په وينا بېل شو له دوستانو
په غوږو ئې کړه حلقه د غلامانو
دښمن خپل ټوپك د ده په اوږه کېښود
زمونږ په لوري ئې خپل لاس په ماشه کېښود
دا دئ زمونږ وزر او پښه ئې کړه راماته
وروستي نسل ته ئې تور تاريخ کړ پاته

*****

فهرست

عنوان صفحه

د ناشر وینا Error! Bookmark not defined.

سریزه Error! Bookmark not defined.

نادري کورنۍ څنګه قدرت ته ورسېده؟ Error! Bookmark not defined.

د نادر خان پاچايي Error! Bookmark not defined.

د ظاهر خان واکمني Error! Bookmark not defined.

شاهي نظام او د یموکراسی Error! Bookmark not defined.

اساسي قانون او سیاسي احزاب Error! Bookmark not defined.

د کمونستانو په وړاندي عکس العمل Error! Bookmark not defined.

د مبارزې پرېکړه Error! Bookmark not defined.

نشرات Error! Bookmark not defined.

د پوهنتون سیاسي فضاء Error! Bookmark not defined.

د تودو مناقشو بحثونه Error! Bookmark not defined.

د قرآن بې حرمتی Error! Bookmark not defined.

د محصلینو اتحادیه Error! Bookmark not defined.

له موږ او نورو سره د دولت چلند Error! Bookmark not defined.
د اسلامي نهضت قيادت Error! Bookmark not defined.
کمونستانو د نښتو لار غوره کړه Error! Bookmark not defined.
د توقيف شپې ورځې Error! Bookmark not defined.
د سردار داؤد کودتا Error! Bookmark not defined.
لومړۍ تصفيه Error! Bookmark not defined.
دوهمه تصفيه Error! Bookmark not defined.
د مات وزرو خېل کې Error! Bookmark not defined.
بې رحمه ګاونډی Error! Bookmark not defined.

د كتاب له متنه

په نړۍ واله سطحه هم په دريو جبهو کې شديد تنافس او رقابت ترسترګو کېدو، له يوې خوا د غرب او کمونيزم ترمنځ، له بلې خوا د کمونيزم او اسلام ترمنځ او په درېيمې جبهې کې د غرب او اسلام ترمنځ د سرې جګړې سنګرونه تاوده وو، کمونيزم د ځوانۍ مرحلې ته رسېدلی وو، د نړۍ په دوو سترو هېوادونو، شوروي اتحاد او چين باندې مسلط او د نړۍ ترټولو ستر نظامي ځواك ترې جوړ شوی وو، هجومي حالت ئې درلود، غرب په دفاعي حالت کې وو، ورځ په ورځ شاته تلو، يو په بل پسې ئې د شوروي اتحاد په ګټه خپلې اډې له لاسه ورکولې، د وسلو د خرڅلاو بازارونه، او د مصنوعاتو تجارتي مارکيټونه ئې کمونستي بلاك ته تخليه كول. کمونيزم نه يوازې په آسيا، شرقي اروپا او افريقا کې په ډېره چټکتيا مخکې تلو او د غربي حريف سنګرونه ئې فتح کول، بلکې په لاتيني امريکا کې هم د غربي ځواك د مشرتابه د غوږ تر څنګ ئې د خطر زنګونه اوچت وو، ټوله شرقي اروپا، شمالي کوريا، ويتنام، کمبوديا، يمن، سوريه، عراق، مصر، سودان، کيوبا، چلي، او ګڼ شمير د برې په حال کې سياسي احزاب، د وارسا پکت سره تړلي او له مسکو نه خروبېدل، پېښې د کمونيزم په ګټه او د غرب د مزيد کمزورتيا په لور رواني وې، غرب د پېښو له مهار ولو عاجز وو، په ويتنام کې د امريکا شرموونکې ماتې د غرب روحيه په کلکه ځپلې وه، او د کمونيزم د مقابلې او په دې مقابلې کې د برې طمع ئې ترې سلب کړې وه.. د اسلامي نړۍ په سترو سترو مهمو هېوادونو د کمونيزم سلطه او په مصر، سوريې او عراق کې د اسلامي ډلو ځپل، کمونيزم ته له اسلام سره په منازعې کې هم د برلاسۍ احساس وربښلی وو.

د افغانستان سياسي جريانات لدغه نړيوال بهير نه په کلکه متأثره کېدل، شاهي کورنۍ چې د بريتانيا له زواله وروسته ئې خپل حامي له لاسه ورکړی وو، د مسکو لوري ته مخه کړه،